

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_200410

UNIVERSAL
LIBRARY

ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ

ಶ್ರೀ. ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾವ

ಮೊಸೂರು ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ
ಧಾರವಾಡ

ಮುನೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯು ೨೨ನೆಯ ಕುಸುಮ

೪ ನೆಯ ಪರುಷದ ೪ ನೆಯ ಕುಸುಮ

ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ

ಅನುವಾದಕರು --

ಶ್ರೀ. ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾಯರು

ಮುನೀಶ್ವರ ಗ್ರಂಥ ಪ್ರಕಾಶನ ಸಂಸ್ಥೆ
ಧಾರವಾಡ

ಏಪ್ರಿಲ ೧೯೩೩]

[೦ - ೧ - ೦]

ಸಂಪಾದಕರು .

ಜಿ ಬಿ ಜೋಶಿ

ಜಿ ಸಿ ಚುಳಕಿ

ಮುದ್ರಕರು

ಶ್ರೀಷಗಿರಿರಾವ್ ಗೋವಿಂದರಾವ್

ಕುಲಕರ್ಣಿ,

ಸಾಧನ ಪ್ರೆಸ್, ಭಾರವಾಡ

ಪ್ರಕಾಶಕರು

ಜಿ. ಬಿ ಜೋಶಿ

ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ

ಭಾರವಾಡ

ಸಾಹಿತ್ಯ : ಎಷಯದಲ್ಲಿ ಸಲಹೆಗಾರರು

ಶ್ರೀ. ದ ರಾ ಬೇಂದ್ರೆ, ಎಂ ಎ

,, ರಂ ಶ್ರೀ ಮುಗಳಿ, ಎಂ ಎ ಬಿ.ಟಿ

,, ಪಿ ಕೃ ಗೋಕಾಕ, ಎಂ ಎ (ಇಂಗ್ಲೆಂಡ್‌ನಲ್ಲಿ

ನಮ್ಮ ಮಾತು

ನಮ್ಮ ಮಾಲೆಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ವರುಷದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕುಸುಮವು “ಮಾನಸಪುತ್ರ”ವೆಂದು ನಮ್ಮ ೨೧ನೆಯ ಕುಸುಮದಲ್ಲಿ ಜಾಹೀರು ಪಡಿಸಿದ್ದೆವು. ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ವಿಚಾರ ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದು ದಿಂದ ಅದರ ಬದಲು ಈ “ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ” ವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಇದಾದರೂ ಪೆಭ್ರುವರಿಯಲ್ಲಿ ಚಂದಾದಾರರ ಕೈಸೇರಬೇಕಿತ್ತು; ಆದರೆ ಕೆಲವೊಂದು ಅಸಿಮಾರ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿ ತಡೆಯಾಗಿ ಹೊರಬಂದು ದಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದಾದಾರರು ಕ್ಷಮಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಿನ್ನವಿಸಿಕೊಳ್ಳುವೆವು. ಈ ವರುಷದ ಉಳಿದಿನ ರಡೂ ಕುಸುಮಗಳನ್ನು ಬೇಗನೆ ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಈ “ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ” ವು ವಂಗಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆ ಹೆಸರಾದ ಶ್ರೀ. ಶರಚ್ಚಂದ್ರ ಚಟರ್ಜಿಯವರ ಕೃತಿಯಾದ “ಪಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ” ಎಂಬುದರ ಅನುವಾದವು. ಮೊನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆ ಡಾಕಾ ಯುನಿ ವರ್ಸಿಟಿಯವರು ಶ್ರೀ. ಶರಚ್ಚಂದ್ರರಿಗೆ ಡಾಕ್ಟರ್ ಎಂಬ ಪದವಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಇವರನ್ನು ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥವರ ಕೃತಿಗಳ ಬಗ್ಗೆ ನಾವೇ ನಾದರೂ ಹೊಗಳಬೇಕೆಂಬ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಬಿಟ್ಟಿವೆ ಇವರ ಎಲ್ಲ ಕೃತಿಗಳು. ಈ ಮೊದಲು ಇವರ “ಬಾಮು ನೇರ ಮೇಯೇ ” “ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿ ” ಯನ್ನು ಮಾಲೆಯ ಮೊದಲ ವರುಷದ ೫ನೆಯ ಕುಸುಮವೆಂದು ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೆವು. ಅದನ್ನು ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದವರೇ ಆದ ಶ್ರೀ. ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾಯರು ಇದನ್ನು ಅನುವಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ.

ತಮ್ಮ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಫೋಣಿಸಲು ಅನುಮತಿಯನ್ನಿತ್ತ ಶ್ರೀ. ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾಯರಿಗೆ ನಾವು ತುಂಬಾ ಉಪಕೃತರಾಗಿರುವೆವು.

ಸಂಪಾದಕರು,

ಮ. ಗ್ರ. ಮಾಲಾ , ಧಾರವಾಡ

ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ

೧೭೬ ಪುಟಗಳು

શ્રી. આર્. વ્યારાવ

ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ

೧

ವೇಣೀಮಾಧವನು ಕಳ್ಳಂಬಯವರ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ಕಾಲೆಬಿಟ್ಟೊಡನೆಯೆ ಎಳೆಹರಯದ ಹೆಂಗುಸೊಬ್ಬಳನ್ನು ಕಂಡು ಕೇಳಿದನು.

“ಇಗೋ, ಚಿಕ್ಕಿ, ರಮೆ ಎಲ್ಲಮ್ಮಾ?”

ಚಿಕ್ಕಿ ಜವಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸನ್ನೆ ಮಾಡಿ ಅಡುಗೆಮನೆಯ ಕಡೆ ತೋರಿಸಿದಳು. ವೇಣೀಮಾಧವನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬಾಗಿಲ ಹೊಸ್ತಿಲ ಹೊರಗೇ ನಿಂತು, “ಹಾಗಿದ್ದರೆ ರಮೆ, ಏನು ಮಾಡೋದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿದ್ದೀಯಾ?” ಎಂದನು. ಗುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಒಲೆಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಬಡಬಡಿಸುವ ಬಾಂಡಲೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಇಳುಹಿಸಿಟ್ಟು ರಮೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಳು.

“ಯಾವ ವಿಚಾರ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ?”

ವೇಣೀಮಾಧವನು ‘ತಿಮ್ಮ-ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಮಾತು, ತಂಗಿ! ರಮೇಶ ನಿನ್ನೆ ಬಂದು ಹಾಜರಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಪ್ಪನ ಶ್ರಾದ್ಧದ ಒಳ್ಳೆ ಬಡಾಯಿಯಾಗಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂತ ಕಾಣುತ್ತೆ; ಹೋಗು ತ್ತಿಯೋ ಎಲ್ಲವೋ?’ ಎಂದನು.

ರಮೆ ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಅಚ್ಚ ರಿಯಿಂದ ಅಗಲಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದಳು. “ನಾನೆ, ಹೋಗೋದು, ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಮನೆಗೆ?”

ವೇಣಿಯು ನನು ನಾಚಿ ಪೇಳಿದನು. “ಅದು ಒಳ್ಳೆ ಅಕ್ಕ; ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಾದರೂ ಆಗಲಿ, ನೀವಂತೂ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವವರಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು, ಆ ಪೋಟ ಎಲ್ಲಾರನ್ನೂ ತಾನೇನೆ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕರೀತಾನಂತೆ—ಆ ಕುಲಗೇಡಿ, ಬುದ್ಧಿಲಿ ಅವರಪ್ಪ-ನನ್ನೂ ಮೀರಿಸಿದಾ ನೆ—ಬಂದರೆ-ಗಿಂದರೆ, ಆವಾಗ ನೀನೇನಂತೀ?”

ರಮೆ ರೋಷದಿಂದ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು. “ಎನನ್ನೂ ಎನ್ನುವ ಬಲ್ಲ-ಹೊರಗಡೆ ಆಳೇ ಅವನಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.”

ಜಪದಲ್ಲಿ ಸಿರತಳಾದ ಚಿಕ್ಕಿಯ ಕಿವಿಯ ಕುಹರದಲ್ಲಿ ಈ ಅತ್ಯಂತ ರುಚಿಕರವಾದ ಜಗಳದ ಆಲೋಚನೆ ತಲುಪಿದ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಜಪವನ್ನು ಚಾಲಿಸಿ ಅವಳು ಎದ್ದು ಬಂದಳು. ತಂಗಿಯ ಮಗಳ ಮಾತು ಕೂನೆ ಯಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಕುದಿಯುವ ಎಣ್ಣೆಗೆ ನೀರು ಬಿದ್ದಂತೆ ಹೊರ್ಗುಟ್ಟಿ ನುಡಿದಳು.

“ಆಳೇಕೆ? ನನಗೇನು ಮಾತಾಡೋಕೆ ಬಾರದೆ? ನತದೃಷ್ಟ ಮುಂಡೇದಕ್ಕೆ ಎಂಥಾ ಮಾತ ಕೇಳಿಸಿಬಿಡುತ್ತೇನೆ ಅಂತ, ರಾಯ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಏನ್ನೆಂದಿಗೂ ಕಳ್ಳಂಬೆಯೋರ ಮನೇ ಕಡೆ ಮರೆತು ಕೂಡಾ ಮಾರಿ ಹಾಕಿರಬಾರದು. ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಮಗ ತಲೆ ಇಕ್ಕುತ್ತಾನೆಯೆ ಔತನ ಹೇಳೋದಕ್ಕೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ? ನಾನು ಕೂಂಚಾನು ಮರೆತಿಲ್ಲ, ವೇಣೀ ಮಾಥೂ! ತಿಮ್ಮಣ್ಣ, ಇಗೋ ಇವನೇ, ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ನಮ್ಮ ರಮಾನ ತಕ್ಕೊಂದು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಬೇಕೂ ಅಂತ ಇದ್ದ. ಆಗ್ಗೆ ನಮ್ಮ ಜಯ ಇನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ—ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದ, ಕಳ್ಳಂಬಿ ವಾಸಣ್ಣೋರ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲ ತನ್ನ ಬೊಗಸಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತೆ ಅಂತ—ತಿಳಿಲಿಲ್ಲವೆ ಅಪ್ಪಾ-ವೇಣೀ! ಅದು ಆಗದೆ ಹೋಯಿತು ನೋಡು, ಆಗ ಇಗೋ ಈ ಧುಂಬ ಗಾಜಾರೀನ ಹಿಡಿದು ಏನೆನೋ ಒಪತನ ಮಾಡುಂತ, ಮಾಡಿಸಿ ನಮ್ಮಮ್ಮನ ಹಣೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟ ನೋಡು! ಇನ್ನೂ ಆರುತಿಂಗಳು ಕಳೆದಿಲ್ಲ, ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ಕೂರಳ ಕಲಮಣಿ, ಹಣೆ ಕುಂಕುಮ ಎಲ್ಲಾ ತೊಡದು ಹೋದವಲ್ಲ! ತಮ್ಮದು ಮನೆತನ ಕೀಳು, ಉತ್ತಮರ ಮನೆ ಕಳ್ಳಂಬಿ ವಾಸಣ್ಣೋರ ಮಗವು ಮಗನಿಗೆ ತಂದುಕೊಬೇಕೂ ಅಂತ ಹಾಕೊಂಡನಲ್ಲ. ಲಂಛ ಮುಂಚೆ ಮಗನೂ ಸತ್ತ. ಮಗನ ಕೈಯ ಬೆಂಕಿ ಕೂಡಾ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀನಜಾತಿಗೆ ಬೆಂಕಿಹಾಕ!”

ಹೀಗೆಂದು ಚಿಕ್ಕಿ ಕುಸ್ತಿಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಮೇಲುಸಿರಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದಳು. ಬಾಬಾರಿಗೂ ಕೀಳುಜಾತಿಯನ್ನು ಬತ್ತಿ ಹೋದುದರಿಂದ ವೇಣಿಯ ನೊಗ ಬಾಡಿದೋಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ. ರಮೆ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನನ್ನು ಗದರುವ ದಸಿ ಯಲ್ಲಿ “ಎಕೆ ಚಿಕ್ಕಿ, ನೀನು ಮನುಷ್ಯರ ಜಾತಿ ಎತ್ತಿ ಆಡೋದು? ಜಾತಿ ಯಾರೂ ತಮ್ಮ ಕೈಯಿಂದ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂಥಾದ್ದಲ್ಲವಲ್ಲಾ? ಯಾರು ಎಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೋ ಅದೇ ಅವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದು.” ಎಂದು ನುಡಿದಳು.

ವೇಣೀಮಾಧವನು ನಾಚಿದವನಂತೆ ತುಸು ನಕ್ಕು ಎಂದನು.

“ಅಲ್ಲವೆ ರಮೆ, ಚಿಕ್ಕಿ ನೆಟ್ಟಗೆನಿ ಅಂತಾಳೆ. ನೀನು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕುಲಸರ ಪೆಣ್ಣು, ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವುಗಳು ಮನಗೆ ತರಲಾದೀತೆ, ತಂಗಿ! ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಬಾಯಲ್ಲಿ ತರುವುದು ಸಹ ಮಾನಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದ ಮಾತು. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಮಾಟಮಂತ್ರದ ಮಾತಂತೀಯೋ, ಅದು ಸಿಬ! ಹೆಪಲೋಕದಲ್ಲ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಈ ಭುಜಂಗಾಚಾರಿ, ಇವರಿ ಬ್ಬರಿಗೆ ಅನಾಥ್ಯ ಎನ್ನೋದು ಇಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಭುಜಂಗನೇ ಈಗ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ರಂಗೇರಸಿಗೆ ಮನೇದೇವರು!” ಚಿಕ್ಕಿ, ಕೇಳಿದಳು. “ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು ವೇಣಿ. ಈ ಹೈಕಳ ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಷ ಆಯಿತು, ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದವನೆ ಅಲ್ಲ-ಇಷ್ಟು ದಿನ ಇವನು ಇದ್ದನೆಲ್ಲ?”

“ನನಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ, ಚಿಕ್ಕಿ? ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಸಂಗಡ ನಿಮ್ಮ ನಡವಳಿಯಂತೆಯೇ ನಮ್ಮದೂ ಕೂಡ; ಕೇಳಿದೆ, ಇಷ್ಟು ದಿನಾಸೂ ಬೊಂಬಾಯಿಯೋ, ಎಲ್ಲೋ ಇದ್ದಂತೆ. ಯಾರೂ ಅಂದುಕೊಂಡರು, ಪಾಕ್ಪರ ಪರೀಕ್ಷೆ ಕೊಟ್ಟು ವ್ಯಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದಾನಂತ; ಇನ್ನಾರೊ ಅಂದರು, ವಕೀಲನಾಗಿದ್ದಾನೆ ಅಂತ; ಮಗದೊಬ್ಬರು ಅಂತಾರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಬುರುಡೆ-ಹುಡುಗ ವೂರಾ ಕೂಡಕ! ಮನೆಗೆ ತಲಸಿ ದಾಗ ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಎರಡು ದಾಸಿವಾಳದ ಹೂಗಳಂತೆ ಕೆಂಚ ಗದ್ದವಂತೆ.”

“ಸರಿ, ಸರಿಯೆ? ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನನ್ನು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರಗೊಡು ವುದೇ ಸರಿಯಲ್ಲ” ಚಿಕ್ಕಿಯೆಂದಳು.

ವೇಣಿ ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ತಲೆಯನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅಲುಗಾಡಿಸಿ

ಕೇಳಿದನು. “ಅಲ್ಲವಷ್ಟೆ! ಹೌದು, ರಮೆ, ನಿನಗೆ ರಮೇಶನ ಬ್ಲಾಪಕ ಏದೆಯಷ್ಟೆ?”

ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ದುರದೃಷ್ಟದ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದುದರಿಂದ ರಮೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಾಚಿಕೊಂಡಳು. ಲಜ್ಜೆಬಿರಿತ ನಸುನಗೆಯನ್ನು ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಮೂಡಿಸಿ ಎಂದಳು. “ಬ್ಲಾಪಕವಿರದೆ ಏನು. ಅವನು ನನಗಿಂತ ಬಹಳ ದೊಡ್ಡವನೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅದಲ್ಲದೆ ವೆಂಕಟರಮಣಸ್ವಾಮಿ ಗುರು ಹತ್ತಿರದ ಮರದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರೂ ಓದುತ್ತಿದ್ದೆವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಅವನ ತಾಯಿ ಸತ್ತದ್ದು ಮಾತ್ರ ನನಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆ. ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನಿಗೆ ನನ್ನ ಕಂಡರೆ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರೀತಿ.”

ಚಿಕ್ಕ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಹಾರಿ ಬಿದ್ದು ಹೇಳಿದಳು. “ಅವಳ ಆ ಪ್ರೀತಿ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬಿಂಕಿಹಾಕ! ಆ ಪ್ರೀತಿ ಬಲ ತನ್ನ ಕೆಲಸ ಸಾಧಿಸಿ ಕೊಳ್ಳೋದಕ್ಕೇನೆ. ಹೇಗಾದರೂ ಮಾತಿ ನನ್ನನ್ನು ಕೈಗೆಹಾಕಿಕೊಳ್ಳ ಬೇಕೆಂತಲೆ ಅವಳ ಮನೋಗತ.”

ವೇಣಿ ಅತ್ಯಂತ ಏಜ್ಜನಂತೆ ದುಸಗೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದನು. “ಇನ್ನೂ ಆದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇನುಂಟು, ಚಿಕ್ಕ! ಕಿರಿಚಿಕ್ಕಮ್ಮನೂನೂ....”

ಆದರೆ ಅವನ ಮಾತು ಮುಂದುವರಿದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ರಮೆ ಅಪ್ರಸನ್ನಭಾವದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ಗದ್ದರಿಸಿದಳು “ಅದೆಲ್ಲಾ ಪುರಾಣ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಈಗೇನು ಚಿಕ್ಕಿ?”

ರಮೇಶನ ತಂದೆಯೊಡನೆ ರಮೆಗೆ ವಿವಾದ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದ್ದರೂ ಅವನ ತಾಯಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಳಿಗೆ ಎಲ್ಲೋ ಕೊಂಚ ಬೇಸ ಮರೆನಾಚಿಕೊಂಡು ಇತ್ತು. ಇಷ್ಟಾದಿವಸಗಳಾದರೂ ಅದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. “ಅದು ಸರಿಯೆ, ಅದು ಸರಿ. ಕಿರಿಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ಒಳ್ಳೆ ಮನೆತನದ ಮಗಳು, ಅವಳ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಈಗಲೂ ಅಮ್ಮ ಕಣ್ಣೀರಿರುತ್ತಾಳೆ” ಎಂದು ವೇಣಿಯು ತತ್ಕ್ಷಣವೇ ಆ ಮಾತಿಗೆ ದನಿಗೊಟ್ಟನು.

ಯಾವ ಮಾತಿಂದ ಯಾವ ಮಾತಿಗೆ ಇಳಿಯಿತು ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ವೇಣಿಯು ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು

ತಡೆದು ಹಾಕಿ ಮತ್ತೆ ಬಂದನು. 'ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ದೃಢವಾಯಿತು, ಅಕ್ಕ, ನೋಡೋಣ ಬಡೋಣ ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ ?'

ರಮೆ ಸಕ್ಕು ಹೇಳಿದಳು. "ತಂದೆಯವರು ಅನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು, 'ಬೆಂಕಿಶೇಷ, ಋಣಶೇಷ, ಮತ್ತು ಶತ್ರುಶೇಷ ಎಂದೆಂಬಿಗೂ ಉಳಿ ಯಿಸಬಾರದಮ್ಮಾ.' ಕೊನೆ ಕೊನೆಗೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಸಮಗೇಸು ಕ್ಕೂ ಜೀಗೆ ಕೂಡಲಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ-ತಂದೆಯವರನ್ನೂ ಬೈಲಿಗೆ ಸಹ ಎಳೆಯಬೇಕಂತ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ನಾನೇನನ್ನೂ ಮರೆತಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ-ಜನ್ಮ ಐರೋತಸಕ ಗುರೆಯೆ. ರಮೇಶ ಆ ಶತ್ರುನ ಮಗಕಾನೆ! ಇದಲ್ಲದೆ ನಾನು ಏನ ಮಾಡಿದರೂ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಆಗದು. ತಂದೆಯವರು ಸಮ್ಮ ಇಬ್ಬರು ಅಕ್ಕತಮ್ಮಂದಿರಿಗೆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಹಂಚಿ ಹಾಕಿದಾರಷ್ಟೆ, ಆದರೆ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜೋಗಾನ ಮಾಡುವ ಬಾರ ಸ್ವ ಪೋಲೆಯ ಇದೆಯಲ್ಲ! ನಾನಂತೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ, ನಮ್ಮ ಸಂವರ್ಕದಲ್ಲಿರುವವರನ್ನೂ ಕೂಡ ಹೋಗಗೊಡೆ."

ಚಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಚ ದೋಚಿಸಿ ಬಂದಳು. "ಬಳ್ಳೆದು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ಹೀಗೆ ಮಾಡೋಕೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನಾದರೂ ಅವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬಾರದು ?" !

ವೇಣಿ ಕೊಂಚ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಸರಿದು ಬಂದು ಗಂಟಲನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು. "ಅದೇ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿಯೇ ತಂಗಿ, ನೀನು ನನ್ನ ಬೆಂಬಲಕ್ಕೆ ಸಂತರೆ ನನಗೆ ಚಿಂತೆಯ ಇನ್ನಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನನ್ನು ಈ ಭಾವ ಕುಂಟೆಯಿಂದ ಗವೀಪಾರು ಮಾಡದೇ ಮೊದಲೆ ನನ್ನ ಹೆಸರು ವೇಣೀ ಮಾಧವ ಘೋಷಗೇಲಿಯಲ್ಲ! ಆಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವವರು ನಾನು ಮತ್ತು ಈ ಭುಬಂಗಾಚಾರಿ; ಇನ್ನು ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಘೋಷಗೇಲಿಯಲ್ಲ, ಅವಾಗ ನೋಡೋಣ ಈ ಭುಬಂಗಸಿಗೆ ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕುವವರಾರೋ ?"

ರಮೆಯೆಂದಳು. "ಹೊಟ್ಟೆಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾನೆ ರಮೇಶ ಘೋಷ ಗೇರಿ. ನೋಡಿಕೊ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ನಾನು ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ, ಹಗೆ ಮರೆ ನೋಕೆ ಇವನೇನೂ ಕಡಮೆ ಮಾಡಲಾರ."

ವೇಣಿ ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಹತ್ತಿರ ಸರಿದು ಬಂದು ಬಂದು ಸು

ಅತ್ತಿತ್ತ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಹೊಸ್ತಲ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕುಟಕಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕುಳಿತನು. ಅರೋಲೆ ದನೆಯನ್ನು ಬಲು ಮಿದುವು ಮಾಡಿ ಎಂದನು. “ರಮೆ, ವಂರ ತೊಡೆದುಬಡಬೇಕಾದರೆ ಇದೆ ಸಮಯ. ಹಿಂಜರಿದರ ಇನ್ನು ನಡೆದುದು. ಇಗೊ ಖಂಡಿತ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ! ಭೂಮಿಕಾಣಿ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡ ಕಮಾಯಿಸಬೇಕೊ ಇನ್ನು ಅದನ್ನು ಅರಿಯ- ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಗೆಯ ಜಡ್ಡನ್ನು ಕಿತ್ತೊಗೆಯದೆ ಹೋದರೆ ಇನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅದು ಅಗುವಂಶಾದ್ದಲ್ಲ; ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾವು ಹಗಲಿರಳು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಇವನು ಆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಘೋಷಗೇರಿಯ ಮಗ- ಇನ್ನಾರೂ ಅಲ್ಲ!”

“ಅದು ನನಗೂ ತಿಳಿಯುತ್ತೆ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ.”

“ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಉಂಟೆ ಅಕ್ಕ! ದೇವರು ನಿನ್ನನ್ನು ಗಂಡುಸಾ! ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮರೆತು ಹೆಣ್ಣು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟ. ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಸಕ್ಕಾ ಜಮೀನ್ದಾರನಂಥವನೂ ಸಹ ನಿನ್ನ ಮುಂದೆ ವಾರಯಾ! ದಾರಿ ಬಡಬೇಕು. ಒಳ್ಳೇದು, ನಾಳೆಯೊಂದಾವರ್ತಿ ಬರುತ್ತೇನೆ. ಇವತ್ತು ಹೊತ್ತು ಹೋಯಿತು, ಹೊರಟೆ-” ಎಂದು ವೇಣಿ ಎದ್ದು ನಿಂತನು. ರಮೆ ಈ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರೀತಿ ಗೊಂಡು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಏನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಎದುರುಮಾತನ್ನು ಹೇಳಹೋಗುತ್ತಲೆ ಎದೆ ಝಗ್ಗಿಂದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಅಂಗಳದೊಳಗಡೆ ಮುಂದೆ ಅಪರಿಚಿತ ಗಂಭೀರ ದನಿಯೊಂದು ಕೇಳಬಂದಿತು.

“ರಾಣಿ ಎಲ್ಲಿದ್ದಾಳೆ?”

ರಮೇಶನ ತಾಯಿ ಈ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಚಿಕ್ಕತನದಲ್ಲಿ ಇವಳನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ಸಹಿತ ಅದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಳು. ವೇಣಿಯ ಕಡೆ ಅವಳು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿದಳು. ಅವನ ಮುಖವೆಲ್ಲಾ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟು ಮೋಗಿದೆ. ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ಬಿರಿಗೊದಲು, ಬರಿಗಾಲು, ತಲೆಗೆ ಪಾಗು ಕಟ್ಟಿದ ರಮೇಶ ಬಂದು ನಿಂತನು. ವೇಣಿಯ ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣು ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಅವನು ಕೂಗಿದನು.

“ಇಗೊ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ಇಲ್ಲಿಯೆ? ಒಳ್ಳೇದು, ನಡೀರಿ, ನೀವಲ್ಲದೆ

ಹೋದರೆ ಇನ್ನಾರು ಮಾಡುವವರು ! ಊರಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ನಿಮ್ಮನ್ನು ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಅಲೆದೆ. ಎಲ್ಲಿ ರಾಣಿ, ಎಲ್ಲಿ ಹೋದಳು ! ” ಎನ್ನುತ್ತಾ ಬಾಗಿಲ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತನು. ಓಡ ಹೋಗಲು ಯತ್ನವಿಲ್ಲ. ರಮೆ ತಲೆಬಾಗಿ ನಿಂತಳು. ರಮೇಶನು ಒಂದು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮುಖಾಂತರವನ್ನು ತೋರಿ ಕೇಳಹತ್ತಿದನು.

“ ಇಗೊ ಇವಳೆ ! ಎಲ ಎಲಾ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಪಳಗಾಗಿದ್ದೀಯ ! ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀಯಷ್ಟೆ ? ”

ರಮೆ ಹಾಗೆಯೇ ಅಧೋಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಧಟ್ಟನೆ ಬಾಯಿಗೆ ಮಾತೇ ಹಾಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ರಮೇಶತುಸು ನಕ್ಕು ಕೇಳಿದನು.

“ ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕಿತೇನೆ ? ನಾನು ನಿಮ್ಮ ರಮೇಶಣ್ಣ ”

ಇಷ್ಟಕ್ಕೂ ರಮೆ ಮುಖವನ್ನು ಎತ್ತಿ ನೋಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು, ಆದರೂ ಸಣ್ಣ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು.

“ ನೀವು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೀರಾ ? ”

“ ಹೌದಮ್ಮಾ, ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ನನಗೆ “ ನೀವು ” ಎಂತ ಎನ್ನುಬಹುದೆ ? ” ವೇಣಿಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಕೊಂಚ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ನಗೆಯರಳಿಸಿ ಮಾತನಾಡಿದನು:

“ ರಮೆಯ ಆ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯಲಾರೆ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ! ಅಮ್ಮ ಸತ್ತು ಹೋದಲ್ಲಾ ಅವಾಗಂತು ಇವಳು ಇನ್ನೂ ಬಹಳ ಸಣ್ಣವಳು. ಆ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೊರಸಿ ಅಂದಿದ್ದಳು, ‘ ರಮೇಶಣ್ಣ ನೀನು ಅಳಬೇಡ, ನಮ್ಮಮ್ಮನ್ನ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಭಾಗಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳೋಣ. ’ ನಿನ್ನ ಈ ಮಾತು ನಿನಗೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬರದೆ ಇರಬಹುದು. ಬಳಿದು, ನಮ್ಮಮ್ಮನ ಜ್ಞಾಪಕವಾದರೂ ಇದೆಯೋ ? ”

ಮಾತು ಕೇಳಿ ರಮೆಯ ಕೊರಳು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಇನ್ನೂ ತಗ್ಗಿ ಹೋಯಿತು. ಅವಳು ಒಂದಾವರ್ತಿಯಾದರೂ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ ತಿಳಿಸದೆ ಹೋದಳು, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಜ್ಞಾಪಕ ತನಗಿದೆಯಂತ. ರಮೇಶ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ರಮೆಯನ್ನೆ ಕುರಿತು ಹೇಳಿದನು:

“ ಇನ್ನು ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ, ನಡುವೆ ಇನ್ನು ಉಳಿದಿರುವುದು ಮೂರು ದಿನ

ಎನೇನು ಮಾಡಬೇಕೋ ಮಾಡಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಿಯಮ್ಮಾ. ಸುತರಾಂ ತಬ್ಬಲಿಯಂತಾರಲ್ಲಾ, ಹಾಗೆ, ಆಗಿಹೋಗಿ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಬಾಗಲಿಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ನಾನರಿಯೆ. ”

ಚಿಕ್ಕಿ ಒಂದು ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ರಮೇಶನ ಹಿಂದುಗಡೆ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ವೇಣಿಯಾಗಲಿ ರಮೆಯಾಗಲಿ ಒಂದು ಮಾತಿಗೂ ಉತ್ತರ ಕೊಡದೆ ಹೋಗಲು ಆಗ ತಾನು ಮುಂದೆ ಸರಿದು ಬಂದು ರಮೇಶನ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಹೇಳಿದಳು. “ ನೀನು, ಮಗು, ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಘೋಷಗೇರಿ ಮಗನಲ್ಲವೇನೊ ? ”

ರಮೇಶನು ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಈ ಚಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ನೋಡಿರಲಿಲ್ಲ; ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಅವನು ಹಳ್ಳಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ರಮೆಯ ತಾಯಿಯ ಅಸ್ಪೃಶ್ಯತೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಈಕೆ ಕಳ್ಳಂಬಿಯವರ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಳು. ಆಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶ ಕೊಂಚ ಅಚ್ಚರಿ ಯಿಂದ ಅವಳ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಚಿಕ್ಕಿ ಎಂದಳು.

“ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಇಂಥಾ ನಾಚಿಕೆಯೇನಿರಬೇಕು! ತಂದೆಯಂತೆ ಮಗ. ಹೇಳಲಿಲ್ಲ, ಕೇಳಲಿಲ್ಲ, ಗ್ರಹಸ್ಥರ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿದ್ದಾನೆ, ಉತ್ಪಾತ ಹಜ್ಜೋಕೆ. ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆ ನಿನಗೆ ! ”

ರಮೇಶ ಬುದ್ಧಿಭ್ರಷ್ಟನಂತೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತನು. “ ನಾನು ಒಂದೆ ” ಎಂದು ವೇಣಿಯು ದಫಬಡನೆ ಜಾರಿಕೊಂಡನು. ರಮೆ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಕೂಗಿದಳು, “ ಅದೇನು ಹರಟು ತ್ರೀಯೆ, ಚಿಕ್ಕಿ, ನಿನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನೀ ಹೋಗು ”--ಚಿಕ್ಕಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ಮಗಳ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಿಳಿದಳು. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ವಿಷವನ್ನು ಬೆರೆಯಿಸಿ ಎಂದಳು.

“ ಇಲ್ಲವೇ, ರಮೆ, ಹರಟತಾ ಇಲ್ಲ. ಮಾಡಲೇಬೇಕಾದ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ನಿಮ್ಮಗಳ ಹಾಗೆ ನಾನು ಕಣ್ಣಿಂಜಿಕೆ ಅರಿತವಳಲ್ಲ. ವೇಣಿ, ಹಾಗೇಕೆ ಗಾಬರಿಬಿದ್ದು ಓಡಿ ಹೋದ ? ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಆಗಿತ್ತು ರಮೇಶನಿಗೆ.

ನಾವು, ಮಗು, ನಿನ್ನ ಗುಮಾಸ್ತರೂ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಂತ ಜಾಗೀರಿನ ಒಕ್ಕಲೂ ಅಲ್ಲ, ಬಂದು ನಿನ್ನ ಕರ್ಮಮಾಡೋ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೊರಲಿಕ್ಕೆ,--ಹೊರಣಾ ರುಬ್ಬಲಿಕ್ಕೆ. ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಸತ್ತ, ಹಳ್ಳಿ ಮಂದಿ ಯಲ್ಲಾ ಕೊಂಚ ಸುಧಾರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಈ ಮಾತು ನಮ್ಮೆಲೆ ಹೊರೆ ಹೊರಿಸೋ ಬದಲು ತಾನೆ ತನ್ನ ಬಾಯಿಲೇ ಅಂದು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಗಂಡಿಸಿನಂತೆ ಕೆಲಸ ಆಗುತ್ತಾ ಇತ್ತು.”

ರಮೇಶ ಇನ್ನೂ ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ಮಂಕನಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. ವಸ್ತುತಃ ಈ ತರಹದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಅವನು ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲೆಯೂ ಕೇಳಿ ದವನಲ್ಲ. ಒಳಗಡೆಯಿಂದ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಚಿಲಕ ಝುಣ ಝುಣವೆಂದು ಅಲುಗಾಡಿತು. ಆದರೆ ಯಾರೂ ಅದನ್ನು ಗಮನಿಸಲಿಲ್ಲ. ಚಿಕ್ಕಿಯು ರಮೇಶನ ಸೊಲ್ಲಲ್ಲದ ಬೆಳ್ಳಗಾದ ಮುಖವನ್ನು ನೋಡಿ ತಿರುಗಿ ಹೇಳಿದಳು.

“ಎನೇ ಆಗಲಿ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗನ್ನು ಆಳುಕಾಳುಗಳ ಕೈಲ ಮಾನ ತೆಗೆಯಿಸಲಾರೆ, ಕೊಂಚ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಕೆಲಸಮಾಡಬೇಕು, ಮಗು, ಹೋಗು, ನೀನೇನು ಹಸುಳೆಯಲ್ಲವಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನುಗ್ಗಿ ಜೀರಿಸುತ್ತಾ ಓಡಿಯಾಡೋದಕ್ಕೆ! ನಿಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕಾಲು ತೊಳೆಯೋದಕ್ಕೆ ಕೂಡಾ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ನಮ್ಮ ರಮೆ ಹೋಗೋದಕ್ಕೆ ಆಗವಲ್ಲದು. ಇದನ್ನು ನಿನಗೆ ನಾನೇ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.”

ರಮೇಶ ಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಧಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡವನಂತೆಯಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಕ್ಷಣದಲ್ಲೆಯೇ ಅವನ ವಿಶಾಲವಾದ ವಕ್ಷದೊಳಗಿಂದ ಆಳವಾ ದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಹೊರಬಿದ್ದು ಅದರ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತಾನೇ ಬೆಚ್ಚಿದನು. ಕೋಣೆಯೊಳಗಿಂದ ಬಾಗಿಲ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ರಮೆ ಮೊಗವನ್ನು ಎತ್ತಿ ನಿಟ್ಟುಸಿ ನೋಡಿದಳು. ರಮೇಶ ಒಂದು ಸಲ ಹಿಂದು ಮುಂದು ಮಾಡುವನಂತೆ ಕಂಡನು, ಆ ಮೇಲೆ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಎಂದನು. “ಹೋಗಲಿ? ಕೂಡದೆ ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಯತ್ನವೇಸಿದೆ! ಆದರಂತೂ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನಾನರಿಯೆ-ತಿಳಿಯದೆ ಕೊಂದರೆ ಕೊಟ್ಟೆನಲ್ಲಾ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನನ್ನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು ರಾಣಿ!”

ಒಂದು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ ಸದ್ದು ಕೊಂಚವೂ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಮನ್ನಣೆಯು ಯಾರಲ್ಲ ಬೇಡಲಾಯಿತೋ ಅವಳು ಕಣ್ಣಿರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಮೊಗವನ್ನು ಸಿಟ್ಟಿನ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳೆಂಬುದು ರಮೇಶನಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ವೇಣಿಯು ಆ ಕ್ಷಣವೆ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಒಂದು ಸಿಂತನು. ಅವನು ವಲಾಯನ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗೆ ಅಡಗಿ ಕೊಂಡು ಕಾದಿದ್ದನು ಅಷ್ಟೆ. ಚಿಕ್ಕಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಕಣ್ಣುಬಿರೆತೊಡನೆಯ ಅವನ ಮೊಗವೆಲ್ಲಾ ಅಹ್ಲಾದದಿಂದಲೂ ನಗೆಯಿಂದಲೂ ತುಂಬತುಳುಕಿತು. ಸರಿದು ಒಂದು ಹೇಳಿದನು.

“ ಸೈ, ಸೈ, ಕೇಳಿಸಿದೆಯೆ ಚಿಕ್ಕಿ. ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ ಬೀಗಿನಲ್ಲಿಕ್ಕೆ. ಇದೇನು ಅಳು-ಕಾಳುಗಳಿಂದ ಆದೀತೆ, ಈ ಕೆಲಸ! ನಾನು ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಂತು ನೋಡಿದೆನಲ್ಲವೆ, ರಕ್ತ, ಮಾರಿನ ಆವಾಸದ ಮೋಡದಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೋದ! ಇದು-ನೆಟ್ಟಗಾಯಿತು!”

ಚಿಕ್ಕಿಯು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಕುಗ್ಗಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿಂದನು. “ತುಂಬ ಅಂತು ಅಯಿತು ಬಲ್ಲೆ; ಆದರೆ ಈ ಇಬ್ಬರು ಹೆಂಗುಸರ ಮೇಲೆ ಹೊರೆ ಹಾಕಿ ನೀನು ಬಾರಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲು ನೀನೆ ಸಿಂತು ಈ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗುತ್ತ! ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿನ್ನಿಂದ ಆಗದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೂ, ನಾನು ತಾನೆ ಎಸೆದದ್ದು ಅವನಿಗೆ, ನೀನು ಸಿಂತು ಕೇಳಬಾರದ್ದು? ಹಾಗೆ ಸರಕ್ಕನೆ ಸರಿದು ಬಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ, ಅದು ಬಿಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ.”

ಚಿಕ್ಕಿಯ ಮಾತಿನ ಚುರುಕಿನಿಂದ ವೇಣಿಯ ಮೊಗದ ನಗೆಯಳಿ ಯಿತು. ಈ ದೋಷಾರೋಪಣೆಗೆ ಏನು ಉತ್ತರ ಕೊಡಬಹುದೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಹೊಳೆಯದೆ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಯೋಚಿಸಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಮೆ ಛಟ್ಟನೆ ಅದಕ್ಕು ಉತ್ತರಗುತ್ತ ಬಳಗಿಂದ ಸಡೆಡಳು. ಇದುವರೆಗೂ ಅವಳು ಮಾತೊಂದನ್ನೂ ಆಡಿರಲಿಲ್ಲ.

“ ನೀನೆ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲಾ ಅದೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಚೆನ್ನಾಯಿತು, ಚಿಕ್ಕಿ. ಯಾರೇನಾದರೆನಲಿ, ಇಷ್ಟೊಂದು ಎಡವನ್ನು ನಾಲಿಗೆಲಿ ಸೇರಿಸಲು ನಿನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಯಾರಿಂದಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.”

ಚಿಕ್ಕಿ ವೇಣಿ ಇಬ್ಬರೂ ವಿಸ್ಮಯಗೊಂಡರು. ಚಿಕ್ಕಿ ಅಡುಗೆಯ ಮನೆಯಕಡೆ ತಿರುಗಿ ಕೇಳಿದಳು. “ಎನೆಂದೆಯೆ ?”

“ಎನೂ ಇಲ್ಲ, ಜಪಕ್ಕೆ ಕೂತೇಳಾವರ್ತಿ ಎದ್ದೆ-ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗ ಬಾರದೆ, ಅದನ್ನು ಮುಗಿಸಿಹಾಕು, ಅಡುವುದು-ಗಿಡುವುದೇನೂ ಬೇಡವೋ,” ಎನ್ನುತ್ತ ರಮೆ ತಾಸೂ ಹೊರಗೆ ಬಂದಳು ಮತ್ತು ಯಾರಿಗೂ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಒಳಂಗಳವನ್ನು ದಾಟಿ ಅತ್ತಲ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕಳು. ವೇಣಿ ಒಣನೊಗದಿಂದ ಪಿಸಪಿಸನೆ ಎಚ್ಚರಿಸಿದನು.

“ಎನು ಸಮಾಚಾರ, ಚಿಕ್ಕಿ ?”

“ನನಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ ಮಗು ? ಆ ರಾಜರಮಣಿಯರ ಮಿಚಾಚು ನಮ್ಮಂಥಹ ದಾಸಿಬಂದಿಯರಿಗೆ ತಿಳಿದೀತೆ ?” ಎಂದು ಸಿಟ್ಟು ಸಿಡಿಮಿಡಿಗೆಳಿಂದ ಮುಖ ಕಿವುಚಿಕೊಂಡು ಅವಳು ತನ್ನ ಜಪದ ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತಳು, ಮತ್ತು-ತೋರುತ್ತಿ-ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೇವರ ನಾಮ ವನ್ನೆ ಜಪಿಸಿದಳು. ವೇಣಿ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

೨

ಈ ಭಾವೀಕುಂಟೆ ಆಸ್ತಿಯ ಸಂಪಾದನೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇತಿ ಹಾಸವೊಂದುಂಟು. ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇಬೇಕು. ಸುಮಾರು ನೂರು ವರುಷಗಳಾದವು, ಬಲರಾಮ ಕಳ್ಳಂಬ ಎಂಬ ಮಹಾ ಆಚಾರಶೀಲ ನೊಬ್ಬನು ಬಲರಾಮ ಘೋಷಗೇರಿ ಎಂಬುವನೊಡಗೂಡಿ ಪೂಜ್ಞ ಕಡೆಯಿಂದ ಈ ದೇಶಕ್ಕೆ ಬಂದನು. ಕಳ್ಳಂಬಿಯು ಬರಿ ಆಚಾರಶೀಲನು ಮಾತ್ರವೆ ಅಲ್ಲ, ಬುದ್ಧಿವಂತನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಮದುವೆಯಾಗಿ ಆರ್ಕಾಟು ಜಹಗೀರುದಾರರಲ್ಲಿ ಚಾಕರಿ ಮತ್ತೂ ಇನ್ನೂ ಏನೇನನ್ನೂ ಮಾಡಿ ಈ ಮಾನ್ಯಗಳನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ಘೋಷಗೇರಿಯೂ ಇತ್ತ ಕಡೆಯ ಮದುವೆಯಾದನು. ಆದರೂ ತಂದೆಯ ಸಾಲವನ್ನು ತೀರಿ ಸದ್ದೇ ಏನಾ ಬೇರೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ದುಃಖ ಕಷ್ಟಗಳಿಂದಲೆ ಅವನ ದಿನಗಳು ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಈ ಮದುವೆಯ

ಕಾರಣವಾಗಿಯೇ ಏನೂ ಇಬ್ಬರು ಸಂಗಾತಿಗಳೊಳಗೆ ಮನಸ್ಸು ಮುಸುಕುಮುಚ್ಚಿತು. ಕೊನೆಗೆ ಅವರಿಗೆ ಎಸಾಡಮಟ್ಟಿ ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದೇ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇದ್ದುಕೊಂಡೂ ಇವತ್ತುವರುಷಗಳಾದರೂ ಒಬ್ಬರ ಮುಖ ಒಬ್ಬರು ನೋಡದಂತಹ ಹಗರಣೆಗಟ್ಟುಕೊಂಡಿತ್ತು. ಒಲರಾಮ ಕಳ್ಳಂಬಿ ಸತ್ತದಿವಸ ಸಹಿತ ಘೋಷಗೇರಿ ಅವರ ಮನೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನೂ ತುಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸತ್ತ ಮರುದಿನವೆ ಒಳ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದ ವಾರ್ತೆಯೊಂದು ಕೇಳಬಂತು. ಅವನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಅಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಚೂರಿಯಿಂದ ಕತ್ತರಿಸಿದಂತೆ ಸಮಾರ್ಥ ಭಾಗ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಮಗನಿಗೆ ಒಂದು ಭಾಗ, ತನ್ನ ಸಂಗಾತಿಯ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ಭಾಗ ಬರೆದಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದನು. ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಭಾಗೀಕುಂಟೆ ಸರ್ವ ಮಾನ್ಯವನ್ನು ಕಳ್ಳಂಬಿ ಘೋಷಗೇರಿ ಮನೆತನದವರು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆಂತ ಇವರು ಪ್ರೇಳಿಕೊಂಡು ಹೆಮ್ಮೆಪಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ ಹಳ್ಳಿಗರು ಕೂಡ ಇದಲ್ಲನೆಂದು ವಾದಿಸಿದ್ದಲ್ಲ. ನಾನು ಪ್ರೇಳುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಘೋಷಗೇರಿ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಾಗಿತ್ತು. ಆ ವಂಶದ ಕಿರಿಯ ಕಡೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಮೊಕ್ಕದ್ದಮೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂತ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೆಲದಿನಗಳ ಮುಂಚೆ ಧಟ್ಟನೆ ಒಂದು ದಿನ ಅದಾಲತ್ತಿನ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಐದು ಆರು ಮೂಲೆಗೆ ವತ್ತಲಿಸಿದ ಮೊಕ್ಕದ್ದಮೆಗಳ ಪರಿಣಾಮವೇ ನಾಯತೆಂಬುದರ ಕಡೆ ಹುಬ್ಬುಕೂಡ ತಿರುಗಿಸದೆ ಎಲ್ಲಿಯದೊ, ಯಾವದೊ, ಅರಿಯದ ಅದಾಲತ್ತಿನ ಮಹಾ ಮಾನ್ಯಸಮನನ್ನು ತಲೆಯ ನೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಆಗ ಅವರ ಭಾಗೀ ಕುಂಟೆ ಗ್ರಾಮದ ಹೊರಗೂ ಒಳಗೂ ಗಲಭೆಯೊಂದು ಹತ್ತಿ ಹೋಯಿತು. ಹಿರಿಯ ಮನೆತನದ ಯಜಮಾನ ವೇಣೀ ಘೋಷಗೇರಿ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮೃತ್ಯುವಿನಿಂದ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ಆರಾಮದ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು, ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಗುಟ್ಟಾಗಿ ದಳವೊಂದನ್ನು ಕೂಡಿಸ ತೊಡಗಿದನು. ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ ಮುಂದೆ ಬರಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಶ್ರಾದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ತಂದು ಗಡಿಬಿಡಿ ಮಾಡುವುದೇ ಇವನ ಉದ್ದೇಶ. ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮಕ್ಕಳು, ಹತ್ತುವರುಷಗಳಾದರೂ ಒಬ್ಬರಮುಖ

ಬಬ್ಬರು ನೋಡಿಲ್ಲ. ಹತ್ತುವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಮನೆ ಬರಿ ವಾಯಿತು, ಅಂದಿನಿಂದ ರಮೇಶನನ್ನು ಸೋದರಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅಡುಗೆಯವನು ಆಳುಕಾಳು, ಹೊರಗಡೆ ನೋಕಿದ್ದು, ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಕಾಲ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದನು. ರಮೇಶ ರೂರಕಿ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಈ ದುರ್ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ತಂದೆಗೆ ಸಲ್ಲದ ಬೇಕಾದ ಅಂತ್ಯಕರ್ತವ್ಯವನ್ನು ತೀರಿಸಲು ಬಹುಕಾಲದ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟೆಯ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಅವನ ಬರಿದಾದ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ತಲಸಿದ್ದನು.

ಕರ್ಮದ ಮನೆ, ನಡುವೆ ಎರಡೇ ಏನಗಳು ಉಳಿದವೆ. ಗುರುವಾರ ರಮೇಶನ ತಂದೆಯ ವಿಧಿ. ಬಬ್ಬಬ್ಬರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹಳ್ಳಿಗಳ ಹಿರಿಯರು ಬಂದು ತಲಪುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಹಳ್ಳಿ ಭಾವೀಕುಂಟೆಯ ರಾರೊಬ್ಬರೂ ಬರಲಿಲ್ಲವೇಕೆಂಬುದನ್ನು ರಮೇಶ ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ಯಾರೂ ಬರದೆಯೇ ಇರಬಹುದು, ಅವನ್ನೂ ಅರಿತಿದ್ದನು. ಬರಿ ಭುಜಂಗಾಚಾರಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಮನೆಜನ ಬಂದು ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಿದ್ದರು. ಸ್ವಂತ ಗ್ರಾಮದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪಾದಧೂಳಿಯ ಆಶೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೂ ಸಜ್ಜುಸರಬರಾಯಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವರ ಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆಯೇ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಇಂದು ಬಲುಮೊತ್ತಿನವರೆಗೂ ಮನೆಯೊಳಗಿನ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ರಮೇಶನು ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಹೊರಗೇತಕ್ಕೋ ಒರಲು, ಇಬ್ಬರು ಮುದುಕರು, ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು, ಬಂದು ಬೈಟಕ್ಕಾನೆಯ ಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ನಶ್ಯವನ್ನು ತೀಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನು. ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ಏನಯದಿಂದ ಏನಾದರೂ ಹೇಳ ಹೋಗುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೆ ಸಪ್ಪಳ ಕೇಳಿ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನು. ಬಬ್ಬ ಅತಿ ಮುದುಕನು ಐದಾರು ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಕೆಮ್ಮುತ್ತ ಕೆಮ್ಮುತ್ತ ಬಳಮೊಕ್ಕನು; ಹಗಲ ಮೇಲೆ ಕೊಳೆ ಅಂಗವಸ್ತ್ರ, ಮೂಗಿನ ಮೇಲೆ ಚಂಡುಗಳಂತಿರುವ ಭಾರಿಕನ್ನಡಕ-ಅದೂ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹುರಿಯಿಂದ ಬಗಿದಿದೆ, ಬಿಳಿಗೊದಲು, ಬಿಳೀಮೀಸೆ ನಶ್ಯದ ಬಣ್ಣದಿಂದ ಮಾಸಲಾಗಿದೆ, ಇವನು ಮುಂದೆ ಬಂದು ಆ ಭಯಂಕರ ವಾದ ಕನ್ನಡಕದೊಳಗಿಂದ ರಮೇಶನ ಕಡೆ ಕ್ಷಣಮೊತ್ತು ನಿಟ್ಟಿಸಿ

ಮಾತುಕಥೆಗಳಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗೊಳಗೊ ಎಂದು ಅತ್ತುಬಿಟ್ಟನು. ರಮೇಶನಿಗೆ ಇವನಾರೆಂಬ ಗುರುತು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಯಾರೇ ಆಗಲಿ ದಡಬಡನೆ ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ರಮೇಶ ಅವನ ಕೈಹಿಡಿಯುತ್ತಲೇ ಆ ಮುದುಕನು ಬಸಕಲು ದನಿಯಲ್ಲಿ ದೇಳಹತ್ತಿದನು.

“ಇಲ್ಲಪ್ಪ ರಮೇಶ, ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಘಾತಿ ಹೊದೆದು ಪಶಾಯನ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ. ಹೀಗಾಗುತ್ತಂತ ಕನಸಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಂಡಿರಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಾವಂತೂ ಅಂತಹ ಚಟ್ಟನ ಹಳ್ಳಿವಂಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರಲ್ಲಪ್ಪ, ಅವರಿವರ ಬೆದರಿಕೆ ಗೆಬದ್ದು ಬಾಯಿಯಿಂದ ಸುಕ್ಕು ಬೊಗಳೋಕೆ. ಬರುವ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ವೇಣೀ ಘೋಷಗೇರಿಯ ಪೊಗದ ಮೇಲೆಯೇ ಹೀಗೆ ಬಂದೆ, ನಮ್ಮ ರಮೇಶ ಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನಲ್ಲಾ ಶ್ರಾದ್ಧ ಪ್ರಯತ್ನ ಹಾಗೆ ಮಾಡೋದು ತಲೆಗೆ ಹತ್ತುವುದು ಹಾಗರಲ, ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಸಹ ಯಾರೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ”

ತುಸು ತಡೆದು ಮತ್ತೆ ಎಂದನು, “ನನ್ನ ವೆಸರನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಲವು ಪೋಕರಿಗಳು ಹಲವು ಬಗೆಯಾಗಿ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಬೆರೆತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ನೋಡಿಕೊ, ಮಗು, ಆದರೆ ಇದರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಬವಾಗಿ ನೀ, ಈ ಧರ್ಮದಾಸ ಬರಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ದಾಸನೆ ಹೊರತು ಇನ್ನಾರಿಗೂ ದಾಸನಲ್ಲ. ”

ಹೀಗೆಂದು ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿಯ ಕೈಯಿಂದ ನಶ್ಯದ ಡಬ್ಬೆಯನ್ನು ಪಟಕ್ಕನೆ ಕಸಿದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಚಿಟಿಕೆ ನಶ್ಯವನ್ನು ಸಿರಿಸಿ ದೊಡನೆಯೆ, ಬಹು ಜೋರಾಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದನು.

ಧರ್ಮದಾಸನು ಸುತರಾಂ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯನ್ನೇನೂ ನುಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಸಜ್ಜುಸಡಗರದ ಬಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೆ ಯಾರೂ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಳೆಯಾಳದಿಂದ ಅಡಿಗೆಯವರು ಬಂದಿದ್ದರು. ಅಂಗಳದ ಬಂದು ಪಕ್ಕಗೆ ಮೃಷ್ಯಾನ್ನ ಪೇರಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಅತ್ತಕಡೆ ಆ ಬೀದಿಯ ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರು ಗುಂಪುಗೂಡಿ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಕಂಗಾಳಿಗಳಿಗೆ ಕೂಡ ಉಡುಗೊರೆಗಳು. ಕೈಸಾಲೆಯ ಅತ್ತಕಡೆ ಭುಜಂಗಾಚಾರಿಯು ಧಾನುಗಳನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಕತ್ತರಿಸಿ ಮಹಿಳೆ ಹಾಕಿ ಮಳೆಗೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಅತ್ತಲೂ ಕೆಲ ಜನರು ಕೈಮೇಲೆ ಊರಿಕೊಂಡು

ಕೂತು ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಸರಿಮಾಣವನ್ನು ಲೆಕ್ಕ ಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ರಮೇಶನಿಗೆ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಲದುದನ್ನು ಕೂತು ಅವನಿಗೆ ಬೈಗಳನ್ನು ಉಡಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬಡಬಗ್ಗರೂ ದುಃಖಿಗಳೂ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಲಿಖಿತು ಒಂದು ದೂರದ ದಾರಿಗಳನ್ನು ನಡೆದು ಒಟ್ಟುಗೂಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಂದಿ, ಒಕ್ಕಲುಗಳೂ, ಹೊಗಳಭಟ್ಟರೂ ಮನೆತುಂಬಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡು, ಕೆಲರು ಕಾದಾದುವರು, ಕೆಲರು ಸುಮ್ಮನೆ ಗುಬ್ಬಿ ಮಾಡುವರು, ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆಯಲ್ಲಿನ ದೊಂಬಿ ಮತ್ತು ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚುವಿಕೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಧರ್ಮದಾಸನ ಕೆಮ್ಮು ಇನ್ನೂ ಮಿಗಿಲಾಯಿತು.

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ರಮೇಶ ಸಂಕೋಚಪಟ್ಟುಕೊಂಡು ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತಲಿದ್ದನು; ಆದರೆ ಧರ್ಮದಾಸ ಕೈಯುಬಾಗಿಸಿ ತಪದು ಗಡಗಡನೆಂದು ಎಷ್ಟನ್ನೋ ಏನನ್ನೋ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟನು, ಕೆಮ್ಮಿನ ಮೊಡತದಲ್ಲ ಆದರೊಂದಕ್ಕೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಗೋವಿಂದ ಗುಂಗಾಳಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲೇ ಬಂದಿದ್ದನು. ಸುರರಾಂ ಧರ್ಮದಾಸ ಹೇಳಿದುದನ್ನೇ ಹೇಳಲು ಅವನಿಗೆ ಅನುಕೂಲ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ದೊರೆತಿದ್ದರೂ ನಷ್ಟವಾಯಿತೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇಸೆಯೊಂದು ಕಟಕಟವೆನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಅವನು ಈ ಸುಯೋಗವನ್ನು ಕಳೆಯಗೊಡಲಿಲ್ಲ. ಧರ್ಮದಾಸನನ್ನು ಕೂತು ಆತುರಾತುರವಾಗಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದನು.

“ ಸಿನ್ಹ ಬೆಕ್ಕೇನೇ ತಿಳಿಯತು ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒರೋಣ ವೆಂತ ಹೊರಟರೂ ಒರೋಕಾಗಲಿಲ್ಲ-ಹೇವೆ ಕರೆಕಳುಹಿದ, ‘ ಗೋವಿಂದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ನನ್ನ ದಾಕಿಕೊಂಡು ಹೋಗು’ ಎಂತ-ಆ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ, ವೇಣಿಯನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಹೋಗೋಣ, ಏನಂತಾನೇ ಅಂತ, ತಿಳಿತೆ ಅಪ್ಪ, ರಮೇಶ! ಅಂತಾನೆ ‘ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ನೀವೆಲ್ಲಾ ರಮೇಶನಿಗೆ ಯಜಮಾನತನಕ್ಕೆ ಸಿಂತಿದ್ದೀರೊ, ಎಲ್ಲರೂ ಉಟ ಉಪಚಾರ ಮಾಡುತ್ತೀರಷ್ಟೆ ? ’

“ ನಾನು ತಾನೆ ಬಿಟ್ಟೇನೆ ! ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯ ಹೌದು ಅಲ್ಲವೇ

ನೀನು, ನಮ್ಮ ರಮೇಶ ಯಾರಿಗೂ ಕಡಮೆ ಇಲ್ಲ-ನಿನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಡಿ ಅಕ್ಕಿ ಸಹ ಸಿಗುವ ಆಶೆ ಯಾರಿಗೂ ಇಲ್ಲ--ಎಂದೆ, ಇಗೋ ಇದೇ ದಾರಿ, ವೇಣೀರಾಯ, ಕಂಗಾಳಿಗಳು ಹೋಗಿ ಬರುತ್ತಾ ಇದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಬಾರಿ ನಿಂತು ನೋಡು. ನಿನ್ನ ಮೊನ್ನೆ ಹುಡುಗ ರಮೇಶ ಆದರೆ ಎದೆ ಬಿಚ್ಚಿ ಪೀಳುತೋನೆ ಉವಸಾರೂ ಅವತಾರವುರುಷ ಇರಬೇಕು ! ಇಷ್ಟೊಂದು ವಯಸ್ಸಾಯಿತು ಇಂಥಾ ಸಜ್ಜು ಸರಬರಾಯಿ ಎಂದೆಂದೂ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡದ್ದೇ ಇಲ್ಲ ! ಅದೂ ಅಂದು ಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ, ಎ ! ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ, ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೇನಯ್ಯಾ ! ಕೆಲಸವಾರದೋ ಅವನೆ ಮೇಲಿಂದ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ-ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಶಾಪಭ್ರಷ್ಟ ದಿಕ್ಕಾಲು ಕನೇ ಒಬ್ಬ, ಅಲ್ಲದೆ ಉಂಟೆ ! ”

ಧರ್ಮದಾಸನ ಕೆಮ್ಮು ನಿಲ್ಲಲೇ ಇಲ್ಲ; ಅವನು ಕೆಮ್ಮುತ್ತಲೇ ಇದ್ದನು.

ಅವನ ಎದುರಿನಲ್ಲೇ ಗಂಗಾಳಿ ಮಹಾಶಯನು ಒಳ್ಳೆಯೊಳ್ಳೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಈ ಜೆನ್ನಾಗಿ ಪಕ್ವವಲ್ಲದ, ಎಳಸು ಜಹಗೀರುದಾರನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಧರ್ಮದಾಸನು ಇನ್ನೂ ಉತ್ತಮ ವಾಗಿ ಹೇಳ ಹೋಗುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ತುಂಬತುಳುಕುತ್ತಲಿದ್ದನು.

ಗಂಗಾಳಿ ಹೇಳ ಹೋದನು, “ ನೀನಂತೂ ನಮಗೆ ಹೊರಗಿನವ ನಲ್ಲ. ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಪದವ. ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ನನಗೆ ಹತ್ತರಿನ ಬಳಗ, ‘ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ ಗಂಡನ ತಂಗಿಯ ಮಾವನವರ ತಂಗಿ. ರಾಧಾನಗರದ ಬಾಡುಜ್ಯರಮನೆ-ಅದೆಲ್ಲಾ ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಬಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಏನೂ ಕೆಲಸ ಬಿದ್ದಾಗ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳೋದಕ್ಕೆ ಅಂತ ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಬುಲಾವು ಬಿತ್ತು. ”

ಧರ್ಮದಾಸನು ಬೇವಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಗೊಟ್ಟು ಬಲ ತಂದುಕೊಂಡು ಕೆಮ್ಮನ್ನಣಗಿಸಿ ಕಿರಿಚಿದನು-“ ಏಕೋ ಕೆಲಸಗಾಣದೆ ಹರಟುತ್ತಿ ಗೋವಿಂದ ? ಖಕ್, ಖಕ್, ಖಕ್,-ನಾನು ಈಗಿನವನಲ್ಲ-ನಂಗಿ ತಿಳಿಯ ದೇನೋ ? ಆ ವರುಷ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಡುವಾಗ ಹೇಳಿದಲ್ಲೋ, ‘ ನನ್ನ ಕಾಲಿಗೆ ಜೋಡ್ಡೆಲ್ಲ, ಒರೀ ಕಾಲಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಹೋಗಲಿ ಅಂತ. ಖಕ್, ಖಕ್,

ಖಕ್-ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಅಗಲೆ ಎರಡೂವರೆ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟು ಒಂದು ಜೊತೆ ಜೋಡ ತೆಗೆಸಿಕೊಟ್ಟ. ನೀನು ಅವನ್ನೇ ಮೆಟ್ಟಿ ವೇಣೀ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಿ ಒಂದೆ! ಖಕ್-ಖಕ್-ಖಕ್-ಖ-.”

ಗೋವಿಂದ ಕಂಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಕಾರುತತ್ತಾ ಎಂದನು. “ಒಂದನೇನೋ”,
“ಬರಲಿಲ್ಲವೇ?”

“ಸರಿ ಅತ್ತತ್ತ ಸುಳ್ಳು ಬೊಗಳೋ ನಾಯಿ.”

“ಸುಳ್ಳು ಬೊಗಳೋ ನಾಯಿ, ನಿಮ್ಮಪ್ಪ.”

ಗೋವಿಂದ ಅವನ ಮುರುಕಲು ಕೊಡೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೆವರಿ ನೆಗೆದನು. “ಹಾಗೇನೊ ಮುಂಡೇದೆ!”— ಧರ್ಮದಾಸನು ತನ್ನ ಬಿದುರುಗೋಲನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನಶ್ಯ ತುಂಬುತ್ತಲೆ ಪ್ರಚಂಡವಾಗಿ ಕೆಮ್ಮಿದನು. ರಮೇಶ ಗಾಬರಿ ಬಿದ್ದು ಇಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಒಂದು ನಿಂತು ಸ್ತಂಭಿತನಾಗಿಹೋದನು. ಧರ್ಮದಾಸನು ಕೋಲನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಕೆಮ್ಮು ಕೆಮ್ಮುತ್ತ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿಬಿದ್ದು ಎಂದನು. “ಆ ರಂಡೇದಕ್ಕೆ ನಾನು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನಷ್ಟೆ, ಆದರೂ ಮುಂಡೇದರ ಮತಿ ನೋಡು—”

“ಹಾದೊ, ರಂಡೆಗಂಡ ನೀನು ನನಗೆ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೆ!” ಎಂದು ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಳೆ ಕೊಡೆಯನ್ನು ಮಡಿಸಿ ಕುಕ್ಕುರಿಸಿದನು.

ಪಟ್ಟಣವಾಸದ ಅಡಿಗೆಯವರು ಭಕ್ಷಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸುವುದು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತರು. ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೊತ್ತಾಗಿ ದ್ದ ಊಳಿಗದವರು ಕಿರಿಚಾಟವನ್ನು ಕೇಳಿ ತಮಾಷೆ ನೋಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎದುರಿಗೆ ಓಡಿಬಂದರು. ಆಟವನ್ನು ಮರೆತು ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರು ‘ಆ’ಯೆಂತ ಬಾಯ್ಬೆರೆದು ಮೋಜನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಜನಗಳ ಕಣ್ಣಿಂದ ರಮೇಶನು ನಾಚಿಕೆ, ವಿಸ್ಮಯಗಳಿಂದ ಮಂಕನಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಅವನ ಬಾಯಿಂದ ಒಂದು ಮಾತೂ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇದೇನು? ಹಣ್ಣು ಮುದುಕರಿಬ್ಬರು, ಉತ್ತಮರು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವರು! ಇಷ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಇತರರಂತೆ ಹೀಗೆಲ್ಲಾ ಬೈದಾಡಬಲ್ಲರೆ? ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು

ಜೋಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಭುಜಂಗನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಈಗ ಎದ್ದು ಬಂದು ರಮೇಶನನ್ನು ಕುರಿತು ಅವನು ಎಂದನು.

“ಸುಮಾರು ಪಂಚೆಗಳು, ನಾಲ್ಕು ನೂರು ಆದವು ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತೇಯೆ?”

ರಮೇಶನ ಬಾಯಿಂದ ಧಟ್ಟನೆ ಮಾತು ಬರದೆ ಹೋಯಿತು. ಭುಜಂಗನು ರಮೇಶನ ದಿಗ್ಭ್ರಮೆಯಾದ ಭಾವವನ್ನು ನೋಡಿ ನಕ್ಕನು. ಮಿದುವಾದ ಅಸುನಯದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು.

“ಛಿ ಗಂಗಾಳಿ ಆಚಾರ್! ರಾಯರು ಒಂದೇಟಿಗೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ! ನೀವೇನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೀದುಕೊಳ್ಳಬೇಡಿರಿ, ಹೀಗೆ ಬಹಳ ಆಗುವದುಂಟು. ದೊಡ್ಡದೊಡ್ಡ ಕಾರ್ಯ ಕೆಲಸಗಳಾಗುವ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಟಾಪಟಗಳಿಷ್ಟೋ, ತಲೆತಲೆ ಮಡಿದು ರಕ್ತಾರಕ್ತಿಗಳವರೆಗೂ ಆಗಿಹೋಗುತ್ತವೆ—ಇದರ ಮೇಲೆ ಇದೇನು ಸಾಮಾನ್ಯ. ತಗೊಳ್ಳಿ, ಏಳಿ, ಚಟಗೇರಿಯಯ್ಯಾ—ಕೊಂಚ ನೋಡೋಣವಾಗಲಿ, ಇನ್ನೂ ನೂ ಧಾನುಗಳನ್ನು ಹರಿಯಬೇಕೆ ಇಲ್ಲವೆ?”

ಧರ್ಮದಾಸನು ಉತ್ತರವೀಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ ಉಬ್ಬುಬ್ಬಿ ತಲೆಯನ್ನು ತೂಗುತ್ತಾ ಎದ್ದುನಿಂತು ಹೇಳಿದನು. “ಸಾಕು! ಸಾಕು! ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಯಿತು! ಅಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ‘ಅಂತೇಷ್ಟಿ’ ಯಂತ ಏಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ? ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿದೆ, ಲಕ್ಷ ಮಾತುಕತೆಗಳಿಲ್ಲದೆ ಮದುವೆಯಾಗದು! ಆ ವರುಷ ನಿನಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲವೇನೋ ಭುಜಂಗ, ಕಳ್ಳಂಬಿ ಯೋರ ಮಗಳು ರಮೆಯ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ಮನೆದೇವರ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ದಿನ ಸ್ವಯಂಪಾಕದ ವಿಚಾರದಲ್ಲಿ ರಾಘವಭಟ್ಟರಿಗೂ ಹರಿಹರಭಟ್ಟಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ತಲೆ ತಲೆ ಒಡೆದು ಹೋದದ್ದು! ಆದರೆ ನಾನನ್ನೊಂದು ಭುಜಂಗ ತನ್ಮಾ, ರಾಯರ ಈ ಕೆಲಸ ಚೆನ್ನಿಲ್ಲ. ಉಡುಗೆ ಸಣ್ಣ ಜನಗಳೆ ಗೆಲ್ಲಾ ಹಂಚೋದೂ ಬೂದಿಲಿ ತುಪ್ಪ ಎರೆಯೋದೂ ಒಂದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಜೊತೆ ಅವರ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು ಒಂಟಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದೀತು. ನಾನಂತೇನೆ ಅದೇ ಉಸಾಯ ಮಾಡಿಬಿಡಯ್ಯಾ ಎಂತ, ಧರ್ಮದಾಸ, ನೀನೇ ನಂತೇಯೋ?”

ಧರ್ಮದಾಸನು ಕೊರಳನ್ನು ಕುಲುಕುತ್ತಾ ಕುಲುಕುತ್ತಾ ಎಂದನು. “ಗೋವಿಂದನ ಮಾತು ಮಂದವೇನೂ ಅಲ್ಲ, ರಾಯ. ಆ ಸೂಳೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಸಾವಿರಕೊಟ್ಟರೂ ಹೆಸರು ಬರುವಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಅವರನ್ನು ಸಣ್ಣ ಜನವೆಂತ ಏಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ? ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ ರಾಯ, ರಮೇಶ?”

ಇದುವರೆಗೂ ರಮೇಶನು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಈ ವಸ್ತ್ರವಿತರಣೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಅವನು ಒಂದೇ ಏಟಿಗೆ ಮರ್ವಾ ಹತನಾದನು. ಈ ವಿಷಯದ ಸುಯುಕ್ತಿ-ಕುಯುಕ್ತಿಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಯಲ್ಲ; ಈಗ ಇದೇ ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಡಿಯಿತು, ಏನೆಂದರೆ ಇವರು ಸಣ್ಣ ಜನವೆನ್ನುತ್ತಾರೆಯಲ್ಲಾ ಅವರೆಲ್ಲರ ಕಣ್ಣಿಂದಲೇ ಈಗ ತಾನೇ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನಾಚಿಕೆಕೇಡಿನ ಕಾಂಡವನ್ನು ನಡೆಯಿಸಿ ಕೂತಿ ದಾರೆ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ಕೊಂಚವೂ ನೋವೂ ನಾಚಿಕೆಗೆ ಕಾರಣ ಸಹ ಇರುವಂತೆ ತೋಚಲಿಲ್ಲ. ಭುಜಂಗನು ಮೊಗ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಕಂಡು ರಮೇಶನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಎಂದನು. “ಇನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ಪಂಚೆ ಜೊತೆಗಳನ್ನು ನೇರ ಮಾಡಿಡಿ.”

“ಹಾಗಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಅದೀತೆ ಭುಜಂಗಣ್ಣ? ನಡಿ ನಾನೂ ಬರು ತ್ತೇನೆ- ನೀನೊಬ್ಬನೆ ಇನ್ನೆಷ್ಟು ಮಾಡಲು ಕೈಲೆ ಅದೀತು?” ಎಂದು ಯಾರ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನೂ ಕಾಯದೆ ಗೋವಿಂದನು ಎದ್ದು ಜವಳಿಯ ರಾಶಿಯ ಹತ್ತಿರ ಹೋಗಿ ಕೂತನು.

ರಮೇಶನು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ದೊಡನೆಯೆ ಧರ್ಮದಾಸನು ಅವನನ್ನು ವಾರೆಯಾದೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಕರೆದು ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಾಗಿ ಬಹಳ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದನು. ರಮೇಶನು ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸುತ್ತಾ ವಾರೆಗಣ್ಣೆಂದ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಳೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೋಡಿದನು.

‘ಎಲ್ಲಿರೊ, ರಾಯರು ಎಲ್ಲಿ?’ ಎನ್ನುತ್ತ ಒಣಕಲ ಮೈಯಿನ ಡಬ್ಬಣಕಾಟಿ ಮೀಸೆಯ ಹಣ್ಣು ಮುದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನೊಬ್ಬನು ಬಂದನು.

ಇವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೂವರು ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರು. ಹುಡುಗಿಯೇ ಅವರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವಳು. ಅವಳ ಉಡಿಗೆ ಪೂರಾ ಮಾಸದ ಗೆರೆಗೆರೆ ಪಟ್ಟಿ ಸೀರೆಯೊಂದೆ; ಹುಡುಗರಿಬ್ಬರ ಸೊಂಟಗಳಲ್ಲಿ ಗಿಜ್ಜೆಯುಡಿದಾರಗಳ ವಿನಹ ಪೂರ್ತಿ ಬೆತ್ತಲೆ. ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ನೋಡಿದರು. ಗೋವಿಂದ ಬರಮಾಡಿಕೊಂಡನು.

“ಬಾ, ದೀನಣ್ಣ, ಕೂತುಕೊ. ನಮ್ಮ ಭಾಗ್ಯದೊಡ್ಡದು, ಇಂದು ನಿನ್ನ ಕಾಲಧೂಳಿ ದೊರಕಿತು. ಮಕ್ಕಳುಮಟ್ಟಿಗೆನೇ, ಹಾಗಂದರೆ ನಿನ್ನ..”

ಧರ್ಮದಾಸ ಗೋವಿಂದನ ಮೇಲೆ ಕಿಡಿ ಕಿಡಿಯಾಗಿ ನೋಡಿದನು. ಅವನು ಹುಬ್ಬು ಕೂಡ ತಿರುಗಿಸದೆ “ಹಾಗಾದರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯವರು ಯಾರೂ ಇತ್ತ ಸುಳಿಯೋಲ್ಲವೋ, ಅಣ್ಣ?”—ಎಂದು ಅವನ ಕೈಗೆ ನಶ್ಯದ ಚುಟಿಕೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೊಟ್ಟನು.

ದೀನಭಟ್ಟ ಅಸಸವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಪಟ್ಟಿ ನಶ್ಯದ ಸಪ್ಪಿತನವನ್ನು ಸೇದಿ ಎಂದನು. “ನಾನಂತೂ ಇರಲಿಲ್ಲಪ್ಪ—ನಿನ್ನ ಅತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಕರತರೋಕೆ ಅವಳ ತವರು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದೆ,—ರಾಯ ಎಲ್ಲಿ?—ಕೇಳಿದೆ, ಅದೇನೊ ಭಾರಿ ಖಟ್ಟಿಯಂತಲ್ಲಾ? ಹಾದಿ ನಡೀತ ಆ ಹಳ್ಳಿ ಸಂತೇಲಿ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇದ್ದದ್ದು ಕೇಳಿ ಬಂದೆ, ಉಂಡು ತಿಂದು ಚಿಕ್ಕೋರು ದೊಡ್ಡೊರೆನ್ನದೆ ಎಲ್ಲಾರ ಕೈಗೂ ಹದಿನಾರು ತೇಂಗೂಳು, ನಾಲ್ಕು ಜೋಡಿ ಜಿಲೇಬಿ ಕೊಡುತ್ತಾರಂತೆ.”

ಗೋವಿಂದ ದಸಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದು ಎಂದನು. “ಅದೂನೂ ಅಲ್ಲದೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಒಂದೊಂದು ಜೋಡಿ ಧೂಳಿತ್ರ. ಇಗೊ, ರಮೇಶರಾಯ, ಅದೆ ದೀನಭಟ್ಟನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದೆ—ನಿಮ್ಮ ಗಂಧ ಏದು ಜನತಂದೆತಾಯಿಗಳ ಹರಕೆಯಿಂದ ಸಾಮಾನುಸರಂಜಾಮು ಬಂದು ಒಂದು ಬೀಳುತ್ತಾ ಇದೆ. ಆದರೆ ವೇಣಿ ಒಂದೆ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಎದುರು ಬಿದ್ದು ನಿಂತಿದ್ದಾನಲ್ಲಾ. ಇಗೊ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಸಹ ಎರಡೆರಡು ಬಾರಿ ಚಸರನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ್ದೆ. ನನ್ನ ಮಾತಂತೂ ಹಾಗಿರಲಿ ಬಡು, ರಮೇಶನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನನಗೇನೋ ರಕ್ತದ ಸೆಳೆತವಿದೆ; ಆದರೆ ಇದೊ ಈ ದೀನಣ್ಣ, ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ, ಇವರುಗಳಾದರೂ, ರಾಯ, ನಿನ್ನ ಬಿಟ್ಟರೆ? ದೀನಣ್ಣನಂತೂ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ

ಕೇಳಿಯೇ ಓಡಿಬಂದ. ಎಲೋ ರಾಮಾ, ನಶ್ಯಾ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಬಾರೋ - ರಾಯ ರಮೇಶ, ಇತ್ತೊಂದು ಸಲ ಬಾ, ಸೋಡೋಣ, ಬಂದು ಮಾತು ಮರೆತಿದ್ಲೆ !”

ಬಿಡುಬಿಗಿ ಕರದೊಯ್ಯು ಪಿಸುನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಚಾರಿಸಿದನು. “ ಒಳಗೆ ಧರ್ಮದಾಸನ ಹೆಂಡತಿ ಬಂದಿದಾಳಲ್ಲವೆ ? ಎಚ್ಚರ, ಎಚ್ಚರ, ಅಂಥ ಕೆಲಸ ಮಾಡಬೇಡಣ್ಣ, ಭಂಡಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಬಾಯಾರಿಕೆ ಕಳಿಸಲಾದೀತೆ, ಉಗ್ರಾಣದ ಬೀಗದ ಕೈಮುಟ್ಟಿಗೆ ಎನ ಮಾಡಿದರೂ ಅವಳ ಕೈಗೆ ಸಿಗಸಬೇಡ, ಎನ ಮಾಡಿದರೂನೂ; ತುಪ್ಪ, ಗೋದೀಹಿಟ್ಟು, ಬೆಲ್ಲ, ಸಕ್ಕರೆ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಗಿಟಕು ಅರ್ಧಕ್ಕರ್ಧ ಸಾಗಿಸಿಬಿಡತಾಳೆ. ನಿನಗೇಕೆ ಯೋಚನೆ, ರಾಯ ? ನಾನು ಹೋಗಿ ನಿಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನ್ನ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆ. ಅವಳು ಬಂದು ಉಗ್ರಾಣದ ಭಾರಾ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ನಿನ್ನದು ಬಂದು ಮಂಚೆ ಕಡ್ಡಿ ಸಹ ಕದಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ”

ರಮೇಶ ಕೊರಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಅಪ್ಪಣೆ ಎಂದು ಮೌನವಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ ಪಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ಧರ್ಮದಾಸ ತನ್ನ ಹೆಂಡರನ್ನು, ಉಗ್ರಾಣದ ಭಾರ ವಹಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸುವ ಮಾತನ್ನು ಇಷ್ಟೊಂದು ಗೋಪ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದನಾದರೂ ನೇರವಾಗಿ ಅದನ್ನೇ ಗೋವಿಂದ ಅಂದಾಚು ಮಾಡಿದನಲ್ಲಾ, ಅದೆಂತು ?

ಬೆತ್ತಲೇ ಮಕ್ಕಳೆಬ್ಬರೂ ಬಂದು ದೀನಣ್ಣನ ಕೊರಳಿಗೆ ನೇತು ಬಿದ್ದವು. “ ಅಪ್ಪಾ, ಜಿಲೇಬಿ ತಿನ್ನಬೇಕು. ” ದೀನಣ್ಣನು ಒಂತಾವರ್ತಿ ರಮೇಶನ ಕಡೆಗೂ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಗೋವಿಂದನ ಕಡೆಗೂ ನುಟ್ಟಿಸಿ ಎಂದನು. “ ಜಿಲೇಬಿ ಎಲ್ಲಿಂದ ಬಂದೀತೋ ? ”

“ ಏಕೆ, ಇಗೊ ಮಾಡ್ತಾ ಇದೆ, ” ಎಂದವರು ಅತ್ತಕಡೆ ಅಡಿಗೆ ಯವರನ್ನು ತೋರಿದರು.

“ ನಮಗೂನೂ ಆಣ್ಣಾಜಿ ” ಎಂದು ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಅಳುತ್ತಾ ಅಳುತ್ತಾ ಇನ್ನೂ ಮೂವರು ನಾಲ್ವರು ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರು ಓಡಿ ಬಂದು ಮುಂದುಕ ಧರ್ಮದಾಸನನ್ನು ಸುತ್ತುವರಿದು ಹಿಡಿದರು.

“ ಒಳ್ಳೇದು, ಒಳ್ಳೇದು ” ಎಂದಂದು ರಮೇಶನು ದಡಬಡನೆ

ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದನು. “ ಓ ! ಆಚಾರ್ಯರೆ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಮನೆಗಳಿಂದ ಬಂದಿವೆ, ಉಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ; ಏನಯ್ಯಾ ನಿನ್ನ ಹೆಸರೇನು ? ಇತ್ತ ಕಡೆ ಆ ಪರಾತ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ. ”

ಅಡಿಗೆಯವನು ಜಿಲ್ಲೇಬಿಯ ಪರಾತ ತಂದೊಡನೆಯೆ ಹುಡುಗರು ಮುಗ್ಗರಿಸಿ ಬಿದ್ದರು; ಹಂಚಲು ಕೂಡ ಅವಕಾಶವೀಯರು. ಹೀಗೆ ಗಲಾಟೆ ಮಾಡಿದರು. ಹುಡುಗರು ತಿನ್ನುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ನೋಡಿ ದೀನನಾಥನ ಒಣನೋಟ ಸಹ ಕಂಬನಿದುಂಬಿತು.

“ ಎಲೊ, ಲೊ, ಭೀಮೂ, ತಿಂತಿಯಷ್ಟೆ, ಜಿಲ್ಲೇಬಿ ಹೇಗಿದೆಯೊ ನೋಡೋಣ ? ”

“ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆಯಪ್ಪಾ, ” ಎಂದು ಭೀಮು ಚಪ್ಪರಿಸ ಹತ್ತಿದನು. ದೀನನು ಮಿದುವಾಗಿ ನಕ್ಕು ಕೊರಳನ್ನು ಕುಲಿಕಿ ಎಂದನು. ‘ ನಿಮ್ಮಗಳಿಗೆ ರುಚಿ ಬೇರೆ ? ನೀ ಇದ್ದರೆ ಆಯಿತು. ಆಹಾ ಕೆಲಸದವರು ಇಂಥಹ ಬಾಂಡಲಿಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಇಳಿಸಿದರು ? ಏನು ನೀನು ಹೇಳೊ, ಗೋವಿಂದಣ್ಣ, ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಬಿಸಲು ಇದೆಯಲ್ಲವೇ ? ’

ಅಡಿಗೆಯವನು ಎತ್ತ ಕಡೆಯೂ ನೋಡದೆ ಎಂದನು, “ ಸ್ವಾಮಿ, ಇಲ್ಲದೆ ಉಂಟೆ ! ಇನ್ನೂ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿದೆ. ಇನ್ನೂ ಸಾಯಂ ಸಂಧ್ಯೆಗೆ. . . ”

“ ಹಾಗಾದರೆ ಕೊಡು ನೋಡೋಣ, ಒಂದು ಗೋವಿಂದಣ್ಣನಿಗೆ, ರುಚಿ ನೋಡಲಿ, ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತೀರೊ ಪಾಲಗಾಟಿನ ಅಡಿಗೆಯವರು ನೀವು ! ಬೇಡ ಬೇಡ, ನನಗೆ ತಿರುಗೂ ಏತಕ್ಕೆ ? ಹಾಗಾದರೆ ಅರ್ಧ ಮಟ್ಟಿಗೆ, ಬೇಡ, ಹೆಚ್ಚು ಬೇಡ. ಎಲೊ ರಾಮ, ಕೊಂಚ ನೀರು ತರಕೇಳೊ, ಕೈತೊಳೆದು ಬಿಡೋಣ. ”

“ ಹಾಗೆಯೇ ಒಳಗಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ನಾಲ್ಕಾರು ತಟ್ಟೆಯಷ್ಟು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬಾ ರಾಮ್ನೆಯ್ಯಾ ! ” ಎಂದು ರಮೇಶನು ಕೂಗಿದನು.

ಯಜಮಾನರ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ಒಳಗಡೆಯಿಂದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಟ್ಟೆ ಜಿಲ್ಲೇಬಿ, ನೀರಿನ ಪಂಚಪಾತ್ರೆಗಳು ಬಂದವು ಮತ್ತು ನೋಡ ನೋಡುತ್ತಲೆ ಈ ದೊಡ್ಡ ಪರಾತಗಳ ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿನಷ್ಟು ಭೋಜ್ಯವು

ಈ ಮೂವರು ಹಣ್ಣು ಮುಂದುಕ, ಮಲೇರಿಯದಿಂದ ನರಳುವ ಒಣಕ
ಲಾದ ಸದ್ಭಾಷ್ಯಾಣರ ಫಲಹಾರಕ್ಕೆ ಹಾರಿ ಹೋಯಿತು.

“ಆಹಾ, ಪಾಲಘಾಟಿನ ಕೈವಾಡವೇ ಸರಿ, ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ
ಎನಂತಿ?” ಎಂದು ದೀನನಾಥನು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಉಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು.
ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣನದು ಇನ್ನೂ ಮುಗಿದಿರಲಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅವನ
ತೊದಲು ಗಂಟಲದನಿಯು ಜಿಲೇಬುಗಳ ತಾಳವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು
ಸಹಜವಾಗಿ ಬಾಯಿಂದಿಳಿಗೆ ಬರಲು ಸಾಗದೆ ಜೋರದೂ ಅರ್ಧವೇನೋ
ಆಯಿತು, ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಮತಭೇದವಿಲ್ಲ.”

“ಹಾ, ವಸ್ತಾದಿಗಳ ಕೈವಾಡವೇ ಸರಿ” ಎನ್ನುತ್ತ ಗೋವಿಂದನು
ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಕೊನೆಗೆ ಕೈತೊಳೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ
ಅಡುಗೆಯವನು ವಿನಯದಿಂದ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿದ.

“ಕಷ್ಟವೇನೋ ಪಟ್ಟುಕೊಂಡಿರಿ, ಭಟ್ಟರೆ, ಆದರೆ ಈ ಮೋತೀ
ಚೂರನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಪರಿಕಿಸಿ ನೋಡಿಬಿಡಿ.”

“ಮೋತೀಚೂರು? ಎಲ್ಲಿ ತಾರಯ್ಯಾ ನೋಡೋಣ?”

ಮೋತೀಚೂರು ಒಂದು ಮತ್ತು ಇಷ್ಟೊಂದು ಜಿಲೇಬುಗಳ ಮೇಲೆ
ಈ ಹೊಸವಸ್ತುವಿನ ಸದ್ವ್ಯವಸಾರವನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೇಶ ಸದ್ಭಾ
ಷ್ಯಾಡದೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಂತನು. ದೀನನಾಥನು ಮಗಳ ಕಡೆ ಕೈಚಾಚಿ
ಹೇಳಿದನು. “ಎಲೆ ಪುಟ್ಟಿ, ಹಿಡಿಯೆ ನೋಡೋಣ ಈ ಯರಡುಂಡೆ
ಮೋತೀಚೂರಾ.”

“ಇನ್ನು ನನ್ನಿಂದ ತಿನ್ನೋಕೆ ಆಗವಲ್ಲದಪ್ಪ!”

“ಆಗುತ್ತೆ, ಆಗುತ್ತೆ ಒಂದು ಗುಟುಕು ನೀರು ಕುಡಿದು ಗಂಟ್ಟ
ನೆನಿಸಿಕೊ ನೋಡು, ಗಂಟ್ಟು ಕೂತುಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕಷ್ಟೆ! ಕೈಲಾಗದೆ
ಹೋದರೆ ಸೆರಗಿನ ಕೊನೇಲಿ ಗಂಟು ಹಾಕೋ, ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತಿನ್ನುವಿ.
ಹಾ, ರಾಯ, ತಿನ್ನಿಸಿದೆ ಸರಿಯೆ! ಅವ್ಯತವೆ! ಹೇಗೆ ಹಸನಾಗಿದೆ. ಸಿಹಿ
ಎರಡು ಬಗೆಯದು ತಾನೆ?”

ರಮೇಶನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಡುಗೆಯವನು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ
ಹೇಳಿದನು. “ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಮಿ, ಒಫಿ, ಡಂ ರೋಟು.”

“ಆ ಬರ್ಫ? ಎಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಲಿಲ್ಲವೆ, ರಾಯ?”

ರಮೇಶನ ನಿಷ್ಕೃತ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ದೀನನಾಥ ಎಂದನು.

“ಉಂಡಿದ್ದೆ ಸರಿಯೆ ರಾಧಾನಗರದ ವಾಸುದೇವರಾಯರ ಮನೆಲಿ. ಇನ್ನೂ ಬಾಯಿಗೆ ಹತ್ತಿಕೊಂಡಂತೆ ಇದೆ. ಹೇಳಿದರೆ ನಂಬಲಾರೆ, ರಾಯ, ಬರ್ಫ ಮೇಲೆ ನನಗೆ ಪ್ರಾಣ. ”

ರಮೇಶನು ನಕ್ಕು ತುಸು ಕೊರಳನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿದನು. ಮಾತನ್ನು ನಂಬುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವೆಂತ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ರಾಘು ಏನೊ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ರಮೇಶನು ಅವನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದನು. “ಒಳಗೆ ಆಚಾರ್ಯರಿರಬೇಕು, ಹೋಗಿರಬೇಕು ರಾಘು ಅಷ್ಟು ಬರ್ಫಯನ್ನು ತರಬೇಕು ಬಾ, ನೋಡೋಣ. ”

ಸಂಜೆ ತೀರಿರಬೇಕು. ಆದರೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಬರ್ಫಯ ಆಸೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಸುಕರಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಘು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಹೇಳಿದನು.

“ಈ ಹೊತ್ತು ಇನ್ನು ಉಗ್ರಾಣವ ಬಾಗಿಲು ತೆಗೆಯಲಾಗದು, ರಾಯರೆ! ”

ರಮೇಶನು ಮನದಲ್ಲಿ ಬೇಸರಗೊಂಡು, ಎಂದನು. “ಹೇಳು, ನಾನು ತರಬೇಕುತ್ಪಾದಿಸುತ್ತೇನೆಂತ! ”

ಗೋವಿಂದನು ರಮೇಶನ ಅಸಂತೋಷವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ಕಣ್ಣು ತಿರುವಿ ಎಂದನು, - “ನೋಡಿದೆಯೋ ದೀನಣ್ಣ ಭುಜಂಗನ ಬುದ್ಧಿಯನ್ನು? ಇದೆ ಕಾಣುತ್ತಲ್ಲ, ಅಮ್ಮನಿಗಿಂತ ಚಿಕ್ಕಮ್ಮನದೆ ಪ್ರಬಲ ಹೆಚ್ಚು. ಆದುದರಿಂದಲೆ ನಾನೆನ್ನುವುದು. ”

ಅವನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿದೆಯೆ ರಾಘು ಹೇಳಹತ್ತಿದನು. “ಆಚಾರ್ಯ ಏನ ಮಾಡಿಯಾರು? ಆ ಮನೆಯಿಂದ ಯಜಮಾನಮ್ಮ ನವರು ಬಂದು ಉಗ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬೀಗ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ”

ಧರ್ಮದಾಸ ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದ ಇಬ್ಬರೂ ಬೆಚ್ಚಿದರು. “ಯಾರು ಹಿರಿಮನೆ ಯಜಮಾನಿ? ”

ರಮೇಶನು ಅಚ್ಚರಿಯಿಂದ ಕೇಳಿದನು. “ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಬಂದಿ ದ್ದಾರೆಯೆ? ”

“ ಸ್ವಾಮಿ ಹೌದು, ಅವರು ಬಂದದ್ದೆ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಎರಡು ಉಗ್ರಾಣಗಳಿಗೂ ಜೀಗ ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ”

ವಿಸ್ಮಯಾಸಂದಗಳಿಂದ ರಮೇಶನು ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಜಿರಿಬಿರನೆ ಬಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

೩

“ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ? ” ಎಂಬ ಕೂಗು ಕೇಳಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯು ಉಗ್ರಾಣ ದಿಂದ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದಳು. ವೇಣಿಯ ವಯಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಹೋಲಿಸದೆ ಹೋದರೆ ಅವನ ತಾಯಿಯ ವಯಸ್ಸು ಐವತ್ತಕ್ಕಿ ಕಮ್ಮಿಯಾಗುವುದುಚಿತವಲ್ಲ. ನೋಡಿದರೆ ನಲವತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚೆಂದು ಯಾವ ಬಗೆಯಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚದು. ರಮೇಶನು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಈಗಲೂ ಅದೆ ಹೊಂಬಣ್ಣದ ಮೈಬಣ್ಣ. ಇತ್ತಲೆ ನಾಡಿನಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಹಿಂದೆ ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾಗಿದ್ದ ಅವಳ ಅಸಿಂಧ್ಯ ಸುಂದರ ರೂಪದ ಪ್ರಾತಿಯು ಅವಳ ದುಂಡು ತುಂಬುಮೈಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇಂದೂ ದೂರ ಸಾಗಿಲ್ಲ. ತಲೆಗೂದಲು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ಕತ್ತರಿಸಿದೆ, ಎದುರುಗಡೆ ಬಂದೆರಡು ದಂಡೆಗಳು ಕುಂಚಿತವಾಗಿ ಕೆನ್ನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊರಳಿವೆ. ಗಲ್ಲ, ಕೆನ್ನೆ, ತುಟೆಗಳು, ಹಣೆ ಎಲ್ಲವೂ ಯಾವನೋ ಮಹಾಶಿಲ್ಪಿಯ ಬಹು ಸಾಧನೆಯ ಫಲವೋ ಎಂತಿವೆ ಎಲ್ಲಿಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಚ್ಚ ರಿಯೆಂದರೆ ಅವಳ ಕಂಗಳೆರಡರ ನೋಟ. ಅತ್ತಕಡೆ ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ಸಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಂತಃಕರಣವೆಲ್ಲಾ ಮೋಹದಿಂದ ಮುದ್ದುಗರಿಯುತ್ತ ಬರುವುದು.

ಇದೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ರಮೇಶನನ್ನೂ, ಇನ್ನೂ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅವನ ಪರಲೋಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ತಾಯಿಯನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಲುವಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ವಧುವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಗದಿರಲು, ಅತ್ತೆ ನಾದನಿಯರ ಹಿಂಸೆಗಳಿಂದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಇಬ್ಬರು ಓರಗಯವರು ಜೊತೆಯಲ್ಲ ಕೂತು ಕಣ್ಣೀರಿಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಈ ಸ್ನೇಹದ ಮೊದಲನೆ ಗಂಟು ಜಿದ್ದಿತು. ಆ ಮೇಲೆ ಮನೆಯೊಡೆದು, ಕೋಟು, ಕಡೇರಿ, ಪಾರೀಕತ್ತು ಮೊದಲಾದ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಜಿರುಗಾಕಿ-ಮಳೆಗಳು ಈ

ಸಂಸಾರಗಳ ಮೇಲೆ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಹಾದು ಹೋದವು; ವಿವಾದದ ಬೇಗೆಯಿಂದ ಸಂಬಂಧವು ಸಡಿಲವಾಗಿದೆ; ಆದರೂ ಸುತರಾಂಕತ್ತರಿಸಿ ಹೋಗದೆ ಇದೆ. ಬಹುವರುಷಗಳ ನಂತರ ಅದೆ ಚಿಕ್ಕ ಸೊಸೆಯ ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಅವಳ ಕೈಯಿಂದ ನೇರ ಮಾಡಿಟ್ಟ ಆ ಎಲ್ಲ ಬಹು ಹಳೆ ಗುಡಾಣ, ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ ನೀರು ಸುರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ರಮೇಶನ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಲೆ ಅವಳ ಕಂಡಗಾದ ತೊಯಿದ ರೆಪ್ಪೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೇಶನು ಒಂದು ಕ್ಷಣ ವಿಸ್ಮಯದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದನು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ಇದನ್ನರಿತು ಇದೇ ತಾನೆ ತಂದೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ರಮೇಶನನ್ನು ನೋಡಿ ತನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಹಾಹಾಕಾರದಿಂದಿದ್ದ ಭಾವಾವೇಗವನ್ನು ಲೇಶ ಮಾತ್ರವೂ ಹೊರಗೆಡವದೆ ತಡೆದಳು. ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ತುಸು ನಕ್ಕು ಕೇಳಿದಳು. “ ಗುರತು ಸಿಕ್ಕಿತೆವ್ವಾ ರಮೇಶು ? ”

ಉತ್ತರನೀಯ ಹೋಗಿ ರಮೇಶನ ತುಟಿಗಳು ಅದುರಿದವು. ತಾಯಿ ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಸೋದರಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವ ತನಕ ಇದೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ಅವನನ್ನು ಎದೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸಾಕಿದಳು, ಮತ್ತು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಬಿಡದೆ ಇದ್ದಳು. ಅದೂ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು: ಮತ್ತು ಇದೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂತು, ಆ ದಿನ ಆ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ನೆನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆ ಪೋದುದುರಿಂದ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಅದಾದ ಮೇಲೆ ರಮೇಶನವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವೇಣಿಯನ್ನು ಕಂಡದ್ದು ಮತ್ತು ಅವನ ಕಣ್ಣುರೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಿಯ ಇರಿತದ ತಿರಸ್ಕಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮತಮ್ಮವರೆಂಬವರು ತನ್ನ ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅವನು ಖಂಡಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದನು.

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ರಮೇಶನ ಮುಖವನ್ನು ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ಎಂದಳು. “ ಛೇ, ಮಗು, ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕರಿನನಾಗಬೇಕು. ” ಅವಳ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೋಮಲತೆಯ ಛಾಯೆ ಸಹಿತ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಇತ್ತು. ರಮೇಶನು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತಡೆದುಕೊಂಡನು. ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಮರ್ಯಾದೆ ಮೊರೆಯದ ಕಡಿ ಸಿಟ್ಟನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಚ್ಚಿ ಇಡುವುದೇ

ಹೆಚ್ಚಿನ ಬೆಡಗು ಈ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ, ಎಂದು ಅವನು ಅರಿತುಕೊಂಡನು.

“ ನಾನು ಕರಿಣನಾಗಿದ್ದೇನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ! ಆದುದರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಕೈಲಾದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ನೀನೇತಕ್ಕೆ ಇಷ್ಟರ ಮೇಲೆ ಬರಬೇಕು ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಕ್ಕು, ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಳು. “ ನೀನು ನನ್ನನ್ನು ಕರದುಕೊಂಡು ಬರಲಿಲ್ಲ, ರಮೇಶ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ನಾನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಫಿಯತ್ತು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಕೇಳು ಹಾಗಾದರೆ ಹೇಳು ತ್ತೇನೆ. ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ತಿಂಡಿ ತೀರ್ಥದ ಸಾಮಾನು ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಜಿನಸುಗಳನ್ನೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಯಗೊಡೆ. ಹೋಗುವಾಗ ಬೀಗದ ಕೈಯನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೈಲಿ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಆ ಮೇಲೆ ನಾಳೆ ಬಂದು ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಇಸಿದು ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನಾರ ಕೈಗಾದರೂ ಕೊಟ್ಟುಗಿಟ್ಟೀಯೆ ! ಹೌದಪ್ಪ, ಅಂದು ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನನ್ನು ನೋಡಿದ್ದೀಯಾ ? ”

ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶನು ಸಂಶಯಗೊಂಡನು. ಅವಳ ಮಗನ ನಡತೆ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿದಿತ್ತುತೋ ಇಲ್ಲವೋ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ.

“ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಆಗ ಮನೆಯಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ”

ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದೊಡನೆಯೇ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ನೋವಿನ ನೆಳಲೊಂದು ಮೂಡಿದ್ದು ರಮೇಶನಿಗೆ ಜಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಿತು; ಅವನ ಮಾತಿನಿಂದ ಆ ಭಾವನೆ ಕತ್ತರಿಸಿರಬೇಕು. ಮುಖವು ಚೊಕ್ಕವಾಯಿತು. ನಗೆಮೊಗದಿಂದ ಸ್ನೇಹ ಮತ್ತು ಅನುಸಯದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು.

“ ಆಹಾ, ನನ್ನ ಹಣೆಯ ಬರಹ ! ಇದೇನೋ ? ಸರಿಯೆ, ಸಿಗಲಿಲ್ಲ ಅಂತ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಹೋಗಿ ನೋಡಲೂ ಬೇಡವೆ ? ನಾನು ಬಲ್ಲೆ ನಪ್ಪ, ಅವನು ನಿಮ್ಮಗಳ ಮೇಲೆ ಸಂತುಷ್ಟನಲ್ಲವಂತ; ಆದರೂ ನಿನ್ನ ಕೈಲ ಸೀ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ! ಹಾಗಲ್ಲ, ಜಿನ್ನಾಗಿ ಬಂದು ಸಲ ಹೇಳಿ ಬಾ, ಹೋಗು ರಮೇಶ ! ಅವನು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ಅವನೆದುರಿಗೆ ನೀನು ತಲೆ ಬಗ್ಗಿಸುವುದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಮಾನವೇನೂ ಮುಕ್ಕಾಗದು. ಅದಲ್ಲದೆ,

ಇದು ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿಯೆ ಕೆಟ್ಟ ಸಮಯ, ಮಗು; ಯಾರನ್ನಾದರೂ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿದು ಪೂರ್ತಿಗಾಣಿಸುವುದಕ್ಕೆ ನಾಚಬಾರದು. ನನ್ನ ಕಂಡ, ಒಂದು ಸಲ ನಡೆ, ಈಗ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ”

ರಮೇಶ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಮುಂದೆ ಬಿದ್ದು ಹೋಗುವುದರ ಕಾರಣವು ಅವನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಶಯವೂ ತೊಡೆದು ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಇನ್ನೂ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ದಸಿಯಲ್ಲಿಂದಳು. “ ಹೊರಗೆ ಕೂತಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ, ಅವರನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಿನಗಿಂತ ನಾನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ. ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಬೇಡ! ಮತ್ತು ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ಒಂದು ಸಲ ಹೋಗೋಣು ಬಾ, ನಡೆ. ”

ರಮೇಶನು ಗೋಣು ಆಲಾಡಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. “ ಇಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಅದು ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ಹೊರಗೆ ಕೂತಿರುವವರು ಎನೇ ಆಗಲಿ, ಅವರೇನೇ ನನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ನಮ್ಮವರು. ”

ಅವನು ಇನ್ನೂ ಎನನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದನು, ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಮುಖದ ಕಡೆಗೆ ಕಣ್ಣು ಬಿದ್ದು ಅವನು ಮಹಾವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಸುಮ್ಮನಾದನು. ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಟ್ಟಿತು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಮುಖ ನಾಲ್ಕೂ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದಲೂ ಮುಸುಕುತ್ತಿರುವ ಕತ್ತಲಿಗಿಂತ ಮಲಿನ ವಾಗಿದೆ ಎಂದು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆಯೆ ಅವಳು ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದಳು.

“ ಒಳ್ಳೇದು, ಹಾಗಾದರೆ ಅದೇ. ಅವನ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದೆ ಆಗದಿರುವಾಗ ಆ ಎಷಯವನ್ನೆತ್ತಿ ಮಾತಾಡುವುದರಿಂದೇನು ? ಅದುದಾಗಲಿ, ನೀನೊಂದನ್ನೂ ಯೋಚಿಸಬೇಡ, ಮಗು, ತೊಂದರೆ ಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ತಿರುಗೂ ಬೆಳಗಿನ ಅಷ್ಟುಹೊತ್ತಿಗೆ ಬರುತ್ತೇನೆ ” ಎಂದು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯು ತನ್ನ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಕಿರುಬಾಗಿಲಿಂದ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಗೆ ಹೋದಳು. ವೇಣಿಯೊಡನೆ ಈ ನಡುವೆ ನೋಡಿ ಎನೊಂದೋ ನಡೆದು ಹೋಗಿದೆ ಎಂದು ಅವಳು ತಿಳಿದಳು.

ಅವಳು ಹೋದ ದಾರಿಯನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಕೆಲವು ಕ್ಷಣಗಳು

ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ನಿಂತಿದ್ದು ರಮೇಶ ಬಾಡಿದ ಮೊಗದಿಂದ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಬರಲು ಅಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದನು ಸಡಗರದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿದನು. “ರಾಯ, ದೊಡ್ಡ ಯಜಮಾನರೆ ಬಂದಿರಲಿಲ್ಲವೆ ?”

ರಮೇಶನು ಕೊರಳು ಕುಲುಕಿಸಿ ಎಂದನು. “ಹೌದು.”

“ಕೇಳಿದೆ, ಉಗ್ರಾಣವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಬೀಗ ಬಗಿದು ಬೀಗದ ಕೈ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರಂತೆ, ಅಲ್ಲವೆ ?”

ರಮೇಶನು ಹಾಗೆಯೇ ತಲೆಯಲ್ಲಾ ಡಿಸಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. ಕಾರಣ ವೇನೆಂದರೆ ಕೊನೆಗೆ ಎನನ್ನೋ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಆಕೆ ಹೋಗುವಾಗ ಉಗ್ರಾಣದ ಬೀಗದ ಕೈಗಳನ್ನು ತಾಸೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದಳು.

“ನೋಡಿದೆಯೋ, ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ, ನಾನಂದದ್ದೆ. ಅಂತೇನಿ ಉಪಾಯ ತಿಳಿಯಿತೋ, ರಾಯ ?”

ರಮೇಶ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕೋಪಗೊಂಡನು. ಆದರೆ ತನ್ನ ನಿರುಪಾಯವನ್ನೇನು ಅರಿತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ದರಿದ್ರ ದೀನಭಟ್ಟನು ಇನ್ನೂ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿಗೆ ಬುದಿ, ಗಿದ್ಡಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಸಹಿತ ಹೊಟ್ಟೆತುಂಬ ತಿಂಡಿ ತಿಂದದ್ದು ಯಾರ ದಯೆಯಿಂದಲೋ ಅವನಿಗೆ ಮನಃಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಆಶೀರ್ವಚನಗಳನ್ನು ಒಂದೆ ರಡು ಕೇಳಿಸದೆ, ಎಲ್ಲರ ಎದುರಲ್ಲಿ ಅವನ ಎಳು ತಲೆಯತನಕ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸ್ತವಸ್ತುತಿಗಳಿಂದ ಹೊಗಳದೆ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಲಾರದೆ ಹೋದನು. ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಅರಿಯದವನಂತೆ ಅಂದು ಬಿಟ್ಟನು.

“ಈ ಉಪಾಯ ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವೇಸಿದೆ ಆಣ್ಣ ? ಬೀಗ ಹಾಕಿ ಬೀಗದ ಕೈ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ, ಅಂದರೆ ಉಗ್ರಾಣ ಇನ್ನೂರ ಕೈಗೂ ಸಿಗಕೂಡದೆಂತ. ಆಕೆಗಂತೂ ಎಲ್ಲಾ ತಿಳಿದಿದೆ.”

ಗೋವಿಂದನಿಗೆ ಬೇಸರವಾಗಿತ್ತು. ಅರಿಯದವನ ಮಾತಿನಿಂದ ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಗದ್ದರಿಸಿದನು. “ತಿಳಿಯೋದಿಲ್ಲ ಮಾಡೋದಿಲ್ಲ, ನಿನಗೇಕೊ ತಲೆಯಲ್ಲಾ ಹರಟೆ, ಮುಚ್ಚು ಬಾಯಿ. ಇದೆಲ್ಲಾ ನಿನಗೇನು ತಿಳಿದೀತು ! ‘ಅಂದರೆ’ ಅಂತ ಹೇಳೋಕ್ಕೆ ಒಂದೆಯೋ ?”

ಗದರುಂಡು ದೀನನ ಹೆಡ್ಡತನ ಹೆಚ್ಚಿತು. ಅವನು ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. “ಎಲೊ ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯೋದು ಗಿಳಿಯೋದು ಏನಂಥಾದ್ದು ಇರೋದು? ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲವೆ ಯಜಮಾನಮ್ಮ ತಾನೇ ಬಂದು ಬಾಗಿಲ ಹಾಕಿ ಬೀಗದ ಕೈ ತಕ್ಕೊಂಡು ಪೋಗಿದ್ದಾಳೆ? ಇದರ ಮೇಲೆ ಯಾರೋ ಮಾತಾಡೋರು?”

ಗೋವಿಂದ ಕೆಂಡವಾಗಿ ಎಂದ. “ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋದಿಲ್ಲವೇನೋ ಭಟ್ಟಯ್ಯ. ನೀನು ಓಡಿಬಂದೆ—ಮನೆಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳ ಸಹಿತ ತಿನ್ನೋದಕ್ಕೆ, ತಿಂದಿರಿ, ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಿ, ಇನ್ನೇನು, ಬರ್ಫಿ ನಾಡಿದ್ದು ತಿನ್ನುವಿ ಯಂತೆ, ಇವತ್ತು ಇನ್ನು ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈಗ ಹೊರಡು, ನಮಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕೆಲಸ ಬಿದ್ದಿದೆ.”

ದೀನ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕುಗ್ಗಿ ಹೋದನು.

ರಮೇಶ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕುಂಠಿತನಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡನು. ಗೋವಿಂದನು ಇನ್ನೂ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಡುಗುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಭಟ್ಟನೆ ರಮೇಶನು ಶಾಂತವಾದರೂ ಕಠಿಣದನಿಂದು ನಿಂತು ಹೇಳಿದನು. “ತನುಗೇನಾಯಿತು ಗಂಗಳಿಯವರೆ? ಯಾರಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಹೀಗೆ ಬೆದರಿಸಿ ಅಪಮಾನಿಸುತ್ತೀರಲ್ಲಾ, ಇದೇಕೆ?”

ಗೋವಿಂದನು ಮೊದಲು ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆದರಿಬಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಒಣಸಗೆಯೊಂದನ್ನು ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ಅಪಮಾನ ಯಾರಿಗೆ ಮಾಡಿದೆ ರಾಯ? ಒಳ್ಳೊಂದು ಅವನನ್ನೇ ವಿಚಾರಿಸಿ ನೋಡು, ನಿಜಕ್ಕಳವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದೆನೆ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂತ. ಅವನು ರೆಂಬೆ ರೆಂಬೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೆದರೆ ನಾನು ಎಲೆ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಓಡಿಯಾಡುತ್ತೇನೆ. ಅವನು ಚಾಪೆ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿದರೆ ನಾನು ರಂಗೋಲಿ ಕೆಳಗೆ ನುಸಿಯುತ್ತೇನೆ! ನೋಡಿದೆಯೊ ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ ದೀನಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ರೇಂಕಾರಾಸ? ಒಳ್ಳೊಂದು.”

ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ ನುಡಿದನೇನೋ ಅದನ್ನು ಅವನೇ ಬಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಈ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನೂ ಇವನ

ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ ರಮೇಶ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಬಿರಗಾದನು. ಆಗ ದೀನ ರಮೇಶನನ್ನು ನೋಡಿ ತಾನಾಗಿಯೇ ಎಂದನು.

“ ಇಲ್ಲಣ್ಣ, ಗೋವಿಂದ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತನ್ನೇ ನುಡಿದ. ನಾನು ಬಡವ, ಆ ಮಾತನ್ನು ಎಲ್ಲರು ಬಲ್ಲರು. ಅವರುಗಳಂತೆ ನನಗೆ ಭೂಮಿಕಾಣಿ ದನಕರ ಎನೂ ಇಲ್ಲ. ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಡಿ ತಿರಿದೇ ನಮ್ಮ ಕಾಲ ಕಳಿತಾ ಇದೆ. ಓಳ್ಳಿ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಂಡು ತಂದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಉಣ್ಣೆ ಲಿಡಲು ದೇವರು ತ್ರಾಣಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೊಡ್ಡವರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಹುಣ್ಣಿವೆ ಕಾರ್ಯಕಲಾಪಗಳಾದರೆ ಅವರುಂಡು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಎನೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಿಳುಕೋಬೇಡಪ್ಪ; ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಅವನು ನಮ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಭೋಜನ ಮಾಡಿಸಲು ಬಲು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತಿದ್ದ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ರಾಯ, ನಾವುಗಳು ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ಉಂಡರೆ ಅವನು ಮೇಲಿಂದ ನೋಡಿ ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ”

ಫಟ್ಟನೆ ದೀನನ ಬಣ ಗುಳ್ಳಿಗಣ್ಣುಗಳೆರಡೂ ನೀರಿನಿಂದ ನೆನೆದು ಟಪ ಟಪನೆ ಎರಡು ತೊಟ್ಟುಗಳು ಎಲ್ಲೆರಡುರಲ್ಲಿಯೇ ಉದರಿ ಬಿದ್ದವು. ರಮೇಶ ಮೊಗವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ನಿಂತನು. ದೀನ ಮಾಸಿದ ಶತಭಿದ್ರವಾದ ಅಂಗ ವಸ್ತ್ರದ ಕೊನೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದನು. “ ಬರಿ ನಾನೆ ಅಲ್ಲ ರಾಯ! ಇತ್ತಲ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹಾಗೆ ದುಃಖಿಗಳು ಬಡವರು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯವರೂ ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಹತ್ತಿರ ಅಂಗೈ ಚಾಚಿ ಹಾಗೆಯೇ ಬರಿದಾಗಿ ಹಿಂತಿರುಗಿದವರಿಲ್ಲ. ಆ ಮಾತನ್ನು ನನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬಲ್ಲವರಾರು ಹೇಳು ? ಅವನ ಬಲಗೈ ಕೊಟ್ಟದ್ದು ಎಡಗೈಯಿರಿಯದು. ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮ ಮೈಯುರಿಸೆನು. ತಕ್ಕೊಮ್ಮಾ ಪುಟ್ಟಿ, ಏಳು ಭೀಮು, ಹನುಮಾ, ನಡೀರಪಾ, ಮನೆಗೆ ಹೋಗೋಣ, ತಿರುಗೂ ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆ ! ಇನ್ನೇನು ಹೇಳಲಿ, ಅಪ್ಪಾ ರಮೇಶ, ತಂದೆಯಂತೆಯಾಗಪ್ಪ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕು ! ”

ರಮೇಶ ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿವರೆಗೆ ಬಂದು ಮೆತ್ತನ್ನು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ಭಟ್ಟರೆ, ಮಹಾಸ್ವಾಮಿ, ಈ ಎರಡು ಮೂರು

ದಿನಗಳು ನನ್ನ ಮೇಲೆ ದಯೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಂಕೋಚವಾಗುತ್ತೆ, ಆದರೆ ಈ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಹಸುಮನ ತಾಯಿಯ ಕಾಲಧೂಳಿ ಬಿದ್ದರೆ ಭಾಗ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತೇನೆ.”

ಭಟ್ಟರು ರಮೇಶನ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಅಳುವಂತೆಯಾಗಿ ಎಂದರು. “ನಾನು ಬಹಳ ದುಃಖಿ, ಅಪ್ಪ ರಮೇಶ, ನನಗೆ ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಸತ್ತು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ.”

ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಳನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಕರೆದುಕೊಂಡು, ಮುದುಕನು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ರಮೇಶ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ತುಸು ಹೊತ್ತಿನ ಹಿಂದಿನ ತನ್ನ ಒರಟು ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದು ಗಂಗಳೆ ಮಹಾಶಯನಿಗೆ ಏನಾದರೊಂದು ಸವಿಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದೊಡನೆಯೇ, ಅವನೇ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ನೆವರಿ ಬಂದೆಂದನು. “ಅದೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೆಲಸ, ರಮೇಶ, ನೀನು ಕರೆಯಬೇಡಿ ಹೋಗಿದ್ದರೂ ಬಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನಾನೇ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು. ಒಂದಿಷ್ಟೇನೆ ಅದಕ್ಕೇನೆ; ಧರ್ಮದಾಸಣ್ಣ ಮತ್ತು ನಾನು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರೂ ನೀನು ಕರೆಯಬೇಕೆಂತ ಕಾಯಲಿಲ್ಲವು!”

ಧರ್ಮದಾಸ ಆಗ ತಾನೆ ನಶ್ಯವನ್ನು ಏರಿಸಿ ಕೆಮ್ಮುತ್ತಿದ್ದನು. ಕೋಲೂರಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಭಾರಹಾಕಿ ನಿಂತು ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ಕೆಂಪೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಕೈತಿರುಗಿಸಿ ಹೇಳಿದನು.

“ಕೇಳು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ರಮೇಶ, ನಾವು ವೇಣೀ ಭೋಷಣಗೇರಿ ಅಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಹುಟ್ಟಾಣಿಕೆ ನಟ್ಟಗಿದೆ.”

ಅವನ ಕುತ್ತಿನವಾದ ಮಾತಿಂದ ರಮೇಶನು ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದನು. ಆದರೆ ತಿರುಗೂ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ತುಸು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು, ಇವರು ಶಿಕ್ಷಣ ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸದ ದೋಷದಿಂದ ಅಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಎಷ್ಟೆ ದೊಡ್ಡ ಹೇಯವಾದ ಮಾತನ್ನಾಡರೂ ಅಂದು ಬಿಡುವರು, ಅದನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಸ್ನೇಹದ ಬಲದಿಂದ ಅವಳ ಸೊಂದ ಮೊಗವನ್ನು ಮನದಲ್ಲೆ ನೆನೆಸೆದುಕೊಂಡು ಒಳಗೊಳಗೆ ರಮೇಶನು ಕೊರಗುತ್ತಿದ್ದನು.

ಎಲ್ಲರೂ ಹೋದಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸಜ್ಜಾದನು. ಅವನು ನೇಣಿಯ ಒಳಗಲಕ್ಕೆ ಬರುವಾಗ್ಗೆ ರಾತ್ರಿ ಎಂಟು ಗಂಟೆ. ಒಳಗೇನೋ ಜಗಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣಿಸಿತು. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿಯ ಕೂಗಾಟವೆ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಹೊರಗಡೆಯೆ ಅವನು ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು; ಗೋವಿಂದ ಆಣೆಯಿಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ‘ಇವನು ಎರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಹಾಳಾಗದೆ ಹೋದರೆ ನನ್ನ ಹೆಸರು ಗಂಗಾಳೆ ಗೋವಿಂದನೆಂಬುದನ್ನು ಒದಲಾಯಿಸಿಡು, ವೇಣೀರಾಯ! ನವಾಬಗಿರಿ ಕಾಂಡ ಕಾರಖಾನೆ ನೋಡುವೆಯಷ್ಟೆ? ತಿಮ್ಮಣ್ಣ ಎನೂ ದುಡ್ಡು ಕಾಸು ಇಟ್ಟು ಸಾಯಲಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ನಾ ಬಲ್ಲಿ; ಹಾಗೆನೋವಾಗ ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಏಕೆ? ಕೈಲಿ ಕಾಸಿದ್ದರಂತೂ ಸರಿ, ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅಸ್ತಿನ ಅಡವಿಟ್ಟು ಅಪ್ಪನ ಶ್ರಾದ್ಧ ಯಾರು ಯಾವಾಗ ಆಡಂಬರವಾಗಿ ಮಾಡಿದೋರು? ನಾ ಬೇರೆ ಕೇಳಿರಿಯೆ! ನಾನು ಸಿಜವಾಗಿ ಹೇಳಿರೇನೆ, ವೇಣೀಮಾಧವ ರಾಯ, ಈ ಹುಡುಗ ನಂದಿಮಲ್ ಸೆಟ್ಟರ ಗಾಧಿಯಿಂದ ಒಳಗೇನೆ ಮೂರುಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಾಲ ತಂದಿದ್ದಾನೆ.’

ವೇಣಿ ಉಬ್ಬಿ ಎಂದನು. “ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಮಾತನ್ನು ರಟ್ಟು ಮಾಡೋಕಾದೀತೆ ಗೋವಿಂದಚಿಕ್ಕಪ್ಪ?”

ಗೋವಿಂದ ದನಿಯನ್ನು ಕಳಗಿಸಿ ಎಂದನು. “ತಡೀಬಾರದೇ ಸಪ್ಪಾ! ಚೆನ್ನಾಗಿಯೊಂದುಸಲ ಒಳಹೊಗಲಿಕ್ಕೆ ಬಡು- ಆಮೇಲೆ- ಹೊರಗೆ ಯಾರೂ ನಿಂತಿರೋರು? ಇದೇನು ರಮೇಶರಾಯ? ನಾವಿರೋ ವಾಗ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ನೀನೇಕಯ್ಯಾ, ರಾಯ?”

ರಮೇಶ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಉತ್ತರವೀಯದೆ ಮುಂದೆ ಸರಿದು ಒಂದು ಎಂದನು. “ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ನಿಮ್ಮಲ್ಲೆ ಬಂದೆ.”

ವೇಣಿ ಬೆಳ್ಳುಸೊಪ್ಪಾಗಿ ಉತ್ತರವೀಯಲಾರದೆ ಹೋದನು.

ಗೋವಿಂದನು ತಕ್ಷಣವೆ ಬದರಿದನು. “ಬರೆಯುಂಟೆ ಅಪ್ಪಾ, ನೂರುಸಲ ಬಾರಪ್ಪಾ, ಇದೂ ನಿನ್ನದೇ ಮನೆ. ಇದರಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ತಂದೆಗೆ ಸಮಾನ, ಅದೇನೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ವೇಣೀರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳೋಕೆ ಬಂದೆವು. ವೇಣೀರಾಯ, ತಿಮ್ಮಣ್ಣನ ಮೇಲಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಮನ

ಅವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲೆ ಕಳೆದು ಹೋಗಲಿ - ಇನ್ನೇತಕ್ಕೆ? ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮಂದಿರು ನೀವಿಬ್ಬರೂ ಒಂದಾಗಿರಿ, ನಾವು ನೋಡಿ ಕಣ್ಣು ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಎನ ಹೇಳೋ ಹಲಧರಮಾವಾ? ಅದೇನು, ನಿಂತೇ ಇದ್ದೀಯೆ, ಅಪ್ಪಾ, ಯಾರಿದ್ದೀರೊ, ಒಂದು ರತ್ನ ಗಂಬಳಿ ತಂದು ಹಾಸಬಾರದೆ? ಇಲ್ಲ, ವೇಣೀರಾಯ, ನೀನು ಹಿರಿಯ, ನೀನೇ ಎಲ್ಲಾ. ನೀನು ಹೊರಚ್ಚಾಗಿದ್ದರೆ ನಡೆಯದು. ಅದಲ್ಲದೆ ದೊಡ್ಡ ಯಜಮಾನಿಯವರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಹೋಗಿ ನಿಂತಿರುವಾಗ, ಅಂಥ. . . .”

ವೇಣಿ ಚಮುಕಿದನು. “ಅಮ್ಮ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆಯೇ?”

ಈ ಬೆದರನ್ನು ನೋಡಿ ಗೋವಿಂದನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂತೋಷಗೊಂಡನು. ಹೊರಗಾದರೊ ಆ ಭಾವವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಬಲು ಒಳ್ಳೆಯವನಂತೆ ನಡೆದುದನ್ನು ಮನೆದು ತಿಕ್ಕಿ ಹೇಳಿದನು. “ಬರಿ ಹೋದರೇನು, ಉಗ್ರಾಣ-ಗಿಗ್ರಾಣ ಕೆಲಸ-ಕಾರ್ಯ ಎಲ್ಲಾನೂ ಅವರೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.”

ಎಲ್ಲರೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು.

ಗೋವಿಂದ ಒಂದು ಸಲ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಎಂದನು. “ಇಲ್ಲಪ್ಪಾ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಯಜಮಾನತಿಯಂತಹ ಮನುಷ್ಯರು ಇನ್ನಾರಿರೋರು? ಇನ್ನಾರು ಆದಾರು? ಇಲ್ಲ, ವೇಣೀರಾಯ, ಎದುರಿಗೆ ಹೇಳಿದರೆ ಮುಖಸ್ತುತಿ ಮಾಡಿದಂತೆ ಆಗುತ್ತೆ. ಆದರೆ ಯಾರೇನು ಬೇಕಾದರೂ ಅನ್ನಲಿ ಊರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದರೆ ಆಕೆಯೇ ಇರೋಳು, ಆ ನಿಮ್ಮಮ್ಮ. ಇಂಥಹ ತಾಯಿ ಇನ್ನಾರಿಗುಂಟು?” ಎಂದು ತಿರಗೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಂಭೀರನಾಗಿ ಕೂತನು.

ವೇಣಿ ಬಲುಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ಕೂತಿದ್ದು ಗೊಣಗಿದನು. “ಒಳ್ಳೇದು.”

ಗೋವಿಂದ ಬಾಯಿ ಹಾಕಿ, “ಬರಿ ಒಳ್ಳೇದು, ಅಲ್ಲ, ವೇಣೀರಾಯ! ಹೋಗಲೇಬೇಕು, ಮಾಡಲೇಬೇಕು, ಹೊರೆಯೆಲ್ಲಾ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆಯೆ, ಒಳ್ಳೇಮಾತು, ಎಲ್ಲರೂ ನಿಮ್ಮವರು ಸೇರಿದೀರಿ, ಔತನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಹೇಳಬೇಕು, ಒಂದು ಪಟ್ಟಿ ಹಾಕೋಣವಾಗಬಾರದೆ? ಎಂತೀಯಯ್ಯಾ

ರಮೇಶರಾಯ? ಮಾತು ಸರಿತಾನೆ, ಹಲಧರ ಮಾವ ! ಧರ್ಮದಾಸ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೀಯಲ್ಲಾ ಏಕೆ? ಯಾರಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು, ಯಾರನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು, ಎಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲಿಯಷ್ಟೆ ? ”

ರಮೇಶ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಸಹಜವಾದ ವಿನೀತವಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ಕಾಲದೊಳನ್ನೊಂದು ಸಲ ಕೊಡುವುದಾದರೆ. ”

ವೇಣಿ ಗಂಭೀರನಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. “ ಅಮ್ಮ ಹೋಗಿರುವಾಗ ನಾನು ಹೋಗುವುದೂ ಹೋಗದ್ದೂ-ಅಷ್ಟೇ-ಗೋವಿಂದ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ ? ”

ಗೋವಿಂದನು ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ರಮೇಶ ನೆಂದನು. “ ತಮ್ಮನ್ನು ಹಿಗ್ಗಾಮುಗ್ಗಾ ಬಲವಂತ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ತೊಂದರೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಕೊಂಡು ಬರಬೇಕು. ”

ವೇಣಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು ! ಗೋವಿಂದ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳ ಹೋಗುತ್ತಿರಲು ರಮೇಶನೆದ್ದು ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಆಗ ಹೊರಗಡೆಗೆ ಕೊರಳನ್ನು ನೀಡಿ ನೋಡಿ ಪಿಸಪಿಸನಿಂತ ಹೇಳಿದನು, “ ನೋಡಿದೆಯೋ, ವೇಣೀರಾಯ, ಮಾತಿನ ಭಾವಾನ ? ”

ವೇಣಿ ಅನ್ಯಮನಸ್ಕನಾಗಿ ಏನನ್ನೂ ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದನು, ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತ ಗೋವಿಂದನ ಮಾತುಗಳು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದು ರಮೇಶನ ಮನವೆಲ್ಲಾ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ಅವನು ಅರ್ಧದಾರಿಯಿಂದಲೇ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬಂದು ಅದೆ ರಾತ್ರಿ ತಿರುಗೂ ಘೋಷಗೇರಿಯ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ತರ್ಕವೂ ಕೋಲಾಹಲವೂ ಬಲು ಮೇಲಕ್ಕೇರಿತ್ತು; ಅವನಿಗಾದರೆ ಅದನ್ನು ಕೇಳಲು ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ನೆಟ್ಟಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ರಮೇಶನು ಕರೆದನು.

“ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ! ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯ ಎದರು ಜಗುಲೆಯ ಮೇಲೆ

ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಳು; ಇಷ್ಟು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಮೇಶನ ದನಿಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೆರಗಾದಳು.

“ರಮೇಶೂ ? ಎಕಪ್ಪಾ ?”

ರಮೇಶ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದನು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ದಡಬಡನೆ ಎಂದಳು.
“ಕೊಂಚ ತಡೆಯಪ್ಪ, ದೀವಿಗೆ ತರಹೇಳುತ್ತೆನೆ.”

“ದೀವಿಗೆಯ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ನೀನು ಎಳಬೇಡ,” ಎಂದು ರಮೇಶ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿಯೆ ಒಂದು ಪಕ್ಕಿಗೆ ಕೂತನು. ಆಗ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಕೇಳಿದಳು.

“ಇಷ್ಟುರಾತ್ರಿ ಯಾಯಿತಲ್ಲಾ ?”

ರಮೇಶ ಮೆಲುಕದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ಇನ್ನೂ ಊಟಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ದ್ದಾಗಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿದ್ರೆನ್ನು ಕೇಳ ಬಂದೆ.”

“ಹಾಗಿದ್ದರೆ ತೊಂದರೆಗೆ ತಂದೆಯಪ್ಪಾ ! ಇವರೇನಂತಾರೆ’ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳೆ, ಧರ್ಮದಾಸ.”

ರಮೇಶ ತಡೆಹಾಕಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು—ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಅವರೇನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ನೀನೇನು ಹೇಳುತ್ತೀಯೋ ಅದೇ ಆಗುತ್ತೆ.”

ಅಕಸ್ಮಾತ್ ರಮೇಶನ ಮಾತಿನ ಬೇಗೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಮನ ದಲ್ಲಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಕ್ಷಣವೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎಂದಳು. “ರಮೇಶ, ಆಗ ಇವರೇನೆ ನಿನಗೆ ಎಲ್ಲಾರಿಗಿಂತ ನನ್ನವರೆಂತ ಅಂದೆ ! ಅದು ಹೇಗಾ ದರೂ ಇರಲಿ ನಾನು ಹೆಣ್ಣು ಹೆಂಗುಸು, ನನ್ನ ಮಾತಿನಿಂದೇನಾದೀತು, ಅಪ್ಪಾ ? ಈ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಏಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಇವರ ಪಂಕ್ತಿ ಅವರಿಗೆ ಆಗದು, ಅವರಿಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯವೊಂದು ಬಂತೆಂದರೆ ಮನುಷ್ಯನ ದುರ್ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಕೊನೆವೊದಲಿಲ್ಲ. ಯಾರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾರನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂಬುವುದಕ್ಕಿಂತ ಕಷ್ಟತರವಾದ ಕೆಲಸ ಇನ್ನೊಂದಿಲ್ಲ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ.”

ರಮೇಶನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಚ್ಚರಿಯೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೆ ಅವನು ಬಹಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದರೂ ಕೇಳಿದನು.

“ ಏಕಮ್ಮಾ ಇದೆಲ್ಲಾ ? ”

ಅದರ ಕತೆ ಬಹಳವಸ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯೆ ಇರುವುದಾದರೆ ನಿನಗೆ ತಾನಾ ಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತೆ. ಕೆಲವರದು ನಿಜವಾದ ತವ್ವು, ಕೆಲವರದು ಹಾಗಿಲ್ಲ. “ ಇದಲ್ಲದೆ ಜಗಳ-ಕದನ ಕೋಟು-ಕಚೇರಿ, ಮೊಕದ್ದಮೆ, ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳುವುದು ಹಿಡಿದ ದೊಡ್ಡ ದಳಾಳಿ ಸೇರುತ್ತೆ. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಮನೆಯ ಕಡೆ ಎರಡು ದಿನ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ರಮೇಶು, ಇಷ್ಟೊಂದು ಸಜ್ಜುಸರಬರಾಯಿಗಳನ್ನು ಆಗಗೊಡುತ್ತಿರ ಲಿಲ್ಲ. ಅಂದು ಏನಾಗುವುದೋ ಎಂದು ನಾನು ಯೋಚಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ ” ಎಂದಂದು ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟಳು. ಆ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿನಲ್ಲೇನಿದ್ದಿತೋ ನಿಜವಾದ ಮರ್ಮವನ್ನು ರಮೇಶ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ನಿಜವಾದ ಅಪರಾಧಿಗಳಾರು, ಸುಳ್ಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕ ಅಪರಾಧಿಗಳಾಗಿರಬಹುದು, ಇದಾ ವುದೂ ಅವನರಿಯನಾದರೂ ಉಜ್ಜಿದವನಾಗೆಂದನು.

“ ಆದರೆ ನನ್ನೊಡನೆ ಇವರಾಗಿರೂ ಯೋಗವಿಲ್ಲ. ನಾನು ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಎದೇಶೀಯನೆಂತಲೆ ಆಗಿದ್ದೇನೆ. ಯಾರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೂ ನನಗೆ ಯಾವ ಮೈರವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾನೇನ್ನನ್ನೋದೂ ಎಂದರೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಈ ದಳಾಳಿಗಳೊಂದೂ ನನಗೆ ಬೇಡ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶೂದ್ರ ರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಔತನಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಬರುತ್ತೇನೆ. ನಿನ್ನ ಪ್ಪಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದನ್ನು ಮಾಡಲಾರೆ, ನೀನು ಅಪ್ಪಣೆಕೊಡು ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ. ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ತುಸುಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ವಿಚಾರಿಸಿ ಹೇಳಿ ದಳು. “ ಈ ಬಗೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಲಾರೆನವ್ವಾ, ರಮೇಶು ! ಅದರಿಂದ ಭಾರಿಗಲಾಟೆಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು. ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಮಾತು ಸಹ ಸತ್ಯವಲ್ಲ ವೆಂತಲೂ ಹೇಳಲಾರೆ. ಇದಾದರೆ ಸತ್ಯಮಿಧ್ಯೆಯ ಮಾತಲ್ಲ ! ಸಮಾಜವು ಶಿಕ್ಷೆಗೊಟ್ಟು ಹೊರರಚ್ಚು ಮಾಡಿದವರನ್ನು ಒತ್ತಾಯಪಡಿಸಿ ಕರೆತರ ಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಸಮಾಜವೆಂಥದುದೇ ಆಗಲಿ ಅದನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಬಳ್ಳಿಯದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯಾವ ಶಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯಾದರಂತೂ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ನಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ರಮೇಶು. ”

ಬಗೆದು ನೋಡಿದ್ದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ರಮೇಶ ಒಪ್ಪದೆ ಇದ್ದ ನೆಂತಲ್ಲ; ಆದರೆ ಈಗ ತಾನೆ ಹೊರಗಡೆ ಈ ಸಮಾಜದ ಶಿರೋದೇಶದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತವರ ಷಡಯಂತ್ರ ಮತ್ತು ನೀಚ ಆಶೆಗಳು ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಉರಿಯುತ್ತಲಿದ್ದವು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನು ತಕ್ಷಣವೆ ತಿರಸ್ಕಾರದಿಂದ ತುಂಬಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದನು.

“ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಸಮಾಜವೆಂದರೆ ಧರ್ಮದಾಸ, ಗೋವಿಂದ ಇವರು ತಾನೆ? ಇಂಥಹ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ಸಹ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗುವುದೇ ಬಹಳ ಉತ್ತಮ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ರಮೇಶನ ಉಗ್ರಭಾವನೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿದಳು. ಆದರೆ ಶಾಂತ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು.

“ ಬರಿ ಅವರೇ ಅಲ್ಲ, ರಮೇಶು, ನಿಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ವೇಣಿಯೂ ಸಮಾಜದ ಯಜಮಾನರಲ್ಲೊಬ್ಬನು. ”

ರಮೇಶ, ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು.

ಅವಳು ತಿರುಗೂ ಹೇಳಿದಳು. “ ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ನಾನೆನ್ನುವುದು ಇವರನ್ನು ಕೇಳಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡ್ತಾ, ರಮೇಶು. ಈಗ ತಾನೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಕ್ಕಿದಿಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಇವರುಗಳನ್ನು ಎದುರು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೆಳ್ಳಿಯದಲ್ಲ. ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಎಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೂ ಚಿಂತಿಸಿ ಹೀಗೆ ಉಪದೇಶ ವಿತ್ತರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಆಗಿನ ಭಾವಾವೇಶ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ದಾಟಿ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡಮ್ಮನಿಗೆ ಹೇಳಿದನು.

“ ನೀನೆ ಈಗ ತಾನೆ ಎಂದೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದಲಾಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತೆಂದು. ಒಬ್ಬರ ಮೇಲೊಬ್ಬರ ಹೊಟ್ಟೆಯಕಿಚ್ಚೆ ಎಲ್ಲದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚೆಂಬು ತೋರುತ್ತೆ. ಅದಲ್ಲದೆ ಸತ್ಯ ಯಾರದು ಮಿಥ್ಯಾ ಯಾರದು, ಯಾರ ದೋಷವಾವುದು ಎಂದೊಂದು ಸನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವಾಗ ಯಾವ ಜನಗಳನ್ನೆ ಆಗಲಿ ಬಿಟ್ಟು ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅನ್ಯಾಯ. ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಕೊಂಚ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು.

“ ಎಲೋ ಹುಚ್ಚಾ, ನಾನು ನಿನಗೆ ಹಿರಿಯಳು, ತಾಯ ಸಮಾನ. ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳದೆ ಹೋದರೆ ನಿನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅದು ಅನ್ಯಾಯ. ”

“ ಎನ ಮಾಡಲಿ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ನಾನು ಖಂಡಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ, ಎಲ್ಲರನ್ನು ಕರೆಯಬೇಕೆಂತ. ”

ಅವನ ದೃಢಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ನೋಡಿ, ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮೊಗ ಕದಡಿತು; ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೇಸರಗೊಂಡಿರಬಹುದು; ಎಂದಳು. “ ಹಾಗಾದರೆ ನನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಹುಡುಗಾಟಕ್ಕೆ ಕೇಳಬಂದಿದ್ದಿ. ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಬೇಸರವನ್ನು ರಮೇಶನರಿತನು, ಆದರೆ ಅಳುಕಲಿಲ್ಲ. ತುಸು ಹೂತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದನು.

“ ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಅನ್ಯಾಯವಲ್ಲದಂಥಹ ನನ್ನ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ನೀನು ತೀರ್ಮಾನಿಸ್ಸಿನಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದ ಮಾಡುತ್ತೀಯೆಂತ. ”

ಅವನ ಮಾತು ಮುಗಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೆ ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದಳು.

“ ಆದರೆ ಇದನ್ನೂ ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ರಮೇಶ, ನನ್ನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗನಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ನಾನು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆ ಎಂತ. ”

ಈ ಮಾತು ರಮೇಶನ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಮಿಡಿದಿತು. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅವನು ಬಾಯಿಯಲ್ಲೇನೆಂದರೂ ಅವನ ಸರ್ವಾಂತಃಕರಣವೂ ನಿನಗೆ ಯಿಂದಲೂ ಇದೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನಲ್ಲಿ ಮಗನ ಒತ್ತಾಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿತು; ಈಗ ಕಂಡಿತು, ಈ ಒತ್ತಾಯದ ಬಲು ಮೇಲುಗಡೆ ಅವಳ ಸ್ವಂತ ಮಗನ ಒತ್ತಾಯದ ತಾವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅವನು ಕ್ಷಣ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎದ್ದುನಿಂತು ತಡೆದ ಸಿಟ್ಟಿನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು.

“ ನಿನ್ನ ಯತನಕ ಹಾಗೆಂತಲೆ ತಿಳಿದಿದ್ದೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ನಿನಗೆ ಆಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದೆ, ನಾನೊಬ್ಬನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಬರಬೇಡವೆಂತ, ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಹ ನನಗೆ ಧೈರ್ಯ ಉಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ”

ಈ ಕ್ಷುಣ್ಣ ಅಭಿಮಾನವು ದೊಡ್ಡಮ್ಮನಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದೆ ಇರ

ಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಈಯಲಿಲ್ಲ. ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿ
 ದ್ದಳು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದಮೇಲೆ ಅವನು ಹೊರಟು ಹೋಗುತ್ತಿರಲು
 ಎಂದಳು. “ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಕೊಂಚ ನಿಲ್ಲು, ಮಗು, ನಿನ್ನ ಉಗ್ರಾಣದ
 ಮನೆಯ ಬೀಗದಕೈಯನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುತ್ತೇನೆ,” ಎಂದು ಒಳಗಿಂದ
 ಅದನ್ನು ತಂದು ರಮೇಶನ ಕಾಲಹತ್ತಿರ ಬಸುಟಳು. ರಮೇಶನು ಕೊಂಚ
 ಹೊತ್ತು ಬೆಂಟಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದು ಕೊನೆಗೆ ಆಸವಾದ ಸಿಟ್ಟು ಸಿರೊಂದನ್ನು
 ಬಿಟ್ಟು ಬೀಗದಕೈಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ
 ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಗಂಟೆಯೊಂದರ ಮುಂಚೆ ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ
 ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. “ ಇನ್ನು ನನಗೇನು ಭಯ, ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ
 ಇದ್ದಾಳೆ!” ಆದರೆ ಒಂದು ರಾತ್ರಿ ಕೂಡ ಕಳೆಯಲಿಲ್ಲ, ಅವನು ತಿರುಗೂ
 ಸಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿ ಬಂತು. “ ಇಲ್ಲ, ನನ್ನವರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ-
 ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಸಹ ನನ್ನನ್ನು ತ್ಯಜಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ.”

೪

ಹೊರಗೆ ಈಗ ತಾನೆ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮುಗಿದಿದೆ. ಮಣೆಯಿಂದಿದ್ದು
 ರಮೇಶ ಅಭ್ಯಾಗತರ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿ
 ದ್ದಾನೆ- ಮನೆಯೊಳಗೆ ಎಲೆ ದಾಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ; ಈ
 ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗಲಭೆ ಕಿರಿಚಾಟವೊಂದು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು ರಮೇಶ ವ್ಯಸ್ತ
 ನಾಗಿ ದಡಬಡನೆ ಒಳಗೆ ಬಂದನು. ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಹುಜನರು ನುಗ್ಗಿ
 ದರು. ಒಳಗೆ ಅಡುಗೆ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲೊಂದು ಕಡೆ ೨೫-೨೬ ವರುಷ
 ವಯಸ್ಸಿನ ವಿಧವೆಯೊಬ್ಬಳು ಮಂಕು ಬಡಿದು ಹಿಂದುಮುಂದಾಗಿ ನಿಂತಿ
 ದ್ದಾಳೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಎಡತರದ ವಯಸ್ಸಿನವಳು ಅವಳನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ
 ತಳ್ಳಿ ನಿಂತು ರೋಷದಿಂದ ಕಣ್ಣು ಮೂಗು ಕೆಂಪು ಮಾಡಿಕೊಂಡು
 ಕಿರಿಚಿ ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಗುಳುಗುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಜಗಳ ಕೂಡದೆ ಹಲಧರ
 ನೊಡನೆ. ರಮೇಶನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೇ ಆ ಎಡತರದ ಹೆಂಗುಸು
 ಕಿರಿಚಿ ಕೇಳಿದಳು.

“ಹೌದವ್ವಾ, ನೀನೂ ಒಬ್ಬ ಊರಿಗೆ ಜಾಗಿರದಾರ; ನೀನೆ ಹೇಳು

ಅಂಥಾ ತಪ್ಪೇನು ಈ ಕಾವೇರಮ್ಮನ ಮಗಳು ಮಾಡಿರೋದು? ನಮಗೆ ಯಾರೂ ದಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ನೀವು ಬಲ್ಲಂತೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಕೊಡುತ್ತೀರಾ?" ಗೋವಿಂದನನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು. "ಅವನು ಕಳ್ಳಂಬಿಯೋರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅಶ್ವತ್ಥ ಸ್ಥಾಪನೆ ಮಾಡಿದಾಗ ತಪ್ಪುದಂಡವೆಂದು ಇಸ್ಮಾಳ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೇ? ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಪೂಜೆಗೆ ಎರಡು ಮೇಕೆ ಬಲಿಗೊಡಬೇಕೆಂತ ಖರೀದಿ ಕಟ್ಟಿ ಸನ್ನಿಂದ ಹದಿನಾರು ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಪೂಜೆಗೋಸುಗ ಕಿತ್ತುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆ? ಹಾಗೆಂತ ಎಷ್ಟುಸಲ ಈ ಒಂದು ಮಾತು ಹಿಡಿದು ತಡೆದು ಹಿಂಡಿ ಹಿಪ್ಪಿ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂತಾನೆ?"

ರಮೇಶನಿಗೆ ಸಮಾಚಾರವೇನೆಂಬುದು ಕೊಂಚವೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳ ಕೂತಿದ್ದವನು ತಿಳಿಸಬೇಕೆಂದು ಎದ್ದು ನಿಂತನು. ಒಂದು ಸಲ ರಮೇಶನ ಕಡೆಗೂ ಒಂದು ಸಲ ಪ್ರಾಧಿಕ ಕಡೆಗೂ ನೋಡಿ ಗಂಭೀರವಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದನು.

"ನನ್ನ ಹೆಸರಿತ್ತಿದೆಯಾದ್ದರಿಂದ, ಕಾವೇರಮ್ಮ, ಹಾಗಾದರೆ ನಿಜವಾದ ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಕೇಳು, ಮಗು! ಉಪಚಾರದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ನುಡಿಯುವವನು ಗಂಗಾಳ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯನಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ನಾಡೆಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲದು. ನಿಮಗೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೂ ಆಗಿದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ತಪ್ಪುದಂಡವನ್ನೂ ನಾವು ಹಾಕಿದ್ದೇವೆ— ಎಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲೆ! ಆದರೆ ಮಡಿ ಅಡಿಗೆಗೆ ಅವಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಕೊಡಲು ನಾವು ಅಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ತರೆ ಅವಳನ್ನು ಸುಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಲು ಹೆಗಲು ಕೊಡುತ್ತೇವೆ ಆದರೆ—"

ಕಾವೇರಮ್ಮ ಕಿರುಚಿ ಹೇಳಿದಳು, "ಸತ್ತರೆ ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತ ಮಗಳನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಸುಟ್ಟು ಹಾಕಿಬಾ, ಸನ್ನ ಮಗಳ ವಿಚಾರ ನೀನು ಯೋಚನೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಲ್ಲ. ಹೌದೋ, ಗೋವಿಂದ, ಅಂತೇನೆ ನಿನ್ನ ಮೈಮುಟ್ಟಿ ಹೇಳಬಾರದೆ—ಇದೆ ಇಲ್ಲೆ ಉಗ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಕೂತು ಎೀಳ್ಳೆ ಸಜ್ಜುಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದಾಳೆ, ನಿನ್ನ ತಮ್ಮನ ಹೆಂಡತಿ; ಅವಳು ಒಂದು ವರುಷದ ಮೇಲೊಂದುವರೆ ಎರಡು ತಿಂಗಳತನಕ ಯಾವ ಕಾಶೀವಾಸ ಮಾಡೋದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹಾಗೆ ಹಚ್ಚಿಗೆ ಬಿಳಿಚಿಕೊಂಡು

ಬೇತಾಳ ಬಡಕಲಾಗಿ ಬಂದಳು. ಹೇಳು, ಕೇಳೋಣ? ಅದು ದೊಡ್ಡೋರ ದೊಡ್ಡ ಮಾತೇನೊ? ಶಾನೆ ಕೊಚ್ಚ ಬೇಡವೊ, ನಾನು ಈ ಜಂಭಾಚಾರ ನ್ನೆಲ್ಲ ಹರಿದು ಚೂರು ಚೂರು ಮಾಡೇನು. ನಾವೂ ಮಕ್ಕಳುಮರಿ ಗಳನ್ನು ಹೊಟ್ಟೆಲಿ ಹೊತ್ತಿದ್ದೇವೆ, ನಮಗೂ ಗುರುತು ಸಿಕ್ಕುತ್ತೆ. ನಮ್ಮ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಎರಚೋಕೆ ಆಗೋದಿಲ್ಲ. ”

ಗೋವಿಂದನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಹಾರಿಬಿದ್ದನು. “ ಹಾಗೇನೆ ಸೂಳೆ ಮಗಳೆ, ರಂಡೇದೆ. ”

ಆದರೆ ಸೂಳೆಮಗಳು ರಂಡೇದು ಕೊಂಚವೂ ದಿಗಿಲು ಬೀಳಲಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜೆಯೊಂದೆರಡು ಬಂದು ಕೈಬಾಯಿ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಾ ಎಂದಳು. “ ಹೊಡೀತೀಯೇನೊ? ಕಾವೇರಮ್ಮನನ್ನು ಕೆಣಕಿದೆಯೊ ನೋಡಿಕೊ ರಕ್ಕುಮುಚ್ಚು ಹೋಗಿ ಮೈಯಲ್ಲಾ ರೊಳ್ಳಾಗಿಬಿಟ್ಟಿತು. ಹೇಳಿದ್ದೇನೆ ನೋಡಿಕೊ. ನನ್ನ ಮಗಳು ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೇನೂ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬದಲೊ ಇಲ್ಲವೊ ಅನ್ನೋ ವಾಗ್ಗೇನೆ ಹಲಧರ ದೊಡ್ಡಪ್ಪ ಗದರಿ ಆಪಮಾನ ಮಾಡಿದನಲ್ಲಾ, ಅಂತೇನೆ, ಅವನ ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಂಡರು ಪಟ್ಟಿಗಾರೋಳು ಅಂತ ಆಪವಾದ ಇರಲಿಲ್ಲವೇನೊ? ನಾನೇನೂ ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಯೋಳಲ್ಲಪ್ಪಾ, ಅಂತೇನೆ, ಇನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಕೊ, ಇಲ್ಲದೆ ಇಷ್ಟೇ ಸಾಕೊ? ”

ರಮೇಶ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಭುಜಂಗಾಚಾರಿ ವ್ಯಸ್ತನಾಗಿ ಕಾವೇರಮ್ಮನ ಕೈಯನ್ನು ಇನ್ನೇನು ಹಿಡಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. “ ಇಷ್ಟೇಸಾಕು, ಮಾಸಿ, ಇನ್ನು ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ತಕ್ಕೊ ಸುಕುಮಾರಿ, ಏಳಮ್ಮ, ನಡಿ ಮಗು, ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕೊಳ್ಳುವಿಯಂತೆ. ”

ಹಲಧರನು ಅಂಗವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆಸೆದು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಂತು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. “ ಈ ಸೂಳೆ ಮುಂಡೇರನ್ನ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಬಾರಿಸಿ ಹೊರಗಟ್ಟಿದ ಹೊರತು ತೀರ್ಥ ಸಹಾ ನಾನು ಮುಟ್ಟಿ; ಇಗೋ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಗೋವಿಂದ, ಕಾಳಪ್ಪ! ನಿಮಗೆ ನಿಮ್ಮ ಮಾವ ಬೇಕೊ, ಹಾಗಾದರೆ ಎದ್ದು ಬನ್ನಿ. ಘೋಷಗೇರಿ ವೇಣಿ ಆಗಲೆ ಅಂದಿದ್ದ,

‘ನಾನು, ಹೋಗಬೇಡ ಅಲ್ಲಿಗೆ,’ ಈ ಬಗೆ ಹಾದರಗಿತ್ತೀ ಕಾಂಡ ಕಾರ ಖಾಸೆಯಂತ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಜಾತಿಕುಲ ಕಳಕಳಿಕ್ಕೇ ಈ ಮನೆ ಹೊಸ್ತಿಲು ತುಳಿತಾ ಇದ್ದೆನೆ? ಕಾಳ ಎದ್ದು ಬಾ. ”

ಮಾವನು ಬಾರಿಬಾರಿಗೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಾಳನು ಕೊರಳನ್ನು ಬಿಗಿಸಿಕೊಂಡು ಕೂತೆ ಇದ್ದನು. ಅವನು ರೇಷ್ಮೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ. ನಾಲ್ಕು ವರುಷಗಳ ಮುಂಚೆ ಮದರಾಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಅವನ ಗಣ್ಯ ಮಾನ್ಯ ಖರೀದ್ವಾರನಾದ ಸ್ನೇಹಿತ ಅವನ ವಿಧವೆ ಚಿಕ್ಕತಂಗಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದನು. ಘಟನೆ ಗೋಪ್ಯವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಮಾವನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುವುದು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ತೀರ್ಥಯಾತ್ರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದ ಕೆಲವಿನಗಳು ಮಾತ್ರ ಮುಚ್ಚಿತ್ತು. ಎಲ್ಲಿ ಈ ದುರ್ಘಟನೆಯ ಇತಿಹಾಸ ಇಷ್ಟು ಜನಗಳ ಮುಂದೆ ತಿರಗೂ ಎದ್ದೀತೆಂಬ ದಿಗಲಿನಿಂದ ಕಾಳ ತಲೆಯನ್ನು ಎತ್ತಲಾರದೆ ಇದ್ದನು. ಆದರೆ ಗೋವಿಂದನ ಮೈಯುರಿ ಮೊದಲೇನೂ ಕಡಮೆಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ತಿರಗೂ ಎದ್ದು ನಿಂತು ಗಡಸು ದಸಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ಯಾರು ಏನು ಬೇಕಾದರೂ ಅನ್ನಲ, ಈ ಅಂಚಲಿನ ಸಮಾಜಪತಿಯಾಗಿರೋನು ವೇಣೀ ಘೇಷಗೇರಿ, ಹಲಧರ ಮತ್ತು ವಾಸುದೇವ ಕಳ್ಳಂಬಿಯ ಮಗಳು. ಅವರನ್ನು ನಾವಾರೂ ಬಿಡುವಹಾಗಿಲ್ಲ! ರಮೇಶರಾಯ ಸಮಾಜದ ಮಾತು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳದೆ ಈ ಇಬ್ಬರು ಹೆಣ್ಣು ಮುಂಡೆಯರನ್ನು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಬರಗೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೇಕೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾದ ಉತ್ತರವೀಯದೆ ಹೋದರೆ, ನಾವಾರೂ ಇಲ್ಲಿ ತೀರ್ಥ ಕೂಡ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ”

ನೋಡನೋಡುತ್ತಲೆ ಐದು, ಏಳು, ಹತ್ತು ಜನರು ಅಂಗವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಹೆಗಲಮೇಲೆಸೆದುಕೊಂಡು ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಎದ್ದುನಿಂತರು. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನಗಳೆ; ಸಮಾಜದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಲಾಭ ಎಲ್ಲಿ, ಹೇಗೆ ಎಂಬುದು ಅವರರಿಯದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ.

ಕರೆದಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಸಜ್ಜನರು ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದಂತೆ ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಭುಜಂಗನೂ ದೀನನೂ ಕಣ್ಣೀರಿಡುವಂತೆಯಾಗಿ ಕಾವೇರಮ್ಮನನ್ನೊಂದು ಸಲ, ಅವಳ ಮಗಳನ್ನೊಂದು ಸಲ ಗಂಗಾಳಿಯನ್ನೊಂದು

ಸಲ ಹಲಧರನನ್ನೊಂದಾವರ್ತಿ ಕೈಕಾಲು ಹಿಡಿಯಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಅನುಷ್ಠಾನ ಕ್ರಿಯಾಕರ್ಮಗಳು ಕೆಟ್ಟು ಹಾಳಾಗುವ ಸೂಚನೆ ತೋರಿತು. ರಮೇಶನಾದರೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ; ಹಸಿವು ಬಾಯಾರಿಕೆಗಳಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಬಳಲಿದ್ದಾನೆ, ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಈ ಭಾವಿಸಲಾಗದ ಕಾಂಡ, ಮೊಗ ಬಿಳುಪೇರಿ ಒಂದು ಬಗೆ ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿಂತಿದ್ದನು.

“ ರಮೇಶ ! ”

ಆಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಒಂದು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಜನಗಳ ಬೆದರು ನೋಟವು ಏಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೊಬ್ಬಳ ಮೊಗದ ಮೇಲೆ ಹೋಗಿ ಬಿತ್ತು. ಅವಳು ಉಗ್ರಾಣದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ಬಾಗಿಲ ಹತ್ತಿರ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಅವಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೆರೆಗಿತ್ತು. ಆದರೂ ಮೊಗ ಮುಚ್ಚಿರಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನು ಕಂಡನು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಶಾನೇ ಯಾವಾಗಲೋ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ಅವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು; ಹೊರಗಿನ ಜನ ಕಂಡರು, ಈಕೆಯ ಏಶ್ವೇಶ್ವರಿ, ಈಕೆಯ ಘೋಷಗೇರಿ ಮನೆಯ ದೊಡ್ಡ ಯಜಮಾನ್ !

ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಕಡೆ ಪಟ್ಟಣವಾಸದಂತೆ ಕಟ್ಟುಸಿಟ್ಟು ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಏಶ್ವೇಶ್ವರಿ ದೊಡ್ಡ ಮನೆಯವರ ಸೊಸೆಯೆಂದೊ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಬಹಳ ವಯಸ್ಸಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲರ ಎದುರಲ್ಲಿ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲರೂ ಬಹಳ ಎಸ್ಮಿತರಾದರು ! ಬರಿ ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಾಣದಿದ್ದವರು ಅವಳ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾದ ಕಂಗಳೆರಡನ್ನು ನೋಡಿ ಒಂದೆ ಬಾರಿಗೆ ಮುಗ್ಧರಾಗಿ ಹೋದರು. ಅವಳು ಧಟ್ಟನೆ ಕೋಪಗೊಂಡೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಎಲ್ಲರೂ ಮೊಗವನ್ನು ಎತ್ತಿದೊಡನೆಯೇ ಅವಳು ಕಂಬದ ಮರೆಗೆ ಸರಿದು ಹೋದಳು. ಚೊಕ್ಕ ತೀವ್ರವಾದ ಆಹ್ವಾನದಿಂದ ರಮೇಶನ ಎಹ್ಲತೆಯು ತೊಡೆದುಹೋಯಿತು. ಅವನು ಎದುರಿಗೆ ಮುಂದೆಬಿದ್ದು ಬಂದನು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ಮರೆಯಿಂದಲೆ ಚೊಕ್ಕವಾದ ಗಟ್ಟಿದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ ಗಂಗಾಳಿ ಮಹಾಶಯರು ಭಯದೋರು ವದನ್ನು ತಡೆದು ಹೇಳು, ನಾನು ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅದರಿಸಿ ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದಿ

ದ್ದೇನೆ-ಸುಕುಮಾರಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೇನೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನನ್ನ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯದ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಗಿ, ಕಿರಿಚಿ, ಬೈದಾಡಲು ನಾನು ನಿಷೇಧಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅನಾನುಕೂಲವಾದವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.”

ದೊಡ್ಡ ಯಜಮಾನಿಯ ದೊಡ್ಡಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ತಮ್ಮ ಕಿವಿಗಳಿಂದಲೇ ಕೇಳಿದರು. ರಮೇಶ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಹೇಳಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನಿಂದ ಆಗುತ್ತಲೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಇದರ ಫಲವೇನಾಯಿತೆಂದು ಅವನು ನಿಂತು ನೋಡಲು ಸಹ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಸಮಸ್ತದಾಯಿತ್ವವನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ತಲೆಯಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುದನ್ನು ನೋಡಿ, ಅವನು ಹೇಗೋ ಕಣ್ಣೀರನ್ನು ತಡೆದು ಬೇಗಬೇಗನೆ ಕೋಣೆಯೊಂದನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು. ತಕ್ಷಣವೇ ಅವನ ಕಂಗಳು ನೀರು ತುಂಬಿ ಉಕ್ಕಿ ದಳದಳವೆಂದು ಸುರಿದವು. ಇವತ್ತೆಲ್ಲಾ ಅವನು ಸ್ವಂತ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದನು; ಯಾರು ಬಂದರು ಯಾರು ಬರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗೆ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇನ್ನಾರು ಬಂದರೂ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಬರಬಲ್ಲಳೆಂಬುದು ಅವನ ಬಹಳ ದೂರದ ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಹೊರಚ್ಚಾಗಿತ್ತು. ಎದ್ದು ನಿಂತಿದ್ದವರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಕೂತು ಬಿಟ್ಟರು. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ, ಹಲಧರ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಮಾತ್ರ ಮಂಕರಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದರು. ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಅವರನ್ನು ಕುರಿತು ಗುಂಪಿ ನೊಳಗಿಂದ ಗೊಣಗು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. “ಕೂತುಕೋಬಾರದೇನೂ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ! ಹದಿನಾರು ಹೋಳಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ಜೊತೆ ಲಾಡು ಬಟ್ಟೆಗೆ ಯಾರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಒಡಿಸಿದ್ದರಪ್ಪ!”

ಹಲಧರನು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಏನಚ್ಚರಿ, ಗೋವಿಂದ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಕೂತೇಬಿಟ್ಟ. ಆದರೆ ಅವನು ಮೊಗವನ್ನು ಭಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂಡುವ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತೇನೆಂದು ಎದ್ದು ಹೋಗಿ ಎಲ್ಲರ ಪಂಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಉಣಲಿಲ್ಲ. ಯಾರಾರು ಈ ನಡತೆಯನ್ನು ಕಂಡರೂ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿದರು; ಗೋವಿಂದನು ಸಹಜವಾಗಿ ಯಾರನ್ನೂ

ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡನು. ಆ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೇನೂ ಗಲಭೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬಾಹ್ಯಾಣರು ಭೋಜನ ಮಾಡಿದ್ದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಾಣದೆ ಇದ್ದರೆ ನಂಬಿಗೆಯಾಗುವದು ಕಷ್ಟ. ಮತ್ತೂ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಪುಟ್ಟು, ಪಿಳ್ಳೆ, ಸಣ್ಣೆ, ಮಣೆ, ಮುಂತಾದ ಹುಟ್ಟಿದ-ಹುಟ್ಟಲಿರುವ ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರ ಹೆಸರುಗಳ ಮೇಲೆ ಇಸಿದುಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋದದ್ದು ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಲ್ಲ. ಸಂಜೆಯ ಮೇಲೆ ಇನ್ನೇನು ಕೆಲಸ ಕಾರ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿದಿವೆ. ರಮೇಶ ದೊಡ್ಡ ಬಾಗಿಲ ಅಚೆ ಚೀಪೆಮರದ ಕೆಳಗೆ ಅನ್ಯ ಮನಸ್ಸಿನಂತೆ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಚೆನ್ನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದೀನಭಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಮಿಕ್ಕ ಒಡೆ, ಗಾಂಗೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭಾರದಿಂದ ಸೊಂಟಬಗ್ಗಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕಾಣದಂತೆ ಹೊರಬಿದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅವನು ಕಂಡನು. ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಪುಟ್ಟಿಯ ಕಣ್ಣು ಬೀಳಲು ಅವಳು ತಪ್ಪುಮಾಡಿದವಳಂತೆ ಬೆಚ್ಚಿಬಿದ್ದು ಒಣದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು.

“ಅಪ್ಪಾ ರಾಯರು ನಿಂತು....”

ಎಲ್ಲರೂ ಮಂಕು ಬಡಿದಂತಾದರು. ಚಿಕ್ಕ ಹುಡುಗಿಯ ಈ ಒಂದು ಮಾತಿನಿಂದಲೆ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ರಮೇಶ ತಿಳಿದನು. ಓಡಿ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪವಿದ್ದರೆ ಅವನು ತಾನಾಗಿಯೇ ಓಡಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಉಪಾಯವಿರಲಿಲ್ಲವೆಂತ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಂದು ಹಾಸ್ಯದಿಂದೆಂದನು. “ಪುಟ್ಟೀ, ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಯಾರಿಗಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತೀಯೆ?”

ಅವರೆಲ್ಲರ ಚಿಕ್ಕದೊಡ್ಡ ಮೂಟೆಗಳ ಏಷಯವಾಗಿ ಸದುತ್ತರವನ್ನು ಪುಟ್ಟಿ ಕೊಡಲಾರಳೆಂದು ಆತಂಕ ಪಟ್ಟು ದೀನನು ತಾನೆ ಕೊಂಚ ಒಣಕಲು ಭಾವದಿಂದ ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ಬೀದಿಯ ಸಣ್ಣಜನಗಳ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳುಂಟಲ್ಲಾ, ರಾಯ, ಮಿಕ್ಕದ್ದು ಸೊಕ್ಕದ್ದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋದರೆ ಅವರಿಗೆ ಎರಡು ಮೂರಂತೆ ಕೊಡಬಹುದು. ಅದು ಹೇಗಾದರೂ ಆಗಲೇಯಪ್ಪ, ಊರಿನವರೆಲ್ಲ ಅವಳನ್ನ ಯಜಮಾನವ್ರಾತೆಯಂತೇಕೆ ಕರೀತಾರೆ ಎನ್ನೋದು ಈ ಹೊತ್ತು ತಿಳಿಯಿತು.”

ರಮೇಶ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೇನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಬಾಗಿಲ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬಂದು ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಹೇಳಿದನು.

“ ಒಳ್ಳೇದು ಭಟ್ಟರೆ, ನಿಮಗಂತೂ ಇಲ್ಲಿಯದೆಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯದೆ ಇಲ್ಲ. ಈ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ದ್ವೇಷಾದ್ವೇಷಿ ಏಕೆ ಹೇಳಬಲ್ಲಿರಾ? ”

ದೀನಿ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೊಂದು ದನಿಮಾಡಿ ಒಂದೆರಡು ಸಲ ಕತ್ತನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಎಂದನು. “ ಅಯ್ಯೋ, ರಾಯ, ನಮ್ಮ ಭಾವೀಕುಂಟೆಯ ಎಷ್ಟೊ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿದೆ. ಅದೆಂಥಾ ಸಮಾಚಾರೋ— ಪುಟ್ಟಿ ಮಾವನ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಬಂದೆ! ಇಷ್ಟತ್ತು ಮನೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಕೋಮು ಟಿಗರ ಮನೆಗಳೇ ಇಲ್ಲ, ಊರಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಂಗಡ! ಬೀರಪ್ಪ ಎರಡು ಸೀಮೆ ಹುಣಸೆಹಣ್ಣು ಕೆಡವಿದನಂತ ತನ್ನ ತಂಗಿ ಮಗನ್ನೇ ಜೈಲಿಗೆ ಅಟ್ಟಿಯೇ ಬಿಟ್ಟ! ಎಲ್ಲ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಒಗೆಯಪ್ಪ-ಅದಲ್ಲದೆ ಕೋರ್ಟುಕಚೇರಿ, ವ್ಯಾಜ್ಯವ್ಯವಹಾರಗಳಿಂದ ಸಾವಿರಾರು ಚೂರು ಮಾರುಗಳಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ! ಪುಟ್ಟೀ, ಹನಮು ಕೈಯೊಂದು ಸಲ ಒದಲಾಯಿಸಿಕೊ, ಅವ್ಯಾ. ”

ರಮೇಶ ತಿರುಗೂ ಕೇಳಿದನು. “ ಇದಕ್ಕೇನು ಪ್ರತೀಕಾರವಿಲ್ಲವೆ, ಭಟ್ಟರೆ? ”

“ ಪ್ರತೀಕಾರ ಹೇಗಪ್ಪಾ ಆದೀತು, ಇದು ಘೋರ ಕಲಿಗಾಲ! ” ಭಟ್ಟನು ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಹೊಯ್ದು ಎಂದನು. “ ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳ ಬಲ್ಲಿನಪ್ಪ. ನಾನು ತಿರಿದು ತರುವುದಕ್ಕೆ ಒಹಳ ಕಡೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ಹಲವರು ಅನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಾನು ಒಹು ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ನೀವು ಹುಡುಗರು, ಸಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಯೆ ಧರ್ಮ ಇದೆ, ಈ ಮುದಿತಾಯಿಗೊಂಡರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಸಂಚು ಸಿಕ್ಕಿತೋ ನೋಡು, ಕೊರಳ ಮೇಲೆ ಕೂತು ನಾಲಿಗೆ ಹೊರಕ್ಕೆ ಚಾಚಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ, ಎಂದು ದೀನನು ನಾಲಿಗೆಯನ್ನು ತೆರದು ತೋರಿದ ಭಂಗಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೇಶನು ನಕ್ಕುಬಿಟ್ಟನು.

ದೀನನು ನಗುವಿನ ಜೊತೆಗೆ ಬೆರೆಯದೆ ಎಂದನು. “ ನಗುವು ಮಾತ್ರಲ್ಲ, ರಾಯ, ಅತಿ ಸತ್ಯವಾದ ಮಾತು. ನಾನು ಮುದುಕನಾಗಿ

ದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಡೆದಿದ್ದೀ, ರಾಯ ! ”

“ ಅದು ಹೋಗಲಿ, ಭಟ್ಟರೆ, ನೀವು ಹೇಳಿ ! ”

“ ಇನ್ನೇನ ಹೇಳಲಿಯಪ್ಪ, ಹಳ್ಳಿಗಾಡೆ ಹೀಗೆ. ಈ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ ಈ ಸೂಳೆಮಗನ ಆಪ್ತನ ಮಾತನ್ನು ಬಾಯಿಲಿ ತಂದರೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಮಾಡಿಕೊಬೇಕು. ಕಾವೇರಮ್ಮನೇನೂ ಸುಳ್ಳು ನುಡಿಯ ಲಿಲ್ಲ-ಆದರೂ ಅವನ ಕಂಡರೆ ಎಲ್ಲರೂ ಭಯಪಡುತ್ತಾರೆ ! ಪಿತೂರಿ ಮಾಡೋಕೆ, ಸುಳ್ಳುಸಾಕ್ಷಿ, ಸುಳ್ಳುಮೊಕದ್ದಮೆ ತಯಾರು ಮಾಡೋಕೆ ಅವನ ಜೋಡಿ ಇನ್ನಿಲ್ಲ. ವೇಣೀರಾಯರು ಕೈಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಯಾರೂ ಒಂದು ಮಾತೂ ಆಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಹಸಮಾಡರು, ಆದಕ್ಕೆ ಬದಲಿ ಅವನೇ ಐದು ಜನಗಳ ಜಾತಿಬಡಿದು ಮೆರೆಯುತ್ತಾನೆ ! ”

ರಮೇಶ ಬಹು ಕ್ಷಣಗಳ ಪರಿಯಂತ ಇನ್ನೇನನ್ನೂ ಕೇಳದೆ ಜೊತೆ ಯಲ್ಲೇ ನಡೆದನು. ಕೋಪದಿಂದ ಅವನ ಮೈಯಲ್ಲಾ ಉರಿಯು ತಿದ್ದಿತು. ದೀನ ತಾನಾಗಿಯೇ ಹೇಳತೊಡಗಿದನು.

“ ಇಗೋ ನನ್ನ ಮಾತು ನೀ ನೋಡಿಕೊಂಡಿರು, ಕಾವೇರಮ್ಮ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯೊಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ, ಹಲಧರ ಪರಾಣ, ಈ ಇಬ್ಬರು ಭೀಮಚಕ್ರಗಳು, ಇವಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಹಾಕೋದು ಎನ್ನುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವೇನು ! ಆದರೆ ಏನೇ ಹೇಳು, ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಸಾಹಸ ಏದೆ. ಸಾಹಸ ತಾನೇ ಇರವಲ್ಲದೇಕೆ ? ಹುರಿದ ಅವಲಕ್ಕಿಮಂಜೀವನ. ಎಲ್ಲರ ಮನೆಗೂ ಹೋಗಿಬರುತ್ತಾಳೆ, ಎಲ್ಲರ ಸಮಾಚಾರದ ಸಂಚೂ ಸಿಗುತ್ತೆ. ಅವಳನ್ನು ಕೆಣಕಿದರೆ ಕಳುಕಗಳ ಕೊನೆ ಮೊದಲಿರುವು, ಇಗೋ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಅನಾಚಾರವಿಲ್ಲದ ಮನೆ ಯಾವದು ಹೇಳು ? ವೇಣೀರಾಯ. ”

ರಮೇಶ ಭಯದಿಂದ ತಡೆಹಾಕಿ ಎಂದನು. “ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ನವರ ಏಷಯವಾಗಿ ಇನ್ನು ಮಾತು ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ”

ದೀನನು ಮುಖಮುರಿದವನಾಗಿ ಹೋದನು. “ ಸಾಕಪ್ಪ, ನಾನು

ಬಡವ, ಯಾರ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ. ಯಾರಾದರೂ ವೇಣೀ ರಾಯರ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರೆಂದರೆ ನನ್ನ ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ” ಎಂದನು.

ರಮೇಶ ತಿರುಗೂ ತಡೆದು ಕೇಳಿದನು. “ ಭಟ್ಟರೆ ನಿಮ್ಮ ಮನೆ ಇನ್ನೂ ದೂರವೋ ? ”

“ ಇಲ್ಲವು, ಶಾನೆ ದೂರವಿಲ್ಲ, ಇಗೊ ಈ ಕಟ್ಟೆಯ ಮಗ್ಗಲೆ ನನ್ನ ಗುಡಿಸಿಲು, ಎಂದಾದರೂ.....”

“ ಬರುತ್ತೇನೆ ಖಂಡಿತ ಬರುತ್ತೇನೆ. ” ಎಂದು ರಮೇಶ ಹಿಂದಿರುಗಲು ಉದ್ಯುಕ್ತನಾಗಿ ಎಂದನು. “ ತಿರುಗೂ ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯಂತು ನೋಡೋಣವಾಗುತ್ತಲ್ಲ. ಆ ಮೇಲೆಯೂ ಆಗಿಂದಾಗ್ಗೆ ಪಾದಧೂಳಿ ಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿರಬೇಕು ” ಎಂದು ರಮೇಶ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

“ ದೀರ್ಘಜೀವಿಯಾಗು, ತಂದೆಯಂತೆಯಾಗು ” ಎಂದು ದೀನ ಭಟ್ಟ ಮನಸ್ಸಿನೊಳಗಿಂದ ಆಶೀರ್ವಚನವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವಿ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋದನು.

೫

ಹಳ್ಳಿಯ ಈ ಪಾರಿನಲ್ಲಿ ಮಂಜಯ್ಯನ ಚಿಲ್ಲರೇ ಅಂಗಡಿಯೊಂದೆ ನದಿಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತೆಯೊಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿರುವುದು. ಹತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳಾದವು, ಆದರೂ ಬಾಕಿಯಾಗಿರುವ ಹತ್ತರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ತೆಗದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ರಮೇಶ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಏನೊ ಅಂದುಕೊಂಡು ತಾನೆ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಅಂಗಡಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಬಿದ್ದನು. ಮಂಜಯ್ಯ ಬಲು ಆದರದಿಂದ ಚಿಕ್ಕರಾಯರನ್ನು ವರಾಂಡಾದಲ್ಲಿ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿ ಕೂಡಿಸಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಬಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳಿ ದಿಗಿಲು ಬಡಿದು ಅವನ ನಾಲಿಗೆ ಒಣಗಿಹೋಯಿತು. ಇತ್ತ ಕಡೆ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸಾಲವನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕೊಡಲು ಬರುವಂಥ ವನನ್ನು ಇಷ್ಟು ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಂಡದ್ದೇ ಇಲ್ಲ, ಕಿವಿಯಿಂದ ಕೇಳಿಯೂ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತು ಮಾತಿನ ಮೇಲೆ ಬಹಳ ಮಾತುಕತೆಗಳು ನಡೆದವು. ಮಂಜಯ್ಯನೆಂದನು.

“ ಅಂಗಡಿಯನ್ನು ನಡೆಯಿಸುವ ಬಗೆ ಹೇಗೆ, ರಾಯರೆ, ಎರಡಾಣೆ, ನಾಲಕಾಣೆ, ಒಂದು ರೂಪಾಯಿ, ಐದು ಪಾವಲೆ ಹೀಗೆ ಐವತ್ತು ಅರವತ್ತು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಬಾಕಿಬಿದ್ದಿದೆ. ಇಗೋ ಕೊಟ್ಟಿನೆನ್ನುತ್ತ ಎರಡು ತಿಂಗಳಾದರೂ ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದೇನು, ಬಲವಂತರಾಯರೆ, ನಮಸ್ಕಾರ, ಯಾವಾಗ ಬರೋಣಾಯಿತು ?

ಬಲವಂತರಾಯರು ಎಡಗೈಲಿ ತಂಬಿಗೆ ಕಾಲಿಗೆಮೆಟ್ಟಿರುವ ಕೊರಡಿನ ಆವುಗೆಗಳ ಅಂಚಿನಲ್ಲಿ ಕೆಸರಿನ ರೇಖೆ, ಕಿವಿಗೆ ಜನಿವಾರ ಮುಡಿದಿದೆ, ಬಲಗೈಲಿ ಕೇಸುವಿನ ಎಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಸಿಮೆಣಸಿನಕಾಯಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಉಸ್ಸೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರುಹೊಯ್ದು ಅವರು ಎಂದರು. “ ನಿನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ಬಂದೆ; ನಶ್ಯಕೊಡು ನೋಡೋಣ ಮಂಜ. ” ತಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಮೆಣಸಿನಕಾಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಹಾಕಿ ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಎಂದರು. “ ಹೊಲೆಯರ ಸಿಂಗಿಯ ಬುದ್ಧಿನ ನೋಡಿದೆಯೋ, ಮಂಜ, ಗಪ್ಪನೆ ನನ್ನ ಕೈಹಿಡಿದು ಹಾಕಿಬಿಟ್ಟಳು! ಕಾಲ ಬರಬರುತ್ತ ಎಷ್ಟು ಕೈಗಳಿತ್ತು ನೋಡಿದೆಯೋ, ಇದೇನು ಒಂದರೆಕಾಸಿನ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ? ಪ್ರಾಹ್ಮಣಿಗೆ ಮೋಸಮಾಡಿ ಎಷ್ಟು ದಿನ ತಿಂದಾಳು, ರಂಡೆ ಹಾಳಾಗ ? ”

ಮಂಜ ಎಸ್ಮಯವನ್ನು ತೋರಿಯೆಂದನು, “ ನಿಮ್ಮ ಕೈ ಹಿಡಿದು ಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟಳೆ ? ”

ರೇಗಿದ ಬಲವಂತರಾಯನು ನಾಲ್ಕು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಒಂದು ಸಲ ನೋಡಿ ಹುರಿಗೊಂಡು ಎಂದನು. “ ಬರಿ ಎರಡೂವರೆ ದುಡ್ಡು ಬಾಕಿ, ಹಾಗೆಂತ ಸರ್ರನೆ ಸಂತೆ ಜನಗಳ ಮುಂದೇನೆ ಕೈತಡೆದು ಬಿಟ್ಟಳಲ್ಲಾ ನನ್ನ ! ಯಾರಾದರೂ ಕಂಡುಂಟೆ. ಹೊಲದ ಕಡೆ ಹೋಗಿ ಬಂದು, ತಂಬಿಗೆ ತೀಡಿ ಕೈಕಾಲುಗಳನ್ನ ನದಿಯಲ್ಲಿ ತೊಳೆದುಕೊಂಡೆ ಒಂದು ಸಲ ಸಂತೆ ಸುತ್ತು ಹಾಕೋಣಾ ಎಂತ ಹೋದರೆ, ರಂಡೆ ಒಂದು ಗೂಡೆ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದಾಳೆ. ನನಗೆ ಸರ್ರನೆ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟಳಲ್ಲಾ, “ ಎನೂ ಇಲ್ಲ, ಯಜಮಾನರೆ, ‘ ಎಲ್ಲಾ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು ’ ಅಂತ ! ಎಲ ಎಲಾ ! ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಮಣ್ಣು ಹಾಕೋಕಾದೀತೆ ? ಚಿಂದಿನ ಫಸ್ಸನೆ ಎತ್ತಿ ಬಿಸಾಕಿ ನೋಡ್ತೇನೆ ಹಾಗೆಯೇ ಫಸ್ಸಂತ ಕೈನ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು

ಹಾಕಿಬಟ್ಟೆಗಳು! ಸಿನ್ನೇದು ಎರಡೂವರೆ ಇಂದಿನದು ಒಂದು, ಈ ಮೂರೂ ವರೆ ಚಿಕ್ಕ ಕಾಸ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ನಾನು ಊರುಬಿಟ್ಟೋದೇನೆಯೆ? ನೀ ಹೇಳಯ್ಯಾ ಮಂಜು ?”

ಮಂಜು ದನಿಗೊಟ್ಟು ಎಂದನು. “ಅದೂ ಉಂಟೆ ?”

“ಹಾಗಾದರೆ ಹಾಗೆ ಅನ್ನು; ಊರಿನಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಲೆ ಏನಾದರೂ ಇದೆಯೆ? ಇಲ್ಲದೇ ಇದ್ದರೆ ಈ ಮಾದಿಗರ ಸಂಗೀ ಮಾಳಿಗೆ ತರದು ಊರೊಳಕ್ಕೆ ಒರಗೊಡದಂತೆ ಮಾಡೋಕೆ ಆಗತಾ ಇರಲಿಲ್ಲವೆ! ಅಕ ಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ರಮೇಶನ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಕೇಳಿದನು, ಈ ರಾಯರಾರು ಮಂಜು ?”

“ನಮ್ಮ ಚಿಕ್ಕರಾಯರ ಮಗ ಕಾಣಿರಿ. ಅಂದಿನದು ಹತ್ತು ರೂಪಾಯಿ ಬಾಕಿ ನಿಂತಿದೆಯಂತ ಅವರೆ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಂದವರೆ—”

ಬಲವಂತರಾಯ ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ ಕಾಳಗವನ್ನು ಮರೆತು, ಎರಡು ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ ಅರಳಿಸಿ ಎಂದನು. “ಹೌದು, ರಮೇಶರಾಯ? ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಾಳಷ್ಟು, ಬಂದ ಮೇಲೆ ಕೇಳಿದೆ, ಒಂದು ಕಾರ್ಯ ಜನರು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆಯಷ್ಟು! ಹೀಗೆ ತಿಂಡಿ ಊಟ ಈ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಎಂದೂ ಆದ್ದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಹಳ ವ್ಯಸನವಾಯಿತು, ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡೋಕೆ ಆಗದೆ ಹೋಯಿತು. ನಾಲ್ಕು ಜನ ಪೋಕರಿಗಳ ಕಿಟ್ಟಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಚಾಕರಿಗೆ ಹೋಗಿ, ಹೊಲೆ ಮಾದಿಗರ ಪಾಡು; ಛಿ, ಛಿ, ಅಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿರಬಹುದೇನಯ್ಯಾ !”

ರಮೇಶ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಮೊಗವನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅಂಗಡಿಯವರೆಲ್ಲಾ ಅವನ ಬೊಂಬಾಯಿಯಾತ್ರೆಯ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆಂತ ಬಹಳ ಕುತೂಹಲ ತೋರಿಸಿದರು. - ನಶ್ಯವನ್ನು ತಿರುಗೂ ತೆಗದು ಮಂಜು ಮೋದಿಯು ಬಲವಂತರಾಯನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟು, “ಆ ಮೇಲೆ? ಒಂದು ಕೆಲಸ ಸಿಕ್ಕಿತಷ್ಟೆ ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

“ಸಿಕ್ಕೊಲ್ಲವೆ? ನನ್ನದೇನು ಜೋಳ ಹಾಕಿ ಕಲಿತ ಓದುಬರಹ ವೇನಯ್ಯಾ? ಸಿಕ್ಕಿದ್ದರೆ ಆಗೋದೇನು; ಅಲ್ಲಿ ಯಾರು ತಾನೆ ಇದ್ದಾರು ಹೇಳು. ಆ ಧೂಳಿ, ಆ ಸೆಕೆ, ಕೆಸರು, ಹೊರಗೆ ಹೋದರೆ ಗಾಡಿ.

ಚಕ್ರಕ್ಕೊ ಕುದುರೆ ಕಾಲಿಗೊ ಸಿಗದೆ ಮನೆಗೆ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಬಂದು ಸೇರೋದು ನಿಮ್ಮಪ್ಪನ ಪುಣ್ಯವಿದ್ದರೇನೆ ಅಲ್ಲವೆ ? ”

ಮಂಜ ಬೊಂಬಾಯಿಗೊಂದೂ ಹೋದವನಲ್ಲ. ಒಂದು ಸಲ ಧಾರವಾಡಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಬಂದಿದ್ದನು ಅಷ್ಟೆ ! ಅವನು ಬಹಳ ಬೆರಗಾಗಿ, “ ಎನ ಹೇಳ್ತೀರಿ ! ”

ಬಲವಂತ ತುಸು ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದನು. “ ನಿಮ್ಮ ರಮೇಶರಾಯರನ್ನೇ ಕೇಳಿ ನೋಡು, ನಿಜವೊ ಸುಳ್ಳೊ. ಇಲ್ಲಪ್ಪ ಮಂಜ, ತಿನ್ನೋಕೆ ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ, ಹೊಟ್ಟೆ ಮೇಲೆ ಒದ್ದೆಯರವೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಮನೆಯಲ್ಲೆ ಬಿದ್ದು ಸಾಯ್ತಾ ಇದ್ದೆ ಕಾಣೈಯ್ಯ, ಆದರೆ ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗೊ ಮಾತು ನನ್ನ ಹತ್ತರ ಇನ್ನಾರಾದರೂ ಎತ್ತೀರಿ. ಹೇಳಿದರೆ ನಂಬ ಬೇಡಯ್ಯಾ; ಅಲ್ಲಿ ಮುತ್ತುಕದಲೆ, ನೇರಳೆಹಣ್ಣು, ಕೀರೆಸೊಪ್ಪು, ಹುಣಸೇಕಾಯಿ, ಸಗಣೆ, ಮುಣ್ಣು ಸುದ್ದಾ ಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ! ಬದುಕೋದಾದೀತೇನಯ್ಯಾ ? ಒಂದು ತಿಂಗಳುತನಕ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಾರದೆ ಎನೊ ರೋಗಹತ್ತಿದ ಇಲಿಯ ಹಾಗೆ ಆಗಿ ಪೋದೆ. ರಾತ್ರಿಹಗಲು ಹೊಟ್ಟೆ ಡಬಡಬ, ಎದೆಯುರಿ, ಜೀವದ ಕಳಸಳ, ಓಡಿಬಂದು ಆ ಮೇಲೆ ಉಸಿರುಹೊಯ್ದು ಬದಿಕಿಕೊಂಡೆ. ಇಲ್ಲಪ್ಪ ಹಳ್ಳಿಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಸಿಕ್ಕಿದರೆ ಒಂದು ಹೊತ್ತು ಅನ್ನ ಸಾಯಂಕಾಲ ವಾದ ಮೇಲೆ ತಿನ್ನೋಣ; ಇಲ್ಲವೆ ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಳ ಕೈಹಿಡಿದು ಕೊಂಡು ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡೋಣ; ಬ್ರಾಹ್ಮರವಂತ, ಅದರಲ್ಲೇನೂ ನಾಚಿಕೆ ಪಡಬೇಕಾದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಆಮ್ಮ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಲೆಮೇಲಿರಲಿ ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಯಾರಾದರೂ ಹೋದಿಗೀದೀರಿ. ”

ಅವನ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಎಲ್ಲರೂ ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಹೋಗಿ ರಲು ಬಲವಂತನು ಎದ್ದು ಬಂದು ಮಂಜನ ಎಣ್ಣೆ ಗಡಿಗೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಸಟುಕ ವನ್ನು ಮುಳಗಿಸಿ ಒಂದು ಚಟಾಕಿನಷ್ಟು ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಎಡದಗ್ಗಿಯಿಂದ ತೆಗದುಕೊಂಡು ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎರಡು ಮೂಗಿನ ಸೊಳ್ಳೆಗಳಿಗೂ ಎರಡು ಕಿವಿಗಳ ಗುಂಡಿಗಳಿಗೂ ಸುರಿದುಕೊಂಡು ಮಿಕ್ಕದ್ದನ್ನು ತಲೆಗೆ ಹಚ್ಚಿ ಕೊಂಡನು, ಮತ್ತು ಹೇಳಿದನು, “ ಹೊತ್ತಾಗಿ ಹೋಯಿತು, ಹಾಗೆ

ಒಂದು ಮುಳುಗು ಹಾಕಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ! ಒಂದು ಕಾಸಿನ ಉಪ್ಪುಕೊಡು ನೋಡೋಣ, ಮಂಜ! ಕಾಸನ್ನು ಸಾಯಂಕಾಲ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ”

“ ತಿರಗೂ ಸಾಯಂಕಾಲ! ” ಎಂದು ಮಂಜನು ಕದಡಿದ ನೊಗದಿಂದ ಉಪ್ಪನ್ನು ಕೊಡಲು ಅಂಗಡಿಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಬಲವಂತನು ಕೊರಳನ್ನು ಎತ್ತಿನೋಡಿ ಬೆರಗಿನ ಬೇಸರದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳ ಹತ್ತಿದನು, “ ನಿಮ್ಮಗಳಿಗೆಲ್ಲಾ ಏನಾಯಿತು ಮಂಜು? ಇದೇನು ಕೊರಳ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕಾಸು ವಸೂಲಮಾಡುತ್ತೀರೆಂತ ಕಾಣುತ್ತೆ? ” ಎಂದು ಮುಂದೆ ಒಂದು ಹಿಡಿಯಷ್ಟು ಉಪ್ಪನ್ನು ಧಟ್ಟನೆ ತೆಗೆದು ದೊನ್ನೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಸುರಿದು ತೆಗೆದುಕೊಂಡನು. ತಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ರಮೇಶನ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಮುಗುಳುನಗೆಯನ್ನು ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ ಇದೊ ಬಂದೆ, ದಾರಿಹಿಡಿಯಪ್ಪಾ ಮಾತಾಡತಾ ಹೋಗೋಣ. ”

“ ನಡೆಯಿರಿ ” ಎಂದು ರಮೇಶ ಎಂದು ನಿಂತನು. ಮಂಜಯ್ಯ ಅಂಗಡಿಯ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿ ಸಿಂತು ಕರುಣದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ಬಲವಂತ ರಾಯರೆ, ಆ ಗೋಧವೆ ಕಾಸು ಐದು ಆಣೆಗಳು, ಆದೇನು ಹಾಗೆಯೆ. ”

ಬಲವಂತ ರೇಗಿ ಹೋದನು. “ ಹೌದೊ ಮಂಜ, ಎರಡಹೊತ್ತು ಕಣ್ಣಿಂದೆಯೆ ನೋಡುತ್ತಿ-ನಿನಗೇನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ರೆಪ್ಪೆಸಹ ಇಲ್ಲವೆ? ಐದು ಜನ ಹಣ್ಣುಗಂಡುಗಳ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಬೊಂಬಾಯಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಐದು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದವು. ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮಗಳ ತಗಾದೆ, ಒಳ್ಳೆ ಸಮಯ ಸಿಕ್ಕಿತು! ಒಬ್ಬರ ಹಾಳು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಬದುಕು- ನೋಡಿದೇನಯ್ಯಾ ರಮೇಶ ಇವರ ನಡವಳೀನಾ, ನೋಡಿದೆಯೊ ಒಂದು ಸಲ? ”

ಮಂಜನು ಕುಗ್ಗಿ ಹೋಗಿ ಗೋಣಗದನು. “ ಬಹಳ ದಿನಗಳು ”

“ ಆದ್ದೇನು, ಬಲು ದಿನಗಳಾದರೆ? ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬೆನ್ನತ್ತಿ ದರೆ ಊರಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿರೋದಕ್ಕೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ, ” ಎಂದು ಬಲವಂತ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ರಮೇಶ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಒಂದು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೋಗುತ್ತಲೇ ಒಬ್ಬ

ಗೃಹಸ್ಥನು ದಡಬಡನೆ ಕೈಯೊಳಗಿನ ನಶ್ಯವನ್ನು ಚಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿಕೊಂಡು ಧಟ್ಟನೆ ಕಾಲಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ, ಎದ್ದು ನಿಂತು ಹೇಳಹತ್ತಿದನು. “ನಾನು ವನಮಾಲಿ ಪಾಠಕ-ನಿಮ್ಮ ಇಸ್ಕೂಲಿನ ಹೆಡ್‌ಮೇಸ್ಟರು. ಎರಡು ದಿನಗಳು ಬಂದು ಹೋದೆ. ದರ್ಶನ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳ—”

ರಮೇಶ ಆದರಿಸಿ ಉಪಾಧ್ಯರನ್ನು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸ ಹೋದನು. ಅವರಾದರೆ ಸಂಕೋಚದಿಂದ ನಿಂತುಕೊಂಡೇ ಎಂದರು. “ಸ್ವಾಮಿ, ನಾನು ತಮ್ಮ ನೌಕರ.”

ಮನುಷ್ಯ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯ, ಇನ್ನೂ ಏನೇ ಆಗಲಿ ಒಂದು ವಿದ್ಯಾಲಯದ ಶಿಕ್ಷಕ. ಅವನ ಈ ಅತಿ ವಿನಯ ಮತ್ತು ಸಂಕೋಚಗಳಿಂದ ರಮೇಶನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯ ಭಾವವೆದ್ದಿತು. ಅವರು ಏನ ಮಾಡಿದರೂ ಆಸನವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಿಲ್ಲ; ನಿಂತೆ ತಮ್ಮ ಮಾತನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದರು. “ಇತ್ತ ಕಡೆ ಇದೊಂದೇ ಸ್ಕೂಲು, ಅತಿ ಸಣ್ಣದು. ಕಳ್ಳಂಬಿ ಮತ್ತು ಘೋಷಗೇರಿಯವರ ಯತ್ನದಿಂದ ಸ್ಥಾಪಿತ ವಾಗಿದ್ದಿತು. ಎರಡು ಮೂರು ಹರಿದಾರಿಗಳಿಂದ ಸಹ ಕೆಲ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಗಳು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಸರಕಾರಿ ಸಹಾಯ ಕೂಡ ಇದೆ. ತಥಾಪಿ ಇನ್ನು ಸ್ಕೂಲು ನಡೆಯಲು ಸಾಗದೆ ಹೋಗಿದೆ. ಹುಡುಗತನದಲ್ಲಿ ಈ ವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿಯೇ ರಮೇಶ ಸಹ ಕೆಲದಿನಗಳು ಓದಿದ್ದನು. ಅವನಿಗೆ ನೆನಪು ಸಹವಿದೆ. ಉಪಾಧ್ಯರು ತಿಳಿಸಿದರು, ಮಾಳಿಗೆ ಮರಾಮ್‌ತ್ತು ಮಾಡದೆ ಹೋದರೆ ಬರುವ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಆ ಮೇಲೆ ಯೋಚಿಸದರೂ ನಡೆಯುವುದು. ಸದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ದೊಡ್ಡ ಯೋಚನೆ ಏನಂದರೆ, ಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳಿಂದ ಉಪಾಧ್ಯರಾರಿಗೂ ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸುತರಾಂ ಮನೆಯದು ತಿಂದು ಕಾಡುಕೋಣಗಳನ್ನು ಓಡಿಸಿ ಅಲೆಯ ಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನಾರಿಂದಲೂ ಸಾಗದಾಗಿದೆ.”

ಇಸ್ಕೂಲಿನ ಮಾತಿನಿಂದ ರಮೇಶನು ಧಟ್ಟನೆ ಎಚ್ಚರವಾದನು. ಹೆಡ್‌ಮೇಸ್ಟರು ಮಹಾಶಯರನ್ನು ಬೈಟಕ್ಕಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು

ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ವರ್ತಮಾನವನ್ನೂ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತ ಹೋದನು. ಮೇಷ್ಟರು ನಾಲ್ಕು ಜನ. ಅವರ ಮೂಳೆ ಮುರಿಯಾ ಕೆಲಸದ ಫಲವಾಗಿ ಓದುಗರೀವರು ಪ್ರತಿವರುಷ ಮಿಡಲಸ್ಕೂಲ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ತೇರ್ಗಡೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಹೆಸರು, ಸ್ಥಾನ, ವಿವರಣೆ ಉಪಾಧ್ಯ ಮಹಾಶಯರು ಬಾಯಿಪಾಠಮಾಡಿದ್ದಂತೆ ಒಪ್ಪಿಸಿದರು. ಮಕ್ಕಳಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಹಣದಿಂದ ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಕೆಳಗಣ ಇಬ್ಬರು ಮೇಷ್ಟರ, ಗವ್ವರ್ಮಮೇಂಟು ಸಹಾಯದಿಂದ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಸಂಬಳ ಕೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತೆ. ಒಬ್ಬರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಹೊರಗಣಿಂದ ಚಂದಾ ಎತ್ತಿ ಕೂಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಈ ಚಂದಾ ಸಾಧಿಸುವ ಭಾರವೂ ಮಾಷ್ಟರುಗಳ ಮೇಲೆಯೇ- ಅವರು ಕಳೆದ ಮೂರು ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಪರ್ಯಾಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮನೆಮನೆಗೆ ಎಂಟು ಹತ್ತು ಸಲ ತಿರುಗಿದರೂ ಏಳು ರೂಪಾಯಿಗಳು ನಾಲ್ಕು ಆಣೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಆದಾಯವಾಗಲಿಲ್ಲ.

ಮಾತು ಕೇಳಿ ರಮೇಶ ಸ್ತಂಭಿತನಾದನು. ಏದು ಆರು ಗ್ರಾಮಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದೊಂದೆ ವಿದ್ಯಾಲಯ. ಈ ಐದಾರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ತಿಂಗಳು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ತಿರುಗಿ ೭-೪-೦ ಮಾತ್ರ ವಸೂಲಾಗಿದೆ! ರಮೇಶ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿದನು. “ತಮ್ಮ ಸಂಬಳವೆಷ್ಟು?”

ಮೇಷ್ಟರೆಂದರು. “ರಸೀದಿ ಕೊಡಬೇಕು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗೆ, ಕೈಗೆ ಸಿಗುವುದು ಹದಿಮೂರು ರೂಪಾಯಿ ಹದಿನೈದು ಆಣೆಗಳು.”

ಮಾತು ರಮೇಶನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮೊಗವನ್ನೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಮೇಷ್ಟರು ಅದನ್ನರಿತು ಹೇಳಿದರು. “ಸ್ವಾಮಿ, ಗೌರ್ಮಮೇಂಟ ಅಪ್ಪಣೆ ತಾನೆ, ಆದ್ದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳ ರಸೀದಿ ಬರೆದುಕೊಟ್ಟು ಸಬ್ ಇನ್‌ಸ್ಪೆಕ್ಟರ್ ಸಾಹೇಬರಿಗೆ ತೋರಿಸಬೇಕು, ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಸರಕಾರ ಸಹಾಯ ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು, ತಾವು ಯಾವ ಭಾತ್ರನ್ನ ಕೇಳಿದರೂ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತೆ, ನಾನು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದಿಲ್ಲ.”

ರಮೇಶ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕೇಳಿದನು. “ ಇದರಿಂದ ಭಾತ್ರರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸನ್ಮಾನ ಹಾನಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ”

ಮೇಷ್ಟರಿಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಯಿತು. “ ಏನು ಮಾಡುವುದು ರಮೇಶರಾಯರೆ! ವೇಣೀರಾಯರು ಈ ಅಲ್ಪ ಹಣವನ್ನು ಕೊಡಲು ಇಷ್ಟಪಡರು ” ಎಂದರು.

“ ಅವರೇ ಮುಖಂಡರೋ? ”

ಮೇಷ್ಟರು ಒಂದು ಸಲ ತಡವರಿಸಿದರು. ಆದರೆ ಅವರು ಹೇಳದೆ ಇರಲಾಗದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವರು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲಗೆ ಹೀಗೆಂದು ತಿಳುಹಿಸಿದರು. “ ಅವರು ತಾವಾಗಿಯೇ ಒಂದು ಕಾಸನ್ನೂ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡರು. ಕಳ್ಳಂಜಿಯವರ ಮಗಳು ಸತೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆಕೆ. ಆಕೆಯ ದಯವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಇನ್ನೂ ಬಹು ದಿನಗಳ ಮುಂಚೆಯೇ ಎದ್ದು ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವರುಷ ಅವರೇ ಸ್ವಂತ ಖರ್ಚಿನಿಂದ ಮಾಳಿಗೆಯನ್ನು ಮರಹಮತ್ತು ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಏಕೊ ಎಲ್ಲ ಸಹಾಯವನ್ನೂ ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ; ಅದರ ಕಾರಣ ಯಾರೂ ಹೇಳಲಾರದೆ ಇದ್ದಾರೆ. ”

ರಮೇಶ ಕುತೂಹಲನಾಗಿ ರಮೆಯ ಸಂಬಂಧವಾದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದಮೇಲೆ ವಿಚಾರಿಸಿದನು. “ ಅವರ ಒಬ್ಬ ತಮ್ಮ ಈ ಸ್ಕೂಲಿನಲ್ಲಿ ಓದುತ್ತಿಲ್ಲವೇ? ”

ಮೇಷ್ಟರೆಂದರು. “ ಜಯರಾಯ ತಾನೇ? ಓದದೆ ಏನು? ”

ರಮೇಶನೆಂದನು. “ ನಿಮಗೆ ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೊತ್ತಾಯಿತು; ಇವತ್ತು ತಾವು ಹೊರಡಿ, ನಾಳೆ ನಾನು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೇ ಬರುತ್ತೇನೆ. ”

“ ಅಪ್ಪಣೆ ಸ್ವಾಮಿ ” ಎಂದು ಹೆಡ್‌ಮಾಷ್ಟರು ಇನ್ನೊಂದಾವರ್ತಿ ರಮೇಶನಿಗೆ ಪ್ರಣಾಮಮಾಡಿ ಬಲವಂತದಿಂದ ಅವನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ತಲೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಬೀಳ್ಕೊಂಡರು.

೬

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಅಂದಿನ ಮಾತು ಅಂದೆ ಹತ್ತಾರು ಹಳ್ಳಿಗಳಿಗೆ ಹರಡಿ ಹೋಯಿತು. ವೇಣಿ ಯಾರ ಮುಖದ ಮೇಲೆಯೂ ಒರಟು

ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಲಾರ; ಆದುದರಿಂದ ಹೋಗಿ ಅವನು ಚಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ಕರೆತಂದಿದ್ದನು. ಅವಳು ನಿನ್ನೆಯೆ ತಕ್ಷಣನೆಲ್ಲಾ ಕಿರದೇನೊ ಭಾರಿಯೊಂದು ಅಶ್ವತ್ಥನುರವನ್ನು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಮಾಡಿದ್ದಳು. ಇದೆ ಚಿಕ್ಕಿಯೆ ಅಂದು ಬೆಳಗ್ಗೆಯೂ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರೇಗಿ ಕಾರಿಹೋದ ಏಷದಿಂದ ಏಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮೈ ರಕ್ತಮಾಂಸಗಳಿಂದ ಆದುದೆಂತಲೊ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಆದುದಲ್ಲವೆಂತಲೊ ಅಥವಾ ಅವಳು ಈಗಾಗನ ಕಾಲದವಳಲ್ಲವೆಂತಲೊ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಗುಡ್ಡೆಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಪಮಾನವನ್ನೆಲ್ಲ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ತನ್ನ ಮಗನ ಮೂಲಕವೆ ಉಂಟಾದುದು. ಇದು ಅವಳಿರುವೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಮಾತಿಗೆ ಮಾತು ಜವಾಬು ಕೊಡಹೋದೊಡನೆಯೇ ಈ ಹೆಂಗಳ ಬಾಯಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೆ ಅವಳ ಸ್ವಂತ ಮಗನ ಮಾತಿ ಹೊರಬಿದ್ದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಮತ್ತು ಅದು ರಮೇಶನ ಕಿರಿಯವರೆಗೂ ಹೋಗುವುದು; ಈ ನಿದಾರುಣವಾದ ಲಜ್ಜೆಯಿಂದ ಮೊದಲಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಸೊಲ್ಲಿಲ್ಲದವಳಂತೆ ಕೂತಿದ್ದಳು. ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚುಮರೆಗೆ ಅವಕಾಶವೆ ಇಲ್ಲ.

ರಮೇಶನಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಸರಿ ಸುಮಾರಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಾಬರಿ ಇದ್ದೆ ಇದ್ದಿತು, ಮತ್ತು ಇದರ ಕಾರಣವಾಗಿ ತಾಯಿ-ಮಗನಿಗೆ ಜಗಳವೊಂದಾಗುವುದೆಂಬ ಶಂಕೆಯೂ ಉಂಟಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ವೇಣಿ ಹೊರಗಡೆಯವರನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕರೆತಂದು ಸ್ವಂತ ತಾಯಿಗೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಅಪಮಾನಿಸಿ ಮುಟ್ಟಾ ಹಾಕಿದನೆಂಬುದು ಥಟ್ಟನೆ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಬಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ವಿರೋಧವೆಂತ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯಿತು ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ರೋಷದ ಕಿಚ್ಚು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿಕೊಂಡು ಭಗ್ಗುನೆದ್ದಿತು. ಆ ಮನೆಗೆ ಓಡಿಹೋಗಿ ಬಾಯಿಗೆ ಬಂದ ಹಾಗೆ ವೇಣಿಯನ್ನು ಬೈದುಬರಬೇಕೆಂದುಕೊಂಡನು; ಏಕೆಂದರೆ ತಾಯಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಎದರಪಮಾನಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬಗೆಯ ವಿಚಾರ ಗಿಚಾರ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪರಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಮನಸ್ಸಿಗೆ

ಹೊಳೆಯಿತು, ಅದು ಸರಿಯಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಅಪಮಾನದ ಮಾತ್ರೆಯೇ ಇದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿತೆ ಹೊರತು ತಗ್ಗದು. ಅಂದು ದೀನಸಿಂಧು ನಿನ್ನ ಮೇಷ್ಟರಿಂದ ಕೇಳಿ ರಮೆಯ ಮೇಲೆ ಭಾರಿಯೊಂದು ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಭಾವವೆದ್ದಿತ್ತು. ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿದಿರುವ ಹೆಡ್ಡತನ ಮತ್ತು ಸಾವಿರಾರು ಬಗೆಯ ಹೊಲಸು ಕೀಳುದೆಸೆಗಳೊಳಗೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಹೃದಯದೊಂದೆ ತುಣುಕುಬಿಟ್ಟರೆ ಗ್ರಾಮವೆಲ್ಲಾ ಕಗ್ಗತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿಹೋಗಿದೆಯೆಂದು ಅವನು ಖಂಡಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಈ ಕಳ್ಳಂಬಿಯ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಕೊಂಚ ಬೆಳಕಿನ ಭಾಸ ಅದು ಎಷ್ಟೆ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾದರೂ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಒಹಳ ಆನಂದವನ್ನು ತಂದಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಈ ಘಟನೆಯಿಂದ ರಮೆಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲಾ ಬೇಸರ ಜಿಗುಪ್ಸೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಹೋಯಿತು. ವೇಣಿಯೊಡನೆ ಬೆರತು ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಚಿಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಅವಳಕ್ಕನ ಮಗಳು ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ರಾಗಿಯಷ್ಟು ಸಂಶಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಇಬ್ಬರು ಹಂಗಸರ ವಿರೋಧವಾಗಿ ಅವನೇನು ತಾನೆ ಮಾಡಲಾದೀತು ? ಮತ್ತು ವೇಣಿಗಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ಏನು ಮಾಡಿ ಕೊಡಬಹುದು ಎಂಬುವುಗಳನ್ನು ಒಗೆಬಗೆಯಾಗಿ ಆಲೋಚಿಸಿ ತೋಚದೆ ಇದ್ದನು.

ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕಾಂಡವೊಂದು ಒದಗಿತು. ಕಳ್ಳಂಬಿಯವರ ಮತ್ತು ಘೋಷಗೇರಿಯವರ ಆಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದುವರೆಗೂ ಭಾಗವಾಗದೆ ಕೆಲವು ಮದ್ದಕದಲ್ಲಿಯೆ ಇದ್ದವು. ಆಚಾರ್ಯರ ಮನೆಯ ಹಿಂದುಗಡೆಯ 'ಗಡಿ' ಎಂಬ ಸೀಗೆ ಬೇಲಿಯೊಂದು ಈ ಬಗೆಯ ಮದ್ದಕದ ಆಸ್ತಿ. ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಬ್ಬ ದೊಡ್ಡದೇ ಆಗಿತ್ತು; ವಿಚಾರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇದೊಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಣ್ಣ ವೊದೆಗೆ ಇಳಿದಿತ್ತು ಒಳ್ಳೆಯ ಫಸಲೇನೂ ದೊರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಆದರೂ ಫಸಲು ಕೊಂಚವೇನೋ ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಭುಜಂಗಾಚಾರ್ಯರು ಮೇಲುಸಿರಿಕ್ಕುತ್ತಾ ಬಂದರು. ಹೊರಗಡೆಯ ವರಾಂಡದ ಪಕ್ಕದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಸಾಲ ಗುಮಾಸ್ತನು ಲೆಕ್ಕದ ಕಡತಗಳನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು. ಭುಜಂಗ ಬಡಬಡನೆ

ಎಂದನು. “ ಸ್ವಾಮೀ ಜನಾನ ಕಳುಹಿಸಲ್ಪಟ್ಟವೆ? ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಯಿ ಕೆಡುವುತ್ತಾರೆಲ್ಲಾ. ”

ಗುಮಾಸ್ತೆ ಲೆಕ್ಕಣಿಕೆಯನ್ನು ಕಿವಿಸಂದಿನಲ್ಲಿ ಸಿಗಿಸಿ ಮೊಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಕೇಳಿದನು. “ ಕೆಡವಿಸುವರಾರು? ”

“ ಇನ್ನಾರು? ವೇಣೀರಾಯರ ಆಳು ನಿಂತಿದಾನೆ, ಕಳ್ಳಂಬಿ ಯವರ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಬಂಟೆ ಅಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ನೋಡಿದೆ ನಮ್ಮ ಕಡೆಯವ ರಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಬೇಗನೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಡಿ. ”

ಗೋಪಾಲ ಕೊಂಚವೂ ಚಂಚಲತೆಯನ್ನು ತೋರದೆ, ಎಂದನು “ ನಮ್ಮ ರಾಯರು ಆಸೀಗೆಬೀಸಿಗೆ ಉಪಯೋಗಿಸೊಲ್ಲ. ”

“ ಉಪಯೋಗಿಸದೆ ಹೋಗಲ, ಭಾಗವನ್ನಾದರೂ ಬರಮಾಡಿ ಕೊಳ್ಳಬೇಕಷ್ಟೆ? ”

ಗೋಪಾಲನೆಂದನು. “ ನಮಗೆ ನಾಲ್ಕು ಜನ ಬೇಕಷ್ಟೆ; ರಾಯರು ಬದುಕಿದ್ದರೆ ಅವರೂ ಅದೇ ಬೇಕನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ರಮೇಶ ರಾಯರು ಬೇರೆ ಬಗೆ, ಎಂದು ಭುಜಂಗನ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚರಿಯ ಕುರುಹನ್ನು ಕಂಡು ಹಾಸ್ಯದಿಂದ ಕೂಂಡ ಶ್ಲೇಷವಾಡಿ ಎಂದನು, “ ಇದಂತು ಹೀನವಾದೊಂದೆರಡು ಸಿಂಗಡಿಸಿದ ಸೀಗೆಕಾಯಿಗಳು, ಆಚಾರ್ರೆ. ಅಂದಿನ ದಿನ ಸಂತೆಯ ಬಡಗಲಲ್ಲಿನ ಆ ದೊಡ್ಡ ಹುಣಸೆ ಮರವನ್ನು ಕಡಿದು ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಸಮಭಾಗ ಹಂಚಿಕೊಂಡರು, ನಮ್ಮ ಪಾಲಿಗೆ ಒಂದು ಬರಲನ್ನು ಸಹ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ನಾನು ಓಡಿ ಬಂದು ರಾಯರಿಗೆ ತಿಳುಹಿಸಲು, ಒಂದು ಸಲ ಪುಸ್ತಕದೊಳಗಿಂದ ಮೊಗವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ನಕ್ಕು ತಿರುಗೂ ಓದಿಗೆ ಕೂತರು. ಕೇಳಿದೆ, ರಾಯರೆ ಎನ ಮಾಡಲಿಯಂತೆ? ನಮ್ಮ ರಮೇಶರಾಯರಿಗೆ ತಿರುಗೂ ಪುಸ್ತಕದಿಂದ ತಣಿಯತ್ತಲಿಕ್ಕೆ ಘುರಸತ್ತು ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಪೀಡಿಸಿ ಗೋಳಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಒಂದು ಸಲ ಆಕಳಿಸಿ ಎಂದರು, ‘ ಕಟ್ಟಿ ಗೆಯೆ! ಇನ್ನೇನು ಹುಣಸೆಮರಗಳಿಲ್ಲವೆ?! ಕೇಳು ಎಂದೆ, ‘ ಇರದೆ ಉಂಟೆ?! ಆದರೆ ನ್ಯಾಯತಃ ಭಾಗವನ್ನು ಬಿಡುವುದುಂಟೆ, ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಿಕ್ಕಿತು? ರಮೇಶರಾಯರು ತಿರುಗೂ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ತೆರದು

ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು ನಿಮಿಷಗಳು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಹೇಳಿದರು. 'ಅದು ಸರಿ, ಆದರೆ ಬಂದೆರಡು ಹಾಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ನೀಳಿಗೆ ಇನ್ನು ಬಗಳ ಕಾಯಲಿಕ್ಕೆ ಆದೀತೆ!'

ಭುಜಂಗ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಎಂದನು. "ಹೀಗುಂಟೆ!"

ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಅರಳುನಗೆ ಜೀರಿ ಬಂದೆರಡು ಸಲ ತಲೆದೂಗಿ ಎಂದನು. "ಜೆನ್ನಾಯಿತು, ಜೆನ್ನಾಯಿತು, ಆಚಾರ್ಯರೆ ಜೆನ್ನಾಯಿತು! ನಾನು ಅಂದೆ ತಿಳಿದುಕೊಂಡೆ, ಸುಳ್ಳೇತಕ್ಕೆ! ಚಿಕ್ಕ ಮನೆಯ ತಾಯಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿ ತಿಮ್ಮಣ್ಣರಾಯರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿ ಕೊಂಡಳು!"

ಭುಜಂಗ ಕೊಂಚಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದು ಎಂದನು. "ಆದರೆ ಗಡಿ ನಮ್ಮ ಮನೆಯ ಹಿಂದೆಯೇ. ನಾನೊಂದು ಸಲ ತಿಳುಹಿಸಲಿಬೇಕು."

ಗೋಪಾಲನೆಂದನು. "ಬಳ್ಳೇದು ಆಚಾರ್ಯರೆ, ಒಂದು ಸಲ ತಿಳಿಸಿಬನ್ನಿ. ರಾತ್ರಿ ಹಗಲು ಬುಕ್ಕು ಹಿಡಿದು ಕೂತಿದ್ದು, ಇನ್ನು ಸರೀಕರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಬೆದರಿದರೆ ಆಸ್ತಿನಾಸ್ತಿ ಇನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಕೆ ಆದೀತೆ? ಕಳ್ಳಂಬಯವರ ಮಗಳು ಹೆಂಗಸು; ಆಕೆ ಸಹ ಕೇಳಿ ನಕ್ಕು ನುಚ್ಚುನುರಿಯಾಗಿ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿಯನ್ನು ಕರೆದೇನೊ ಕುಚೋದ್ಯ ಮಾಡಿದಳಂತೆ. 'ರಮೇಶರಾಯರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಹೇಳು, ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಸಂಬಳ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಿ ತನಗೆ. ಆಸ್ತಿನೆಲ್ಲಾ ನನ್ನ ಕೈಗೆ ಬಿಟ್ಟು ಕೊಡಲಿ, ನಾನು ನಡಿಸುತ್ತೇನೆ ಎಂತ,' ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೀನಾಯ ಉಂಟೆ?" ಎಂದು ಗೋಪಾಲನು ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ ದುಃಖದಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಮುಖವನ್ನು ಸೊಟ್ಟಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಕೂತನು.

ಪಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲ. ಯಾವ ತಡೆಯಿಲ್ಲ. ಭುಜಂಗ ಒಳಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದನು; ರಮೇಶ ಎದುರಲ್ಲಿ ಕೈಸಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುರುಕು ಅರಾಮು ಕುರ್ಚಿಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದಾನೆ. ರಮೇಶನನ್ನು ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯ-ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ಹುರಿಗಟ್ಟಬೇಕೆಂದು ಆಸ್ತಿಯ ವಿಷಯ ವಾಗಿ ಸಾಧಾರಣ ಭೂಮಿಕೆಯೊಂದನ್ನು ಹೂಡಿ ಮಾತೆತ್ತಿದೊಡನೆಯೆ

ರಮೇಶ ಬಂದೂಕಿನ ಗೋಲಿಯನ್ನು ಕಂಡ ನಿದ್ರೆಗೈಯುತ್ತಿದ್ದ ಹುಲಿಯಂತೆ ಗರ್ಜನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಎಂದನು. “ಎನು ದಿನವಹಿ ಚಾಲಕೋ! ಭಜುಯಾ!”

ಅವನ ಈ ಅಭಾವನೀಯವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅಪ್ರತ್ಯಾಸಿತ ಉಗ್ರತೆಯಿಂದ ಭುಜಂಗ ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ನಡುಗಿದನು; ಈ ಚಾಲಾಕು ಯಾರದು, ಅದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತು! ಭಜುಯ ರಮೇಶನ ಗೊರಕ್ಕು ಪುರದ ಜಿಲ್ಲೆ (ನೇಪಾಳದ ಎಲ್ಲೆಯ ಹತ್ತರ ಸಂಯುಕ್ತ ಸಂಸ್ಥಾನದ ಗೊರಕ್ಕು (ಕ್ಷು) ನಾಥ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧದೇವನ ಜನ್ಮ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಪುಣ್ಯಮಯವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಂಡು ಗೊರಕ್ಕುರೆಂಬ ನೇಪಾಳದ ಜನರಿಗೆ ಹೆಸರಿತ್ತ ಜಿಲ್ಲೆ) ಆಳಿಬಿಟ್ಟ. ಅತ್ಯಂತ ಬಲವಂತ ಮತ್ತು ನಂಬಿಕೆಯವನು. ಲರ್ಮಾಲರ್ಮಿ ಕಸರತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅವನು ರಮೇಶನ ಶಿಷ್ಯ; ತನ್ನ ಕೈ ತಯಾರಾಗಿರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ರಮೇಶ ತಾನೆ ಕಲಿತು ಇವನಿಗೆ ಕಲಿಸಿದ್ದನು. ಭಜುಯ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ರಮೇಶ ಅವನಿಗೆ ಕಟ್ಟಪ್ಪಣೆ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟನು. ಕಾಯಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಿತ್ತು ತರುವದು, ಅದಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಕೊನೆಪಕ್ಷ ಬಂದು ಸಾಲು ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು ಬರಬೇಕು. ಭಜುಯನಿಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದೂ ಇದೆ. ಅವನು ತನ್ನ ಎಣ್ಣೆಯಲ್ಲಿ ಗಡಸು ಮಾಡಿದ ತನ್ನ ಲರ್ಮಿಯನ್ನು ತರಲು ಸದ್ಗುಮಾಡದೆ ಕೋಣೆಯೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕನು. ನಡತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ಭುಜಂಗ ಭಯ ಬಿದ್ದು ನಡುಗಿ ಹೋದನು. ಅವನು ಈ ದೇಶದ ಎಣ್ಣೆನೀರಿಸ ಮನುಷ್ಯ. ಕೂಗುವುದು ಕಿರಿಚುವುದು ಇವಕ್ಕೆ ಭಯ ಪಡನು; ಆದರೆ ಇವನೊ ಅತಿ ಧೃಡಕಾಯ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ, ತುಂಡಾಳು ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ, ಕೊರಳನ್ನೊಂದು ಸಲ ಸುಮ್ಮನೆಯಲುಗಿಸಿ ಹೊರಟು ಹೋದನು; ಈ ದುಷ್ಟಿಂತೆಯಿಂದ ಬಾಯಿ ಗಂಟಲುತನಕ ಒಣಗಿಕೊಂಡಿತು, ಅವನ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು, ಕಡಿಯೋನಾಯಿ ಬೊಗಳುವುದಿಲ್ಲ, ಅದು ನೆಟ್ಟಗೆ ಕಡಿದು ಬಿಡುತ್ತೆ. ಭುಜಂಗ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ರಮೇಶನ ಒಳಿತನ್ನು ಕೋರುವನಾದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ತಿಳುಹಿಸಲು ಬಂದನು. ರಾಶಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಕಕಾರ ಮಕಾರ ಎರಡು ಮಾತುಗಳು ಕಿರಿಚಿ ಎರಡು ಒಳ್ಳೇದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಕಾಯಿಗಳನ್ನು ತಂದು

ಹಾಕಿಕೊಂಡರೇ ಆಯಿತೆಂದೂ, ತಾನೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡೇನೆಂತಲೂ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿ, ಅದೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಬೈಗಳ ಗೀಗಳ ದಾರಿಯನ್ನೇ ಹಿಡಿಯಲಿಲ್ಲ. ಯಜಮಾನ ಬರಿಯೊಂದು ಹುಂಕಾರ ಹಾಕಿದ, ಆಳು ತುಟಿ ಸಹ ಅಲುಗಿಸಲಿಲ್ಲ, ಲರ್ಮಿಯನ್ನು ತರಲು ಹೋದ. ಭುಜಂಗ ಬಡವ; ಕ್ರಿಮಿನಲ್ಲಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಹಸ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ, ಇಚ್ಛೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ತುಸು ಹೊತ್ತಾದೊಡನೆಯೇ ಉದ್ದನ್ನು ಬೊಂಬಿನ ಕೋಲನ್ನು ಕೈಲಿ ಹಿಡಿದು ಭಜು ಮನೆಮಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೊರಟ. ಮತ್ತು ಅದೇ ಲರ್ಮಿಯನ್ನು ತಲೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ದೂರದಿಂದಲೇ ರಮೇಶನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೊರಡಲು ಹೆಜ್ಜೆಯನ್ನಿಕ್ಕುತ್ತಲೇ, ಭುಜಂಗ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅಳುತ್ತಾ ರಮೇಶನ ಕೈಗಳೆರಡನ್ನೂ ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿದನು. “ಎಲೊ ಭಜುಯಾ, ಹೋಗಬೇಡ. ಅಪ್ಪಾ ರಮೇಶ, ಕಾಪಾಡಬೇಕು, ನಾನು ಬಡವ, ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಸಹ ಬದುಕಿರಲಾರೆ...”

ರಮೇಶ ಬೇಸರಗೊಂಡು ಕೈಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಅವನ ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ ಪಾರವೇ ಇಲ್ಲ. ಭಜುಯ ಬೆವ್ವಾಗಿ ಹಿಂದಿರುಗಿ ನಿಂತನು. ಭುಜಂಗ ಆಳುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದನು. “ಈ ಮಾತು ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ, ರಾಯ! ವೇಣೀರಾಯರ ಕೋಪಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದೆನೆಂದರೆ ಒಂದು ದಿನ ಸಹ ಬದುಕಲಾರೆ. ನನ್ನ ಮನೆ ಮಠ (ಮಠ=ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ ಬೈಲು) ಪರಿಯಂತ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಹೋಗುವುದು, ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರು ಬಂದರೂ ಕಾಪಾಡಲಾರರು.”

ರಮೇಶ ಕೊರಳ ಬಗ್ಗಿಸಿ ಸ್ತಬ್ಧನಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದನು. ಗಲಭೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಕಡತಗಳನ್ನು ಬಿಸುಟು ಬಂದಿದ್ದ ಗೋಪಾಲನು “ಮಾತು ನಿಜ, ರಾಯರೆ,” ಎಂದನು.

ರಮೇಶ ಅದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವೇಯಲಿಲ್ಲ; ಸುಮ್ಮನೆ ಕೈಯಾಡಿಸಿ ಭಜುಯನಿಗೆ ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವಂತೆ ಅಪ್ಪಣೆಯಿತ್ತು ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ತಾನು ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಎದ್ದು ಹೋದನು. ಅವನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಈ ಭುಜಂಗನ ಅಪಾರವಾದ ಭೀತಿ ಮತ್ತು ಕಾತರೋಕ್ತಿ

ಹುಟ್ಟಿಸಿದ ಭಯಂಕರ ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತವನ್ನು ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಯೊಬ್ಬನೆ ಬಲ್ಲ.

೭

“ ಎಲೊ, ಜಯ, ಆಡುತಾ ಇದ್ದೀಯೆ, ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಹೋಗಿ ಲಿಲ್ಲವೇನೊ ? ”

“ ನಮಗೆ ಇವತ್ತೂ ನಾಳೆ ಎರಡುದಿನ ರಜಾ ಅಕ್ಕ ! ”

ಚಿಕ್ಕೀ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಕುತ್ತಿತವಾದ ಮೊಗವನ್ನು ಇನ್ನೂ ವಕ್ರ ಮಾಡಿ, “ ಆ ಸುಡಗಾಡು ಸ್ಕೂಲಿಗೆ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಹದಿನೈದು ದಿನ ರಜ. ನೀನು ಅದಕ್ಕೇನೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಹಣ ಸುರಿತಾ ಇದ್ದಿ, ನಾನಾಗಿದ್ದರೆ ಬೆಂಕಿ ಇಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಾ ಇದ್ದೆ, ” ಎಂದು ತನ್ನ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಹದಿನಾರಾಣೆ ಸುಳ್ಳು ಮಾತಿನವಳೆಂದು ಚಿಕ್ಕಿಯ ಅಪ ಯಶಸ್ಸನ್ನು ಹರಡುತ್ತಿದ್ದವರು ತಪ್ಪುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೀಗೆ ಒಂದು ಅರ್ಧ ಸಿಜವನ್ನು ಪೇಳುವುದೂ ಅವಳಿಂದ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು, ಮತ್ತು ಬೇಕಾ ದರೆಹೇಳುವುದಕ್ಕೂ ಅವಳು ಹಿಂದೇಟು ಹಾಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ರವೆ ತಮ್ಮ ನನ್ನು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಮೆಲ್ಲನೆ ಕೇಳಿದಳು. “ ರಜಾ ಏಕೋ ಜಯಾ ? ”

ಜಯ ಅಕ್ಕನ ಮಡುಲನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ನಿಂತು ಎಂದನು. “ ನಮ್ಮ ಇಸ್ಕೂಲಿನ ಮಾಳಿಗೆ ಸರಿಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಅಂದರೆ ! ಆ ಮೇಲೆ ಸುಣ್ಣ ಹೊಡೀತಾರಂತೆ, ಎಷ್ಟೊ ಬುಕ್ಕುಗಳು ಬಂದಿವೆ, ನಾಲಕೈದು ಕುರ್ಚಿ, ಟೀಬಲ್ಲು, ಒಂದು ಅಲಮಾರಿ, ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಗಡಿಯಾರ ಒಂದು ಸಲ ನೀನೂ ಒಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಬರಬಾರದೆ ಅಕ್ಕ ? ”

ರವೆ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯಪಟ್ಟು ಎಂದಳು, “ ಏನಂತೀಯೋ ನೀನು ? ”

“ ಹೌದಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಸಿಜ. ರವೇಶರಾಯರು ಒಂದಿದಾ ರಷ್ಟೆ ಅವರು ಎಲ್ಲಾ ಮಾಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ, ” ಎಂದು ಇನ್ನೂ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿದ್ದನು, ಆದರೆ ಎದುರಿಗೆ ಚಿಕ್ಕಿ ಬರುವುದನ್ನು ಕಂಡು ರವೆ

ದಡಬಡನೆ ಅವನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ತನ್ನ ಕೋಣೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಆದರಿಸಿ ಹತ್ತಿರ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿ ಹಾಕಿ ಈ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮನ ಬಾಯಿಂದ ಅವಳು ರಮೇಶ ಮತ್ತು ಸ್ಕೂಲ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದಳು; ದಿನವಹಿ ಒಂದೆರಡು ಘಂಟೆಯಂತೆ ಅವನೂ ಸಹ ಪಾಠ ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ ಎನ್ನುವದನ್ನೂ ಕೇಳಿದಳು. ಥಟ್ಟನೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿದಳು. “ ಹೌದೋ ಜಯ ನಿನ್ನನ್ನು ಅವರು ಗುರ್ತು ಹಿಡಿದರೇನೋ ? ”

ಬಾಲಕ ಗರ್ವದಿಂದ ತಲೆಯಾಡಿಸಿ ಎಂದನು. “ ಹೂ, ”

“ ನೀನು ಅವರನ್ನು ಏನಂತ ಕರೆಯುತ್ತೀ ? ”

ಈ ಸಲ ಜಯ ಸಿಕ್ಕಿಗೆ ಬಿದ್ದ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಹತ್ತಿರಿನ ಸೌಭಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಹಸ ಇನ್ನಿದುವರೆಗೂ ಅವನಿಗಿಲ್ಲ. ಅವರು ಬಂದೊಡನೆಯೇ ದೋರ್ದಂಡ ಪ್ರತಾಪ ಹೆಡ್‌ಮಾಷ್ಟರವರಿಗೂ ತಟಸ್ಥರಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವ ಬಗೆಯಿಂದ ಛಾತ್ರರ ಮಹಲುಗಳಲ್ಲಿ ಭಯಬೆರಗುಗಳ ಕೊನೆಯೆ ಇಲ್ಲ. ಕರೆಯುವುದು ದೂರದ ಮಾತು, ಭರವಸೆ ಪಡೆದು ಇವರಾರೂ ಅವರ ಮೊಗದಕಡೆ ಸಹ ನೆಟ್ಟಗೆ ನೋಡಲಾರರು. ಆದರೆ ಅಕ್ಕನ ಮುಂದೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಹಜವಲ್ಲ. ಮೇಷ್ಟರುಗಳು ಚಿಕ್ಕರಾಯ ರೆಂದು ಕರೆಯುವುದನ್ನು ಹುಡುಗರು ಕೇಳಿದ್ದರು. ಬುದ್ಧಿ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡಿ ಅದನ್ನೇ ಅವನು ಹೇಳಿದನು. “ ನಾವೂ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಅಂತೇವೆ. ”

ಆದರೆ ಅವನ ಮುಖಭಾವವನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೆಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದೇನೂ ಉಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ತಮ್ಮನನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹತ್ತಿರ ಎದೆಗೆ ಅಪ್ಪಿ ಹಾಸ್ಯವಾಗಿ ಎಂದನು. “ ಚಿಕ್ಕರಾಯರುಂಟೇನೋ! ಅವರು ನಿನಗೆ ಅಣ್ಣ ಕಾಣೋ. ವೇಣಿರಾಯರನ್ನು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಅಂತೀಯೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಇವರನ್ನು ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ಅಂತ ಕರೀಲಾಯೋ ? ”

ಬಾಲಕ ವಿಸ್ಮಯಾನಂದಗಳಿಂದ ಚಂಚಲನಾಗಿ ಎದ್ದು, “ ನಮ್ಮಣ್ಣನೆ ಅವರು ? ನಿಜವೇನೆ ಅಕ್ಕ ? ”

“ ಹೌದು ಕಾಣೋ ” ಎಂದು ರಮೆ ತಿರಗೂ ತುಸನಕ್ಕಳು. ಇನ್ನು ಜಯನನ್ನು ಹಿಡಿದಿರಲು ಕಷ್ಟವಾಯಿತು. ವರ್ತಮಾನವನ್ನು

ಸಂಗಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹರಡಿದರೇನೆ ಅವನು ಬದುಕ್ಕಾನು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂಲ ಮುಚ್ಚಿದೆ. ಈ ಎರಡು ದಿನಗಳು ಕಳೆಯುವತನಕ ಧೈರ್ಯವಿಡಿದಿರಲೇ ಬೇಕು. ಆದರೆ ಈ ನೆರೆಯಲ್ಲೇ ಇರುವ ಹುಡುಗರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅವನು ವರ್ತಮಾನಕೊಡದೆ ಇರುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವನು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಚಟಪಟಗುಟ್ಟಿ ಎಂದನು. “ಇನ್ನು ಹೋಗತೇನಕ್ಕಾ ?

“ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತೀಯೋ ?” ಎಂದು ರಮೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟಳು. ಹೋಗಲಾಗದೆ ಜಯ ಸಪ್ಪೆ ಮೊಗದಿಂದ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಇದ್ದು ಎಂದನು. “ಇಷ್ಟುದಿನ ಅವರೆಲ್ಲಿ ದ್ದರು ಅಕ್ಕಾ ?”

ರಮೆ ಮುದ್ದುಗರಿಯುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ಇಷ್ಟುದಿನ ಓದುಬರಹ ಕಲಿಯೋಕೆ ಹೋಗಿ ಹೊರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದರು. ದೊಡ್ಡವನಾದ ಮೇಲೆ ನೀನೂ ಹೊರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ನನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಇರತೀಯಾ, ಜಯಾ ?” ಎಂದು ತಮ್ಮನನ್ನು ಅವಳಿನ್ನೊಂದಾವರ್ತಿ ಎದೆಗುಟ್ಟಿದಳು. ಬಾಲಕನಾದರೂ ಅವನು ತನ್ನ ಅಕ್ಕನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎನೋ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ವಿಸ್ಮಿತಭಾವದಲ್ಲಿ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಏಕೆಂದರೆ ರಮೆ ತನ್ನ ಈ ತಮ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾಣಪದಕದಂತೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವಳ ಮಾತು ನಡವಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬಗೆಯ ಸಳತ ಉಬ್ಬಳಿಕೆಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದುಬಿಡದೂ ಇಲ್ಲ.

ಜಯ ಕೇಳಿದನು. “ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ಓದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿ ದಾನೆಯೇ, ಅಕ್ಕಾ ?”

ರಮೆ ಕೋಮಲದನಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಳು. “ಹೌದು, ಮಗು, ಅವರ ಓದೆಲ್ಲಾ ಸಾಂಗವಾಗಿದೆ !”

ಜಯ ತಿರಗೂ ಕೇಳಿದನು. “ನಿನಗೆ ತಿಳಿದದ್ದು ಹೇಗೆ ?”

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರಕ್ಕೆ ರಮೆ ಬರಿಯದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಹೊಯ್ದು ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿದಳು. ವಸ್ತುತಃ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವಳಾಗಲಿ ಅ ಹಳ್ಳಿಯವರಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಏನೂ ಅರಿಯರು. ಅವಳ ಅನುಮಾನ ಸತ್ಯವಿರಬೇಕೆಂತಲ್ಲ; ಇತರ ಮಕ್ಕಳ ಓದುಬರಹಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಅತ್ಯಲ್ಪ

ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೂ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ತಾನು ಮೂರ್ಖ
ಳಲ್ಲೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ತೋಚಿತು.

ಜಯ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಜೀರಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ
ಹಠಾತ್ತಾಗಿ ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ತಲೆಹಾಕಲು ಜೆಟ್ಟನೆ
ಕೇಳಿಬಿಟ್ಟನು. ಒಳ್ಳೆದಕ್ಕಾ, ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ ಎಕೆ ನಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬರೋಲ್ಲ ?
ದೊಡ್ಡಣ್ಣನಂತೂ ದಿನವಹಿ ಬರುತ್ತಾನೆ. "

ಪ್ರಶ್ನೆಯಿಂದ ಗುರಿಯಿಟ್ಟಂತೆ ಆಕಸ್ಮಿಕವಾಗಿ ಬೇನೆಯೊಂದು
ರಮೆಯ ಅಂಗಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಮಂಚಿನ ವೇಗದಿಂದ ಹರಿದುಹೋಯಿತು.
ಆದರೂ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು. "ಅವರನ್ನ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬರಲಾರೆಯಾ?"

"ಈಗಲೆ ಹೋಗುತ್ತೇನಕ್ಕಾ!" ಎಂದು ತಕ್ಷಣ ಜಯ ಎದ್ದು
ನಿಂತನು.

"ಎಲಯಲಾ ನೀನೆಂತಹ ಹುಚ್ಚು ಹುಡುಗ ಕಾಣೊ" ಎಂದು
ರಮೆ ಎವೆಯಿಕ್ಕು ವುದರಲ್ಲಿ ಭಯದಿಂದದರುತ್ತಿರುವ ತೋಳುಗಳೆರಡನ್ನೂ
ಚಾಚಿ ಅವನನ್ನು ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿದಳು. "ಜೋಕೆ ಜಯ, ಎಂದಿಗೂ
ಲಂಛ ಕೆಲಸ ಮಾಡೀಯೆ, ತಮ್ಮ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ಬೇಡ!" ಎಂದು ತಮ್ಮ
ನನ್ನು ಅವಳು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಹೊಣೆಮಾಡಿದ ಬಲದಿಂದ ಎದೆಗುಟ್ಟಿ ಹಿಡಿದು
ಕೊಂಡಳು. ಅವಳ ಅತಿವೇಗವಾಗಿ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಎದೆಯ
ಡವಡವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗನುಭವಿಸಿ ಜಯ ಬಾಲಕನಾದರೂ ಈ ಸಲ
ಬಹಳ ಬೆರಗಾಗಿ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಒಂದು,
ಹೀಗೆ ತನ್ನ ಹಿಡಿದದ್ದು ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆಂದೂ ಅರಿಯ, ಅದಲ್ಲದೆ, ಚಿಕ್ಕ
ರಾಯರನ್ನು ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ
ಜೇರೆ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಕ್ಕನು ಏತಕ್ಕೆ ಅವನ
ವಿಷಯವಾಗಿ ಇಷ್ಟು ದಿಗಲು ಜೀಳುತ್ತಾಳೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಯೋಚಿಸಿ
ಅವನು ಸುತರಾಂ ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಹೋದನು. ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ
ಚಿಕ್ಕಿಯ ಕೀರಲು ಕೂಗು ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆ ರಮೆ ಜಯನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು
ದಡಬಡನೆ ಎದ್ದು ನಿಂತಳು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅವಳಿ ಬಂದು ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು
ಎಂದಳು. "ನಾನ್ಮ ನದೀಘಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೀಯೋಕೆ ಹೋಗಿದ್ದೀಯಂತಿದ್ದೆ,

ಎಕಾದಸಿಯಾದರೆ ತಾನೆ ಇಷ್ಟೊತ್ತಾದರೂ ತಲೆಮೇಲೆ ಒಂದು ತಂಬಿಗೆ ನೀರು ಸುರಿಕೊಬ್ಬೇಕಿಲ್ಲವೆ? ಮೊಗ ಒಣಗಿ ಮಸಿಯಾಗಿದೆಯಲ್ಲಾ.”

ರಮೆ ಬಲವಂತಮಾಡಿ ಕೊಂಚ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು. “ನೀನು ಹೋಗು, ಚಿಕ್ಕಿ, ನಾನು ಇದೊ ಬರುತ್ತೇನೆ”

“ಬರೋದಿನ್ನಾ ನಾಗ? ಹೊರಕ್ಕೆ ಬಂದು ನೋಡು, ವೇಣೀ-ಯವರು ನೀಗಿಕಾಯಿ ಹಂಚೋಕೆ ಬಂದಿದಾರೆ.” ನೀಗೀಕಾಯಿ ಹೆಸರೆತ್ತುತ್ತಲೆ ಜಯ ಹಾರಿ ಓಡಿದನು. ಚಿಕ್ಕಿಯ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಜೀಳದಂತೆ ಮೊಗವನ್ನು ಸೆರಗಿಂದ ಬಲವಾಗಿ ಬರಸಿಕೊಂಡು ರಮೆ ಅನಳ ಹಿಂದೆ ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಳು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡ ಕೋಲಾಹಲ. ನೀಗೀಕಾಯಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಮ್ಮಿ ಸಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಒಂದು ರಾಸಿಯಾಗಿದೆ. ಹಂಚುವುದಕ್ಕೆ ವೇಣಿ ತಾನೆ ಹಾಜರಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗ ಹುಡುಗಿಯರೆಲ್ಲಾ ಗುಂಪು ಗುಂಪಾಗಿ ಬಂದು ನಿಂತು ಗಲಭೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಕೆಮ್ಮಿನ ಸದ್ದು ಕೇಳಿಸಿತು. ಮರುಗಳೆಗೆಯಲ್ಲಿಯೆ ‘ಎಷ್ಟು ನೀಗೀ ಕಾಯಿ ಬಿತ್ತು, ವೇಣಿ’ ಎಂದು ಕೋಲೂರಿಕೊಂಡು ಧರ್ಮದಾಸನು ಹೊಕ್ಕನು.

“ಹಾಗೆಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತು” ಎಂದು ವೇಣಿ ಮೊಗವನ್ನು ಸಿಂಗಡಿಸಿದನು. ತೋಟೆಯನ್ನು ಕರೆದು, “ಇನ್ನೇಕೆ ತಡಮಾಡುತ್ತೀಯೋ? ಬೇಗಬೇಗನೆ ಎರಡುಪಾಲು ಮಾಡಿ ಬಿಡು.”

ತೋಟಿ ಪಾಲು ಮಾಡಲು ಮೊದಲಿಟ್ಟನು.

“ಅದೇನೆ ಅದು ರಮೆ? ಬಹಳ ದಿನದಿಂದ ಇತ್ತ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಸಿಮ್ಮ ಕ್ಷೇಮಸಮಾಚಾರ ಒಂದು ಸಲ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗೋಣವೆಂತ ಬಂದೆ,” ಎಂದು ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳೆ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕನು.

“ಬನ್ನಿ” ಎಂದು ರಮೆ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಕ್ಕಳು.

ಇಷ್ಟು ದೊಂಬಿ ಎತರದು,” ಎಂದು ಗಂಗಾಳೆ ಮುಂದು ಬಿದ್ದು

ಕಾಯಿ ಬಹಳ ಕಮ್ಮಿಯೇನೂ ಉದಿರಿಸಿಲ್ಲವೆಂತ ಕಾಣುತ್ತೆ. ದೊಡ್ಡ ಬೇಲಿಯಲ್ಲಾ ಜಾಲಿಸಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ? '

ಈ ಹಲವು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರವೀಯುವುದು ಎಲ್ಲರೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ದೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸೀಗೆಯ ವಾಲಿನ ಕಡೆಗೆ ಬಗ್ಗಿದ್ದರು; ಮತ್ತು ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅದು ಮುಗಿಯಿತು. ವೇಣಿ ತನ್ನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಬಂದದ್ದರಲ್ಲಿ ಸುಮಾರೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಆಳಿನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿ ತೋಟಿಯ ಕಡೆಗೆ ಒಂದು ಗೋಪ್ಯವಾದ ಸನ್ನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುವದರ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು: ಮತ್ತು ಕಳ್ಳಂಜೆಯ ವರಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನ ಕಡಮೆಯೆಂದು ರಮೆಯ ಭಾಗದಿಂದ ಅಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲರೂ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆಗನುಸಾರವಾಗಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹಂಚಿ ಕೊಂಡು ಹಿಂತಿರುಗಲೂ ಮೊದಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ನೋಡಿದರು, ರಮೇಶ ಘೋಷಗೇರಿಯ ಆ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ತುಂಡಾಳು—ತಲೆಯುದ್ದದ ಬೊಂಬಿನ ಲಠಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಂದೇ ಎಟಿಗೆ ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಿದಾನೆ. ಅವನ ಹಗೆತನದ ಚಹರೆ ಇಷ್ಟುಮಟ್ಟಿನದು ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ನೋಡಲೆ ತೀರಬೇಕು, ಮತ್ತು ನೋಡುವ ಮೇಲಂತು ಮರೆಯಲಸಾಧ್ಯ. ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗರು ಹಿರಿಯರು ಎಲ್ಲರೂ ಅವನನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರು; ಅಷ್ಟೇಯೇನು, ಅವನ ವಿಷಯವಾಗಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಹುಚ್ಚಾಪಟ್ಟಿ ಕಟ್ಟು ಕತೆಗಳು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಹರಡಿ ರಟ್ಟಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಮೊದಲಾಗಿದ್ದವು. ಅವನು ಇಷ್ಟು ಮಂದಿ ನಡುವೆ ರಮೆಯನ್ನೆ ಯಜಮಾನಿಯೆಂದು ಗುರ್ತಿಸಿದ ನೆಂತೊ ಅದನ್ನು ಅವನೆ ಬಲ್ಲ. ದೂರದಿಂದ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಸಲಾಮು ಹಾಕಿ, "ಅಮ್ಮಾವರೆ" ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದನು ಮತ್ತು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ನಿಂತನು. ಅವನು ಹೇಗಾದರೂ ಇರಲಿ, ದನಿ ದಪ್ಪ ಮತ್ತು ಒಡಕಲು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಲಾಮು ಹೊಡೆದು ಹಿಂದಿ ಕನ್ನಡ ಬೆರದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದನು; ತಾನು ರಮೇಶರಾಯರ ಆಳು ಮತ್ತು ಸೀಗೆಕಾಯಿನ ಮೂರು ಪಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪಾಲನ್ನು ತೆಗೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ರಮೆ ವಿಸ್ಮಯದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದಲೆ ಆಗಲಿ ಅಥವಾ

ಅವನ ಸಂಗತವಾದ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಏರುದ್ಧವಾದ ಉತ್ತರ ಹುಡುಕಿ ಸಿಗದೇಯೊ ಧಟ್ಟನೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಅವನು ಚಕ್ಕನೆ ಕತ್ತು ತಿರುವಿ ವೇಣಿಯ ಆಳನ್ನು ಕುರಿತು ಗಂಭೀರದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ಇದೊ ನಿಲ್ಲು. ” ಆಳು ಭಯದಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಹೆಜ್ಜೆ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿ ಬಂದು ನಿಂತನು. ಅರ್ಧಮಿನಿಟ್ಟಿನ ತನಕ ಎಲ್ಲೂ ಸದ್ದಿಲ್ಲ. ಆಗ ವೇಣಿ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದನು. ಅವನು ಇದ್ದ ಕಡೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದನು. “ ಯಾರ ಪಾಲು ? ”

ಭಜುಯ ತಕ್ಷಣ ಅವನಿಗೆ ಒಂದು ಸಲಾಮು ಹಾಕಿ ಸಂಭ್ರಮ ದಿಂದ ಹೇಳಿದನು. “ ರಾಯರೆ, ತಮ್ಮನ್ನು ಕೇಳಲಿಲ್ಲ. ”

ಚಿಕ್ಕಿಯು ಬಲುದೂರ ಅಟ್ಟದಿಂದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ ಏನೊ ಭಂಟ, ಹೊಡೀತೀಯೇನೊ ! ”

ಭಜುಯ ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಅವಳ ಕಡೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ಒಡಕಲು ದನಿಯ ಭಯಂಕರ ನಗೆಯಿಂದ ಮನೆಯಲ್ಲ ತುಂಬಿತುಳುಕಿತು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಗೆಯನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೊಂಚ ನಾಚಿ ತಿರುಗೂ ರಮೆಯ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಈ ಸಲ ಅವಳು ಮಾತಾಡಿದಳು. “ ನಿಮ್ಮ ರಾಯರಿಗೇನುಬೇಕು ? ” ರಮೆಯ ಬೇಸರವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ ಭಜುಯನು ಹಠಾತ್ತ ಸಂಕೋಚ ಪಟ್ಟು ಕೊಂಡವನಂತೆಯಾದನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೆ ಆ ಕರ್ಕಶ ಕಂಠವನ್ನು ಕೋಮಲ ಮಾಡಿ ಅವನು ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಪುನರಾವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿ ದನು. ಆದರೆ ಮಾಡಿದರೇನಾದೀತು— ಸೀಗೆಕಾಯಿ ಪಾಲಾಗಿ ಹಂಚಿಕೆ ಯಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಇಷ್ಟು ಮಂದಿಯ ಮುಂದೆ ಅವಳು ಹೀನಳಾಗ ಲೊಲ್ಲಳು, ಆದುದರಿಂದ ಕಟು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ ನಿನ್ನ ರಾಯ ರಿಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪಾಲೂ ಇಲ್ಲ. ಹೇಳು ಹೋಗು ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಲಿ ! ”

“ ಬಹಳ ಒಳ್ಳೇದು ಅಮ್ಮಾವರೆ, ” ಎಂದು ಭಜುಯ ತಕ್ಷಣ ಒಂದು ಉದ್ಧವಾದ ಸಲಾಮು ಹೊಡೆದು ವೇಣಿಯ ಭಂಟನನ್ನು ಕೈಯಾ ಡಿಸಿ ಹೋಗುವಂತೆ ಸನ್ನೆಮಾಡಿ ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದೆ ತಾನೂ ಹೊರಡಲು

ಉಪಕ್ರಮ ಮಾಡಿದನು. ಅವನ ನಡತೆಯಿಂದ ಮನೆಯವರೆಲ್ಲಾ ಅತ್ಯಂತ ಆಶ್ಚರ್ಯ ಹೊಂದಿ ಹೋಗಿರಲು ಅವನು ಧಟ್ಟನೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿ ನಿಂತು, ರಮೆಯ ಮೊಗದ ಕಡೆ ನೋಡಿ, ಹಿಂದಿ ಕನ್ನಡ ಮಿಶ್ರವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರೊರ ದನಿಗೋಸ್ಕರ ಕ್ಷಮೆಯನ್ನು ಬೇಡಿ ಆ ಮೇಲಿಂದನು. “ಅಮ್ಮಾವರೆ ಮಂದಿಯ ಮಾತು ಕೇಳಿ ಗಡಿಯಿಂದ ಸೀಗಿಕಾಯುಯನ್ನು ತರಲು ರಾಯರು ನನಗೆ ಹುಕ್ಕುಂ ಮಾಡಿದ್ದರು. ರಾಯರಾಗಲಿ ನಾನಾಗಲಿ ಯಾರೂ ಸೀಗಿಕಾಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುವವರಲ್ಲವೇ ಅಲ್ಲ, ಆದರೂ” ಎಂದು ತನ್ನ ವಿರಾಲದ ಭುಜವನ್ನು ತಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದನು. “ರಾಯರ ಹುಕ್ಕುಂನಿಂದ ಈ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಗಡಿಯಹತ್ತಿರವೇ ಈ ಹೊತ್ತು ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ರಾಮಜಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ, ರಾಯರ ಕೋಪ ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತು. ನನ್ನನ್ನು ಕರೆದು ಹೇಳಿದರು. “ಭಜುಯ, ಹೋಗು, ಅಮ್ಮಾವರನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ಬಾ, ಆ ಗಡಿಯಲ್ಲಿ ನನಗೆ ಭಾಗವಿದೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆ” ಎಂದು, ಅವನು ಅತಿ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಬಡಿಗೆ ಸಹಿತ ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನೂ ರಮೆ ಕಡೆಗೆ ಮೇಲಕ್ಕೇತ್ತಿ ತಲೆಗೆ ತಗುಲಿಸಿ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದನು. “ರಾಯರು ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿಸಿದರು, ಯಾರು ಬೇಕಾದ್ದು ಹೇಳಲಿ, ಭಜುಯ, ನನಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದು, ಅಮ್ಮಾವರ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ಎಂದಿಗೂ ಹೊರಡದು, ಅವರು ಎಂದಿಗೂ ಹೆರರ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಕಳವು ಮಾಡರು,” ಎಂದು ಅವನು ಅಂತರಿಕ ಸಂಭ್ರಮದೊಡನೆ ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಹೋದೊಡನೆಯೇ ಪೇಣಿ ಕೆಂಗಸಿನ ಸೀರವಾದ ದಸಿಯಲ್ಲ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ, “ಹೀಗೆ ಮಾಡಿಯೇ ಅವನು ಆಸ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು! ಇಗೊ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ನಾನು ಈ ಹೊತ್ತಿನಿಂದ ಗಡಿಯ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ರೆಂಬೆಗೆ ಕೈ ಹಾಕುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಬಡೆ; ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ, ರಮೆ!” ಎಂದು ಆಹ್ಲಾದದಿಂದ ಹಿ, ಹಿ, ಎಂದು ಎಳೆದು ನಗಹತ್ತಿದನು. ರಮೆಯ ಕಿವಿಯೊಳಗೆ ಇವನ ಒಂದು ಮಾತೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಲಿಲ್ಲ. ‘ಅಮ್ಮಾವರ ನಾಲಿಗೆಯಿಂದ ಎಂದಿಗೂ ಸುಳ್ಳು ಮಾತು ಹೊರಡದು,

ಭಜುಯನ ಈ ವಾಕ್ಯ ಆಗ ಅವಳೆರಡು ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಕೈತಾಳ
ಗಳ ದನಿಯ ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿದ ಝಮ್ ಝಮ್ ಶಬ್ದ ತಲೆಯನ್ನು
ಘಳ್ಳೆಂದು ಸೀಳುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಳ ಬಿಳುಪು ಬಣ್ಣದ ಮೊಗವು ಎವೆಯಿಕ್ಕು
ವುದರಲ್ಲಿ ಕೆಂಪೇರಿ ಒಂದು ತೊಟ್ಟು ರಕ್ತವಿಲ್ಲದಂತೆ ಸಪ್ಪೆಗಳಿಗಿಡು
ಹೋಯಿತು. ಈ ಬಗೆಯ ಮೊಗ ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗಾದರೂ ಬುದ್ಧಿಶೀಲವೆಂಬ
ಎಚ್ಚರ ಮಾತ್ರ ಅವಳಿಗೆ ಉಳಿದಿತ್ತು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವಳು ಸೆರಗಿನಿಂದ
ಮೊಗವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬೇಗನೆ ನಡೆದು ಕಣ್ಮರೆಯಾದಳು.

೮

“ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ! ”

“ ಯಾರು ರಮೇಶನೇ ? ಬಾ, ಅಪ್ಪಾ, ಒಳಕ್ಕೆ ಬಾ ! ” ಎಂದು
ಕರೆದು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ದಡಬಡನೆ ಒಂದು ಚಾಪೆಯನ್ನು ಹಾಸಿದಳು. ಒಳಕ್ಕೆ
ಕಾಲಿಟ್ಟೊಡನೆ ರಮೇಶ ಬೆದರಿದನು. ಏಕೆಂದರೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಹತ್ತಿರ
ಕೂತಿದ್ದ ಹಂಗಸಿನ ಮೊಗ ಕಾಣಿಸದೆ ಹೋದರೂ ಅವನು ತಿಳಿದನು,
ಇವಳೇ ರಮೆ. ಅವನ ಚಿತ್ತಕ್ಕೆ ಭಾರಿಯೊಂದು ಕಿಚ್ಚು ಹತ್ತಿ ಅವನಿಗೆ
ತೋರಿತು, ಇವರು ಚಿಕ್ಕಿಯನ್ನು ಮುಂದು ಮಾಡಿ ಅಪಮಾನ ಮಾಡ
ಲಿಕ್ಕೊ ಕಡಮೆ ಮಾಡರು, ಆ ಮೇಲೆ ಸುತರಾಂ ನಾಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದವರಂತೆ
ಒಳಗೆ ಬಂದು ಏಕಾಂತಕ್ಕೆ ಸಹ ಕೂಡುತ್ತಾರೆ ! ಇತ್ತ ರಮೇಶನ ಆಕ
ಸ್ಮಿಕಾಗಮನದಿಂದ ರಮೆಗೂ ಅವಸ್ಥಾಸಂಕಟ ಕಡಮೆಯೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ.
ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅವಳು ಬರಿ ಈ ಹಳ್ಳಿಯ ಹುಡುಗಿಯಂತಲ್ಲ; ಅವಳಿಗೂ
ರಮೇಶನಿಗೂ ಇದ್ದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅವಳು ಅವನೆದುರಿಗೆ ನಿಲ್ಲದೆ ಎದ್ದು
ಹೋಗುವುದಕ್ಕೂ ನಾಚಿಕೆಗೇಡಂತ ತಿಳಿದಳು. ಅದಲ್ಲದೆ ಆ ದಿನ ಸೀಗೆ
ಕಾಯಿಸ ವಿಷಯವಾಗಿ ಒಂದು ಕಾಂಡವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಆದುದ
ರಿಂದ ಅವಳು ಅಲ್ಲಿರಲು ಆದಷ್ಟುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದಳು.
ರಮೇಶ ಅತ್ತಕಡೆ ನೋಡಲಿಲ್ಲ. ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತಾರೂ ಇಲ್ಲೆಂದು
ತಿಳಿದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಸ್ವಸ್ತವಾಗಿ ಚಾಪೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ಎಂದನು,
“ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ! ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು, “ಇದೇನು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಮೇಶು?”

ರಮೇಶನಿಂದನು, “ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ ನಿನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಕೂತುಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ನಿನಗೆ ಕೆಲಸವೇನೂ ಕಮ್ಮಿಯಾಗಿಲ್ಲ.”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಅದಕ್ಕೆದರು ಹೇಳದೆ ಒಂದಷ್ಟು ನಕ್ಕಳು. ರಮೇಶ ಮಿದು ನಗೆಯಿಂದ ಎಂದನು, “ಮುಂಚೆ ಹುಡುಗುತನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಹೋಗಿದ್ದೆ. ತಿರುಗೂ ಇಂದಿನ್ನೊಮ್ಮೆ ಹೇಳಿ ಹೋಗಲು ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಇದೇ ಕೊನೆಯ ಸಲವಾಗಬಹುದು ದೊಡ್ಡಮ್ಮ!” ಅವನ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನಗೆ ಸೂಸಿದರೂ ದನಿಯಲ್ಲಿ ದಗ್ಧ ಹೃದಯದ ಬಹು ಆಳದಲ್ಲಿನ ಭಗ್ನವ್ಯಥೆಯೊಂದಿಸಿರು ಹೊರಬಿದ್ದಿತು; ಕೇಳುತ್ತಲಿದ್ದವರಿಬ್ಬರೂ ವಿಸ್ಮಯವ್ಯಥೆಗಳಿಂದ ಬೆಚ್ಚಿ ಬಿದ್ದರು.

“ಬಡಿ, ತಪ್ಪು! ಇದೆಂಥಾ ಮಾತೋ, ಮಗು,” ಎಂದು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಕಂಗಳೆರಡೂ ಚಲಚಲಗೊಂಡವು. ರಮೇಶ ನಕ್ಕನು, ಅಷ್ಟೆ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ವಾತ್ಸಲ್ಯದಿಂದ ವದ್ವಿಯಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು, ಮೈಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇಲ್ಲೇನು ಅಂಟದೆ ಇದೆಯೆ-ಅಪ್ಪ?”

ರಮೇಶ ತನ್ನ ಎತ್ತರವಾದ ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಸಲ ನೋಡಿ ಎಂದನು. “ಇದು ತುಂಡಾಡಿಗರ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಬೇಳೆ ರೊಟ್ಟಿಯಿಂದ ಬೆಳೆದ ಮೈ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಇದೇನು ಇಷ್ಟುಬೇಗನೆ ಕೆಟ್ಟೀತೆ? ಅದಲ್ಲ ಮೈ ನನ್ನದು ಒಳ್ಳೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ಇದೆ, ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಒಂದು ಗಳಿಗೆ ಸಹ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಇರಲಾರೆ; ನನ್ನ ಪ್ರಾಣವೆಲ್ಲಾ ಏನೊ ಇರಸುಮುರಸಾಗಿ ಎಡವಿ ಮುಗ್ಗರಿಸುತ್ತಿದೆ.”

ಮೈ ಕೆಡಲಿಲ್ಲವೆಂತ ಕೇಳಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಸಿಕ್ಕಿಂತಳಾಗಿ ನಗೆಮೊಗ ದಿಂದ ಕೇಳಿದಳು. “ಇದು ನೀನು ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳ. ಇಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಕೊಂಡು ಇರಲಾರೆಯಾ, ಏಕೆ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ?”

ರಮೇಶ ತಲೆಯನ್ನು ಅಲುಗಿಸಿ ಎಂದನು, “ಅದನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ನನಗೆ ಗೊತ್ತು, ನೀನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕ್ಷಣ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕೊಂಚ ಗಂಭೀರಳಾಗಿ

ಎಂದಳು. ಎಲ್ಲಾ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋದರೂ ಕೊಂಚ ಅರಿತಿದ್ದೇನೆ, ಆದರೂ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ನಡೆಯದು, ರಮೇಶು. ”

“ ಏಕೆ ನಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ? ಇಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಡ, ” ಎಂದು ರಮೇಶ ನುಡಿದನು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನಿಂದಳು. “ ಬೇಡವೆಂತಲೆ ನೀನು ಇನ್ನೆಲ್ಲಿಯೂ ಓಡಿ ಹೋಗಲು ನಾನು ಬಿಡೆ. ಇದೆ ಬೇಳೆ ಭಕ್ತಿಯ ಮೈ ಬಡಾಯಿ ಕೊಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದೆಲ್ಲೊ, ಅದೇನು ಓಟ ಕೀಳುಯುವುದಕ್ಕೇಯೆ ? ”

ರಮೇಶ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಈ ಹೊತ್ತು ಅವನ ಚಿತ್ತವೆಲ್ಲಾ ಹಳ್ಳಿಯ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಎದ್ದೋಹದ ಕಿಚ್ಚು ಹತ್ತಿ ಬೇಯುತ್ತಿತ್ತು; ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವೂ ಒಂದಿತ್ತು, ಹಳ್ಳಿಯಿಂದ ರೈಲು ಸ್ಟೇಷನ್‌ಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗುವ ದಾರಿಯೊಂದಿತ್ತು. ಅದು ಒಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಎಂಟೊಂಭತ್ತು ವರುಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಮಳೆ ಸೀರಿಸಿಂದ ಕೊಂಚ ಕಿತ್ತು ಹೋಗಿ, ಅಂದಿನಿಂದ ಒಡಕು ಬರುಬರುತ ಉದ್ದವೂ ಆಳವೂ ಆಗುತ್ತ ಹೋಗಿತ್ತು; ಪ್ರಾಯವಾಗಿ ನೀರು ನಿಂತಿರುವುದು. ಆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ದಾಟಬೇಕಾದರೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕೊಂಚ ಹಿಂಸೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಗೂ ಮೆಟ್ಟಿಂಗುಲು ಇಟ್ಟು ಉಡುಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದು ಬಲು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇದನ್ನು ದಾಟಬಹುದು; ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾದರೆ ತೊಂದರೆಗೆ ಎಣೆಯಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವರುಷ ಒಂದು ಈಚಲ ಕೊರಡನ್ನು ಹಾಕಿ ಅದರ ಮೇಲಿನಿಂದ ಜನರು ಪಾರಾಗುತ್ತಿದ್ದರು. ಇಷ್ಟು ತೊಂದರೆಯಾದರೂ ಗ್ರಾಮದವರು ಇದುವರೆಗೂ ಅದನ್ನು ಸರಿಪಡಿಸಲು ಯತ್ನಸಹ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಮರಾಮತ್ತಿಗೆ ದುಡ್ಡು ಕಾಸು ಬೇಕು. ಈ ಹಣವನ್ನು, ರಮೇಶ ಶಾಸೇ ಕೊಡದೆ ಚಂದಾ ವಸೂಲು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಈ ಎಳೆಂಟು ದಿನಗಳಿಂದ ಆಲೆದಿದ್ದಾನೆ; ಎಂಟು ದುಗ್ಗಾಣಿ ಸಹ ಯಾರಿಂದಲೂ ಹೊರಕ್ಕೆ ತೆಗೆಸಲಾರದೆ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ. ಅಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲ. ಇವತ್ತು ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ತಿರುಗಿಕೊಂಡು ಬರುವಾಗ್ಗೆ ದಾರಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿನ ಹಸರುವಾಣಿಯಂಗಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ಮಾತುಗಳು ಧಟ್ಟನೆ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಲು ಅವನು ಹೊರಗೆ ನಿಂತು ಕೇಳಿದನು. ಯಾರೋ

ಬಬ್ಬನು ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಗೆ ನಕ್ಕು ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಾನೆ- “ಒಂದು ಕಾಸು ಸುದಾ ಕೊಡಬೇಡಿ. ಕಾಣತಾ ಇಲ್ಲವೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ದರದೇ ದೊಡ್ಡದು? ಕಾಲಜೋಡಿಸ ಬಣ್ಣ ಕೆಟ್ಟು ಹೋಗತೈತೆ ಅಂತ ತಾನೆ! ಕೊಡವೆ ಹೋದರೆ ಅವನು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸರಿಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ, ನೋಡುತ್ತಿರು. ಅದಲ್ಲದೆ ಇದು ಇಷ್ಟು ದಿನ ಇರಲಿಲ್ಲವೆ, ನಮಗೆ ಸ್ವೇಶನ್ನಿಗೆ ಹೋಗಾಕೆ ಏನವ್ವಾ, ಅಡಚನೆ ಆದ್ದು?”

ಇನ್ನೊಬ್ಬನಾರೊ ಹೇಳಿದ. “ತಡೀಬಾರದಾ? ದೀನರಾಯರು ಅನ್ನ ತಾವರೆ, ಅವನಿಗೆ ತಲೆಸವರಿ ಕಾಳಮ್ಮನ ಗುಡಿ ಸಹ ರೀಕರಾಕು ಮಾಡಿಕೊಬಹುದು. ಖುಷಾಮತ್ತು ಮಾಡಿ ಒಂದೆರಡು ತಡವೆ ರಾಯರು, ಸಾಹೇಬರು ಎಂದಂದರೇನೆ ಸಾಕಪ್ಪ!”

ಆಗಳಿಂದ ಬೆಳಗಿಲ್ಲಾ ಈ ಎರಡು ಮಾತುಗಳು ಅವನಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಯಿಟ್ಟು ಉರಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನೇರವಾಗಿ ಇದೇ ತಾನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಿಟ್ಟಳು, ಎಂದಳು. “ಆ ಕೋರಕಲು ಸರಿಮಾಡುವ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ ಅದೇನಾಯಿತು?”

ರಮೇಶ ಬೇಸರದಿಂದ ಎಂದನು. “ಅದಾಗೋದಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಯಾರೂ ಒಂದು ಕಾಸು ಸಹ ಚಂದಾ ಕೊಡರು.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು. “ಕೊಡೋದಿಲ್ಲ ಎಂತ ಆಗೋದಿಲ್ಲ ವೇನೊ. ನಿನಗೆ ನಿಮ್ಮ ಅಣ್ಣೋರಿಂದ ಬಹಳ ಹಣ ಸಿಕ್ಕಿದೆ. ಈ ತುಸ ಹಣ ನೀನೆ ಕೊಡಬಹುದು!”

ರಮೇಶ ಒಂದೇ ಏಟಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಎಂದನು. “ಏಕೆ ಕೊಡಬೇಕು? ತಿಳಿಯದೆ ಬಹಳ ಹಣ ಇವರ ಸ್ವಾಮ್ಯದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಖರ್ಚುಮಾಡಿ ಹಾಳು ಮಾಡಿದೆ. ಈ ಗ್ರಾಮದವರಾಗಿರಲಿ ಎನ್ನೂ ಮಾಡಬಾರದು,” ರಮೆಯ ಕಡೆ ಓರೆಗಂಟೆಂದೊಂದು ಸಲ ನೋಡಿ, “ಇವರುಗಳು ದಾನಮಾಡಿದರೆ ಹೆಚ್ಚಿನೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ; ಒಳ್ಳೆದು ಮಾಡಿದರೆ ದರದನ್ನು ಹುಟ್ಟಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ! ಕ್ಷಮೆಗೈಯುವುದು ಸಹ ಇವರಲ್ಲಿ ಮಹಾಪಾತಕ ಹೇಡಿ ಹಿಮ್ಮೆಟ್ಟಿನೆಂದು ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ!”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ನಕ್ಕಳು; ಆದರೆ ರಮೆಯ ಕಣ್ಣು ಮೀಗ ಒಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಕೆಂಡದಂತೆ ಕೆಂಚಾಯಿತು.

“ರಮೇಶ ರೇಗಿ, ನಗುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ?”

“ನಗದೆ ಇನ್ನೇನು ಮಾಡಲಿ, ಹೇಳು ಮಗು?” ಎಂದು ಧಟ್ಟನೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿ ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಹೇಳಿದಳು. “ಒಳ್ಳೇದ ಕ್ಕೇನೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ; ನೀನು ಇಲ್ಲಿ ಉಳಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದುದು ಎಲ್ಲದೂ ಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅವಶ್ಯ. ಕೋಪಗೊಂಡು ಜನ್ಮಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆನ್ನುವಿಯಲ್ಲಾ, ರಮೇಶು, ಹೇಳು ನೋಡೋಣ, ನಿನ್ನ ಸಿಟ್ಟಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾದವರು ಇಲ್ಲಿರುವರಾರು?” ಕೊಂಚ ನಿಂತು ಆಮೇಲೆ ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಳು. “ಆಹಾ! ಇವರು ಎಷ್ಟು ದುಃಖಿಗಳು, ಎಷ್ಟು ದುರ್ಬಲರು—ಅದನ್ನು ಕಂಡಿದ್ದರೆ, ರಮೇಶು, ಇವರ ಮೇಲೆ ಕೋಪಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ದೇವರು ದಯಮಾಡಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿರುವಾಗ್ಗೆ ನೀನು ಇವರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೆ ಇರು, ಮಗು!”

“ಆದರೆ ಇವರು ನನ್ನ ಒಲ್ಲರಲ್ಲಿ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ!”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನೆಂದಳು. “ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದ್ದೆ ತಿಳಿಯಲಾರೆಯಾ, ಮಗು, ಇವರು ನಿನ್ನ ಕೋಪ, ಸಿಟ್ಟು, ಅಭಿಮಾನಕ್ಕೆ ಎಳ್ಳಷ್ಟೂ ತಕ್ಕವರಲ್ಲವೆಂತ? ಬರಿ ಇವರೆ ಅಲ್ಲ. ಯಾವ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದರೂ ತಿರುಗಿ ಕೊಂಡು ಬಾ, ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುವೆ ಎಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಬಗೆ.” ಧಟಕ್ಕನೆ ರಮೆಯ ಕಡೆ ಕಣ್ಣಿಕ್ಕಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದಳು. “ನೀನೇನು ಆಗಿನಿಂದಲೂ ತಲೆಬಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಕುಳಿತಿದ್ದೀಯಲ್ಲಾ?—ಹೌದು ರಮೇಶ, ನೀವಿಬ್ಬರು ಅಣ್ಣತಂಗಿಯರು ಮಾತುಕಥೆಯಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆ? ಇಲ್ಲವೆ, ರಮೆ, ಮಾತನಾಡು. ಅವನ ತಂದೆಯೊಡನೆ ನಿಮ್ಮದು ಆಡುದೆಲ್ಲಾ ಆಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಸಾವಿನ ಸಂಗಡಲೇ ಕೊನೆಗಂಡಿತು. ಅದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸೀವಿಬ್ಬರೂ ಮನಾಂತರ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಎನೂ ನಡೆಯದು.”

ರಮೆ ಫೊಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ ಮೆಲ್ಲಗೆ ಎಂದಳು.

“ನಾನು ಮನಾಂತರ ಮಾಡಲೊಲ್ಲೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ! ರಮೇಶಣ್ಣ—”

ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಅವಳ ಮಿದುದನಿಯು ರಮೇಶನ ಗಂಭೀರವಾದ ಕುದಿಯುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿ ಹೋಯಿತು. ಅವನು ಎದ್ದು ನಿಂತು ಎಂದನು “ ಇದರೊಳಗೆ ನೀನು ಕೊಂಚವೂ ಸಿಕ್ಕು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ಅಂದಿನ ದಿನ ಹೇಗೊ ದೈವಗತಿ ಅವಳ ಚಿಕ್ಕಿಯ ಕೈಯಿಂದ ಜೀವ ಉಳಿಯಿತು, ಇಂದು ತಿರುಗೂ ಇವಳು ಹೋಗಿ ಅವಳನ್ನು ಕಳುಹುತ್ತಾಳೆ—ಒಂದೆ ಬಾರಿಗೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಸಿಗಿದು ಹೀರಿ ಸಿಪ್ಪೆವಾಡಿ ಆಮೇಲೆ ಅವಳು ಹಿಂತಿರುಗುವಳು; ” ಎಂದಂದು ಯಾವಬಗೆಯ ವಾದ ಪ್ರತಿವಾದಗಳಿಗೆ ನಿಂತುಕೊಳ್ಳದೆ ಬೇಗನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕಿರಿಚಿ ಕೂಗಿದಳು. “ ಹೋಗಬೇಡ, ರಮೇಶು, ಮಾತು ಕೇಳಿ ಹೋಗು.”

ರಮೇಶ ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗಡೆಯಿಂದಲೇ ಎಂದನು. “ ಇಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಹಮ್ಮೆಚ್ಚಿ ನಿನ್ನ ಪಾದದೊಳೆಯಲ್ಲಿ ನಸಿಕಿ ನಡೆಯುವರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ನೀನೊಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಹೇಳಬೇಡ—” ಎಂದು ಅವಳು ಎರಡನೆ ಸಲ ಬಲವಂತ ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಬೆಚ್ಚು ಬಡಿದವಳಂತೆ ರಮೆ ಕೆಲ ಹೊತ್ತು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ಆತ್ತು ಬಿಟ್ಟಳು. “ ಈ ಕಳಂಕ ನನ್ನ ಮೇಲೇಕೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ? ನಾನೇನು ಚಿಕ್ಕಿಗೆ ಕಲಿಸಿಕೊಡುತ್ತೇನೆಯೆ, ಅಲ್ಲದೆ, ಅವಳಿಗಾಗಿ ನಾನು ಜವಾಬುದಾರಳೆ ? ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಅವಳ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ತನ್ನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಎಂದಳು, “ ಕಲಿಸಿಕೊಡುವುದೇನೊ ಇಲ್ಲ, ಈ ಮಾತು ನಿಜ, ಆದರೆ ಅವಳ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ದಾಯಿತ್ವ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಬಂದೆ ಬರುತ್ತೆ ! ”

ರಮೆ ಬಿಡುವಾದ ಕೈಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ತಡೆದ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಎಂದಳು. “ ಏತಕ್ಕೆ ನಾನು ದಾಯಿ ? ಎಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲ. ನನಗೆ ಇದರ ಸನ್ನೆ ಸೂಚನೆ ಸಹ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ !

ಹಾಗಾದರೆ ಏಕೆ ನನ್ನ ಮೇಲೆ ಸುಳ್ಳು ತಪ್ಪು ಹೊರೆ ಹೊರಿಸಿ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಿ ಅವನು ಹೋದ್ದು ! ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ಇನ್ನೂ ತರ್ಕ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಧೈರ್ಯವಾಗಿ ಎಂದಳು. “ ಎಲ್ಲರೂ ಒಳಗಿನ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾರದಮ್ಮಾ, ರಮೆ. ಆದರೆ ನಿನಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ಅವನಿಗೆಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನು ನಿನಗೆ ಖಂಡಿತ ಹೇಳ ಬಲ್ಲೆ. ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದು, ಅಮ್ಮಾ; ನಾನಾದರೆ ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯಿಂದ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ, ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೊ ಶ್ರದ್ಧೆ, ನಂಬುಗೆ. ಅಂದು ಹುಣುಸೆ ಮರವನ್ನು ಕಡಿದು ಎರಡು ಮನೆಗಳಿಗೇನೆ ಪಾಲು ಮಾಡಿ ಹಂಚಿಕೊಂಡಿರಲಾ, ಆಗಲೂ ಆರ ಮಾತಿಗೂ ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲ, ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಭಾಗವತ್ತೆಂದು ಎಷ್ಟೋ ಹೇಳಿದರು, ಅವರ ಮೊಗದ ಮೇಲೆ ನಕ್ಕು ಎಂದಿದ್ದನು, ಚಿಂತೆಯ ಕೆಲಸವಿಲ್ಲ; ರಮೆ ಇರುವಾಗ್ಗೆ ನನ್ನ ನ್ಯಾಯ ವಿಭಾಗವು ನನಗೆ ದೊರೆತೆ ದೊರೆಯುತ್ತೆ, ಅವಳಿಂದಿಗೂ ಪರರ ಸ್ವತ್ತನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವಳ್ಳ ! ನಾನು ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ, ಅಮ್ಮಾ, ಇಷ್ಟು ವಿವಾದ ಸಂವಾದಗಳಾದ ಮೇಲೂ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವನ ಆ ನಂಬುಗೆಯೆ ಇದ್ದಿತು, ಆ ಗಡಿ ಸೀಗೆ ” ಮಾತಿನ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಧಟ್ಟನೆ ನಿಂತು ಎವೆಯಿಕ್ಕದೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನತನಕ ರಮೆಯ ಬಾಗಿಲ ಬಣ ಮೊಗದ ಕಡೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದು ಕೊನೆಗೊಂಡಳು.

“ ಇವತ್ತು ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ಅಮ್ಮಾ, ನಿನಗೆ. ಆಸ್ತಿಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಬೆಲೆ ಎಷ್ಟೆ ಆಗಿರಲಿ ರಮೆ, ಈ ರಮೇಶನ ಪ್ರಾಣದ ಬೆಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು. ಯಾರ ಮಾತಿನ ಮೇಲೂ, ಯಾವ ಜಿನಿಸಿನ ಮೇಲಿನ ಲೋಭದಿಂದಲೂ, ಅಮ್ಮಾ, ಆ ಸಾಮಾನನ್ನು ನೀವು ನಾಲ್ಕು ಕಡೆಗಳಿಂದಲೂ ಪೆಟ್ಟಿಕ್ಕಿ ಹಾಳು ಮಾಡಿ ಹಾಕಬೇಡಿ. ನಾಡಿಗೆ ಅದರಿಂದಂಟಾಗುವ ಹಾನಿ, ನಾನು ನಿಜವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ ನಿನಗೆ ಎತರಿಂದಲೂ ಎನು ಒದಲು ಕೊಟ್ಟರೂ ಇನ್ನು ನಿಮ್ಮಿಂದ ತೀರಿಸಲಾಗದು. ”

ರಮೆ ಬಿಗಿದುಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದಳು, ಒಂದು ಮಾತಿಗೂ

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವನ್ನೀಯಲಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯು ಇನ್ನೇನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ರಮೆ ಗೊಣಗಿನ ಮೆದುದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ಹೊತ್ತಾಯಿತು, ಇವತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ !” ಎಂದು ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡಿ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ತಲೆಗೆ ಮುಡಿದು ಹೊರಟು ಹೋದಳು.

೯

ಎಷ್ಟೆ ರೋಷದಿಂದ ರಮೇಶನು ಬಂದಿದ್ದರೂ ಮನೆಗೆ ಸೇರಿದೊಡನೆ ಯೆ ಅವನ ಉತ್ತಾಪವೆಲ್ಲಾ ನೀರಾಗಿದು ಹೋಯಿತು. ಅವನು ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ ಹೇಳಿಕೊಂಡನು. “ಈ ನೆಟ್ಟನೆಯ ಮಾತನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಎಂಥಹ ಕಷ್ಟ ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ ! ವಾಸ್ತವಿಕವಾಗಿ ಕೋಪಮಾಡುವುದು ಯಾರ ಮೇಲೆ? ಯಾರು ಇಷ್ಟು ಕಿರಿದಾದ ತೆರನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರ್ಥಪರರು ಅವರ ನಿಜವಾದ ಕಲ್ಯಾಣವು ಎಲ್ಲಿಂಬುದನ್ನು ಕಣ್ಣೆರೆದು ನೋಡಲಿ ಯರು, ಶಿಕ್ಷಣ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಇಷ್ಟು ಕುರಡರು ಹೇಗಾದರವೆ ನೆರೆಯನ ಬಲವನ್ನು ತಗ್ಗುಬಡೆಯುವುದೆ ತಮ್ಮ ಬಲದ ಪೇರ್ಚಿಗೆಯ ಉತ್ತುಮೋವಾಯವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು; ಒಳಿತನ್ನು ಮಾಡಹೋದರೆ ಸಂಶಯದಿಂದ ಮುಳ್ಳುಮುರಿದಂತೆ ನೆಗೆಯುವುದು; ಇಂಥವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಿ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟೆಂದು ತಿಳಿಯುವಷ್ಟು ಭ್ರಾಂತಿ ಇನ್ನು ಬೇರೆ ಯಾವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ.” ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂತು ದೂರದ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕೂತು ವುಸ್ತುಕವನ್ನು ಓದಿ ಕತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ, ಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿ ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ಭಾವಿಸಿದಾನೆ. “ನಮ್ಮಗಳ ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೂ ಒಂಟೊಂಟಿಯಾಗಿರುವ ಒಳಪ್ರದೇಶದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶಾಂತಿಸ್ವಚ್ಛಂದಕೆ ಈ ಹೊತ್ತೂ ಇದೆ. ಒಹು ಜನಾ ತೀರ್ಣವಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಎಲ್ಲಿ ಬಂದಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪರಿಂದಲೆ ಸಂತುಷ್ಟರಾದ ಸರಳ ಗ್ರಾಮವಾಸಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಹಾನುಭೂತಿಯಿಂದ ಕರಗುತ್ತಾರೆ. ಒಬ್ಬನ ದುಃಖದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಎದೆಗೊಟ್ಟು ಬಂದೊದಗುವನು, ಒಬ್ಬನ ಸುಖದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಕರೆಯದೆಯೆ ಬಂದು

ಸಂತೋಷಿಸುವನು. ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅವರ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿ ದುವರಿಗೂ ಕರ್ನಾಟಕರ ಸತ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ ಅಕ್ಷಯವಾಗಿದೆ. ಆಹಾ! ಇದೆಂತಹ ಭಯಾನಕಭ್ರಾಂತಿ! ಅವನಿಗೆ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಬಗೆಯ ವಿರೋಧ, ಇಷ್ಟು ಪರಶ್ರೀಕಾತರತೆ ಕಂಗಳಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ! ತಿರುಗೂ ಆ ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದು ಅವನ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಹಾವುಚೇಳುಗಳು ಹರಿದಂತಾಯಿತು. ನಗರದ ಜೀವ ದಿಂದ ಚಂಚಲವಾದ ಹಾದಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪಾಪದ ಕುರುಹುಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ತನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ಆ ಸಣ್ಣಹಳ್ಳಿಗೆ ಯಾವಾಗ ಹೋಗಿ ಬೀಳುವೆನೋ ಆಗ ಈ ಸಕಲ ದೃಶ್ಯ ಗಳಿಂದ ಚಿರಕಾಲ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆದು ಬದುಕಬಹುದು. ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದು ಧರ್ಮವೆಂಬುದೆಯಲ್ಲಾ ಅದು ಅಲ್ಲಿ ಇದೆ ಮತ್ತು ಸಾಮಾ ಜಿಕ ಚರಿತ್ರೆ ಇಂದು ಅಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷುಣ್ಣವಾಗಿ ವಿರಾಜಿಸುತ್ತಿದೆ. ಹಾ ಭಗವಂತ! ಎಲ್ಲಿ ಆ ಚರಿತ್ರೆ, ನಮ್ಮ ಪುರಾತನ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಆ ಜೀವಂತಧರ್ಮ. ಧರ್ಮದಪ್ರಾಣ ಕಳೆದು ಹೋಗಿರಲು ಅದರ ಹೆಣ ವನ್ನೇಕೆ ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು? ಈ ಬಣ್ಣಗೆಟ್ಟ ವಿಕಾರದ ಶವ ದೇಹವನ್ನು ಗ್ರಾಮ್ಯಸಮಾಜವು ಯಥಾರ್ಥಧರ್ಮವೆಂದೆಂದುಕೊಂಡು ಜೀವಕ್ಕೆ ಸಂಚಕಾರವಿತ್ತು ಬಿಕ್ಕೊಂಡಿರುವುದು. ಅದರಿಂದಂಟಾಗಿರುವ ಏಷಮಯವಾಗಿ ನಾರುತ್ತಿರುವ ರೊಚ್ಚಿನಸಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಹಗಲಿರಳು ಕೆಳ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಜಾರಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ! ಇಷ್ಟಾದರೂ ಕರುಳುಕೊಯ್ಯುವ ಮುರ್ಮದವರಿಗೂ ಮುಟ್ಟುವ ತಮಾಷೆ ಇದೇನೆ ಈ ಪಟ್ಟಣವಾಸಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿಕುಲಧರ್ಮಗಳಿಲ್ಲವೆಂತ ಹಳ್ಳಿಗರು ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಹೀನಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ರಮೇಶ ಮನೆಯೊಳಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಡುತ್ತಲೆ ಕಂಡನು, ಅಂಗಳದೊಂದೆ ಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಎಡತರದ ಹೆಂಗಸು ಹನ್ನೊಂದನ್ನೆರಡು ವರುಷದೊಂದು ಹುಡುಗನನ್ನು ಕರೆತಂದು ಮಂಕು ಬಡಿದವಳಂತೆ ಕೂತಿದ್ದವಳಿದ್ದು ನಿಂತಳು. ಏನೂ ಅರಿಯದೆಯೇ ಹುಡುಗನ ನೊಗವನ್ನು ನೋಡಿದ ಮುಟ್ಟಿಗೆನೆ ಅಳುವಂತೆಯಾಯಿತು. ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಇನ್ನೊಂದು

ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದನು; ಎದ್ದು ಬಂದೆಂದನು. “ ಹುಡುಗ ತೆಂಕಲು ಕೇರಿಯ ದ್ವಾರಕಾಚಾರರ ಮಗ, ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಏನಾ ದರೂ ಕೊಂಚ ತಿರುಪಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ”

ತಿರುಪದ ಹೆಸರಿತ್ತಿದೊಡನೆಯೆ ರಮೇಶ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾಗಿ ಎಂದನು.

“ ನಾನೇನು ಸುಮ್ಮನೆ ತಿರುಪೆ ಹಂಚಲಿಕ್ಕೇನೆ ಊರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇ ನಯ್ಯಾ ಗುಮಾಸ್ತೆ ? ಊರಿನಲ್ಲೇನು ಇನ್ನು ಜನಗಳೆ ಇಲ್ಲವೋ ? ”

ಗೋಪಾಲ ಕೊಂಚ ಬೆದರಿ ಎಂದನು. “ ಅದು ಸರಿ ರಾಯರೆ ! ಆದರೆ ಯಜಮಾನರು ಎಂದಿಗೂ ಯಾರನ್ನೂ ಹಿಂದಿರುಗಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ದಾಯಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿಕೊಂಡೊಡನೆಯೆ ಈ ಮನೆಯ ಕಡೆಗೆ ಜನಗಳು ಓಡಿಬರುತ್ತಾರೆ. ”

ಹುಡುಗನ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಎಡತರದ ಹೆಂಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಎಂದನು. “ ಹೌದು, ಕಾಮಮ್ಮ ಇವರ ತಪ್ಪೇನೂ ಕವಿಯಿಲ್ಲ, ಮಗು ! ಬದು ಕಿರುವಾಗಲೆ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡಿ ಬಿಡಬಾರದಾಗಿತ್ತೆ, ಈಗ ಹೇಗೆ ಎತ್ತ ಲಿಕ್ಕೆ ಆಗದೆ ಬಿದ್ದಿರುವಾಗ ದುಡ್ಡಿಗೋಸ್ಕರ ಓಡಾಟವೆ ! ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತಂಬಿಗೆ ಪಂಚಪಾತ್ರೆ ಸಹ ಇಲ್ಲವೆ ಮಗು ? ”

ಕಾಮಮ್ಮನು ಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧರವಳು, ಈ ಹುಡುಗನ ನೆರೆ ! ತಲೆಯಾಡಿಸಿಯೆಂದಳು. “ ನಂಬಿಗೆಯಾಗದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅಪ್ಪಾ ಹೋಗಿ ನೋಡಿ ಒನ್ನಿ. ನನ್ನದೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೂನೂ ಸತ್ತ ತಂದೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಇವನನ್ನು ತಿರುಪಕ್ಕೆ ಕರುತರುತ್ತಿದ್ದೆನೆ ? ಕಣ್ಣಿಂದ ಕಾಣದೆ ಹೋದರೂ ಕೇಳಿದ್ದೀರಷ್ಟೆ ಎಲ್ಲಾವ ? ಆರುತಿಂಗಳು ಕಳೆಯಿತು, ನನ್ನ ಎಲ್ಲಾನು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋಯಿತು; ಎಂತೇನೆ, ಮನೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಂಬರು ಮಕ್ಕಳು ಹೆಣ್ಣು, ಗಂಡು ಹೊಟ್ಟೆಗಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ತಾ ವಲ್ಲಾ ಎಂತ. ”

ರಮೇಶ ಈ ಸಲ ಏಷಯವನ್ನು ಕೊಂಚ ಅನುಮಾನಿಸಬಲ್ಲವ ನಾದನು. ಆಗ ಗೋಪಾಲ ತಿಳಿಯಪಡಿಸಿದ, “ ಈ ಹುಡುಗನ ತಂದೆ ದ್ವಾರಕಾಚಾರರು, ಆರು ತಿಂಗಳಿಂದ ಕೆಮ್ಮುಲು ರೋಗದಿಂದ ಹಾಸಿಗೆ

ಹಿಡಿದಿದ್ದು ಮುಂಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ತುಹೋದರು; ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗ ಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಯಾರೂ ಶವವನ್ನು ಸ್ವರ್ಣಮಾಡಲೊಲ್ಲರು, ಈಗ ಅದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ. ಕಾಮಮ್ಮನು ಹೋದ ಆರು ತಿಂಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನೂ ಈ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಾಗಿ ಖರ್ಚು ಮಾಡಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹುಡುಗನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಸಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದಾಳೆ. ”

ರಮೇಶ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕೇಳಿದನು. “ಹೊತ್ತು ಸುಮಾರು ಎರಡು ಗಂಟೆ ಹೊಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಹೆಣ ಬಿದ್ದೆಯಿರುತ್ತೆಯೇ ? ”

ಗುಮಾಸ್ತರು ಸಕ್ಕು ಎಂದರು. “ ಉಪಾಯವೇನಿದೆ, ರಾಯರೆ ? ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಕೆಲಸವಂತೂ ಮಾಡಲೇ ಆಗದು. ಇನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಆ ಕೇರಿಯವರನ್ನು ತಾನೆ ದೋಷಿಗಳೆಂತ ಯಾರು ಅಂದಾರು ? ಎನೆ ಆಗಲಿ, ಹೆಣ ಬಿದ್ದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿ, ಕೆಲಸ ಅವರು ಮಾಡಲೇ ಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಿರುಪೆ- ಹೌದಮ್ಮಾ ಕಾಮಮ್ಮ, ಇನ್ನೆಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಿದ್ದಿರಾ ? ’

ಹುಡುಗನು ಹಿಡಿಯನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ಒಂದು ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬಿಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಮೂರು ಕಾಸಿನ ಬೊಟ್ಟುಗಳನ್ನು ತೋರಿದನು. ಕಾಮಮ್ಮ ನೆಂದಳು, “ ನಾಲ್ಕಾಣೆ ಬಿಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಂಬಿಯವರವರು ಕೊಟ್ಟದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ಒಟ್ಟಗಳು ಹಲಧರರಾಯರಿತ್ತದ್ದು; ಆದರೆ ಎಷ್ಟು ಕಡಿಮೆ ಎಂದರೂ ಎರಡೂಕಾಲು ರೂಪಾಯಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಮೆಯಾಗದು, ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಯರು ಏನಾದರೂ. . ”

ರಮೇಶ ದಡಬಡನೆ ಎಂದನು. “ ನೀವು ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ, ಇನ್ನೆ ಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ ! ನಾನು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ ಜನಗಳನ್ನು ಕಳುಹಿಸುತ್ತೇನೆ. ” ಅವರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿ ರಮೇಶನು ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತನ ಮೊಗದ ಕಡೆ ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಥೆಯ ಕಂಗಳಿರಡನ್ನೂ ಎತ್ತಿ ಕೇಳಿದನು. “ ಇಂಥಹ ಹುಟ್ಟಿದರಿದ್ದರ ಮನೆಗಳು ಈ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಿವೆ, ನೀವು ಬಲ್ಲಿರಾ ? ”

ಗುಮಾಸ್ತರು ಹೇಳಿದರು. “ಎರಡು ಮೂರು ಮನೆಗಳಿವೆ, ಶಾನೆ ಇಲ್ಲ. ಇವರಿಗೂ ದಪ್ಪಕ್ಕೆ ಗಾಢಾಬಟ್ಟೆಗೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಆಸ್ತಿಯೇನೂ ಇತ್ತು, ರಾಯರೆ; ಬರಿಯೊಂದು ಅಮಟೆ ಮರಕ್ಕಾಗಿ ಮೊಕದ್ದನು ಮಾಡಿ ದ್ವಾರಕಾಚಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಹಳೆ ಹಾಲಪ್ಪ ಈ ಎರಡು ಮನೆಯ ವರೂ ಈಗ ಐದು ವರುಷಗಳ ಮುಂಚೆಯೆ ಕೊನೆಗೊಂಡು ಹೋದರು.” ದನಿಯನ್ನು ಕೊಂಡ ಗಡಸು ಮಾಡಿ ಎಂದನು. “ಇಷ್ಟು ದೂರಕ್ಕೆ ಹತ್ತುತ್ತಿರಲ್ಲಿ, ರಾಯರೆ, ಬರಿ ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡರಾದರು ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ ಇಬ್ಬರು ಎತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಉಬ್ಬಿಸಿ ಕುಣಿಸಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ತಂದರು !”

“ಆ ಮೇಲೆ ?”

ಗುಮಾಸ್ತನೆಂದನು. “ನಮ್ಮ ದೊಡ್ಡ ರಾಯರಲ್ಲಿಯೆ ಎರಡು ಮನೆಯವರೂ ಕೊರಳತನಕ ಸಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಳಗಿದ್ದರು. ಹೋದ ವರುಷ ಅವರು ಬಡ್ಡಿ ಅಸಲು ಸೇರಿಸಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೊಂಡುಕೊಂಡರು. ಹೌದು, ಒಕ್ಕಲುಮಗಳು ಅವಳು ಕಾಮಮ್ಮ ! ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಅವಳು ಮಾಡಿದ ಉಪಕಾರ ಇನ್ನೆಲ್ಲೆಯೂ ಕಂಡರೆಯೆ !”

ರಮೇಶ ನಿಟ್ಟುಸಿರು ಬಿಟ್ಟು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಆ ಮೇಲೆ ಗೋವಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯನ್ನು ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ, ಮಾಡಿಕೊಡುವಂತೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಅಂದುಕೊಂಡನು, “ನಿನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ! ಸತ್ತೆನೋ, ಅದೂ ಇಲ್ಲಿಯೆ ಆಗಲಿ, ಅದೆ ಉತ್ತಮ, ಅಂತೂ ಈ ದುರ್ಭಾಗ್ಯ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇನ್ನೆಲ್ಲೆಯೂ ಹೋಗಬೇಕಾಗದು.”

೧೦

ಮೂರು ತಿಂಗಳುಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ದಿನ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ನಂಜನ ಗೂಡ ನದಿಯ ಮೆಟ್ಟಲ ಹತ್ತಿರ ಒಬ್ಬ ಹೆಂಗುಸಿನೊಡನೆ ರಮೇಶನಿಗೆ ಒಂದೇ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಎದುರು ಬದರು ನೋಟವಾಗಿ ಹೋಯಿತು. ತುಸು ಹೊತ್ತಿನ ತನಕ ಅವನು ಮುಂಕು ಬಡಿದವನಂತೆ ಅಭದ್ರ ಭಾವದಿಂದ

ಅವಳ ಮೊಗವನ್ನೂ ನೋಡುತ್ತ ನಿಂತು ತಕ್ಷಣವೇ ದಾರಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸರಿದು ನಿಲ್ಲುವದನ್ನು ಸಹ ಮರೆತನು. ಹೆಂಗಸಿನ ವಯಸ್ಸು ಇಪ್ಪತ್ತಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ. ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ವದ್ದೆಯುಟ್ಟು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹತ್ತುತ್ತಿದ್ದಳು, ದಡಬಡನೆ ಕೊಂಕಳಲ್ಲಿನ ಬಿಂದುಗೆಯನ್ನು ಕೆಳಗಿಟ್ಟು ಒದ್ದೆಯ ಬಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಗೆ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದಲೂ ಎದೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು, ತಲೆಯನ್ನು ಬಾಗಿಸಿ ಮಿದುದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ನೀವು ಇದೇನು ಇಲ್ಲಿ?”

ರಮೇಶನ ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ ಪಾರವೆ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅವನ ಕಳವಳ ತೊಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಪಕ್ಕಕ್ಕೆ ಸರಿದು ನಿಂತು ವಿಚಾರಿಸಿದನು. “ನೀವೇನು ನನ್ನನ್ನು ಬಲ್ಲಿರಾ?”

ಹೆಂಗುಸೆಂದಳು. “ಒಲ್ಲೆ, ತಾವಾವಾಗ ನಂಜನಗೂಡಿಗೆ ಬಂದದ್ದು?”

ರಮೇಶನೆಂದನು. ಇವತ್ತೆ ಮುಂಜಾನೆಯಲ್ಲಿ, ನಮ್ಮ ಮಾವ ಸವರ ಮನೆಯಿಂದ ಹೆಂಗಸರು ಬರುವ ಮಾತಿತ್ತು, ಆದರೆ ಅವರು ಬರಲಿಲ್ಲ?

“ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿ ಇಳಿದಿದ್ದೀರಿ?”

ರಮೇಶನೆಂದನು, “ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂದೆಂದೂ ಬಂದವನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಹೊತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಉಳುಕೊಳ್ಳಲೆ ಬೇಕು. ಎಲ್ಲಿ ಯಾದರೂ ಆಗಲಿ ಸ್ಥಳವೊಂದನ್ನು ಹುಡುಕಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ?”

“ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಆಳು ಇದ್ದಾರೆಯಷ್ಟೆ?”

“ಇಲ್ಲ, ನಾನೊಬ್ಬನೆ ಬಂದೆ”

“ಒಳ್ಳೇದು ಆದದ್ದಾಗಲಿ,” ಎಂದು ಹೆಂಗಸು ನಕ್ಕು ಮೊಗವನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಲೆ ತಿರುಗೂ ಇಬ್ಬರ ನೋಟಗಳು ಬೆರತವು. ಅವಳು ನೋಟವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಇರಬೇಕು, ಕೊಂಚ ಹಿಂದು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿ, “ಹಾಗಿದ್ದರೆ ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬನ್ನಿ,” ಎಂದು ಬಿಂದಿಗೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಮುಂದೆ ನಡೆಯಲು ತಯಾರಾದಳು.

ರಮೇಶ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಸಿಕ್ಕಿದನು. “ನಾನು ಬರಬಲ್ಲೆ, ಏಕೆಲ್ಲ,

ಇದರಲ್ಲಿ ದೋಷವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ತಾವೆಂದಿಗೂ ಕರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮನ್ನು ನಾನು ಗುರ್ತು ಹಿಡಿಯಲಾರದೆ ಇದ್ದೇನೆ; ಅಷ್ಟೆಯಲ್ಲ ಹೇಗೆ ಹೇಗೆ ಮಾಡಿದರೂ ನನಗೆ ನೆನಪಿಗೆ ಬಾರದೆ ಇದೆ, ತಮ್ಮ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಕೊಡೋಣಾಗಬೇಕು.”

“ಹಾಗಿದ್ದರೆ ದೇವಸ್ಥಾನದ ಹೊರಗೆ ಕೊಂಚ ಕಾಯೋಣವಾಗಲಿ, ನಾನು ಪೂಜೆ ಮುಗಿಸಿ ಬರುತ್ತೇನೆ! ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಾ ನನ್ನ ಪರಿಚಯವನ್ನು ತಿಳುಹುತ್ತೇನೆ,” ಎಂದು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಕಡೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು.

ರಮೇಶನು ಮುಗ ನಂತೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಇದೇನು ಸುಭಗ ವಾದ ನಿತಿಮೀರಿದ ಯೌವನಶ್ರೀ ಇವಳ ತೊಯ್ದುಡುಗೆಯನ್ನು ಬಿರಿದು ಹೊರಹೊಮ್ಮುವಂತಿದೆ! ಅವಳ ಮೊಗದ ಮಾಟ, ಕಾಲನಡಗೆ ಸಹ, ರಮೇಶನಿಗೆ ಗುರ್ತಿದೆ, ಆದರೂ ಬಹುದಿನಗಳಿಂದ ಮುಚ್ಚಿದ ಜ್ಞಾಪಕದ ಬಾಗಿಲು ಅವನೇನ ಮಾಡಿದರೂ ತೆರೆಯಲಾಗದಿದೆ. ಅರ್ಧ ತಾಸಿನ ಮೇಲೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಿ ಹಂಗಸು ತಿರುಗೂ ಹೊರಗೆ ಬರಲು ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅವಳ ಮೊಗ ರಮೇಶನಿಗೆ ನೋಡಲು ಸಿಕ್ಕಿತು, ಆದರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಅಪರಿಚಯದ ದುರ್ಭೇದ್ಯ ಪೌಳಿಯ ಹೊರಗೆಯೆ ಇದ್ದನು. ದಾರಿಯನ್ನು ನಡೆಯುತ್ತಲೆ ರಮೇಶನು ವಿಚಾರಿಸಿದನು. “ಜತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಮ್ಮವರಾರೂ ಇಲ್ಲವೆ?”

ಹಂಗಸು ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು. “ಇಲ್ಲ, ಆಳು ಇದ್ದಾಳೆ. ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಲೆ ಇರುತ್ತೇನೆ, ಎಲ್ಲಾ ಗುರ್ತಿದೆ”

ಆದರೆ ನನ್ನನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲೇಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತೀರಿ?”

ಹಂಗಸು ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ದಾರಿ ನಡೆದ ಮೇಲೆ ಎಂದಳು. “ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ತಮಗೆ ಉಪೋಪಚಾರಗಳಿಗೆ ಒಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿತ್ತು! ನಾನು ರಮೆ.”

*

*

*

*

ಎಡೆಯ ಮುಂದೆ ಕೂತು ಉಣಿಸಿ, ಎಳೆಯವನ್ನಿತ್ತು ವಿಶ್ರಾಮ ಕ್ಯಾಗಿ ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೆ ರತ್ನಗಂಬಳಿಯನ್ನು ಹಾಸಿ, ರಮೆ ಬೇರೆ

ಕೋಣೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಅದೆ ಹಾಸುಗೆಯಲ್ಲಿ ಉರುಳಿಬಿದ್ದು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ರಮೇಶನ ಮನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಈ ಇಪ್ಪತ್ತುಮೂರು ವರುಷ ವ್ಯಾಪಿಯಾದ ಬದುಕು ಒಂದೇ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಬುಡಮುಟ್ಟ ಬದಲಾಯಿಸಿತೋ ಎನ್ನೋ ಎನಿಸಿತು. ಹುಡುಗತನದಿಂದಲೂ ಅವನು ವಿದೇಶದಲ್ಲಿ ಪರಾಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಕಳೆದಿದ್ದಾನೆ. ಊಟ ಮಾಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚದ ನಡವಳಿಕೆಯೇನಾ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನಾದರೂ ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇರಬಹುದೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ಅರಿವೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ, ಇಂದಿನ ಈ ಅಚಿಂತನೀಯ ಪರಿತ್ಯಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಮನಸ್ಸೆಲ್ಲಾ ವಿಸ್ಮಯ ಮಾಧುರ್ಯಗಳಿಂದ ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಮುಳುಗಿಹೋಯಿತು. ರಮೆಗೆ ಅವನ ಊಟೋಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿನದೇನನ್ನೂ ಕೂಡಿಸಲನುಕೂಲಿವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸುತರಾಂ ಸಾಧಾರಣದ ಅಡುಗೆಯಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಊಟ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಊಟ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡಿಸದೆ ಹೆರರಲ್ಲಿ ನಿಂದೆಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾ ಗುವುದೋ ಎಂದು ಅವಳಿಗೆ ಒಹಳ ಯೋಚನೆಯಾಗುತ್ತಾ. ಊಟ ಸರಿ ಬೀಳದೆ ಹೋದೀತಲ್ಲವೆಂಬ-ತಲ್ಲಣವು ತನ್ನ ಸ್ವಂತದುದೆ ಎಷ್ಟೋ ಮತ್ತೂ ಅದು ಅವಳ ಒಳಗಣ ಅಂತರತಮದ ಗುಹೆಯಿಂದ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಅವಳೆಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಸಂಶಯ ಸಂಕೋಚಗಳನ್ನು ಬಲವಂತ ದಿಂದ ವತ್ತಲಿಸಿತ್ತೆಸೆದು ಎಡೆಯ ಬಳಿಗೆ ಅವಳನ್ನು ತಳ್ಳಿ ತಂದಿತ್ತು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಎನು ಮಾಡಿ ಇಂದು ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾದೀತು. ಇಂದಂತೂ ಯಾವ ನಾಚಿಕೆಯ ಕಟ್ಟಳೆಯೂ ಅವಳನ್ನು ಬಿಗಿದು ದೂರವಿರಿಸಲಾರದೆ ಹೋಯಿತು. ಕೊರತೆಯ ಸ್ಥಾನತೆಯನ್ನು ಉಪಚಾರದಿಂದ ತುಂಬಲು ಅವಳೆ ಎದುರಿಗೆ ಬಂದು ಕೂತಳು. ಊಟವು ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಿತ್ಯಸ್ತಿಯ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದು ರಮೆಯ ಸ್ವಂತ ಹೃದಯದೊಳಗಿಂದಲೇ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಅದು ರಮೇಶನಿಗಿಂತ ತನ್ನದೆ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಎಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನಾರೂ ಅರಿಯದೆ ಹೋದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲವನ ಹತ್ತಿರ ಗೌಪ್ಯವಾಗಿರುವುದುಂಟೆ !

ಹಗಲ ಸಿದ್ಧಿ ರಮೇಶನಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಅವನೇದರಿನ ಚಿಕ್ಕ ಕಿಟಕಿಯ ಹೊರಗೆ ಹೊಸ ಮೋಡವು ದೂಳಿನಿಂದ ದೂಸರವಾದ ಕಪ್ಪಿನಿಂದ

ಮುಗಿಲನ್ನು ಮುಸುಕುತ್ತಲಿತ್ತು. ಅರೆ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಂಗಳಿಂದ ಅವನದನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಅವನ ಸ್ವಂತ ಜನಗಳು ಬರುವುದರ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದ್ದರ ಮಾತು ಅವನ ಮನದಲ್ಲಿ ಇರಲಿ ಇಲ್ಲ. ಹಠಾತ್ತು ರಮೆಯ ದನಿಯು ಅವನ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದಿತು, ಅವಳು ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗೆ ನಿಂತು ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದಳು. “ಈ ಹೊತ್ತು ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವುದಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಬಿಡಿ.”

ರಮೇಶ ದಡಬಡನೆ ಎದ್ದು ಕೂತು ಎಂದನು. “ಆದರೆ ಈ ಮನೆಯ ಯಜಮಾನರನ್ನು ಇನ್ನೂ ನೋಡಿಲ್ಲ. ಅವರು ಹೇಳದೆ ನಾನು ಇರುವುದು ಹೇಗೆ?”

ರಮೆ ಅಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು. “ಆದರೆ ಅವರೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಂತ; ಈ ಮನೆ ನನ್ನದು.”

ರಮೇಶ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಕೇಳಿದನು. “ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಮನೆ ಯೇಕೆ?”

ರಮೆಯಿಂದಳು. “ಈ ಸ್ಥಳ ನನಗೆ ಬಹಳ ಚೆನ್ನಾಗಿದೆ, ಇಲ್ಲಿ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಒಂದಿರುತ್ತೇನೆ. ಈಗ ಜನಪಿಲ್ಲವಾದರೂ, ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹ ಸ್ಥಳವಿರುವುದಿಲ್ಲ.”

ರಮೇಶನಿಂದನು. “ಒಳ್ಳೆದಾಯಿತು, ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಾರದೆ ಹೋದರೆ ತೀರಿತು !”

ರಮೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ತುಸು ನಕ್ಕಳು.

ರಮೇಶ ತಿರುಗೂ ಕೇಳಿದನು. “ನಂಜನಗೂಡ ದೇವರಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಬಹಳ ಭಕ್ತಿಯಿರಬೇಕಲ್ಲವೆ?”

ರಮೆಯಿಂದಳು. “ಅಂತಹ ಭಕ್ತಿ ಇನ್ನೆಲ್ಲಾಂಟು? ಆದರೆ ಬದುಕಿರುವವರಿಗೆ ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕಷ್ಟೆ.”

ರಮೇಶ ಇನ್ನು ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಲಿಲ್ಲ. ರಮೆ ಅಲ್ಲಿಯೆ ಹೊಸ್ತಿಲಕ್ಕೆ ಬರಗಿ ಕೂತುಕೊಂಡು ವಿಚಾರಿಸಿದಳು. “ರಾತ್ರಿ ನಿಮ್ಮ ಊಟದ ಕಟ್ಟಿಯೇನು?”

ರಮೇಶ ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ದೊರಕಿದ್ದನ್ನೆ ಉಣ್ಣುತ್ತೇನೆ. ನನಗೆ

ಎಡೆಯ ಮುಂದೆ ಕೂಡುವವರೆಗೆ ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟದ ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಡಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರ ವಿವೇಚನೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ನಾನು ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿರಬೇಕಾಗಿದೆ. ”

ರಮೆಯಿಂದಳು. “ ಇಷ್ಟು ಮೈರಾಗ್ಯವೇಕೆ ? ”

ಇದು ಮರೆಮಾಚಿದ ಹಗೆತನವೋ ಅಥವಾ ಸರಳ ಪರಿಹಾಸಮಟ್ಟಿಗೆನೋ ರಮೇಶ ತಿಳಿಯಲಾರದೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು.

“ ಇಲ್ಲ, ಇದು ಬರಿ ಆಲಸ್ಯ. ”

“ ಆದರೆ ಬೇರೆ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನಿಮಗೆ ಆಲಸ್ಯವಿರುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ ? ”

ರಮೇಶನೆಂದನು. “ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವುಂಟು. ಪರರ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಆಲಸ್ಯವನ್ನು ತೋರಿದರೆ ದೇವರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಸ್ವಂತ ಕೆಲಸಕ್ಕೂ ಅದೆ ಉಂಟು, ಆದರೂ ಅಷ್ಟಿಲ್ಲ. ”

ರಮೆ ಕೊಂಚ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎಂದಳು. “ ನಿಮ್ಮಲ್ಲಿ ಹಣವಿದೆ, ಅದಕ್ಕೇನೆ ತಾವು ಪರರ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಕೊಡಬಲ್ಲಿರಿ; ಹಾಗಿಲ್ಲದವರಿಗಾದರೊ ? ”

ರಮೇಶನೆಂದನು. “ ಅವರ ಮಾತು ನಾನು ಕಾಣೆ, ರಮೆ ! ಏಕೆಂದರೆ, ಹಣವಿರುವುದಕ್ಕೂ ಪಾರವಿಲ್ಲ, ಮನಸ್ಸು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೂ ಸೇರು ಒಟ್ಟುಯೆಂತ ಗೊತ್ತಾದ ಅಳತೆಯಿಲ್ಲ. ಹಣವಿರುವುದು ಇಲ್ಲದ್ದರ ಗಣನೆ ಇಹಪರಗಳ ಭಾರವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವ ಭಗವಂತನೆ ಒಲ್ಲ. ”

ರಮೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎಂದಳು. “ ಆದರೆ ಪರ ಕಾಲದ ಚಿಂತೆ ಮಾಡುವ ವಯಸ್ಸು ನಿಮಗಿನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ನೀವು ನನಗಿಂತ ಮೂರು ವರುಷ ಮಾತ್ರ ದೊಡ್ಡವರು. ”

ರಮೇಶ ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ ಹಾಗೆಂದರೆ, ನಿನಗೆ ಇನ್ನೂ ಆಗಿಲ್ಲ ವೆಂತ ! ದೇವರು ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿಸಲಿ, ನೀನು ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕು; ಆದರೆ ನಾನು ನನ್ನ ಸ್ವಂತದ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇವತ್ತೆ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ದಿನವಲ್ಲವೆಂಬೀ ಮಾತನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಾರೆನು. ”

ಅವನ ಮಾತಿನೊಳಗೆ ಮರೆಯಾಗಿ ಪೆಟ್ಟೊಂದಿದ್ದಿತು, ಅದು ವ್ಯರ್ಥ

ವಾಗಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತೆ. ಕೊಂಚ ಬಿಕ್ಕೊಂಡಿದ್ದು ರಮೆ ಧಟ್ಟನೆ ಕೇಳಿದಳು. “ ತಾವು ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ದೇವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಏನಿದೆ ಏನಿಲ್ಲವೆಂಬುದ ಸಹ ಹೋಗಿ ನೋಡದೆ ಹೋದಿರಿ, ಆದರೆ ಊಟಕ್ಕೆ ಕೂತಾಗ ಆವೋಶನವನ್ನು ಸಹ ಮರೆತಿದ್ದಿರಾ ? ”

ರಮೇಶ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ ಸರಿ, ಮರೆತರೂ ನಷ್ಟವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಮಾತೇಕೆ ? ”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ ಪರಕಾಲದ ಭಾವನೆ ತಮಗೆ ಹೆಚ್ಚಲ್ಲಾ, ಅದಕ್ಕೆ ಕೇಳಿದೆ. ”

ರಮೇಶ ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಅದಾದ ಮೇಲೆ ಇಬ್ಬರೂ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನವರೆಗೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರು. ರಮೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದಳು. “ ನೋಡಿ, ನನಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಬರಿ ಶಾಪ. ನಮ್ಮ ಹಿಂದುಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಧವೆ ಬಹುಕಾಲ ಬದುಕಲೆಂದು ಯಾರೂ ಎಂದಿಗೂ ಆತಿಸರು ” ಎಂದು ತಿರುಗೂ ಕೊಂಚ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದು ಹೇಳಿದಳು. “ ನಾನು ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಮುಂದಿಟ್ಟು ಸಿಂತಿದ್ದೇನೆ, ಇದು ನಿಜವಲ್ಲ ಸರಿಯೆ, ಆದರೂ ಒಹುದಿನ ಬದುಕಿರ ಬೇಕಾದ ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದರೆ ಸಮಗೆ ಭಯವಾಗುತ್ತೆ. ತಮ್ಮ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆ ಮಾತು ಒಪ್ಪದು ! ತಮಗೆ ಬಲವಂತ ಮಾಡಿ ಯಾವ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವುದೂ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹರಟೆಮಲ್ಲತನವೆನಿಸುತ್ತೆ; ಆದರೆ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಪರರಿಗೆ ತಲೆ ನೋಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಹುಡುಗಾಟವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋಚಿದಾಗ ನನ್ನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ”

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ರಮೇಶ ಬರಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟನು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ರಮೆಯಂತೆಯೆ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದನು. “ ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ನೆನೆದು ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ, ಇಂದು ನನಗೆ ಈ ಮಾತು ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಮನಸಿಗೆ ಹತ್ತುವಹಾಗಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಿನಗೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ, ರಮೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ನಿನ್ನ ದಾರಿಯ ಮುಳ್ಳು. ಆದರೂ ನೆರೆ ಯೆಂದು ಇಂದು ನಿನ್ನಿಂದ ನಾನು ಪಡೆದ ಉಪಚಾರ ಸಂಸಾರ ಹೊಕ್ಕು

ತಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಜನಗಳಿಂದಲೇ ಪಡೆದವರೆಂದು ನನಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತೆ, ಪರರ ದುಃಖಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕಣ್ಣಾರಕಂಡದ್ದೆ ಆದರೆ ಹುಚ್ಚು ಹತ್ತಿ ಓಡಿ ಬಿಡು ವುರು. ಈಗ ತಾನೆ ನಾನೊಬ್ಬನೆ ಕೂತು ಸುಮ್ಮನೆ ಭಾವಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ, ನನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಬೀವಮಾನವನ್ನು ನೀನು ಒಪ್ಪುತ್ತಿತ್ತೆನ್ನಲ್ಲಿ ಬುಡಮುಟ್ಟ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿರುತ್ತಾ. ಹೀಗೆ ಯಾರೂ ಒಂದು ದಿನವಾದರೂ ನನಗೆ ಉಣ್ಣಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ; ಇಷ್ಟು ಯತ್ನಪಟ್ಟು ಯಾರೂ ನನಗೆ ಆದರ ತೋರಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಊಟ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಆನಂದವಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿನ್ನಿಂಟ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಇಂದು ಕಲಿತೆ, ರಮೆ. ”

ಮಾತು ಕೇಳಿ ರಮೆಯ ಸರ್ವಾಂಗವೂ ಮುಳ್ಳುಮುಳ್ಳಾಗಿ ಜುಮ್ ಜುಮ್ ಎಂದು ಅದುರುತಿತ್ತು; ಆದರೆ ಅವಳು ತಕ್ಷಣವೇ ಸ್ಥಿರಳಾಗಿ ಎಂದಳು. “ ಇದನ್ನು ಮರೆಯಲಿಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ಬಹಳ ವಿಳಂಬವಾಗದು. ಎಂದಾದರೊಂದು ದಿನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಜದ್ದರೆ ಅತಿ ತುಚ್ಛವೆಂದೇ ತೋರೀತು. ”

ರಮೇಶ ಉತ್ತರವನ್ನೇನೂ ಕೊಡಲಿಲ್ಲ. ರಮೆಯಿಂದಳು. “ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ದೂಷಣೆ ಮಾಡಬೇಡಿ, ಅಷ್ಟೇ ನನ್ನ ಭಾಗ್ಯ. ”

ರಮೇಶ ತಿರಗೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದಿಕ್ಕಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದನು. “ ಇಲ್ಲ, ರಮೆ, ದೂಷಣೆ ಮಾಡೆ, ಭೂಷಣೆ ಮಾಡಿಯೂ ಅಲೆಯೆ; ಈ ದಿವಸ ನನಗೆ ದೂಷಣೆ ಭೂಷಣೆಗಳಿಗೆ ಮೀರಿದುದು ! ”

ರಮೆ ಉತ್ತರವೇನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ತುಸ ಹೊತ್ತು ಸ್ಥಿರಳಾಗಿ ಕುಳಿ ತಿದ್ದು, ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಎದ್ದು ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ಅಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲದ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳ ಎರಡೂ ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕಂಬನಿದುಂಬಿ ದಪ್ಪ ದಪ್ಪ ಹನಿಗಟ್ಟಿ ಟಪ ಟಪನೆ ಮಳೆಗರೆದವು.

೧೧

ಎರಡುದಿನಗಳವರೆಗೂ ದೊಡ್ಡ ಮಳೆಯಾಗಿತ್ತು; ಆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಮಾತ್ರ ಕೊಂಚ ಬಿಡುವು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಒಳಂಗಲದ ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲೆ ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯ ಹತ್ತಿರ ಕುಳಿತು ರಮೇಶ ಜಮೀನುದಾರಿ

ಕಡತಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತು ಜನ ರೈತರು ಬಂದು, “ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ, ಜೀವ ಉಳಿಸಬೇಕು, ನೀವಿಲ್ಲ ವೆಂದರೆ ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಳ ಕೈಹಿಡಿದು ತಿರುದುಣ್ಣಬೇಕಾಗುತ್ತೆ!” ಎಂದು ಗೋಳಿಟ್ಟರು.

ರಮೇಶ ಬೆಪ್ಪಾಗಿ ಕೇಳಿದನು. “ಎನಾಯಿತು?”

ರೈತರೆಂದರು; “ನೂರೆಕರೆಯಷ್ಟು ಗದ್ದೆಬೈಲು ಮುಳಿಗೆ ಹೋಯಿತು, ನೀರು ದೂಡದೆ ಹೋದರೆ ಭತ್ತವೆಲ್ಲಾ ಕೊಳೆತು ಹಾಳಾಗ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ರಾಯರೆ, ಊರಲ್ಲಿ ಬಂದು ಮನೆ ಸಹ ಉಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲ!”

ಈ ಮಾತು ರಮೇಶನಿಗೆ ಆರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗೋಪಾಲನು ಅವ ರನ್ನು ಒಂದೆರಡು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಿ, ವಿಷಯವನ್ನು ರಮೇಶನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿದನು: “ಬಂದು ನೂರು ಎಕರೆ ಮಾತ್ರ ಭತ್ತದ ಗದ್ದೆಗಳು ಈ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಇರುವ ಒಂದೇ ಆಧಾರ. ಎಲ್ಲ ರೈತರೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಗದ್ದೆಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೂಡಲಿಗೆ ಸರ ಕಾರದ ಭಾರಿ ಕಟ್ಟಿ, ಪಡುವಲು ಮತ್ತು ಬಡಗಿಗೆ ದಿಣ್ಣೆ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮದ ವಸತಿ, ತೆಂಕಲಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕಟ್ಟಿಯೊಂದು ಘೋಷಗೇರಿ ಮತ್ತು ಕಳ್ಳಂಜ ಯವರಿಗೆ ಸೇರಿದುದು. ಇತ್ತಲಿಂದ ನೀರನ್ನು ಬೇಗನೆ ಇಳಿ ಹೊಡೆಯ ಬಹುದು ಸರಿಯೆ, ಆದರೆ ಆ ಕಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು ಜಲವಿರುವಂತಿದೆ. ವರ್ಷವೊಂದಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಮೀನು ಮಾರಾಟ ವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಜಮೀನುದಾರ ವೇಣೀರಾಯರು ಕಾನವಿಟ್ಟು ಬಂದು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ರೈತರು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಹಟಮಾಡಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದು ಈಗ ತಾನೆ ಅಳುತ್ತಾಳುತ್ತ ಎದ್ದು ತಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.” ರಮೇಶ ಇನ್ನು ಕೇಳ ಲಿಕ್ಕೆ ಕಾಯಲಿಲ್ಲ. ಬೇಗ ಬೇಗನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಒಳಹೊಕ್ಕಾಗ ಹೊತ್ತು ಮುಳಿಗೆತ್ತು. ನೇಣಿ ದಿಂಬಿಗೆ ಬರಗಿ ನಶ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಹತ್ತಿರ ಕುಲಧರರಾಯರು ಕೂತಿ ದ್ದಾರೆ; ಇದೆ ಮಾತು ಸಡೆಯುತ್ತಿರಬಹುದು.

ರಮೇಶ ಕೊಂಚವೂ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಹಾಕದೆ ಹೇಳಿದನು.

“ಜಲದ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಇನ್ನು ಒಂದು ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಗದು, ಈಗಲೇ ಅದನ್ನು ಕಡಿದುಬಿಡಬೇಕು?”

ವೇಣಿ ಡಬ್ಬಿಯನ್ನು ಹಲಧರನ ಕೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ತಲೆಯತ್ತಿ ಕೇಳಿದನು. “ಯಾವ ಕಟ್ಟಿ?”

ರಮೇಶ ಕುಸಿತನಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದನು; ಸಿಟ್ಟು ಹತ್ತಿ ಕೇಳಿದನು. “ಜಲದ ಕಟ್ಟಿ ಇನ್ನೊಂದಿದೆಯೋ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ? ಕಡಿಯದೆ ಬಿಟ್ಟರೆ ಹಳ್ಳಿಗ ರಿಲ್ಲರ ಭತ್ತ ಕೊಂಚವೂ ಉಳಿಯದಂತೆ ಕೊಳೆತು ಹೋಗುತ್ತೆ. ನೀರನ್ನು ಹೊರದೂಡಿ ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪಣೆ ಕೊಡಿ”

ವೇಣಿಯೆಂದನು. “ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಗಳ ಮೀನು ಹೊರಬಿದ್ದು ಮೋಗಿ ಬಿಡುತ್ತದಲ್ಲಾ, ಆ ವರ್ತಮಾನ ಇಟ್ಟಿ ದ್ವಿಯಾ? ಈ ದುಡ್ಡು ಕೊಡುವರಾರು? ರೈತರೂ ಅಥವಾ ನೀನೋ?”

ರಮೇಶ ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆದು ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. “ರೈತರು ಬಡ ವರು; ಅವರಿಂದ ಕೊಡುವುದಂತೂ ಆಗಲೇ ಆಗದು, ನಾನು ತಾನೆ ಏಕೆ ಕೊಡಬೇಕೋ ಅರಿಯೆ?”

ವೇಣಿಯುತ್ತರವಿತ್ತನು. “ಹಾಗಾದರೆ ನಾವೇಕೆ ಹಾನಿಗೀಡಾ ಗಬೇಕು. ಅದ ನಾನೂ ಅರಿಯೆ!” ಹಲಧರನ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ, “ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ, ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ನಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜಮೀನದಾರಿ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.” ಎಲೊ ರಮೇಶ ತಾಯಿಗ್ಗಂಡರು ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಇದುವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಗೋಳಿಟ್ಟರು. ನಾನೆಲ್ಲಾ ಬಲ್ಲಿ. ನಿನ್ನ ಮನೆ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಭಂಟನಿಲ್ಲವೋ? ಅವನ ಕಾಲಲ್ಲಿ ಎಕ್ಕಡಂದೆಯೋ ಇಲ್ಲವೋ? ಹೋಗು, ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅದೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡುವಿಯಂತೆ; ನೀರು ತನ್ನಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇಳಿದು ಹೋಗು ತ್ತದೆ.” ಎಂದು ವೇಣಿ ಹಲಧರರಿಬ್ಬರೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ‘ಹಿ, ಹಿ,’ ಎಂದು ತಮ್ಮ ರಸಿಕತೆಗೆ ತಾವೇ ನಗತೊಡಗಿದರು.

ರಮೇಶನಿಗೆ ಇನ್ನು ಸಹಿಸುವದು ಆಗದಾಯಿತು; ಆದರೂ ಬೇವ ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ತಡೆದುಕೊಂಡು ವಿನಯದಿಂದ ಹೇಳಿದನು.

“ನಮ್ಮ ಮೂರು ಮನೆಗಳಿಂದ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಲುಕ್ಕಾ ನನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಳ್ಳಲು ಹೋಗಿ ಬಡಬಗ್ಗರ ಪೂರ್ಣ ವರ್ಷದ ಕೊಳನು

ಕೊಳ್ಳೆಮಾಡಿದಂತೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹು ಕವ್ಮಿಯೆಂದರೂ ಐದಾರು ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಅವರದು ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ”

ವೇಣಿ ಕೈತಿರಿವಿ ಹಾಕಿ ಎಂದನು. “ಹಾಳಾದರೆ ಆಗಲಿ, ಅವರದು ಐದು ಸಾವಿರವಾದರೂ ಹೋಗಲಿ, ಐದರ ಮೇಲಿನ್ನೊಂದು ಸಾವಿರವಾದರೂ ಹೋಗಲಿ; ನನ್ನ ಹೊಸ್ತಿಲನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಸವೆಸಿದರೂ ಎರಡು ಕಾಸು ಬೇರೆ ಹೊರಬೀಳದು. ತಮ್ಮ, ಈ ಸೂಳೆಮಕ್ಕಳಿಗಾಗಿ ಇನ್ನೂರು ರೂಪಾಯಿ ಹಾರಹೊಡೆಯಬೇಕೋ ? ”

ರಮೇಶ ಕೊನೆ ಸಲದ ಚೇಷ್ಟೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಕೇಳಿದನು. “ ಇವರು ವರ್ಷಂಪೂರ್ತಿ ಏನುಣಬೇಕು ? ”

ಬಹಳ ಪರಿಹಾಸದ ಮಾತಿನಂತೆ ವೇಣಿಯೊಂದು ಸಲ ಇತ್ತ, ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಅತ್ತ, ಬಾಗುಲುರುಳಿ ತಲೆ ದೂಗಿಸಿ ನಕ್ಕು ಧೂಧೂಗರೆದು ಕೊನೆಗೆ ನೆಟ್ಟಗೆ ನಿಗರಿ ಕೂತು ಹೇಳಿದನು. “ ಏನುಣಬೇಕೆ ? ನೋಡುವಿ, ಸೂಳೆಮಕ್ಕಳು ಜಮೀನಿರೋರು ಅಡವು ಕೊಟ್ಟು ನಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಓಡಿಬರುತ್ತಾರೆ; ತಮ್ಮ, ತಲೆ ಕೊಂಚ ತಣ್ಣಗೆ ಮಾಡಿ ಕೊಂಡು ನಡೆ; ಹಿರಿಯರು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕೂಡಿ ಹಾಕಿ ಇಗೋ ನೋಡು, ಅವರು ತಿಂದ ಮೇಲೆ ಮಿಕ್ಕ ಒಂದೂ ಲರ್ಧ ಚೂರು ಉಳಿಸಿ ಹಾಕಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ; ಇದನ್ನೇ ನಾವು ಹಾಗೂ ಹೀಗೂ ಹಿಗ್ಗಾ ಮುಗ್ಗಾ ತಿಕ್ಕಾಡಿ ಕೂಡಿಸಿಗೀಡಿಸಿ, ತಿಂದು ಉಂಡು, ತಿರಗೂ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಬೇಕು. ಅವರೇನುಂಡಾರೆ ? ಸಾಲಗೀಲ ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜನರು ಬಡ್ಡಿಯಾಳುಗಳನ್ನ ಸಣ್ಣ ಜನವೆಂತನ್ನುವುದೇಕೆ ? ”

ಅಪಮಾನದ ರೋಷದಿಂದ, ಬೆಂದು ರಮೇಶನ ಮುಖವು ಬೇಗು ದಿಯಾಯಿತು. ಆದರೂ ದನಿಯನ್ನು ಶಾಂತವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹೇಳಿದನು. “ ತಾವೇನೂ ಮಾಡಬಾರದೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಇಲ್ಲಿ ನಿಂತು ವಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿರದು. ನಾನು ರಮೆಯಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರಟೆ; ಅನಳೊಪ್ಪಿದರೆ ತಮ್ಮೊಬ್ಬರ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದೇನೂ ಆಗದು. ”

ವೇಣಿಯ ಮುಖವು ಗಂಭೀರವಾಯಿತು; “ಒಳ್ಳೇದು, ಹೋಗಿ ನೋಡಪ್ಪ, ಅವಳ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಇಷ್ಟ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಅವಳು ಸಾಧಾರಣ ಹೆಣ್ಣಲ್ಲ, ಅವಳನ್ನು ಮರೆಸುವುದು ಸುಲಭವಲ್ಲ. ನೀನಂತೂ ಹಸುಳೆ, ನಿಮ್ಮಿಬ್ಬರಿಗೆ ಸಹ ಅವಳು ಚಳ್ಳೆ ಹಣ್ಣು ತಿನ್ನಿಸಿ, ಕಣ್ಣೀರು ಮೂಗನೀರ ಸುರಿಯಿಸಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಬಿಟ್ಟ ವಳು! ಏನಯ್ಯಾ ಚಿಕ್ಕಪ್ಪ?” ಎಂದನು.

ಚಿಕ್ಕಪ್ಪನ ಮತಾಮತಕ್ಕೆ ರಮೇಶನಿಗೆ ಕುತೂಹಲವಿರಲಿಲ್ಲ; ವೇಣಿಯ ಈ ಅತ್ಯಂತ ಅಪಮಾನಕರವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವೀಯುವುದಕ್ಕೂ ಅವನಿಗೆ ಸರಿಬೀಳಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ತುಳಸಿಕಟ್ಟೆಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ದೀಪವನ್ನಿಟ್ಟು ನಮಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿ ರಮೆ ತಲೆಯೆತ್ತುತಲೆ ಬೆರಗಾಗಿ ಬೆಸವಾದಳು; ಎದುರಿಗೇನೆ ರಮೇಶ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ. ಅವಳ ತಲೆಯ ಮೇಲಿನ ಸೆರಗು ಕೊರಳಿಗೆ ಬಿಗಿದಿದೆ; ನೇರವಾಗಿ ಅವಳು ಆಗ ತಾನೆ ರಮೇಶನಿಗೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದವಳಂತೆಯಾಯಿತು. ರೋಷದ ಸಂತಾಪದಲ್ಲಿ ಆತುರದಲ್ಲಿ ಆ ಮೊದಲು ದಿನದ ನಿಷೇಧವಾಕ್ಯ ರಮೇಶನ ನೆನಪಿಗೇ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಅವನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಒಳಕ್ಕೆ ಬಂದು ನಿಂತನು, ಮತ್ತು ರಮೆಯನ್ನು ಆ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ಕಾದಿದ್ದನು; ಇಬ್ಬರೂ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಮೇಲೆ ಇದೇ ಮೊದಲು ನೋಡಿದ್ದು.

“ನೀನು ನಿಜವಾಗಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಕೇಳಿರಬೇಕು. ನೀರನ್ನು ಹೊರದೂಡಲು ನಿನ್ನ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಒಂದಿದ್ದೆನೆ” ಎಂದು ರಮೇಶನು ಉಪಚಾರವಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳಿದನು.

ರಮೆಯ ಏಸ್ಮಯದ ಭಾವವು ಕಡಿದು ಹೋಯಿತು; ಅವಳು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೆರಗನ್ನು ಹೊದ್ದು ಎಂದಳು. “ಅದೆಂತಾದೀತು? ಅದಲ್ಲದೆ ದೊಡ್ಡದೊಂದನವರ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲ.”

“ಇಲ್ಲ, ಬಲ್ಲೆ. ಅವನೊಬ್ಬನ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದೇನಾದೀತು?”

“ನೀರನ್ನು ಹೊರಬಿಡುವುದುಚಿತವೇ ಸರಿ, ಆದರೆ ಮೀನನ್ನು ಅಡ್ಡಗಿಸಲಿಕ್ಕೇನುಪಾಯ ಮಾಡೀರಿ?”

“ಅಷ್ಟೊಂದು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ನಡೆಯದು. ಈ ವರುಷ ಆ ಹಣದ ಹಾನಿಯನ್ನು ನಾವು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇ ಬೇಕು; ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ.”

ರಮೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು.

“ಹಾಗಾದರೆ ಒಪ್ಪಿಗೆಯುಂಟಷ್ಟೆ?” ಎಂದು ರಮೇಶನೇ ಮುಂದುವರಿಸಿದನು.

ರಮೆ ಮೆದುದನಿಯಲ್ಲಿ “ಇಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೊಂದು ಹಣ ಕಳಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ನನ್ನಿಂದ ಸಾಗದು” ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು.

ರಮೇಶ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಮಂಕಾಗಿ ಹೋದನು. ಅವನಂತೂ ಇಂತಹ ಉತ್ತರವನ್ನು ಆಶಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೆ ಬದಲು, ಅದು ಹೇಗೋ, ಖಂಡಿತ, ಧೃಢಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದನು, ಅವನು ಸ್ವಂತ ತಾನಾಗಿಯೇ ಬಂದು ಬೇಡಿದರೆ ಅವಳಿಂದಿಗೂ ನಿರಾಕರಿಸಳಿಂತ. ರಮೆ ಮೊಗವನ್ನು ಎತ್ತದೆಯೆ ರಮೇಶನ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿರಬೇಕು. “ಅದಲ್ಲದೆ ಆಸ್ತಿ ನನ್ನ ತಮ್ಮನದು, ನಾನು ರಕ್ಷಕಳು ಮಾತ್ರ” ಎಂದಳು.

“ಆಲ್ಲ, ಅರ್ಧ ನಿನ್ನದೇನೆ.”

“ಬರಿ ಹೆಸರಿಗೆ. ಅಪ್ಪನಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿಯೆ ತಿಳಿದಿತ್ತು, ಎಲ್ಲವೂ ಜಯ ನಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆಯೆಂದು, ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೆ ಅರ್ಧಮಟ್ಟಿಗೆ ನನ್ನ ಹೆಸರಿಗೆ ಬರೆದು ಹೋದ” ಎಂದು ರಮೆ ಉತ್ತರಕೊಟ್ಟಳು.

ಹಾಗಾದರೂ ರಮೇಶ ವಿನಯದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಕೊಂಡನು. “ರಮೆ, ಇದೆಷ್ಟು ಹಣ? ನಿಮ್ಮ ಸ್ಥಿತಿ ಇತ್ತ ಕಡೆಯ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಈ ನಷ್ಟಗಣನೆಗೆ ಬಾರದು, ನಾನು ಅಂಗಲಾಚಿ ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ರಮೆ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನಗಳ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಬಡಿಯಬೇಡ. ಯಥಾರ್ಥ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ನೀನು ಇಷ್ಟು ನಿಷ್ಕರಳಾಗಿ ಬಲ್ಲಿಯೆಂದು ಕನಸಲ್ಲಿ ಸಹ ನಾನರಿತಿರಲಿಲ್ಲ.”

ರಮೆ ಅದೇ ಮೆಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತಳು. “ಸ್ವಂತ ನಷ್ಟಕ್ಕೆ

ಗಮನಕೊಡಲಾರೇನೆಂತ ಸಿಷ್ಟರಳೆನ್ನುವುದಾದರೆ, ನಾನು ಅದೆ ಸರಿ, ಅದೆ ಉತ್ತಮ, ತಮಗೆ ದಯೆ ಇಷ್ಟೊಂದುಂಟಷ್ಟೆ, ನೀವೆ ನಷ್ಟ ಕಟ್ಟಿಕೊಟ್ಟ ರಾಯತು. ”

ಅವಳ ಆ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಏದ್ರೋಹವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ರಮೇಶ ಕಿಡಿಕಿಡಿಯಾದನು; “ ರಮೆ, ಮನುಷ್ಯ ಘಟ್ಟಿ ಹೌದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುವುದು ದುಡ್ಡಿನ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ. ಈ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶ ಎಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ, ಇಲ್ಲಿಯ ಮನುಷ್ಯನ ನಿಜ ರೂಪ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ ನಿನ್ನದೂನೂ ಗುರ್ತು ಇಂದು ಸಿಕ್ಕಿತು. ಆದರೆ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನೆಂದಿಗೂ ಹೀಗೆಂತ ತಿಳಿದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬಹು ಬಹು ಮೇಲಿನವಳೆಂದು ಸದಾ ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದೆ. ಆದರೆ ನೀನು ಅದಲ್ಲ. ನಿನ್ನನ್ನು ಬರಿ ನಿಷ್ಕರಳೆಂಬುದು ತಪ್ಪು; ನೀನು ಅತಿ ನೀಚಳು ಅತಿ ಕ್ಷುದ್ರ.....” ಎಂದು ನಡಗು ವದನಿಯಲ್ಲುಸುರಿದನು.

ಅಸಹ್ಯ ನಿರ್ಮಯದಿಂದ ರಮೆ ಕಣ್ಣುಗಳೆರಡನ್ನೂ ಸಿಳುಕಿಸಿ “ ಎನು ನಾನು ? ” ಕೇಳಿದಳು.

“ ನೀನು ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳು, ಅತ್ಯಂತ ಹೀನ; ನಾನು ಬಹಳ ವ್ಯಾಕುಲ ಸಾಗಿದ್ದೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತು ನನ್ನಲ್ಲಿ ನಷ್ಟ ಕಟ್ಟಿಕೊಡುವ ಬಲವಂತ ವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೀಯಲ್ಲಾ ! ಆದರೆ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಸಹ ಬಾಯಿಬಿಟ್ಟು ಈ ಮಾತನ್ನು ಅನ್ನಲಾರದೆ ಹೋದ, ಗಂಡಸಾಗಿ ಅವನ ಗಂಟಲಿಗೆ ತಡೆದ ಮಾತು ಹಂಗಸಾಗಿ ನಿನ್ನ ಬಾಯಿಗೆ ತೊಡಕಲಿಲ್ಲ ! ನಾನು ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ನಷ್ಟ ಕಟ್ಟಿಕೊಡಬಲ್ಲೆ; ಆದರೆ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ನಿನಗೆ ಇಂದು ತಿಳುಹಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ರಮೆ, ಸಂಸಾರದೆಲ್ಲ ಪಾಪಗಳಿಗಿಂತ ಮನುಷ್ಯನ ಕರುಣೆಯ ಮೇಲೆ ಬಲವಂತ ಮಾಡುವುದು ಮಹಾಪಾತಕ; ಈಗ ನೀನದನ್ನೆ ಮಾಡಿ ನನ್ನ ಹತ್ತಿರ ಹಣದ ಆದಾಯಕ್ಕೆ ಕೈಚಾಚಿದೆ ” ರಮೇಶನೆಂದನು.

ರಮೆ ವಿಹ್ವಲಳಾಗಿ ಮಂಕು ಬಡಿದವಳಂತೆ ಬಿರುಗಣ್ಣುಬಿಟ್ಟು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಒಂದು ಮಾತು ಸಹ ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನು ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಂತ ಧೃತಿ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ನನ್ನ

ದುರ್ಬಲತೆ ಎಲ್ಲಿಂಬುದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿನ್ನು ಹಿಂದಿ ರಸದ ತೊಬ್ಬೊಂದನ್ನೂ ಪಡೆಯಲಾರಿರಿ. ಅದನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನನ್ನ ವರ್ತನವನ್ನೂ ತಿಳಿಸಿಹೋಗುತ್ತೇನೆ; ಈಗಲೆ ಬಲವಂತದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಯನ್ನು ಕಡಿದುಬಿಡುತ್ತೇನೆ. ನಿಮ್ಮಿಂದಾದರೆ ತಡೆಯಬಹುದು.

ರಮೇಶ ಹೊರಟು ಹೋಗುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಕರೆ ದಳು. ಕೂಗನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶ ಹಿಡಿರುಗಿ ಬಂದು ಹತ್ತಿರ ನಿಂತೊಡ ನೆಯೆ ರಮೆಯಿಂದಳು. “ ನನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು ನನಗೇನೆ ಅಪಮಾ ನವೆಷ್ಟೋ ಮಾಡಿದರೂ ಅದೊಂದಕ್ಕೂ ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡ ಲೊಲ್ಲ; ಆದರೂ ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ತಾವು ಹೇಗೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಡಿ. ”

ರಮೇಶ ಕೇಳಿದನು. “ ಏಕೆ ? ”

ರಮೆಯಿಂದಳು. “ ಇಷ್ಟು ಅಪಮಾನವಾದ ಮೇಲೆಯೂ ನಿಮ್ಮೊ ಡನೆ ಏವಾದಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲಲು ನನಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ”

ಅವಳ ಮುಖ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮತ್ತು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಬಿಳಿತಿ ಹೋಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅವಳ ತುಟಿಗಳು ಎಷ್ಟು ಅದುರುತ್ತಿ ದ್ದವೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಜೆಯ ಮೊಬ್ಬರದಲ್ಲಿಯೂ ರಮೇಶ ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಆದರೂ ಮನಸ್ತತ್ವವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಲು ಅವಕಾಶವಾಗಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯಾಗಲಿ ಆಗ ಅವನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ, ತಕ್ಷಣ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. “ ಕಲಹದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ ನನಗೂ ಇಲ್ಲ, ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಒಳ್ಳೆಯತನದ ಬೆಲೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಇನ್ನು ಕೊಂಡವೂ ಇಲ್ಲ. ಆದುದಾಗಲಿ, ವಾಗ್ವಿವಾದದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ, ನಾನು ಹೊರಟೆ. ”

ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ ದೇವರ ಮನೆ ಬಾಗಿಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಇದಾವ ದನ್ನೂ ಅರಿಯಳು. ಹೊರಗೆ ಬಂದು ನೋಡಿದಳು, ರಮೆ ದಾಸಿಯನ್ನು ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದಾಳೆ. ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಏಚಾರಿಸಿದಳು. “ ಈ ನೀರು ಕೆಸರಲ್ಲಿ ಸಂಜೆ ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಹೊರ ಟಿಯೆ, ರಮೆ ? ”

“ ಒಂದಾವರ್ತಿ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನವರ ಬಳಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ, ಚಿಕ್ಕಿ ! ”

“ ದಾರಿಲಿಷ್ಟು ಕೆಸರು ಕಾಣಕ್ಕಿಲ್ಲ ನಮ್ಮವ್ವಾ ! ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಸ್ತೆ ಮಾಡಿಸವರೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರು, ಕುಂಕಮ ಚಲ್ಲಿದರೆ ಅರಿಸಿಕೊಬಹುದು. ದೇವರು ಅವರನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡಬೇಕು, ಬಡವರ ಪರಾಣಾನ ಹಾವಿನ ಕಾಟದಿಂದ ಬಡಿಸವರೆ ಕಾಣವ್ವಾ, ಈಗ ಹಾಯಾಗ್ಗಿತೆ ” ಎಂದು ದಾಸಿ ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಳು.

ಆಗ ರಾತ್ರಿ ಹನ್ನೊಂದುಗಂಟೆ ಇರಬಹುದು. ವೇಣಿಯ ಕೈಸಾಲೆ ಯಿಂದ ಬಹುಜನಗಳ ತಗ್ಗಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿನ ಮಾತುಗಳ ಸದ್ದು ಕೇಳಬರು ತ್ತಿತ್ತು. ಮುಗಿಲಲ್ಲಿ ಮೋಡ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಹರಿದು ತ್ರಯೋದಶಿಯ ಮಂದ ಬೆಳದಿಂಗಳು ವರಾಂಡದ ಮೇಲೆ ಬಂದು ಬಿದ್ದಿದ್ದಿತು. ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕಂಭಕ್ಕೆ ಬರಗಿ ಬಬ್ಬ ಭಯಂಕರಾಕಾರದ ಎಡತರದ ಮುಸಲಮಾನನು ಕಣ್ಣುಚ್ಚಿ ಕೂತಿದ್ದನು. ಅವನ ಮೊಗದ ಮೇಲೆಲ್ಲಾ ಹಸಿ ರಕ್ತಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹೊದ್ದ ವಸ್ತ್ರವೆಲ್ಲಾ ರಕ್ತದಿಂದ ಒಣ್ಣುಗಟ್ಟಿದೆ; ಆದರೂ ಅವನು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾನೆ. ವೇಣಿ ಕಡದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಅನುನಯಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. “ ಕೇಳು ಅಕಬರ, ಸ್ವೀಷನ್‌ಗೆ ನಡೆ. ಎಳೊರುಷ ಅವನಿಗೆ ಹಾಕಿಸದೆ ಹೋದರೆ ನಾ ಘೋಷಗೇರಿಯ, ವಂಶಕ್ಕೆ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ” ಹಿಂದುರುಗಿ ನೋಡಿ ಎಂದನು. “ ರಮೆ ನೀರ್‌ಒಂದು ಸಲ ಹೇಳಬಾರದೆ, ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೀ ಯಲ್ಲಾ, ಇದೇಕೆ ? ”

ಆದರೆ ರಮೆ ಹಾಗೆಯೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಂತೆ ಕೂತಿದ್ದಳು. ಅಕಬರಾಳು ಈ ಸಲ ಕಣ್ಣಿರದು ನೆಟ್ಟಗೆ ಸರಿದು ಕೂತು ಎಂದನು. “ ಸಾಭಾಸ್ ! ಹಾ ಹಾ, ತಾಯಿಹಾಲ ಕುಡಿದವರೆ ಸರಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ! ಲತ್ತಿ ಹಿಡ ದರು ಸರಿ ! ”

ವೇಣಿ ವ್ಯಸ್ತನಾಗಿ ರೇಗಿ ಎಂದನು. “ ಆ ಮಾತೆ ಹೇಳು ಅಂತ ನಾನು ಹೇಳೋದು, ಅಕಬರ ! ಯಾರ ದೊಣ್ಣೆಯಿಂದ ನಿನಗೆ ಗಾಯವಾ ಯಿತು ? ಆ ವೋಟನದೊ, ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನಿ ಭಂಟನದೊ ? ”

ಅಕಬರನ ಮೇಲ ತುಟಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ತುಸು ನಗೆ ಮೂಡಿತು. “ ಆ ಲೊಣ್ಣು ಹಿಂದೂಸ್ಥಾನೀದೆ ? ಆ ನನ್ನ ಮಗಾಗೆ ಲಾಠಿ ಬರತೈತೆ,

ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ? ಎಲವ್ವಾ ಗಹತ್, ಎನಂತಿಯೊ, ನಿನ್ನ ಮೊದಲನೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆನೇ ಅವನು ಕುಂತು ಬಿಡಲಿಲ್ಲವಾ? ” ಎಂದನು.

ಅಕಬರನ ಇಬ್ಬರು ಮಕ್ಕಳೂ ಅಲ್ಲಿ ಹತ್ತರದಲ್ಲಿಯೆ ಮಂಕು ಹಿಡಿದವರಂತೆ ಕೂತಿದ್ದರು. ಅವರಿಗೂ ಪೆಟ್ಟಾಗದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಗಹರ ತಲೆ ಯಾಡಿಸಿ ದನಿಗೊಟ್ಟನು, ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ. ಅಕಬರ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು. “ನನ್ನ ಕೈಯಾಗಳ ಎಟು ಅವನಿಗೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನ ಜಾನ್ ಇರತಾ ಇತ್ತೊ. ಗಹರನ ಲಾಯಿಯಿಂದಲೆ “ಬಾಪ್” ಎಂತ ಕುಂತು ಬಿದ್ದ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ.”

ರಮೆ ಎದ್ದು ಬಂದು ಅನತಿ ದೂರದಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು. ಅಕಬರ ಅವರ ಪೀರಪುರದ ವಕ್ಕಲು. ಬಹಳ ಕಾಲದಿಂದ ತನ್ನ ದೊಣ್ಣೆಯ ಜೋರಿನಿಂದ ಹಲವು ಆಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೆ ಇಂದು ಸಂಜೆಯ ಮೇಲೆ ರಮೆ ಕೋಪದಿಂದಲೂ ಅಭಿಮಾನದಿಂದಲೂ ಹುಚ್ಚುಳಂತಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಕರೆಯಿಸಿ ಕಟ್ಟಿಯ ಕಾವಲಿಗೆ ಕಳುಹಿದ್ದಳು, ಮತ್ತು ಬಂದು ಸಲ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನೋಡಬೇಕೆಂತಲೂ ಇದ್ದಳು. ರಮೇಶ ಆ ಹಿಂದೂ ಸ್ಥಾನಿಯ ಮೈ ಜೋರಿನ ಮೇಲೆ ಹೇಗೆ ಏನು ಮಾಡಬಲ್ಲನೆಂಬುದನ್ನು ! ಅವನು ತಾನೆ ಬಲು ಗಟ್ಟಿಗನಾದ ದೊಣ್ಣೆ ವಸ್ತ್ರಾದಿಯೆಂಬುದನ್ನು ರಮೆ ಕನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲ.

ಅಕಬರ ರಮೆಯ ಮುಖದ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಹೇಳಿದನು. “ಆಗ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಆ ನನ್ನ ಮಗನ ದೊಣ್ಣೆ ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಅಡ್ಡ ಮಾಡಿ ನಿಂತರು, ಅವ್ಯಾವರೆ, ಮೂರು ಮಂದಿ ತಂದೆ ಮಕ್ಕಳು ನಾವು ಆಳ್ವಾಡ್ಸಾಕೆ ಹರಿದೆ ಹೋಯ್ತು! ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಹುಲಿ ಹಾಂಗೆ ಅವರ ಕಣ್ಣು ಉರಿತಾ ಇದ್ದುದು ಅಂದರು. ‘ಅಕಬರ, ನೀನು ಮುದುಕಾ ಇದ್ದಿ, ಸರ್ದು ಹೋಗು ಕಟ್ಟಿ ಕಡೀದಾ ಹೋದರೆ ಹಳ್ಳಿ ಜನಾವೆಲ್ಲಾ ಸತ್ತು ಹೋಗತಾರೆ ಅಧಕ್ಕೇನೆ ಕಡೀಲೆಬೇಕು; ನಿಂಗೂ ನಿನ್ನ ಗರಾಮಾ ದಲ್ಲಿ ಜಮಿನ್‌ಗಿಮಿನ್ ಐತೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಂಡು ನೋಡು, ಎಲ್ಲಾ ಬರಬಾದು ಆಗ್ಲೊದರೆ ನಿನಗ್ಗೆಂಗಿರತ್ತೈತೆ?’” ನಾನು ಸಲಾಮು ಹೊಡೆದು ಅಂದೆ, ‘ಅಲ್ಲಾ ಮಾಡಿದ್ದಾಗತ್ತೈತೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ, ನೀನೊಂದು ತಡವೆ

ದಾರಿಬಿಟ್ಟು ನಿಂತುಕೊ, ನಿನ್ನ ಮರೇಲಿ ನಿಂತು ಇಗೊ ಕೆಲಬರು ನನಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಅಡ್ಡ ಮಾಡಿ ಝಪ್ ಝಪ್ ನೆ ಗುದ್ದಲಿ ಹೊಡಿತಾವರೆ, ಅವರ ಬುರುಡೆ ಬಡಿದಿಟ್ಟಾಡಿ ಬಿಡತಿ ಮಾಡತೇನೆ ! ”

ವೇಣಿ ಕೋಪವನ್ನು ತಡೆಯಲಾರದೆ ಮಾತಿನ ನಡುವಿನಲ್ಲಿ ಅರಿಚಿ ದನು. “ ಬೇಮಾನ್ತುಂಡೇದೆ- ಅವನಿಗೆ ಸಲಾಂ ಹೊಡೆದು ಬಂದು ಇಲ್ಲಿ ಚಾಲಾಕು ಹೊಡೀತೀಯೋ ? ”

ಅವರು ತಂದೆಮಕ್ಕಳು ನೂವರೂ ಒಂದೆ ಸರ್ತಿಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಕೈಗಳನ್ನೆತ್ತಿದರು ! ಅಕಬರನು ಕರ್ಕಶ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ಖಬರ ದಾರ ದೊಡ್ಡ ರಾಯರೆ, ಬೇಮಾನನ್ನಬೇಡ; ನಾವು ಮುಸಲಮಾನ- ಕ್ಕಳು, ಎಲ್ಲಾ ಸಹಿಸುತ್ತೇವೆ, ಅದಾಗಾಕ್ಕಿಲ್ಲ. ” ಹಣೆಗೆ ಕೈಹಾಕಿ ಕೊಂಚ ರಕ್ತವನ್ನು ಒರೆಸೆಸೆದು ರಮೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಎಂದನು. “ ಅರ ಬೇಮಾನ ಅಂತಿಯಾ ಅಕ್ಕಾ ? ಮನೇಲಿ ಕುಂತುಕೊಂಡು ಮಾನ ಇಲ್ಲ ಅಂತಿ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ, ಕಣ್ಣಿಂದ ನೋಡಬೇಕು, ತಿಳಿಬೇಕು, ಚಿಕ್ಕ ರಾಯರು ಯಾರು ಎಂತ ! ”

ವೇಣಿ ಮೊಗ ಸೊಟ್ಟಿಗೆ ಮಾಡಿ ಎಂದನು. “ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಏನು ! ಅದೆ ರಾಣೀಳಿ ಹೋಗಿ ಹೇಳಿ ಬಾ ! ಹೇಳು, ನೀನು ಕಟ್ಟಿಕಾಯ್ತಾ ಇದ್ದೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದು ನಿನಗೆ ಹೊಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ”

ಅಕಬರ ನಾಲಿಗೆ ಕಡಿದು ಹೇಳಿದನು. “ ತೋಬಾ, ತೋಬಾ, ಹಗಲನ್ನ ಕತ್ತಲು ಮಾಡು ಅಂತ ಹೇಳ್ತೀಯಾ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ ? ”

ವೇಣಿಯೆಂದನು, “ ಅಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಇನ್ನೇನಾದರೂ ಹೇಳು. ಇವತ್ತು ಹೋಗಿ ಗಾಯ ತೋರಿಸಿ ಬಾ, ನಾಳೆ ವಾರಂಟು ಹೊರಡಿಸಿ ಒಂದೆಪಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಜತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತೇನೆ ! ರಮೆ, ನೀನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ತಿಳಿ ಹೇಳಬಾರದೆ ! ಇಷ್ಟನುಕೂಲ ತಿರುಗಿ ಇನ್ನೆಂದಿಗೂ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ. ”

ರಮೆ ಮಾತನಾಡಲಿಲ್ಲ. ಒರಿ ಅಕಬರನ ಕಡೆಯೊಂದುಸಲ ನೋಡಿ ದಳು ಅಕಬರ ಕೊರಳ ಕುಲಿಕಿ ಎಂದನು. “ ಇಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಕ್ಕಾವರೆ, ಅದು ಕೈಲಿ ಆಗೋಕ್ಕಿಲ್ಲ. ”

ವೇಣಿ ಬಿದರಿಸಿ ಕೇಳಿದನು. “ಏಕೆ ಕೈಲಾಗದು?”

ಈ ಸಲ ಅಕಬರ ಕಿರಿಚೆಂದನು. “ಏನ ಹೇಳ್ತೆ ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ, ನಾಚಿಗೆ ಇಲ್ಲ ನನಗೆ? ನಾಲ್ಕು ಹಳ್ಳಿ ಜನ ನನಗೆ ಸರದಾರ ಆನ್ನೊಲ್ಲವಾ? ಅಕ್ಕಮ್ಮನವರೆ, ನೀನು ಹುಕ್ಕುಂ ಮಾಡು, ಆಸಾಮಿಯಾಗಿ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗ್ತೀನಿ; ಫರ್ಯಾದಿಯಾಗೋದು ಯಾವ ಮೊಗದಿಂದಾವ್ವಾ?”

ರಮೆ ಮೃದು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸಲವೆಂದಳು, “ಆಗಲಾರೆಯಾ ಅಕಬರ್?”

ಅಕಬರ ವೇಗವಾಗಿ ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಎಂದನು. “ಇಲ್ಲಾ ಅಮ್ಮಾವರೆ, ಇನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಾಡೇನು, ಸದರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮೈಯಾಗನ ಪೆಟ್ಟು ತೋರೋಕೆ ನನ್ನಿಂದ ಆಗೋಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಏಳೊ, ಎಲೊ ಗಫರ್, ಈ ಸರ್ತಿ ಮಕಾಣಿಗೆ ಹೋಗೋಣ. ನಾವು ಫರ್ಯಾದು ಮಾಡೋಕೆ ಆಗೋಕ್ಕಿಲ್ಲ.” ಎಂದು ಅವರು ಎಳಲಿಕ್ಕೆ ಉಜ್ಜುಗಿಸಿದರು.

ವೇಣಿ ಕ್ರೋಧ ಸಿರಾಶೆಗಳಿಂದ ಆವರಕಡೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಕಂಗಳಿರಡರಲ್ಲೂ ಕೆಂಡಗರೆಯುತ್ತಾ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕರಗದ ಬೈಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೆ ಬೈಯುತ್ತಾ, ಮತ್ತು ರಮೆ ತಾನೆ ತಾನಾಗಿ ಯಾವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೂ ಮಾಡದೆ ತಟಸ್ಥಳಾಗಿದ್ದುದರ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯದೆ ಅರಳಿಯಲ್ಲಿಯೆ ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಒಳಗೆ ಬೇಯುತ್ತಲಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲಜಗಿಯ ಅನುನಯ ವಿನಯ ಬಿದರಿಕೆ ರೇಗಾಟಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸದೆ ಅಕಬರ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳೊಂದಿಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದಾಗ ರಮೆಯ ಎದೆ ಬಿಚ್ಚಿ ದೀರ್ಘವಾದ ನಿಟ್ಟುಸಿ ರೊಂದು ಹೊರಬಿದ್ದು ಅವಳಿರಡು ಕಂಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಪನಿಯುಕ್ಕಿ ಒತ್ತು; ಇಂದಿನ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡಪಮಾನ ಸಹಿತ ಅವಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸೋಲಿಸಿ ವೃಥಾವಾಗಿ ಹೋದರೂ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಎದೆಯ ಮೇಲಾತುಕೊಂಡಿದ್ದ ಒಡೆಯೊಂದು ಇಳಿದು ಹೋದಂತೆ ಕೇವಲ ಆದದ್ದು ಅದೇಕೊ, ಕಾರಣವನ್ನು ಹುಡುಕಿದರೂ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತು. ಇರುಳೆಲ್ಲಾ ಅವಳಿಗೆ ಸಿದ್ಧ ಹತ್ತಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ನಂಜನಗೂಡಿನಲ್ಲಿ ಎದುರಿಗೆ ಕೂತು ಊಟಕ್ಕಿಟ್ಟಿದ್ದಳು, ತೆರವುಗೊಡದೆ ಅದೆ ಕಣ್ಣಿಂದ ಭಾಸವಾಗಿ ಆಲೆಯಹತ್ತಿತು, ಮತ್ತು ಆ ಸುಂದರ ಸುಕುಮಾರ ದೇಹದಲ್ಲಿ

ಇನ್ನೊಂದು ಮೋಹ, ಇಷ್ಟು ತೇಜಸ್ಸು ಎಂತು ಹೀಗೆ ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ಶಾಂತವಾಗಿ ಅಡಗಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿದಷ್ಟೂ ಅವಳ ಕಂಬನಿಯಲ್ಲಿ ಆ ಮುಖ ತೇಲುತ್ತಿತ್ತು.

೧೨

ಚಿಕ್ಕಂದಿನಲ್ಲಿ ಒಂದುದಿನ ರಮೇಶ ರಮೆಯನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದನು. ಅತ್ಯಂತ ಎಳೆಮಕ್ಕಳ ಪ್ರಣಯ; ಅದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ; ಅದರೂ ಅದೆಷ್ಟು ಆಳ, ಅದನ್ನು ಸಂಜನಗೂಡಲ್ಲಿ ಅವನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದನು; ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಆಳವೆಂಬುದನ್ನು ಸಮಸ್ತ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲಕ್ಕೆ ಸೆದುಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟು ಹೋದಂದು ಗುತಿಸಿದನು. ಆಮೇಲೆ ಆ ಭಯಂಕರ ರಾತ್ರಿಯ ಘಟನೆಯಾದನಂತರ ರಮೆಯ ದಿಕ್ಕು ಒಂದೇ ಎಟಿಗೆ ರಮೇಶನ ಹತ್ತಿರ ಮಹಾ ಮರುಭೂಮಿಯಂತೆ ಶೂನ್ಯವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಎನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರಿಂದ ತನ್ನ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇಯೇನು, ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಅರುಚಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ರಮೇಶನ ಕಲ್ಪನೆ ಸಹ ಮಾಡಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಮನೆಯೊಡೆದು ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ನಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವರೆಂಬಿಲ್ಲದೆಯಾಗಿ ಅವನ ಜೀವ ಇನ್ನೊಂದು ಗಳಿಗೆ ಸಹ ಆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇರಲು ಬೇಡದೆ ಹೋಗಿರುವಾಗ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಘಟನೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ಅವನು ತಲೆ ಕೊಡುವ ಕೂತನು.

ಕೆರೆಯ ಅತ್ತಕಡೆ ಪೀರವುರ ಗ್ರಾಮವೆ ಅವರ ಜಹಗೀರು. ಇಲ್ಲಿ ಮುಸಲಮಾನರೆ ಹೆಚ್ಚು. ಅವರೊಂದು ದಿನ ದಳಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ರಮೇಶನಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದರು; “ನಾವೆಲ್ಲರೂ ರಾಯರ ರೈತರೆಯಾದರೂ ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳು ಮರಿಗಳನ್ನು ಮುಸಲಮಾನರೆಂದು ಇಸ್ಕೂಲಿಗೆ ಸೇರಿಸರು. ಹಲವು ಸಲ ನಾವು ಪ್ರಯತ್ನ ಪಟ್ಟು ಫಲವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಯಿತು. ಮೇಷ್ಟರುಗಳು ನಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಏನುಮಾಡಿದರೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳರು” ಹೀಗೆಂದು ಗೋಳಿಟ್ಟರು. ರಮೇಶ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಕೋಪಗೊಂಡು ಹೇಳಿದನು. “ಇಂಥಹ ಅನರ್ಥಯ ಅತ್ಯಾಚಾರಗಳನ್ನು ಎಂದೂ ಕೇಳರಿಯೆ! ನಿಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಇಂದೆ ಕರತನ್ನಿರಿ; ನಾನೇನೆ ನಿಂತು ಸೇರಿಸುತ್ತೇನೆ.”

ಅವರೆಂದರು. “ ನಾವು ರೈತರಾದರೂ ಕಂದಾಯ ಸಲ್ಲಿಸಿ ಜಮೀನುಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದೇವೆ. ಇದರಿಂದ ಹಿಂದೂಗಳಂತೆ ಜಹಗೀರುದಾರರಿಗೆ ಹೆದರುವರಲ್ಲ; ಆದರೆ ಇಂಥಹ ಕಡೆ ಕಾದಾಡುವುದು ಲಾಭಕಾರಿಯಲ್ಲ; ಕಾರಣ ಬರಿ ಜಗಳಹತ್ತಿ ಬಿಡುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ನಿಜವಾದ ಉಪಕಾರವೇನೂ ಆಗದು. ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ತಮ್ಮೊಳಗೇನೇ ನಾವೆಲ್ಲರೂ ಸೇರಿ ಚಿಕ್ಕದೊಂದು ಸ್ಕೂಲನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಕೊಂಚ ಸಹಾಯ ಮಾಡಿದರೇ ಸಾಕು. ” ಕದನವ್ಯಾಜ್ಯಗಳೆಂದರೆ ರಮೇಶನಿಗೂ ಬೇಸರವಾಗಿದ್ದಿತು. ಇದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸಗೊಡದೆ ಸುತರಾಂ ಇವರ ಪರಾಮರ್ಶವೆಯುಕ್ತವೆಂದು ವಿವೇಚಿಸಿ ಅನುಮೋದಿಸಿ ಅಂದಿನಿಂದ ಈ ಹೊಸ ವಿದ್ಯಾಲಯವನ್ನು ಹೂಡುವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಮುಳಿದನು. ಇವರಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ರಮೇಶ ಸ್ವಸ್ಥತೆಯನ್ನು ಪಡೆದುದು ಮಾತ್ರವೆ ಅಲ್ಲ, ಈ ಒಂದು ವರುಷದಿಂದ ಅವನ ಕುಗ್ಗಿದ್ದ ಬಲ ಸಹಿತ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಮೈಯಿಕ್ಕುತ್ತ ಬಂತು. ‘ ಕುಂಟೆ ಭಾವಿಯಲ್ಲಿನ ಹಿಂದೂ ನೆರೆಹೊರೆಯರಂತೆ ಇವರು ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಕಲಹಕ್ಕೆ ಕಾಲು ಕೆರದುಕೊಂಡಿರರು; ಕಲಹವಾದಿದರೂ ಇವರು ಪ್ರತಿ ಕೈಯಿಂದಲೂ ಒಂದು ಸಂಬರಿಗೆ ರುಜುಹಾಕಿ ಬರಲು ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಓಡರು. ಆದಕ್ಕೆ ಬದಲು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಯಜಮಾನರು ಪೋಷಕರು ಇವರ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನೇ ತಪ್ಪೊ ಒಪ್ಪೊ ಏನಾದರೂ ಆಗಲಿ, ಮನ್ನಿಸಿ ನಡೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಪತ್ತೇನಾದರೂ ಬದಗಿದರೆ ಒಬ್ಬರ ಬೆಂಬಲ ಕೊಬ್ಬರು ನಿಂತು ಸರ್ವಾಂತಃಕರಣದಿಂದಲೂ ಮುಂದೆ ಹಾಯ್ದು ಬರುತ್ತಾರೆ. ’ ಎಂದು ರಮೇಶನಿಗೆ ಅನಿಸಿತು. ಅವನಿಗೆ ಹಿಂದೂ ಗ್ರಾಮವಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ, ಉತ್ತಮರಾಗಲಿ ಹೀನರಾಗಲಿ ಬೆರೆಯುವುದನ್ನು ಕಂಡರಿಯನು.

ಮೊದಲಿಗೇ ಜಾತಿಭೇದದಲ್ಲಿ ರಮೇಶನಿಗೆ ಎಂದೂ ಶ್ರದ್ಧೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಈ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಹಿಡಿದು ಹೋಲಿಸಿ ಅವನ ಅಶ್ರದ್ಧೆ ನೂರ್ಮಡಿ ಹೆಚ್ಚಿಹೋಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜದಲ್ಲಿಯ ಅಸಮತೆಯೇ ಈ ಹಿಂಸೆ ಹಗಿತನಗಳಿಗೆ

ಕಾರಣವೆಂದು ಅವನು ಸ್ಥಿರಮಾಡಿದನು. ಮುಸಲಮಾನರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಮಾನರು. ಅಂಥಹ ಐಕ್ಯದ ಕಟ್ಟು ಇವರಲ್ಲಿರುವಂತೆ, ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ, ಆಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಜಾತಿಭೇದವನ್ನು ಅಡಗಿಸಲು ಉಪಾಯವಿಲ್ಲದಿರಲು, ಅಷ್ಟೇ ಏನು, ಇದರ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಎತ್ತುವುದೆ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಪ ಅಸಂಭವ; ಹೀಗಿರಲು ಕಲಹವಿವಾದಗಳನ್ನು ಹಗುರು ಮಾಡಿ ಸ್ನೇಹಪ್ರೀತಿಗಳನ್ನು ನೆಡುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಾಸಪಡುವುದು ಗಾಳಿ ಗುದ್ದಿ ಮೈ ನೋಯಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ. ಈ ಕೆಲವರುಷಗಳಿಂದ ತಾನು ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಗ್ರಾಮಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೈ ಮುರಿದುಕೊಂಡುದು ಅವನಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಅನುತಾಪದ ವಿಷಯದಂತೆ ಹೊಳೆಯಿತು. ಇವರು ಹೀಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಉಂಡ, ಇಲ್ಲಿ ಉಂಡ, ಎಂತಲೆ ಬಹುದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಹೋರಾಡುತ್ತಾ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತು ಇದೇ ಬಗೆಯಾಗಿಯೇ ಇನ್ನೂ ಬಹುದಿನ ಕಳೆಯಲೂ ಬಹುದು. ಇವರ ಒಳಿತು ಎಂದಿಗೂ ಎತರಿಂದಲೂ ಆಗಲಾರದು ! ಆದರೆ ಮಾತು ಪಕ್ವಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಬಲುದಿನವಾಯಿತು, ಅವನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮನನ್ನು ಭೆಟ್ಟಿಯಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಆ ಮಾರಾಮಾರಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇಕೆಂತಲೇ ಅವನು ನೋಡಲು ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇಂದು ಮುಂಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಅವನು ನೇರವಾಗಿ ಅವಳ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತನು. ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅಭಿಜ್ಞತೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ನಂಬುಗೆ ಇತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಅವನೇ ಅರಿಯ. ರಮೇಶ ಕೊಂಚ ಅಚ್ಚರಗೊಂಡೇ ನೋಡಿದನು; ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇನೆ ಮಿಂದು ಮಡಿಯುಟ್ಟು ಮಣೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂತು ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಈ ಮೊಬ್ಬರದಲ್ಲಿಯೆ ವುಸ್ತುಕವೊಂದನ್ನು ಓದುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಅವಳಿಗೂ ಏನೂ ಆಶ್ಚರ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ವುಸ್ತುಕವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟು ಅದರಿಸಿ ಅವನನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಕೂಡಿಸಿ, ಕೊಂಡಳು ಮತ್ತು ಮುಖವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಿ ಕೇಳಿದಳು. ‘ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿಗೇನೇ ?’

ರಮೇಶನೆಂದನು. ಬಲುದಿನಗಳಾದವು, ನಿನ್ನನ್ನು ನೋಡಲಿಲ್ಲ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ನಾನು ಪೀರಪುರದಲ್ಲೊಂದು ಸ್ಕೂಲು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೆಂದಳು. “ಕೇಳಿದ್ದೇನೆ, ಆದರೆ ನನ್ನಮ್ಮ ಸ್ಕೂಲಲ್ಲಿ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲವೇಕೆ, ಹೇಳು ನೋಡೋಣ ?”

ಆ ಮಾತು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ! ಇವರ “ಕಲ್ಯಾಣ ಕ್ಯಾಗಿ ಯತ್ನಿಸುವುದು ವ್ಯರ್ಥ ಶ್ರಮ. ಯಾರ ಒಳಿತನ್ನು ಇವರು ಸಹಿಸರು; ಅಭಿಮಾನ ಅಹಂಕಾರಗಳು ಇವರಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಲಿವೆ. ಇಂಥವರ ನಡುವೆ ತೇಕಿ ತೇಕಿ ಸಾಯುವದರಲ್ಲಿ ಲಾಭವಿಲ್ಲ; ಬರಿ ಒಳ ಗೊಳಗೆ ಹಗೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ಫಲ ದೊರೆಯಬಹುದಾದ ಕಡೆ ನಾನು ದುಡಿಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ.”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನೆಂದಳು. “ಈ ಮಾತು ಹೊಸದಲ್ಲ, ರಮೇಶು ! ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಒಳ್ಳೇದನ್ನು ಮಾಡುವ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತವರಿಗೆ ಹಗೆಗಳು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಲೆ ಇರುವರು. ಅದಕ್ಕೆ ಬೆದರಿ ಹಿಂಜರಿಯುವದಕ್ಕೆ ನೀನು ಬೆರೆಯಬಹುದೆ, ಮಗು ! ಬಲು ಭಾರವನ್ನು ಹೊರಲು ದೇವರು ನಿನಗೆ ಹೆಗಲಿತ್ತಿರುವಾಗ ನೀನದನ್ನು ವಹಿಸಲೇ ಬೇಕು. ಆದರೆ, ಹೌದು, ರಮೇಶು, ನೀನೇನಾದರೂ ಅವರ ಕೈಲಿ ನೀರು ಕುಡಿಯುತ್ತಿಯಾ ?”

ರಮೇಶ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದನು. “ಇಲ್ಲಿ ನೋಡು ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಇಷ್ಟರಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಕಿವಿಯತನಕ ಮುಟ್ಟಿದೆ; ಇನ್ನೂ ಕುಡಿದಿಲ್ಲ, ಕುಡಿದರೂ ನನಗೆ ದೋಷವೆನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ನಾನು ನಿಮ್ಮಗಳ ಜಾತಿ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪೆನು.”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡು ಕೇಳಿದಳು. “ಒಪ್ಪಿಲ್ಲವೇನೋ ? ಇದೇನು ಸುಳ್ಳುಮಾತಲ್ಲವೋ, ಜಾತಿಭೇದವಿಲ್ಲವೆ, ನೀನು ಒಪ್ಪುವದಿಲ್ಲವೆ ?”

ರಮೇಶನೆಂದನು. “ಆ ಮಾತನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಲಿಕ್ಕಿಂತಲೆ ಇಂದು ನಿನ್ನ ಹತ್ತರ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ! ಜಾತಿಭೇದವಿದೆ, ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ, ಆದರೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆಂತ ಒಪ್ಪೆನು.”

“ಎಕೆ ?”

ರಮೇಶ ಥಟ್ಟನೆ ಸೆಣಕಿನಿಂದ ಹೇಳಿದನು. “ಎಕೆ, ಅದನ್ನು ನಿನಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆ ? ಇದರಿಂದ ತಾನೆ ಎಷ್ಟೊ ಮನೋಮಾಲಿನ್ಯಗಳು, ಎಷ್ಟೊ

ವಾದವಿವಾದಗಳು; ಇದೇನು ನೀನರಿಯಾ? ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಕೀಳು ಜಾತಿಗಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದವರು ಉತ್ತಮರನ್ನು ಹಿಂಸೆ ಮಾಡುವುದು, ಕೀಳಾಗಿರುವುದರ ವಿರೋಧವಾಗಿ ವಿದ್ರೋಹಮಾಡಿ ಇದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯಬೇಕೆನ್ನುವುದು, ಇದೆಲ್ಲಾ ಬಹಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ತಮ್ಮನ್ನೂ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನೂ ಕಾಪಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪೆಚ್ಚಿಸಲಿಕ್ಕೆ ನೈಸರ್ಗಿಕ ನಿಯಮವೊಂದುಂಟು. ನಾವು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದೆ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯಾಗುತ್ತೇವೆ. ಇಗೊ ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಎಣಿಕೆ ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೊಂದಿದೆ, ಅದರ ಫಲಿತವನ್ನು ಓದಿದ್ದರೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಿನಗೆ ಭಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಹೀನಗಳೆಂದು ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದರ ಫಲ ಕರತಲಾಮಲಕವಾಗಿದೆ; ಹಿಂದುಗಳು ಬರುತ್ತ ಬರುತ್ತ ಹೇಗೆ ದಿನವಹಿ ಕಡಮೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಮುಸಲ್ಮಾನರು ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಹಿಂದುಗಳಿಗೆ ಎಚ್ಚರವೇ ಇಲ್ಲ. '

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು. ನಿನ್ನ ಇಷ್ಟು ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ನನಗಿನ್ನೂ ಎಚ್ಚರವುಂಟಾಗಿಲ್ಲ, ರಮೇಶ; ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಎಣಿಕೆ ಹಾಕಿ ತಿರುಗುವುದು ಇಷ್ಟುಜನ ಕೀಳರಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ಭಯದಿಂದ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನು ಒರೆಯಿಸದೆ ಇದ್ದಾರೆಂದು ಗಣನೆಮಾಡಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಅವಾಗ ನನಗೂ ಎಚ್ಚರ ಬರಬಹುದು. ಹಿಂದೂಗಳು ಕಡಿಮೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತೇನೆ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಬೇರೆ ಇವೆ, ಅದೂ ಸಹ ಸಮಾಜದ ದೋಷವೇ ಹೌದು, ನಿಜ; ಆದರೆ ಕೀಳು ಜಾತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನು ಕೀಳಿಸಿರುವುದೆ ಅದರ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಕಿರಿ ಅಥವಾ ಕೀಳರೆಂತ ಯಾವ ಹಿಂದೂವೂ ಎಂದಿಗೂ ಜಾತಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಲಿಲ್ಲ. "

ರಮೇಶ ಸಂದಿಗ್ಧ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. "ಆದರೆ ಪಂಡಿತರು ಅದನ್ನೇ ಅನುಮಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ ! "

ದೊಡ್ಡಮ್ಮನೆಂದಳು. ಅನುಮಾನದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತರ್ಕ ಸಡೆ ಯ್ದು, ಮಗು! ಯಾರಾದರೂ ಹೀಗೆ ವರ್ತಮಾನ ಕೂಡಿಸಿ ತರುವುದಾದರೆ

ಇಂತಹ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಜನ ಕೀಳರು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಮ್ಮ ಜಾತಿಯನ್ನು ಈ ವರುಷ ಹೇಳದೆ ಇದಾರೆ, ಪಂಡಿತರ ಮಾತನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಯಾರೂ ತರವಾರರೆಂಬುದನ್ನು ನಾನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಒಲ್ಲೆ.”

ರಮೇಶ ಅದರೂ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಮುಂದರಿಸಿದನು. “ಆದರೆ ಕೀಳರು ಜಾತೀಯರು ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಅನ್ಯಾಯವಾಗಿ ಹಿಂಸಿಸಿ ನಡೆಯುವರು, ಇದು ನನಗೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾತೆಂತ ತೋರುತ್ತೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ !”

ರಮೇಶನ ತೀವ್ರ ಉತ್ತೇಜನದ ಮಾತಿನಿಂದ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ತಿರಗೂ ನಕ್ಕು; ಹೇಳಿದಳು. “ಸರಿಯಪ್ಪಾ. ಮಗು, ಅದಲ್ಲ. ಒಂದೂ ಸರಿಯಾದುದಲ್ಲ. ಇದು ನಮ್ಮದು ನಗರವಲ್ಲ. ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ದೊಡ್ಡದೆ ಚಿಕ್ಕದೆ ಎಂಬುದರ ವಿಷಯವಾಗಿ ರಾಗಿಯಷ್ಟೂ ತಲೆನೋವಿಲ್ಲ. ಕಿರಿಯ ಚಿಕ್ಕವನೆಂದು ಹಿರಿಯ ತನ್ನ ತಮ್ಮನನ್ನು ನೋಯಿಸನು, ಒಂದೆರಡು ವರುಷಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದರ ದುಃಖ ಕೊಂಚವೂ ಇರದು, ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ರೀತಿ ಇದೆಯೇ. ಇಲ್ಲಿ ಕೋಮುಟಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಾಗಿ ಲಿಲ್ಲವೆಂತ ಕೊಂಚವೂ ದುಃಖಪಡನು. ಕೈವರ್ತ ಕೋಮುಟಿಗೆ ಸಮಾನ ನಾಗಲು ಯತ್ನಮಾಡನು. ದೊಡ್ಡಣ್ಣನಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಲೆಬಾಗುವುದರಿಂದ ತಮ್ಮನ ತಲೆ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಹೀನವಾಗದುದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶೂದ್ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನಿಗೆ ಅಡ್ಡ ಬೀಳುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಕೋಚವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅದಲ್ಲ, ಮಗು, ಜಾತಿಭೇದ ಹಿಂಸೆ ದ್ವೇಷಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಅಸಲಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂಗಳ ಮೇರುದಂಡ (ಬೆನ್ನೆಲಬು) ಹಳ್ಳಿಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ’

ರಮೇಶ ಮನದಲ್ಲಿಯೇ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಎಂದನು. “ಹಾಗಾದರೆ ಹೀಗೇಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ? ಆ ಊರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೋ ಮುಸಲ್ಮಾನರ ಮನೆಗಳಿವೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಈ ಬಗೆಯ ವಿವಾದಗಳಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬ ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಕಷ್ಟದ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕತ್ತುಹಿಡಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂದು ದುಡ್ಡಿಲ್ಲದ ದ್ವಾರಕಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಣವನ್ನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಾಗಿಲ್ಲವೆಂತ ಮುಟ್ಟುವುದಕ್ಕೆ ಸಹ ಒಲ್ಲೆಂದು ಹೋದರು, ಇದು ನೀನೆ ಕಂಡೆಯಲ್ಲ.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೆಂದಳು. “ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಜಾತಿಭೇದ

ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಇದೋ, ಈ ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವಾದ ಧರ್ಮವೊಂದಿದೆ, ಅದರೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಅದಿಲ್ಲ. ಯಥಾರ್ಥ ಧರ್ಮನೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನಲ್ಲಿ ಲೋಪವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ, ಇವೆ ಬರಿ ಕೆಲ ಆಚಾರವಿಚಾರವೆಂಬ ಕುಸಂಸ್ಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಪಂಗಡ ವಿಭಾಗಗಳು. ”

ರಮೇಶ ಮನಸ್ಸು ಮುರಿದವನಾಗಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎಂದನು. “ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಮಾಡಲು ಯಾವ ಉಪಾಯವೂ ಇಲ್ಲವೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ? ”

~ಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೆಂದಳು. “ ಇದ್ದೇ ಇದೆ, ಮಗು; ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಯಾದುಪಾಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ನೀನು ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೀ ಯಲ್ಲಾ ಅದೇ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನಿನಗೆ ಹೇಳು ತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ನೀನು ನಿನ್ನ ಈ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಡ. ”

ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರವಾಗಿ ರಮೇಶ ಎಸೆನೋ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದನು, ವಿಶ್ವೇ ಶ್ವರಿ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಳು. “ ನೀನೆನ್ನು ವುದು ಮುಸಲ್ಮಾನರಲ್ಲಿಯೂ ಅಜ್ಞಾನ ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಆದರೆ ಅವರ ಸಜೀವಧರ್ಮ ಅವರೆಲ್ಲ ದಿಕ್ಕು ಗಳನ್ನೂ ಚೊಕ್ಕಮಾಡಿ ಇಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಮಾತು ಹೇಳುವೆ, ರಮೇಶು, ಸೀರಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ಕೇಳುವಿ, ಜಾಫರನೆಂಬ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯನನ್ನು ಅವರೆಲ್ಲರೂ ಬಹಿಷ್ಕಾರ ಹಾಕಿಟ್ಟಿ ದ್ದಾರೆ; ಏಕೆಂದರೆ, ಅವನು ತನ್ನ ವಿಧವೆ ಬಲತಾಯಿಗೆ ಉಣ್ಣೆ ಲಿಕ್ಕೆ ಹಾಕ ನಂತೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳೆ ಅಂದು ತನ್ನ ವಿಧವೆ ನಾದನಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಕೈಯಿಂದಲೆ ಹೊಡೆದು ಅರೆಸಾವಿಗೆ ತಂದನು, ಆದರೂ ಸಮಾಜದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತಿರಲಿ, ಅವನೆಯೇ ಒಬ್ಬ ಸಮಾಜದ ಮುಖಂಡನಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಅಸರಾಧಗಳೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಬರಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಪಾಪ ಪುಣ್ಯಗಳು; ಇದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಬೇಕಾದರೆ ದೇವರು ಕೊಡುವನು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕೊಡನು, ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಸವಾಜು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬುಕೂಡ ಗಂಟೆಕ್ಕದು. ”

ಈ ಹೊಸ ಕಥೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶನೊಂದು ಕಡೆ ಸೊಲ್ಲಡಿಗಿ ಹೋದನು, ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆ ಇದನ್ನೆ ಸ್ಥಿರಸತ್ಯವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಲು ಮನಸ್ಸು ಇಬ್ಬಗೆಯಾಯಿತು. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಅದನ್ನು ಅರಿತವಳಂತೆ ಎಂದಳು. “ಫಲವನ್ನು ಉಪಾಯವೆಂದು ಭ್ರಮೆಗೊಂಡು ತಪ್ಪು ಮಾಡಬೇಡ, ಮಗು ! ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸಂಶಯ ಹೋಗದೆ ಇರುವುದು ಚಾತಿಗಳ ಸಣ್ಣ ದೊಡ್ಡ ಕಲಹ ಕಾದಾಟಗಳನ್ನು ನೋಡಿಲ್ಲವೆ ? ಆದರೆ ಇದು ಉನ್ನತಿಯ ಲಕ್ಷಣವೊಂದು, ಕಾರಣವಲ್ಲ ! ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಅದಾಗದೆ ಇರಲಾಗುವುದೆ ಇಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನೆ ಹತ್ತಿಸಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನೆ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ ಅತ್ತ ಇತ್ತ ಎರಡು ದಿಕ್ಕುಗಳೂ ನಷ್ಟವೊಂದುವುವು. ಈ ಮಾತು ಸತ್ಯವೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾದರೆ, ರಮೇಶು, ಪಟ್ಟಣದ ಹತ್ತರದೇರಡು ಮೂರು ಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಬಾ; ಅವುಗಳೊಡನೆ ಈ ನಿನ್ನ ಭಾಷಣಕುಂಟೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡು; ತಾನೆ ತಿಳಿಯುವುದು. ಬೊಂಬಾಯಿಯ ಹತ್ತರದೊಂದು ಗ್ರಾಮದೊಡನೆ ಅವನಿಗೆ ಹತ್ತರದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಿತು. ತಾರತಮ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು, ಧಟಕ್ಕನೆ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕವ್ವುಪರದೆಯೊಂದು ಸರಿದು, ಸಂಭ್ರಮದಿಂದಲೂ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದಲೂ ಗಂಟಲು ಕಟ್ಟಿಬಂದು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮುಖವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅವಳು ಅತ್ತಕಡೆ ಕೊಂಡವೂ ಲಕ್ಷವಿಡದೆ ತನ್ನ ಮೊದಲಿನ ಮಾತನ್ನು ಪರಿಸುವವಳಂತೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳುತ್ತಾ ಹೋದಳು. “ಅದೆನ್ನೇ ತಾನೆ ನಿನಗೆ ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ, ಮಗು, ನಿನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿಯನ್ನು ಸೀಸೇನೂ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಡ. ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಹೊರಗಡೆಯಿಂದ ದೊಡ್ಡವರಾಗಲು ಸಮರ್ಥರು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಿಂದಿರುಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಸಂಬಂಧವೆಲ್ಲಾ ಕಡಿದು ಹೋಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ದುರವಸ್ಥೆಯುಂಟಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿಯಂಥವರನ್ನವರು ಎಂದಿಗೂ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ನಿನ್ನನ್ನು ದೂರ ಸರಿಸಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ”

ರಮೇಶನಿಗೆ ರಮೆಯ ಮಾತು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂತು. ಆದುದರಿಂದ

ನಿಟ್ಟಿನ ದಸಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ ದೂರ ಸರಿದು ಹೋಗಲು ಇನ್ನು ನನಗೂ ದುಃಖವಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಈ ದನಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿದಳು, ಆದರೆ ಕಾರಣವನ್ನರಿಯದೆ ಎಂದಳು. “ ಇಲ್ಲ, ರವೇಶು, ಪತರಿದಲೂ ಆಗದು. ಬಂದ ದ್ವೇನಿಗೂ ಆಯಿತು, ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದ್ದೀಯೆ, ನಟ್ಟಿನಡುವೆ ಜಿಟ್ಟು ಹೋದರೆ ನಿನ್ನ ಜನ್ಮಭೂಮಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸದು. ”

“ ಏಕೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಜನ್ಮಭೂಮಿ ನನ್ನದೊಬ್ಬನದೇ ಅಲ್ಲ ? ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮಿಂಚಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಳು. ಇಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಜನ ರಿದ್ದಾರೆ. ಜನ್ಮಭೂಮಿಯ ಕೂಗು ಅವರಿಗಾಗಿ ಕೇಳಿಸಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ಬಂದೊಡನೆಯೆ ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲವೋ.

ರವೇಶ ಇನ್ನು ವಾದಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಬಿಗಿದು ಕೂತಿದ್ದು ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ಪ್ರಗಾಢ ಶ್ರದ್ಧೆಯ ಭರದಿಂದ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಮುಡಿದು ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಗಾದನು.

ಭಕ್ತಿ ಕರುಣೆ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯದ ಏಕಾಂತನಿಷ್ಠೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಎದೆಯತುಂಬಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ರವೇಶ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಿರುಗಿದನು. ಆಗ ಸೂರ್ಯನು ಮೂಡಿದ್ದನು. ಅವನು ಕೋಣೆಯ ಮೂಡಲಿನ ತೆರದ ಕಿಟಕಿಯ ಮುಂದೆ ಜೊಕ್ಕವಾದ ಮುಗಿಲ ಕಡೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದನು; ಥಟ್ಟನೆ ಹಸುಳೆಯ ಗಂಟಲದಸಿಯ ಕೂಗನ್ನು ಕೇಳಿ ಚಮಕಿ ಮುಖವನ್ನು ತಿರುವುತ್ತಲೆ ರಮೆಯ ಚಿಕ್ಕ ತಮ್ಮ ಜಯ ಬಾಗಿಲ ಹೊರಗೆ ನಿಂತು ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಮೊಗ ಕೆಂಪೇರಿ “ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣಾ ! ” ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡನು.

ರವೇಶ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಕೈಹಿಡಿದು ಅವನನ್ನು ಒಳಗೆ ಕರೆತಂದು ಕೇಳಿದನು. “ ಯಾರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತೀ, ಜಯಾ ! ”

“ ತಮ್ಮನ್ನು. ”

“ ನನ್ನನ್ನೆ ? ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನಂತೆ ಕರೆಯುವಂತೆ ನಿನಗೆ ಯಾರು ಕಲಿಸಿದರು ? ”

“ ಅಕ್ಕ ! ”

“ ಅಕ್ಕ ? ಏನಾದರೂ ಹೇಳಿ ಬರಲು ನಿನ್ನನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದಳೆ ? ”

“ ಏನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಕ್ಕ ಅಂದಳು, ನನ್ನನ್ನು ನಿನ್ನ ಜೊತೆಲಿ-ಕರೆದು ಕೊಂಡು ಚಿಕ್ಕಣ್ಣನ ಮನೆಗೆ ನಡೆಯಂತ, ಅಗೋ ಅಲ್ಲೆ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ ” ಎಂದು ಅವನು ಬಾಗಿಲ ಕಡೆಗೆ ತಿರುಗಿದನು. ರಮೇಶ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ದಡಬಡನೆ ಬಂದು ನೋಡಿದನು; ರಮೆ ಕಂಬವೊಂದರ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾಳೆ; ಸರಿದು ಬಂದು ಸವಿದನಿಯಲ್ಲಿಂದನು. “ ಇಂದು ನನ್ನ ದಂಧಹ ಸೌಭಾಗ್ಯ ! ಆದರೆ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸದೆ, ನೀನೆ ಕಷ್ಟ ಒಟ್ಟು ಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತೆ ? ಬಾ, ಒಳಗೆ ಬಾ. ”

ರಮೆಯೊಂದು ಸಲ ಹಿಂದು ಮುಂದು ತಡವರಿಸಿ, ಆ ಮೇಲೆ ಜಯನ ಕೈಹಿಡಿದು ರಮೇಶನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಕೋಣೆಯ ಹೊಸ್ತಿಲ ವರೆಗೂ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿಯೆ ಕುಳಿತಳು. “ ಈ ದಿನ ಒಂದು ವಸ್ತುವನ್ನು ತಿರುಪೆ ಬೇಡಲು ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ, ಕೊಡುವಿರಾ ? ” ಎಂದು ರಮೇಶನ ಮೊಗವನ್ನು ದಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆ ನೋಟದಿಂದ ರಮೇಶನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೃದಯದೇಳು ತಂತಿಗಳೂ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಹುಚ್ಚಾ ಪಟ್ಟಿ ದನಿಯಿಂದ ಮೇಲಕ್ಕೇರಿ ನುಡಿದು ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕಿತ್ತು ಸುರಟೆ ಬಿದ್ದವು. ಕೆಲ ಗಳಿಗೆಗಳ ಮುಂಚೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಕಲ್ಪ, ಆಶೆ ಮತ್ತು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಅಪರೂಪ ದೀಪ್ತಿಯಿಂದ ಕುಣಿ ಕುಣಿದು ಮೆರೆದಾಡುತ್ತಿದ್ದವೋ ಅವೆಲ್ಲಾ ಒಮ್ಮೆಲೆ ಒಡೆದು ಚೂರು ಚೂರಾಗಿ ಹೋಗಿ ಕಗ್ಗತ್ತಲಿಟ್ಟಿತು. ಆದರೂ ಕೇಳಿದನು. “ ಏನು ಬೇಕು ಹೇಳು ? ”

ಅವನ ಅಸ್ವಭಾವದ ಶುಷ್ಕತೆ ರಮೆಯ ನೋಟಕ್ಕೆ ಮರೆಯಾಗ ಲಿಲ್ಲ. ಅವಳು ಹಾಗೆಯೆ ಮೊಗದ ಕಡೆ ಕಣ್ಣು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೇಳಿ ದಳು. “ ಮೊಬಲು ಮಾತು ಕೊಡಿ. ”

ರಮೇಶ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಎಂದನು. “ ಅದು, ಆಗದು. ಕೊಂಚವೂ : ಚಾರಿಸದೇಯೆ ನಿನಗೆ ಮಾತು ಕೊಡುವ ನನ್ನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀನು ನಿನ್ನ ಸ್ವಂತ ಕೈಯಿಂದಲೆ ಮುರಿದು ಬಿಟ್ಟಿ, ರಮೆ ! ”

ರಮೆ ಅಚ್ಚ ರಿಗೊಂಡೆಂದಳು. “ ನಾನೊ ? ”

ರಮೇಶನೆಂದನು. “ ನಿನ್ನ ಏನು ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನಾರಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ! ರಮೆ, ಇವತ್ತು ನಿನಗೊಂದು ಸಿಜವಾದ ಮಾತನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ. ಬೇಕಾದರೆ ನಂಬು, ಇಲ್ಲವೆ ಬಿಡು. ಈ ವಿಷಯ ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯದೆ ಹೋಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಮಾತನ್ನು ನೀನಿಗೆ ಕೇಳಗೊಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ” ಎಂದು ಕೊಂಚ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು, ತಿರಗೂ ಹೇಳಿದನು. “ ಇಂದೂ ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ರಾಗಿಯಷ್ಟೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಮೆಯಾಗುವ ಸಂಭವವಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ; ನೀನಿಗೆ ಕೊಡಲಾರದುದು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಆ ದಿನದ ವರೆಗೂ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದೇಕೆ ಬಲ್ಲೆಯಾ ? ”

ರಮೆ ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸಿ ತಿಳುಹಿದಳು. “ ಇಲ್ಲ, ” ಅದರೂ ಸಮಸ್ತ ಅಂತಃಕರಣಗಳು ಅವಳದು ಏನೋ ಬಗೆಯಾಗಿ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವ ಆಶಂಕೆಯಿಂದ ಮುಳ್ಳುಗರೆದವು.

ರಮೇಶನಂದನು, “ ಆದರೆ ಕೇಳಿ ಕೋಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಡ, ನಾಚಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲ. ಇದಾವುದೊ ಪೂರ್ವಕಾಲದ ಕತೆಯೊಂದನ್ನು ಕೇಳುವಂತೆ ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿ, ಅಷ್ಟೆ. ”

ರಮೆ ಮನದಲ್ಲೆಯೆ ಪ್ರಾಣದ ಹೊಣೆಮಾಡಿ ತಡೆಯಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದಳು; ಆದರೂ ತಲೆಯವಳದು ನಿಲ್ಲದೆ ಕುಸಿದು ಬಗ್ಗಿ ಹೂಯಿತು, ಎತ್ತಲಾಗಲಿಲ್ಲ.

ರಮೇಶ ಶಾಂತ, ಮೃದು, ನಿರ್ಲಿಪ್ತವಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದನು. “ ನಿನ್ನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆ, ರಮೆ ! ಈಗ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ, ಹಾಗೆ ಪ್ರೀತಿಸುವುದು, ಯಾರೂ ಎಂದಿಗೂ ಮಾಡಿರಲಾರರು. ಚಿಕ್ಕತನದಲ್ಲಿ ಅಮ್ಮನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ, ನಮಗೆ ಮದುವೆಯಾಗುತ್ತಂತೆ. ಆಮೇಲೆ, ಆಶೆಯಲ್ಲಾ ಒಡೆದು ಹೋದಂದು ನಾನು ಅತ್ತಾಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ; ಇವತ್ತು ಸಹ ಅದು ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ”

ಮಾತುಗಳು ಕುದಿಯುವ ನೀಸದಂತೆ ರಮೆಯ ಎರಡೂ ಕಿವುಗಳೊಳಗೆ ಹೊಕ್ಕು ಸುಡುತ್ತಿದ್ದವು; ಹಾಗೆಯೇ ತನ್ನ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿನ ಪರಿಚಯಕ್ಕೆ ಹೊರಚ್ಛಾದ ಅನುಭವದ ಸಹಿಸಲಾಗದ ಬಹು ತೀವ್ರವಾದ

ವೇದನೆಯಿಂದ ಅವಳೆದೆ ಒಂದು ಕೊನೆಯಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಕೊನೆಯ ವರೆಗೂ ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕುತ್ತಲಿದ್ದಿತು; ಆದರೆ ತಡೆಹಾಕಲು ಹುಡುಕಿ ಉಪಾಯ ಯಾವದನ್ನೂ ಕಾಣದೆ ಸುತರಾಂ ಏನೂ ಮಾಡಲಾರದ ಕಲ್ಲುಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಸ್ತಬ್ಧಳಾಗಿ ಕೂತು ರಮೆ ರಮೇಶನ ವಿಷ ಬಳಿದ ಸಿಹಿ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದನ್ನು ಕ್ರಮಯಾನ್ವಯವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತ ಹೋದಳು. “ನೀನಂದುಕೊಂಡಿರಬಹುದು, ನಿನಗೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುವುದು ನ್ಯಾಯವಲ್ಲವೆಂತ! ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಸಂದೇಹವಿತ್ತೆಂತಲೆ ಆದಿನ ನಂಜಿನಗೂಡಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ದಿನದ ಉಪಚಾರದಲ್ಲಿ ನನ್ನೆಲ್ಲಾ ಜೀವನದ ಧಾರೆಯನ್ನೆ ಬದಲು ಮಾಡಿ ಹೋದೆಯೊ ಆಗಸಹಿತ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದೆ. ಆದರೆ ಹಾಗೆ ಸುಮ್ಮನಿರುವುದು ನನ್ನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಹಜವಲ್ಲದ್ದು.”

ರಮೆ ಸಹಿಸಲಾರದ ದನಿಯಲ್ಲಿ “ಹಾಗಿದ್ದರೆ- ಈವೊತ್ತು ತಾನೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನು ಪಡೆದು ನನಗೆ ಅಪಮಾನ ಮಾಡುವುದೇಕೆ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ರಮೇಶನಿಂದನು. ಅಪಮಾನ! ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾನಾಪಮಾನದ ಮಾತೆ ಇಲ್ಲ. ಹಿಂದಿನ ಆ ರಮೆ ನೀನಲ್ಲ ಆ ರಮೇಶ ನಾನಲ್ಲ ಈಗ. ಆದುದಾಗಲೇ ಕೇಳು! ಆದಿನ ನನಗೆ, ಅದೇಕೊ ಅರಿಯೆ ಸಂಶಯವೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ ನಂಬುಗೆ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು. ನಿನಗೆ ನಾನು ಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲ ಬೇಕಾದುದು ಮಾಡಲಿ, ನನ್ನ ಕೇಡು ನೀನು ಅವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲೂ ಸಹಿಸತಕ್ಕವಳಲ್ಲವೆಂತ. ಆ ಹುಡುಗತನದಲ್ಲಿ ನನ್ನನ್ನೊಂದು ದಿನ ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದೆ, ಈಗಲೂ ಅದನ್ನು ಸುತರಾಂ ಮರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ತಿಳಿದೆ ನಿನಗಾವ ಮಾತನ್ನೂ ತಿಳುಹಿಸದೆ ನಿನ್ನ ನೆಳಲಲ್ಲಿ ಕೂತು ನನ್ನ ಸಮಸ್ತ ಜೀವನದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವೆನೆಂತಿದ್ದೆ. ಆಮೇಲೆ ಆ ರಾತ್ರಿ ಅಕಬರನ ಸ್ವಂತ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಾಗ ನೀನೇಯೆ- ಅದೇನು? ಹೊರಗಡೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಗುಲ್ಲೇಕೆ?”

“ರಾಯರೆ,” ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯ ಗಾಬರಿಬಿದ್ದ ಕಳವಳದ ದನಿ ಕೇಳಬಂತು. ರಮೇಶ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಬರುತ್ತಲೆ ಅವನೆಂದನು.

‘ರಾಯರೆ, ಪೋಲೀಸಿನವರು ಭಜುಯನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ.’

‘ಏಕೆ?’

ಗೋಪಾಲನ ತುಟಿಗಳು ದಿಗಿಲಿನಿಂದ ಅದುರುತ್ತಿದ್ದವು; ಅವನಂತೂ ಅಂದನು. “ಮೊನ್ನೆ ರಾತ್ರಿ ರಾಧಾನಗರದ ದರೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವನಿದ್ದನಂತೆ.”

ರಮೇಶ ಮನೆಯ ಕಡೆ ನೋಡಿ ಎಂದನು. “ಇನ್ನೊಂದು ನಿಮಿಷ ಸಹ ಇರಬೇಡ ರಮೆ, ಕಿಡಿಕೆಯಿಂದಾಚೆಗೆ ಹೋಗಿಬಿಡು. ಪೋಲೀಸಿನವರು ಬಿಡರು.”

ರಮೆ ಕಪ್ಪಿಟ್ಟ ಮುಖದಿಂದ ಎದ್ದು ನಿಂತೆಂದಳು. “ನಿಮಗೇನೂ ಭಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ರಮೇಶನಂದನು. “ಹೇಳಲಾಗದು. ಎಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ಹಬ್ಬಿದೆಯೋ, ಏನಾಗಿದೆಯೋ ಅದಾವುದೂ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ.”

ಒಂದು ಸಲ ರಮೆಯ ತುಟಿಗಳದ್ದುರಿದವು. ಒಂದು ಸಲ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂತು, ಪೋಲೀಸಿಗೆ ಆ ದಿನ ಅವಳು ತಾನಾಗಿಯೇ ರಿವೋಲ್ವರ್ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು. ಆ ಮೇಲೆ ಅವಳು ಧಟ್ಟನೆ ಅಳುತ್ತಳುತ್ತ ಎಂದಳು. “ನಾನು ಹೋಗಲು ಬಲ್ಲೆ.”

ರಮೇಶ ಎಸ್ಮಯದಿಂದ ಗಳಿಗೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು, “ಛಿ, ಇಲ್ಲಿ ಇರಲೆ ಕೂಡದು ರಮೆ, ಬೇಗನೆ ಹೊರಟು ಹೋಗು,” ಎಂದು ಇನ್ನೇನು ಮಾತನ್ನೂ ಕೇಳದೆ, ಜಯನ ಕೈಹಿಡಿದು, ಜೋರಿನಿಂದೆಳೆದು, ಈ ಅಕ್ಕ ತಮ್ಮಂದಿರಿಬ್ಬರನ್ನು ಕಿಟಕಿಯಿಂದ ಹೊರಚ್ಚು ಮಾಡಿ ಬಾಗಿಲನ್ನು ಬಿಡಿದು ಬಿಟ್ಟನು.

೧೨

ಇವತ್ತಿಗಿರಲು ತಿಂಗಳಾಯಿತು, ಕೆಲ ಜನ ದರೋಡೆಖೋರರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಭಜುಯ ಹಾಜತ್ತಿನಲ್ಲಿ. ಆ ದಿನದ ಮನೆಯ ಝಡತಿಯಲ್ಲಿ

ಸಂಶಯಕರವಾದುವೇನೂ ದೊರಕಲಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಭುಜಂಗಾಚಾರ್ಯರು ಆ ರಾತ್ರಿ ಭಜುಯ ಅವರ ಚತೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ತಮ್ಮ ಮಗಳಿಗೆ ವರಸನ್ನು ನೀಡುವುದಕ್ಕೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಬಂದಿದ್ದನೆಂದು ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಆದರೂ ಅವನನ್ನು ಜಾಮೀನಿನ ಮೇಲೆ ಬಿಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. ವೇಣಿ ಬಂದೆಂದನು. “ರಮೆ, ಹಲವು ಬಗೆ ಚಾಲುಚಲನ್ನುಗಳನ್ನು ಪರಿಕಿಸಿ ಆ ಮೇಲೆ ಕೆಲಸ ನಡೆಯಿಸಬೇಕಕ್ಕಾ, ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಹಗೆಯನ್ನು ಸುಮ್ಮನೆ ಅಣಕಿಸಿದಂತಾದೀತು ! ಆ ದಿನ ಯಜಮಾನನ ಹುಕ್ಕುಮಿನ ಮೇಲೆ ಭಜುಯ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು, ಮನೆಗೆ ಲಗ್ಗೆ ಹತ್ತಿ ನೀಗೆ ಕಾಯಿ ಕಸುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಂದಿದ್ದ; ಆ ಮಾತನ್ನು ನೀನು ರಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆಯಿಸಿದದೆ ಇದ್ದಿದ್ದರೆ, ಇವತ್ತೇ ಹೈಕಳನ್ನು ಇಂಥಹ ಕಾಯಿದೆಗೆ ಸಿಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆ ! ಹಾಗೆಯೇ ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ರಮೇಶನ ಹೆಸರಲ್ಲೂ ಇನ್ನೊಂದೆರಡ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಡಾಯಿಸಿ ಬರೆಸಿದ್ದರೆ, ತಂಗಿ, ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಆಗ ನೀವಾರೂ ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ !”

ರಮೆಯ ಮೊಗ ಅತಿ ಸಪ್ಪೆಯಾದುದನ್ನು ಕಂಡು ವೇಣಿಯೆಂದನು. “ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ನೀನು ಸಾಕ್ಷಿ ಗೊಡಲು ಹೋಗಬೇಕಾಗದು. ಹಾಗೊಂದು ವೇಳೆಯಾದರೆ ತಾನೆ ಏನು ! ಜಮೀನ್‌ದಾರಿ ಮಾಡುವವರು ಯಾವ ದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆಗೆಯಲಾಗದು.”

ರಮೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ವೇಣಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು. “ಆದರೆ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ! ಅವನು ತಾನೆ ಈ ಸಲ ಕಡಮೆಯೇನೂ ಚಾಲಾಕು ಚಲಾಯಿಸಲಿಲ್ಲ, ತಂಗಿ ! ಇಗೊ ನೀಡು ಹೊಸದೊಂದು ಸ್ಕೂಲನ್ನು ಹೂಡಿದ; ಇದರಿಂದ ನಮ್ಮಗಳಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗಲೇ ಮುಸಲಮಾನ ರೈತರು ಜಮೀನುದಾರರನ್ನು ಲಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಓದುಬರಹ ಕಲಿತರೆಂದರೆ ಜಮೀನುದಾರಿ ಇರುವುದೂ ಇಲ್ಲದ್ದೂ ಒಂದೆ ಪರಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಅದನ್ನು ಈಗಲೇ ಹೇಳಿರುತ್ತೇನೆ.”

ಜಮೀನುದಾರಿಯ ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಡಕು ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ

ವೇಣಿಯ ಪರಾಮರ್ಶದಿಂದಲೇ ರಮೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಮತಭೇದ ಎಂದೂ ಆಗಿರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇವತ್ತು ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲು ವಿಚಾರಿಸಿದಳು; “ರಮೇಶಣ್ಣನಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಹಾನಿ ಇಲ್ಲವಷ್ಟೆ?”

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೇಣಿಗೂ ಸಂಶಯ ಕಮ್ಮಿಯೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಯೋಚಿಸಿ ಮೊದಲೆ ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಂತೆ ಹೇಳಿದನು. “ಏನು ಬಲ್ಲೆಯಾ, ರಮೆ, ಇದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಹಾನಿಯ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಲೇ ಕೂಡದು. ನಮ್ಮಿಬ್ಬರನ್ನೂ ಅಣಗಿಸಿದರೇನೆ ಅವನಿಗೆ ಆನಂದ. ಕಾಣುತ್ತಲಿಲ್ಲವೆ; ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಹೇಗೆ ಹಣ ಚಲ್ಲುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ? ನಾಲ್ಕು ಮೂಲೆಗಳಲ್ಲೂ ‘ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಚಿಕ್ಕರಾಯರು’ ಎಂತ ಜನರವ ಕೀಳು ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕೊಂಡಿದೆ, ನಾನೆರಡು ಮನೆಯವರೇತಕ್ಕೂ ಬಾರೆವು, ಮನುಷ್ಯನಿರುವನು ಅವನೊಬ್ಬನೆ ಎಂಬಂತೆ. ಆದರೇನು ಹಲವು ದಿನಗಳು ನಡೆಯುವು. ಇಗೋ ಪೊಲೀಸರ ಕಣ್ಣಿಂದ ಅವನನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಿಯಲ್ಲಾ ತಂಗಿ, ಇದೇ ಸಾಕು ಕೊನೆಗೆ, ಇದರಿಂದಲೇ ಅವನಿಗೆ ಕೊನೆಗಾಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೂ ಹೇಳಿಟ್ಟಿರುತ್ತೇನೆ,” ಎಂದು ವೇಣಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬೆರಗಾಗಿ ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದನು; ಅವಳಿಂದ ಬೆನ್ನು ತಟ್ಟುವ ಮಾತಾಗಲಿ ಹುರಿದುಂಬುವ ವಚನವಾಗಲಿ ಒಂದೂ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒದಲು ಅವಳು ಧಟ್ಟನೆ ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಒಣ್ಣಗೆಟ್ಟಂತೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯಿತು, ಅವಳು ಕೇಳಿದಳು. “ನಾನು ಬರಿಸಿದ್ದೆನೆಂದು ರಮೇಶಣ್ಣನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆಯೇ?”

ವೇಣಿಯೆಂದನು. “ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯದು; ಆದರೆ ತಿಳಿದೇ ತಿಳಿಯುವುದು, ಭಜುಯನ ಮೊಕದ್ದಮೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತೆಲ್ಲಾ ಹೊರಬೀಳಲೇ ಬೇಕು.”

ರಮೆ ಮತ್ತಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದು ಬಳಗೊಳಗೆ ದೊಡ್ಡದೊಂದೇಟನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಅವಳು ಕಂಡಳು. ರಮೇಶನನ್ನು ವಿಪತ್ತಿಗೆ ಗುರಿಮಾಡುವವರಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಮುಂದು ಎಂದು ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹೊಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ವರ್ತಮಾನ ಇನ್ನು ರಮೇಶ

ನಿಗೆ ತಿಳಿಯದೆ ಇರದು; ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆ ತಲೆಯೆತ್ತಿ ವಿಚಾರಿಸಿದಳು, “ಈಜೆಗೆ ಅವನ ಹೆಸರೇನೆ ಎಲ್ಲರ ಬಾಯಿಯಲ್ಲೂ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ?”

ವೇಣಿಯೆಂದನು, “ಬರಿ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆಯಲ್ಲ, ಅವನನ್ನು ಕಂಡು ವಿಚಾರಿಸಿ ಇನ್ನೂ ಏದಾರು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಕೂಲು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಹುಡುಕುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತಿದೆಯೆಂದು ಕಿವಿಗೆ ಬಿತ್ತು. ಈಗ ಸಣ್ಣ ಜನಗಳೆಲ್ಲಾ ಬಲವಂತರಾರು ಬಲಹೀನರಾರು ಎಂತ ಗಣನೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ; ಪರಂಗಿ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಸ್ಕೂಲಿದೆಯಂತಲೆ ಅವರದು ಇಷ್ಟೆಲ್ಲಾ ಏಳಿಗೆಯಂತೆ. ಎಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಸ್ಕೂಲನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರೂ ಅದಕ್ಕವನು ಇನ್ನೂ ರೂಪಾಯಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆಂದು ರಮೇಶನ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಅಣ್ಣನಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದೊರೆತ ಹಣವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇದಕ್ಕೇ ವೆಚ್ಚ ಮಾಡುತ್ತಾನೆಯಂತೆ. ಮುಸಲಮಾನರು ಅವನೊಬ್ಬ ಪೀರ ಪೈಗಂಬರನೆಂದು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.”

ರಮೆಯ ಹೃದಯದೊಳಗೆ ಈಮಾತು ಒಂದಾನರ್ಥ ಬೆಳಕುಮಾಡಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಮೂಡಿ ಹೋಯಿತು; ತನ್ನ ಹೆಸರೂ ಸಹ ಇದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬೆರೆತಿರಬಹುದಾಗಿದ್ದರೆ! ಬರಿ ಕ್ಷಣಕಾಲದ ಮಟ್ಟಿಗೆನೆ. ಮರುಗಳಿಗೆಯೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಕಗ್ಗತ್ತಲಿಂದ ಅವಳಿಗವೆಲ್ಲಾ ಕವಿದುಕೊಂಡಿತು. ವೇಣಿ ಹೇಳಿದನು. “ನಾನಂತೂ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಕೆ ಬಿಡೆ. ಅವನು ನಮ್ಮ ರೈತರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೀಗೆ ಬಿಗಡಾಯಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿ, ಜಮೀನುದಾರರಾಗಿ ನಾವು ಕಣ್ಣುಬಾಯಿ ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಇರುವುದೆ; ಹಾಗೆಂದಾರೂ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ತಿಳಿಯದಿರಲಿ. ಈ ರಂಡೇದು, ಭುಜಂಗಾಚಾರಿ ಭಜುಯನ ಪರವಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನೊಂದು ಸಲ ಕೊಟ್ಟು ತನ್ನ ಮಗಳ ಮದುವೆಯನ್ನೆಂತು ಮಾಡುವುದೋ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಿಕ್ಕು ಇದೆ—ನೋಡೋಣ ಗೋವಿಂದ ಚಿಗಪ್ಪನೇನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ! ಅದರ ಮೇಲೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ದರೋಡೆಗಾರರು ಬಿದ್ದೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಈಸಲ ಆಳನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಇಡಿಸಿದ್ದಾಯಿತು, ಇನ್ನು ಯಜಮಾನನ್ನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಳುಹಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಯಾಸ ಬೇಕಾಗದು. ಅಗೋ ನೋಡು, ನೀನು ಮೊದಲನೆ ದಿನವೆ ಹೇಳಿದ್ದೆಯಲ್ಲಾ, ರಮೆ, ಹಗೆಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ತಾನೆ

ಕಡಮೆ ಮೂಡ್ಯಾನೆ ಎಂತ, ಅದು ಹೀಗೆ ನಿಜವಾಗಿ ಬಿಡುವುದೆಂದು ನಾನು ಸಹ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅರಿಯಲಿಲ್ಲ. ”

ರಮೆ ಯಾವದೊಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಭವಿಷ್ಯದ್ವಾಣಿಯು ಹೀಗೆ ಅಕ್ಷರಕ್ಷರಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವಾಗುವ ದೆಂಬ ವಾರ್ತೆ ಪಡೆದೂ ಅವಳ ಮುಖವು ಅಹಂಕಾರದಿಂದ ಬೆಳಗದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಕಸ್ಪಿಟ್ಟು ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವಳ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ವೇಣಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗಲು ವಿಷಯವಾದರೆ ಅತಿ ಸ್ಪಷ್ಟ, ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಮರೆಯಾಗುವಂತಿಲ್ಲ- ಅವನಿಗೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಬೆರಗಾಗಿಯೆ ವೇಣಿ ಅಡಿಗೆಯ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು ಚಿಕ್ಕಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳಾಡಿ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು; ರಮೆ ಅವನಿಗೆ ಕೈಸನ್ನೆ ಮಾಡಿ ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದು ಮೃದುದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ಒಳ್ಳೆದು ದೊಡ್ಡದ್ದು, ರಮೇಶಣ್ಣ ಜೈಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರಿಗೂ ದೊಡ್ಡ ಕಳಂಕವಲ್ಲವೆ?”

“ಎಕೆ?” ಎಂದು, ವೇಣಿ ಅಧಿಕತರ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ವಿಚಾರಿಸಿದನು.

ರಮೆ ಕೇಳಿದಳು. “ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಜನವನ್ನು ನಾವು ರಕ್ಷಿಸದೆ ಹೋದರೆ ಜನವೆಲ್ಲಾ ನಮ್ಮನ್ನು ಛಿ, ಛಿ ಎನ್ನುವದಿಲ್ಲವೆ!”

ವೇಣಿ ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. “ಅವರವರ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಫಲವನ್ನು ಅವರವರುಣ್ಣುವರು, ಅದರಿಂದ ನಮಗೇನು?”

ರಮೆ ಅದೇ ಮೃದುದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು. “ಅದರೆ ರಮೇಶಣ್ಣ ನಿಜವಾಗಿ ಇಷ್ಟತನ ದರೋಡೆ ಮಾಡಿ ತಿರುಗುತ್ತಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಪರರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, ಆ ಮಾತು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಮಂಜ್ಜಿ ರಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಮ್ಮ ಮೊಗವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಗಿಡಲಾಗದೆ ಹೋಗುವದು”

ವೇಣಿ ಹಿ, ಹಿ, ಎಂದು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದನು. “ನಿನಗೆ ಏನಾಗಿ ಹೋಯಿತೆ ಹೇಳು ತಂಗಿ?”

ರಮೆ ಈ ಮನುಷ್ಯನ ಮೊಗದೊಡನೆ ರಮೇಶನ ಮೊಗವನ್ನು ಮನಸ್ಸಲ್ಲೊಂದು ಸಲ ತಾಳೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಇನ್ನು ತಲೆಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಗೆ ಎತ್ತಲಾರದವಳಾದಳು. “ಊರಿನವರು ಭಯದಿಂದ ಮುಖದೊಂದರಲ್ಲಿ ಆಡದೆ ಹೋದರೂ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದೆ ತೀರುವರು, ನೀನನ್ನುವಿ, ಮರೆಯಲ್ಲಿ ರಾಜರ ತಾಯಿಯನ್ನು ಸಹ ಭೂತವೆನ್ನುವರೆಂತ; ಅದೇ ದೇವರು ಇದ್ದಾನಷ್ಟೆ; ನಿರಪರಾಧಿಗೆ ಸುಳ್ಳುಹೇಳಿ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಕೊಡಸಿದರೆ ಅವನು ಬಿಟ್ಟಾನೆ!” ಎಂದು ಹೇಳಿದಳು.

ವೇಣಿ ಸಂಕಟವನ್ನು ನಟಿಸಿ ಎಂದನು. “ಅಯ್ಯೋ ನಮ್ಮಪ್ಪ, ನನ್ನ ಹಣೆಯಬರೆಹ! ಆ ಪೋಕರಿ ದೇವರುದಿಂಡರೆಂತ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆಯೆ! ಕಾಳಮ್ಮನ ಗುಡಿ ಬಿದ್ದುಹೋಗುತ್ತಿದೆ, ಮರಾಮತ್ತಿಗೆ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಜನ ಕಳುಹಿಸಿದರೆ ಅವರನ್ನು ಅಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದ, ‘ನಿಮ್ಮನ್ನ ಕಳುಹಿದೋರಿಗೆ ಹೇಳು ಹೋಗಿ, ವೃಥಾ ವ್ಯಯಕ್ಕೆ ನನ್ನಲ್ಲಿ ಹಣ ದೊರಕದೆಂತ. ಕೇಳಿ ದೆಯೊ ಮಾತು! ಇದು ಅವನ ಹತ್ತರ ವೃಥಾ ವ್ಯಯ? ಸಾರ್ಥಕವಾದ ವ್ಯಯ ಮುಸಲಮಾನರಿಗೆ ಸ್ಕೂಲ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದು! ಇದರಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಜೆ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆ ಸಹ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಸಲಮಾನರ ಕೈನ ಸೀರು ಸಹ ಕುಡಿತಾನೆಂದು ಕೇಳಿದೆ. ಎರಡು ಹಾಳೆ ಇಂಗಲೀಷು ಓದಿದಮೇಲೆ ಇನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಜಾತಿ ಕುಲ ಅಂತ ಉಂಟೆ, ಅಕ್ಕ ಎಲ್ಲಾ ಹೋಯ್ತು ಎನೂ ಬಾಕಿ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲಾ ಅಳತೆ ಹಾಕಿ ನೋಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ, ನೀನೂನು ಒಂದು ದಿನ ನೋಡುತ್ತೀಯೆ.”

ರಮೆ ಇನ್ನು ವಾದಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನಾದಳಾದರೂ ರಮೇಶನ ಅನಾಚಾರ ಮತ್ತು ದೇವರ ಮೇಲಿನ ಅಶ್ರದ್ಧೆಯ ಮಾತನ್ನು ನೆನದು ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ತಿರಗೂ ಅವನಕಡೆ ನಿಮುಖವಾಯಿತು. ವೇಣಿ ತನ್ನ ಮನ ಬಂದಂತೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ರಮೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಒಂದೇ ಭಾವದಿಂದ ಸಂತಿದ್ದು ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮಣೆಯಮೇಲೆ ದಪ್ಪೆಂದು ಕುಕ್ಕುರಿಸಿದಳು. ಅಂದು ಏಕಾದಸಿ ಊಟದ ಹಗರಣವಿಲ್ಲೆಂತ ಮನದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅನತ್ತಿನ ಮುಟ್ಟಿಗೆ ಅವಳು ತೃಪ್ತಳಂತೆಯೇ ತಿಳಿದಳು.

೧೪

ನುಳಿಗಾಲ ಮುಗಿದು ಮುಂದೆ ಬರುವ ನವರಾತ್ರಿಯ ಆನಂದ ಮತ್ತು ಮಲೇರಿಯದ ಭೀತಿ ಮಲೆನಾಡು ಹಳ್ಳಿಗಳ ಮುಗಿಲು ಗಾಳಿ ಬೆಳಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಣಕಿಣಕಿ ನೋಡುತ್ತಲಿವೆ. ರಮೇಶ ಜ್ವರದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದನು. ಹೋದ ವರುಷ ಈ ರಾತ್ನ ಸಿಯ ಮುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಈ ವರುಷ ಸಿಕ್ಕು ಬಿಟ್ಟನು. ಮೂರು ದಿನಗಳ ತನಕ ಜ್ವರವನ್ನ ನುಭವಿಸಿದ್ದನು; ಇವತ್ತು ಬೆಳಗಿದ್ದು ಕೊಯಿನವಂದಷ್ಟನ್ನು ನುಂಗಿ ಕಿಟಕಿಯ ಹೊರಗಡೆ ಆರಿಸಿನ ಬಣ್ಣದ ಬಿಸಲನ್ನು ನೋಡಿ ಯೋಚಿಸಿದನು: ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಬಾರದ ಕಟ್ಟಿ ಕಾನೆಗಳೆಲ್ಲದರ ಎರೋಧವಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಗರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಲಾಗದೆ ? ಮೂರು ದಿನಗಳ ಮಾತ್ರ ಜ್ವರವನ್ನೊಂಡದ್ದರಿಂದಲೆ, ಏನಾದರೂ ಮಾಡಿಯೆ ತೀರಬೇಕೆಂತ ಅವನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿದನು. ಮನುಷ್ಯನಾಗಿ ಸಿಶ್ವೇಷ್ಟೆಯಿಂದಲೇ ರೋಗವನ್ನು ಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರ ದೇವರು ಅವನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸನು; ಕೆಲ ದಿನಗಳ ಮುಂಚೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ ಅವನಿಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಅರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದನು: ಇದರ ಭೀಷಣಾಪಕಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಗರು ಸುತರಾಂತಿಳಿಯದವರೇನೂ ಅಲ್ಲ; ಆದರೆ ಹೆರರ ಕಟ್ಟಿಗಳನ್ನು ಕಡಿದು ಕಾನುಗಳನ್ನು ಸವರಿ ಮನೆಯನ್ನವನ್ನುಂಡು ಕಾಡೆಮ್ಮೆಗಳನೋಡಿಸಿ ಅಲೆದಾಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸ್ವಂತ ಕಾನುಕಟ್ಟಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವರಂತೂ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಹಣಕಾಸು ಉದ್ಯಮಗಳನ್ನು ವ್ಯಯ ಮಾಡುವಲ್ಲರು. ರಮೇಶನೆ ವಿಚಾರಿಸಿ ಇದನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಒಂದೊಂದು ಹಳ್ಳಿ ಮಲೇರಿಯಾದಿಂದ ಹಾಳಾದರೂ ಪಕ್ಕದ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಇದರ ಹಾವಳಿ ಇಲ್ಲವೆಂತಲೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಯೋಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು, ಕೊಂಚ ಹುಷಾರಾಗುತ್ತಲೆ ಈ ಬಗೆಯ ಒಂದು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ತಾನೆ ಕಣ್ಣಾರ ಕಂಡು ಒಂದು ಆ ಮೇಲೆ ತಾನು ಮಾಡಬೇಕಾದುದನ್ನು ಗೊತ್ತುಮಾಡುವುದು. ಕಾರಣ ಅವನಿಗೆ ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಮನದಟ್ಟಾಗಿತ್ತು, ಈ ಮಲೇರಿಯಾ ಇಲ್ಲದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಅನುಕೂಲವಿರಲೇ ಬೇಕು. ಇದು ಹೀಗೆಂತ ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ

ಬೀಳದೆ ಹೋದರೂ, ಯತ್ನ ಮಾಡಿ ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರಳಿಟ್ಟು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟರೆ ಜನಗಳು ಕಣ್ಣು ತೆರದಾರು. ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಅವನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಅನುರಾಗಿಗಳಾದ ಪೀರಗ್ರಾಮದ ಮುಸಲಮಾನರು ಕಣ್ಣು ತೆರದೇ ತೆರೆಯುವರು. ಅವನ ಇಂಜಿನಿಯರಿಂಗ್ ಶಿಕ್ಷಣ ಇಷ್ಟುದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಈ ಬಗೆಯೊಂದು ದೊಡ್ಡ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸುಯೋಗ ಉಂಟಾಯಿತೆಂದು ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಿದ್ದನು.

“ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ?” ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅಳುವಿನ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕರೆದು ದನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶ ಅತಿ ವಿಸ್ಮಯದಿಂದ ಮೊಗವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ನೋಡಿದನು; ಭುಜಂಗಾಚಾರ್ಯ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಬೋರಲುಬಿದ್ದು ಹೆಂಗಸರ ಹಾಗೆ ಬಡಬಡಕೊಂಡು ಅಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ೭-೮ ವರುಷದ ಮಗಳೊಲವಳು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿದ್ದಾಳೆ; ಅಪ್ಪನ ಜೊತೆಗೆ ಬೆರದ ಅವಳ ಕೀರಲು ಕಿರಚು ಮನೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ತುಂಬಿತು. ನೋಡುತ್ತ ನೋಡುತ್ತಲೆ ಮನೆಯ ಮಂದಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲರೂ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬಂದು ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿ ನಿಂತರು. ರಮೇಶ ಇದೇನೊ ಎಂದು ಮಂಕುಹಿಡಿದವನಂತೆಯಾದನು. ಯಾರಾದರೂ ಸತ್ತಿರಬಹುದೇ, ಎನೆಲ್ಲಾ ಹಾಳಾಯಿತೋ, ಯಾರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೋ, ಹೇಗೆ ಅಳುವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುವುದೋ, ಎನೂ ತೋಚದೆ ಹೋಯಿತು. ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಬಿಸುಟು ಓಡಿಬಂದಿದ್ದನು. ಅವನು ಹತ್ತಿರ ಬಂದು ಭುಜಂಗನ ಕೈಯನ್ನು ಹಿಡಿದೆಳೆಯುತ್ತಲೆ ಭುಜಂಗನೆದ್ದು ಕುಳಿತು ಗೋಪಾಲನ ಕೊರಳನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಭಯಂಕರವಾಗಿ ಗೋಳಿಟ್ಟನು. ಇವನು ತುಸ ಕೊಂಚಕ್ಕೆ ಹೆಂಗಸರ ಹಾಗೆ ಅತ್ತುಬಿಡುವುನೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದು ರಮೇಶ ಬರುತ್ತ ಬರುತ್ತ ಬೇಸರಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಗೋಪಾಲನ ಬಹುಬಗೆಯ ಸಾಂತ್ವನದಿಂದ ಭುಜಂಗ ಕೊನೆಗೆ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡು, ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಪ್ರಕೃತಸ್ಥನಾಗಿ ಕುಳಿತನು ಮತ್ತು ಈ ಮಹಾಶೋಕದ ಕಾರಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಲುತಯಾರಾದನು. ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶ ಬಿಬ್ಬರಗೊಂಡು ಕುಕ್ಕಿರಿಸಿ ಬಿದ್ದನು. ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಎಂದಾದರೂ ಎಲ್ಲಾದರೂ ಸಂಭವಿಸಬಹುದೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಹ ಅವನಿಂದ ಆಗದೆ ಹೋಯಿತು.

ವಿಷಯವೇನೆಂದರೆ; ಭುಜಂಗನ ಸಾಕ್ಷಿಯಿಂದ ಭಜುಯ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಪಡೆದನು, ಅವನನ್ನು ಪೋಲೀಸರ ಸ್ನೇಹದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಾಚೆಗಿಡಲು ರಮೇಶ ಅವನ ದೇಶಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದನು. ಆಸಾಮಿ ಬದುಕಿದ ಸರಿಯೆ, ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಗಾರನು ಬಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿ ಕೊಂಡನು. ಹೇಗೋ ಗಾಳಿಯ ಮೂಲಕ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ವಿಪತ್ತಿನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಸದರಿಗೆ ಹೋಗಿ ಸಂಧಾನಮಾಡಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡನು. ಏನೆಂದರೆ, ನಾಲಕೈದು ದಿನಗಳ ಮುಂದೆಯೇ ವೇಣಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಮಾವ ರಾಧಾನಗರದ ಸನಾತನ ಕಳ್ಳಂಬಿ ಭುಜಂಗನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬಡ್ಡಿಯುಸಲು ಸೇರಿಸಿ ಸಾವಿರ ದಿನೊರಿಪ್ಪತ್ತೈದು ರೂಪಾಯಿಗಳು ಏಳು ಆಣೆಗಳಿಗೆ ಡಿಕ್ರಿ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಒಂದೆರಡು ದಿನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವನ ಪೂರ್ವಾರ್ಜಿತ ಮನೆ ಮಠ ಜಪ್ತಿ ಮಾಡಿ ಹರಾಜು ಕೂಗಿಸಿ ತೆಗದುಕೊಳ್ಳುವನು, ಇದು ಒಂದೆ ಪಕ್ಷದ ಡಿಕ್ರಿಯಲ್ಲ. ಯಥಾರೀತಿಯಾಗಿ ಸಮನ್ ಹೊರಟಿದೆ, ಯಾರೊ ಭುಜಂಗನ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ದಸಖತ್ತು ಮಾಡಿ ತೆಗದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ, ಮತ್ತು ಹೀಯರಿಂಗಿನ ದಿನ ಅದಾಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಜರಾಗಿ ತಾನೆ ಭುಜಂಗನೆಂದು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡಿ, ಕಬೂಲು ಜವಾಬುಕೊಟ್ಟು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಸಾಲ ಸುಳ್ಳು, ಫಿಯಾದಿ ಸುಳ್ಳು. ಈ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿ ಸುಳ್ಳಿನ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ್ಲಿದನು ಬಡವನ ಆಸ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕಸಿದುಕೊಂಡು ಅವನನ್ನು ದಾರಿಯ ಭಿಕಾರಿ ಮಾಡಿ ಹೊರದೂಡಲು ಉದ್ಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆಯಾದರೂ ಸರಕಾರದ ಅದಾಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ತಡೆ ಹಾಕುವ ಉಪಾಯ ಸಹಜವಲ್ಲ. ಏನಿನಂತೆ ಸುಳ್ಳು ಸಾಲವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಚಾರಾಲಯದಲ್ಲ ಬಟ್ಟಿಗೆ ಕೂಡಿಸಿಟ್ಟ ಹೊರ್ತು ಮಾತಾಡಲು ದಾರಿಯಲ್ಲ. ತಲೆಯನ್ನು ಕುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸತ್ತರೂ ಯಾರೂ ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡರು. ಆದರೆ ಇಷ್ಟೊಂದು ಹಣ ದರಿದ್ರ ಭುಜಂಗನಿಗೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ಜಮಾಕಟ್ಟಿ, ಈ ಮಹಾ ಅನ್ಯಾಯದ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ನ್ಯಾಯವಿಚಾರವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಂಡಾನು? ಸುತರಾಂ ರಾಜರ ಏನು, ಅದಾಲತ್ತು, ಜಡ್ಜ್, ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಎಲ್ಲಾ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಇದ್ದರೂ ದರಿದ್ರನಾದ ಪ್ರತಿವ್ವಂದ್ವಿಯು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಸಾಯಬೇಕು. ಇದಷ್ಟು

ವೇಣಿ ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳೆಯರ ಕೆಲಸ, ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಅತ್ಯಾಚಾರದಿಂದ ಎಂತಹ ದುರ್ಗತಿಯ ಭುಜಂಗನ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಬರದಿರಲಿ ಗ್ರಾಮದವರೆಲ್ಲಾ ಪಿಸಪಿಸ ಹರಬಿ ಹರಟಿಕೊಂಡು ಅಲೆದಾರೆಯ ಹೊರತು ಒಬ್ಬನಾದರೂ ತಲೆ ಮೇಲಕೆತ್ತಿ ಎಲ್ಲರೆದುರಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬಂದು ಎದುರಾಡನು. ಕಾರಣ ಅವರಾರೂ ಆರಕ್ಕೆ ಬಾರರು ಮೂರಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟರು. ಹೆರರ ವಿಷಯದ ಮಾತುಗಳು ಅವರಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅದೆಂತಾದರೂ ಇರಲಿ ರಮೇಶನಂತೂ ಇವತ್ತು ನೀಸಂದೇಹವಾಗಿ ತಿಳಿದನು. ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಬಡಜನರ ಮೇಲೆ ಅಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಲು ಸಾಹಸ ಇವರಿಗೆ ಸಿಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ದೇಶದ ಐನುಗಳನ್ನೆ ಇವರು ಕಸಾಯಿಗಳ (ಕಟುಕರ) ಚೂರಿಗಳಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸಬಲ್ಲರು. ಧನಬಲ ಮತ್ತು ಕುಟಿಲಬುದ್ಧಿ ಒಂದು ಕಡೆ ರಾಜಶಾಸನದ ಎಟಿನಿಂದ ಇವರನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತವೆ ಮತ್ತೊಂದು ಕಡೆ ಜೀವಿಲ್ಲದ ಸಮಾಜ ಅವರ ದುಷ್ಕೃತ್ಯಗಳಿಗೆ ದಂಡನೆಯಾವುದನ್ನೂ ವಿಧಿಸಲಾರದು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವರು ಸಾವಿರಾರು ಅನ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಯೂ, ಸತ್ಯಧರ್ಮವಿಹೀನ ಸತ್ತ ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜದ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕಾಲಿಟ್ಟು ಹೀಗೆ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾಗಿ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಗಳಾಗಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂದು ತನ್ನ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಮಾತುಗಳು ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬರಹತ್ತಿದವು. ಅಂದವಳು ಮರ್ಮಾಂತಿಕ ನಗೆಯನ್ನು ಸಕ್ಕು ಹೇಳಿದ್ದಳು. “ರಮೇಶು, ನಿಮ್ಮ ಜಾತಿಕುಲ ವಿಚಾರವಾಗಿ ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಇವುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೋರುವ ಕದನ-ಕಾಳಗ ಹಾಳಾಗಲಿ, ಬರಿ ಬೆಳಕು ಬೆಳಗಿಬಿಡಪ್ಪ, ಬೆಳಕು ಬೆಳಗು. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನರು ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕುರುಡಾದರು. ಒಂದು ಸಲ ಅವರ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡುವ ಉಪಾಯವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡು, ಮಗು! ಆಗ ತಾವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವರು, ಯಾವುದು ತಪ್ಪು ಯಾವುದು ಬಿಳವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು.” ಅವಳು ಇನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಳು. “ಹಿಂದಿರುಗೇನೊ ಬಂದಿದ್ದೀಯೆ ಮಗು, ಹಾಗಿರುವಾಗ ನೀನು ಇನ್ನು ಹೋಗಬೇಡ! ನೀವು ನೋಗದಿರುಗಿಸಿದ್ದೀರೆಂತಲೇ ನಿಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿ - ತಾಯಿಗೆ ಈ ದ.ರವಸ್ಥೆ!”

ನಿಜ ತಾನೆ! ಅವನು ಹೊರಟು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಇದರ ಪ್ರತೀಕಾರಕ್ಕೆ ಕೊಂಚವೂ ಉಪಾಯವಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ.

ರಮೇಶ. ನಿಟ್ಟುಸಿರುಬಿಟ್ಟು ಮನಸ್ಸಲ್ಲಿ ಎందుಕೊಂಡನು. “ಆಹಾ! ಇದೆ ನಮ್ಮ ಗರ್ವದ ಧನ- ದೇಶದ ಶುದ್ಧಶಾಂತಿ ನ್ಯಾಯ ನಿಷ್ಠೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ!” ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇದು ಜೀವಂತವಿದ್ದಾಗ ದುಷ್ಟರನ್ನು ದಂಡಿಸಿ ಮರೆಗೆಬಿದ್ದ ಗಂಡುಹೆಂಗಳನ್ನು ಸಂಸಾರಯಾತ್ರೆಯ ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಗಳಿಲ್ಲವಂತು ನಡೆಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಶಕ್ತಿ ಇದ್ದಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು. ಆದರೆ ಈಗ ಅದು ಸತ್ತುಹೋಗಿದೆ; ಅದರೂ ಕಣ್ಣು ಕಾಣದ ಹಳ್ಳಿಗರು ಈ ಬಲು ಭಾರವಾದ ವಿಕಾರವಾದ ಹೆಣವನ್ನು ಬಿಡದೆ ಲೋಕೈಕಮನುತೆಯಿಂದ ಹಗಲಿರಳು ದಿನದ ಮೇಲೆ ದಿನಗಳು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೀಗೆಯೆ ಕಂಗೆಟ್ಟು ಸತ್ತು ಸುಣ್ಣವಾಗಿ ಏನ ಮಾಡಿದರೂ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದು ನೋಡುತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲ. ಆರ್ತರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸದೆ ಸುಮ್ಮನೆ ಸಾಯಗೊಲ್ಲುತ್ತಿರುವುದನ್ನೇ ಸಮಾಜವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಹಾಪಾಪ ಅವರನ್ನು ಸಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ರಸಾತಲದ ಕಡೆಗೇನೆ ಎಳೆದೊಯ್ಯುತ್ತಿದೆ. ರಮೇಶ ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಬಿಗುವಿನಲ್ಲಿ ಕೂತಿದ್ದು ಧಟ್ಟನೆ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಡವನಂತೆ ಎದ್ದು ನಿಂತನು ಮತ್ತು ತಕ್ಷಣ ಹಣಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಚೆಕ್ಕನ್ನು ಬರೆದು ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯ ಕೈಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಿದನು. “ ನೀವು ಸಂಗತಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ವಂತವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಎಲ್ಲ ಭದ್ರತೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಬನ್ನಿರಿ. ಇಂಥಹ ಭಯಂಕರವಾದ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡುವ ಸಾಹಸ ಅವರಿಗೆ ತಿರಗೂ ಎಂದಿಗೂ ಉಂಟಾಗ ಬಾರದು. ”

ಚೆಕ್ಕನ್ನು ಕೈಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಮತ್ತು ಭುಜಂಗರಿಬ್ಬರೂ ದೆವ್ವಬಡಿದವರಂತೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ನೋಡುತ್ತಲಿದ್ದರು. ರಮೇಶ ತಿರಗೂ ತನ್ನ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಿದನು ಮತ್ತು ಅವನು ನಗೆಯಾಡುತ್ತಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ತಿಳಿದಾಗ ಧಟ್ಟನೆ ಭುಜಂಗ ಓಡಿಬಂದು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ರಮೇಶನ ಎರಡು ಕಾಲಗಳನ್ನೂ ಬಿಗಿದುಟ್ಟಿ, ಅತ್ತು ಕಿರಿಚಿ, ಹರಿಸಿ ಹೂಡಿದ ಕಾಂಡದಿಂದ

ರಮೇಶನಿಗಿಂತ ಕಡಮೆ ಬಲಶಾಲಿಯಾಗಿದ್ದ ವರದ್ವಂತೆ ಅವತ್ತು ಅವನಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಪಡೆಯುವುದು ಬಲು ಕಠಿಣವಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಈ ಮಾತು ಊರಂತೂರೈಲ್ಲಲ್ಲ ಹಬ್ಬಲು ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಯಿತು. ವೇಣಿ ಮತ್ತು ಗೋವಿಂದರಿಗೆ ಈ ಸಲ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗದು. ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಅವರ ಚಿರಶತ್ರುವನ್ನು ಕೈಕೆಳಗೆ ತಂದು ಕೊಳ್ಳುಲು ಇಷ್ಟೊಂದು ಹಣ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಹೇಳುತ್ತಲಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಈ ಮಾತು ಅಲ್ಲಿನವರಾರ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಸಹ ಬರುವ ಸಂಭವವಿರಲಿಲ್ಲ. ದುರ್ಬಲ ಭುಜಂಗನ ಬದಲು ದೇವರು ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಹಿಸಬಲ್ಲವನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆಯೇ ಈ ಗಭೀರ ದುಷ್ಟತ್ವದ ಗುರುಭಾರವನ್ನೆ ತಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆಯಷ್ಟೆ !

ಆ ಮೇಲೆ ತಿಂಗಳೊಂದು ಕಳೆದಿದೆ. ಮಲೇರಿಯವನ್ನು ಪ್ರತಿಭಟಿಸಿ ಕಾಳಗದ ಕಹಳೆಯನ್ನು ಬಡಿದು ರಮೇಶ ಈ ಒಂದು ತಿಂಗಳೂ ತನ್ನ ಯಂತ್ರತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಉತ್ಸಾಹದಿಂದ ನಾನಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಳತೆ ಗಿಳತೆ ಮಾಡಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಹುಯಲಲ್ಲಿ ನಾಳೆಯ ಭುಜಂಗನ ಮೊಕದ್ದಮೆ ಎನ್ನುವದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿದ್ದನು. ಅಂದು ಸಂಜೆಯ ಮುಂದೆ ಧಟ್ಟನೆ ಈ ಮಾತು ನೆನಪಾಯಿತು, ಓಲಗದ ದನಿಯಿಂದ ಆಳುಗಳನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಬೆರಗಾಗಿ ಹೋದನು; ಇವತ್ತು ಭುಜಂಗಾಚಾರ್ಯರ ಮೊಮ್ಮಗನ ಅನ್ನಪ್ರಾಶನ, ಅದರೂ ಅವನಿಗೇನೂ ತಿಳಿಯದು. ಭುಜಂಗನು ಸಡಗರ-ಸಂಭ್ರಮಗಳ ಲ್ಲೇನೂ ಕಡಮೆಮಾಡಿಲ್ಲ. ಊರಿನವರಿಗಲ್ಲಾ ಔತನ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ರಮೇಶನಿಗೆ ಹೇಳಲು ಯಾರಾದರೂ ಬಂದಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲವೋ ಮನೆಯವರಾಗಿರೂ ತಿಳಿಯದು. ಅಷ್ಟೆಯಲ್ಲ, ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಕವಿದಿರುವ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಜ್ಯದ ದಿನ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕಳೆದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆಂದು ದಿನಗಳಲ್ಲೊಂದು ದಿನ ಒಂದಾವರ್ತಿಯಾದರೂ ಅವನು ಸಹ ತನ್ನ ಭೇಟಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನಿರಬಹುದೆಂದು ಯೋಚಿಸಿದನು. ಇಹ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಭುಜಂಗ ತನ್ನನ್ನು ತೃಪ್ತಿಸಬಲ್ಲನೆಂದು ಅವನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೇನೆ ಇಂತಹ ಆಶಂಕೆ ಆತಂಕಗಳಿಂದ ತಾನೆ ನಾಚಿ ರಮೇಶ

ತಕ್ಷಣವೆ ಉತ್ತರೀಯವನ್ನು ಹೆಗಲ ಮೇಲೆಸೆದು ನೆಟ್ಟಗೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಲು ಹೊರಬಿದ್ದನು. ಹೊರಗೆ ಒಂದೊಡನೆಯೆ ಹಾದಿಯ ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮೂರು ಬೀದೀನಾಯಿಗಳು ಸೇರಿ ಎಂಜಲೆಲೆಗೆ ಕಿತ್ತಾಡಿ ಕಾಡುತ್ತಿವೆ. ಹತ್ತಿರದಲ್ಲಿಯೆ ಓಲಗದವರು ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿ ವಾದ್ಯದ ಡೋಲನ್ನು ಕಾಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಒಳಗೆ ಹೋಗಿ ನೋಡಿದನು. ಅಂಗಳದಲ್ಲಿ ಚಿಂದಿ ಚೀರಲಾದ ಪಾಮಿಯಾನೆಯೊಂದನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಗತಿಯಾದ ಐದಾರು ಬಹು ಪುರಾತನ ಸೀಮೆಯಣ್ಣೆಯ ಶ್ಯಾಮಲಗಳನ್ನು ಕಳ್ಳಂಬಿ ಮತ್ತು ಘೋಷಗೇರಿ ಯವರ ಮನೆಗಳಿಂದ ಎರವಲು ತಂದು ಹಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಳಕು ಮತ್ತು ಅತಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಹೂಗೆಯ ವಾಂತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪವೆಲ್ಲಾ ದುರ್ಗಂಧಮಯವಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಊಟ ಮುಗಿದಿದೆ. ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಜನ ಎದ್ದಿಲ್ಲ. ಊರಿನ ಹಿರಿಯರು ಇನ್ನೇನು ಹೊರಡಬೇಕೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ; ಧರ್ಮದಾಸ ಹರಿಹರರಾಯರನ್ನು ಇನ್ನೂ ಕೊಂಚ ಕೂಡಬೇಕೆಂದು ಬಲವಂತ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳಿ ಕೊಂಚ ಸರಿದು ಕೂತು ಯಾವನೂ ಒಬ್ಬ ವಕ್ತರಿಗೆ ಹುಡುಗನೊಡನೆ ಗುಟ್ಟುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಮೇಶ ದುಸ್ವಪ್ನದಂತೆ ಅಂಗಳದ ನೆಟ್ಟನಡುವೆ ಬಂದು ನಿಂತನು. ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೆ ಅವರ ಮುಖಗಳೆಲ್ಲಾ ಒಂದೆ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಸಿಬಣ್ಣಗಟ್ಟಿ ಹೋದವು. ಹಗೆಯ ಕಡೆಯವರು ಇದೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ಬೆರದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೇಶನ ಮೊಗ ತಾನೆ ಮೆದುಗಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಅವನನ್ನು ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ಒರಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೂಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬರಲಿಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೇನು, ಒಂದು ಮಾತು ಸಹ ಯಾರೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ಭುಜಂಗ ಅಲ್ಲಿರಲಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಎನೊ ಕೆಲಸದ ಮೇಲೆ ಮನೆಯೊಳಗಿಂದ, “ನಾನನ್ನೊಂದು ಗೋವಿಂದಣ್ಣೆ?” ಎಂದು ಹೊರಗೆ ತಲೆ ಹಾಕಿದೊಡನೆಯೆ ಅಂಗಳದ ನಡುವೆ ಭೂತವನ್ನು ಕಂಡಂತೆ ಪರಕ್ಷಣವೆ ಓಡಿ ಹೋಗಿ ಒಳಗೆ ಹೊಕ್ಕೊಂಡನು. ರಮೇಶ ಮೊಗ ಒಣಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಬಂದಾಗ ಪುಷಂಡ ಎಸ್ಮಯದಿಂದ ಅವನ ಮನಸ್ಸು ಮಂದ

ವಾಗಿ ಹೋಗಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ಕೂಗು ಕೇಳಿಸಿತು. “ಅಪ್ಪಾ ರಮೇಶ ರಾಯ !” ತಿರುಗಿ ನೋಡಿದನು; ದೀನನು ಹುಸ್ ಹುಸ್ ಎಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಬಂದೆಂದನು. “ ನಡೆಯಪ್ಪಾ, ಮನೆಗೆ ನಡೆ. ” ರಮೇಶ ಕೊಂಚ ನಗಲು ಯತ್ನಮಾಡಿದನಷ್ಟೆ. ನಡೆಯುತ್ತ ದೀನ ಹೇಳಿದನು. “ ನೀನವನಿಗೆ ಮಾಡಿದುಪಕಾರ ಅವನ ಹೆತ್ತು ಹೊತ್ತು ವರು ಸಹ ಮಾಡರು. ಸಣ್ಣ ಪುಟ್ಟ ಮಕ್ಕಳುಮರಿಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡೆ ನಮ್ಮೆಲ್ಲರ ಜಾಳು. ಅದಕ್ಕೇನೆ ನಿನ್ನನ್ನು ಬೆತಣಕ್ಕೆ ಕರೆದರೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ ಅಪ್ಪಾ, ಭುಜಂಗನ ಮೇಲೆ ತಾನೆ ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಲಾದೀತೆ, ನೀವೆಲ್ಲಾ ಈಗಳ ಕಾಲದ ಪಟ್ಟಣವಾಸದ ಹುಡುಗರು. ಜಾತಿಕ್ಕುಲವನ್ನು ಮನ್ನಿಸಿ ನಡೆಯತಕ್ಕವರಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೇ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ, ಅಪ್ಪ, ಇನ್ನೇನು ಎರಡು ದಿನಗಳಿಗೆ ಅವನ ಚಿಕ್ಕಮಗಳಿಗೂ ಹನ್ನೆರಡು ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಪಾರಗಾಣೆ ಸಬೇಕಲ್ಲಪ್ಪ ! ಸಮ್ಮ ಸಮಾಜದವಸ್ಥೆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದೆ ಇದೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲವೆ ಅಪ್ಪ. ” ರಮೇಶ ಬೇಸರದಿಂದೆಂದನು. “ ಸ್ವಾಮಿ, ಸರಿ, ತಿಳಿಯಿತು. ” ರಮೇಶನ ಮನೆಯ ತೋರಣದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ದೀನ ಹರ್ಷಿತನಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. “ ತಿಳಿಯದೆ ಉಂಟೆ, ರಾಯ, ನೀವೇನು ಅರಿಯದವರೆ, ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನನ್ನು ತಾನೇ ದೋಷಿ ಎಂತ ಅನ್ನುವುದಾದೀತೆ ನಮ್ಮಂಥಹ ಮುಡುಕರಿಗೆ ಪರಕಾಲದ ಚಿಂತೆ. . ”

“ ಸ್ವಾಮಿ, ಹೌದು, ಆ ಮಾತು ಸರಿ ” ಎಂದು ರಮೇಶ ದಡಬಡನೆ ಒಳಹೊಕ್ಕನು. ಊರಿನವರು ಅವನನ್ನು ಹೊರಗಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ; ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಕೋಣೆಗೆ ಬಂದು ಕೋಪ ತಾಪಗಳಿಂದ ಅವನ ಕಂಗಳೆರಡೂ ಬೇಯಹತ್ತಿದವು. ಇವತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಚ್ಚಿಗೆ ಇದೆ ಬಡಿಯಿತು; ವೇಣಿ ಗೋವಿಂದರನ್ನು ಭುಜಂಗ ಇವತ್ತು ಆದರಿಸಿ ಕರೆತಂದಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮದ ಮಂದಿ ಕೇಳಿ ತಿಳಿದೂ ಭುಜಂಗನ ಈ ನಡತೆಯನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಸಮಾಜದ ನಂಬಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಅವನು ರಮೇಶನನ್ನು ಕರೆಯದೆ ಬಿಟ್ಟದ್ದನ್ನೆ ಶಿಫಾರಸು ಮಾಡಿ ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

“ ಆಹಾ ಭಗವಂತ ! ” ಅವನೊಂದು ಕುರ್ಚಿಯ ಮೇಲೆ ಕುಕ್ಕು

ರಿಸಿ ದೀರ್ಘಸ್ವಾಸ ಬಿಟ್ಟು ಎಂದುಕೊಂಡನು. “ಈ ಕೃತಘ್ನ ಜಾತಿಯ ಇಂಥಹ ಮಹಾಪಾತಕಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಶ್ಚಿತ್ತವೇತರಿಂದ! ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನಿಷ್ಕುರದ ಅಪಮಾನವನ್ನು, ದೇವರೆ, ನೀನು ಕ್ಷಮಿಸಲಾರೆಯಾ?”

೧೫

ಇಂತಹದೊಂದು ಶಂಕೆ ರಮೇಶನ ತಲೆಗೆ ಸುತ್ತರಾಂ ಹೊಳೆಯ ಲಿಲ್ಲವೆಂತಲ್ಲ. ಆದರೂ ಮರುದಿನ ಸಂಜೆಯ ವೇಳೆಗೆ ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದಾಗ— ಭುಜಂಗ ಅವನ ತಲೆಯಮೇಲೆಯೇ ಹಲಸಿನ ಹಣ್ಣನ್ನು ಕುಕ್ಕಿ ತಿಂದಿದ್ದಾನೆ; ಅಂದರೆ ಅವನು ಮೊಕದ್ದಮೆಗೆ ಹಾಜರಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಏಕಪಕ್ಷವಾಗಿ ಕೇಸು ಡಿಸ್‌ಮಿಸ್ ಆಗಿ ಅವರು ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಹಣ ವೇಣಿ ಮೊಲಾದವರ ಕೈಸೇರಿತು. ಆಗ ಆ ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ರಮೇಶನ ಕೋಪದ ಜ್ವಾಲೆ ಎದ್ದುದ್ದೇಗವಾಗಿ ಅಡಿಯಿಂದ ಮುಡಿಯವರೆಗೂ ಹೊತ್ತಿತು. ಅಂದು ಇವರ ಮೋಸಜಾಲಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಭುಜಂಗನ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಸುಳ್ಳು ಸಾಲಕ್ಕೆ ಹಣವನ್ನು ಜಮಾ ಕಟ್ಟಿದ್ದನಷ್ಟೆ; ಮಹಾ ಪಾಪಿಷ್ಠ ಭುಜಂಗ ತನ್ನಿಂದಲೇ ತಲೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅರಗೂ ವೇಣಿಯೊಡನೆಯೇ ಸ್ನೇಹ ಬಳಿಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಈ ಕೃತಘ್ನತೆ ನಿನ್ನಿನ ಅಪಮಾನವನ್ನು ಬಹುಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ ಇಂದು ರಮೇಶನ ತಲೆಯು ತಾಳಗೆಟ್ಟಿತ್ತು. ರಮೇಶ ಇದ್ದಹಾಗೆಯೇ ಎದ್ದುನಿಂತು ಕೂರಕ್ಕೆ ಹೋದನು. ಯಜಮಾನರ ರೇಗಿದ ಕಂಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಭೀತಿಗೊಂಡ ಗೋಪಾಲ ಕೇಳಿದನು. “ರಾಯರೆ, ಎಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗುತ್ತೀರಾ?”

“ಬಂದೆ” ಎಂದು ರಮೇಶ ಬೇಗನೆ ಹೊರಟು ಹೋದನು. ಭುಜಂಗನ ಹೊರಗನ ಅಂಗಳಕ್ಕೆ ನುಗ್ಗಿ ನೋಡಿದನು, ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಒಳಹೊಕ್ಕನು; ಅಲ್ಲಿ ಆಹಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ಸಂಜೆಯ ದೀವಿಗೆ ಮುನ್ನು ಹಿಡಿದು ತುಳಸಿ ಕಟ್ಟಿಯಡಿಯಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದಳು, ಅಕಸ್ಮಾತ್ ರಮೇಶನನ್ನು ಎದುರಿಗೆ ಕಂಡು ಧಟಕ್ಕನೆ ಅವಳು ಬೆಪ್ಪಾದಳು. ಎಂದೂ ಇವನು ಬಂದವನಲ್ಲ ಇಂದೇಕೆ ಬಂದನೆಂದು ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ದಿಗಿಲು ಬಡಿದು ದೆವ್ವ ಬಡಿದಂತಾದಳು. ರಮೇಶ ಅವಳನ್ನೇ ಕೇಳಿದನು.

“ಆಚಾರ್ಯರೆಲ್ಲಿ?”

ಗರತಿ ತೊಡಲು ದಸಿಯಲ್ಲೆಂದಳೇನೊ ಕಿವಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲವಾದರೂ ತಿಳಿಯಿತು, ಅವರು ಮನೆಯಲ್ಲಲ್ಲ, ಎಂದು. ರಮೇಶನ ಮೈಮೇಲೆ ಷರಟು ಸಹ ಇಲ್ಲ. ಸಂಜೆಯ ಮೊಬ್ಬರದಲ್ಲಿ ಯಾರ ಮೊಗವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಿಸದು. ಇಂಥಹ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭುಜಂಗನ ಹಿರಿಯ ಮಗಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಮಗುವನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಕೋಣೆಯಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದೊಡನೆಯೇ ಈ ಅಪರಿಚಿತನನ್ನು ಕಂಡು ತಾಯಿಯನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದಳು. “ಯಾರೆ ಅಮ್ಮಾ?” ಅವಳ ತಾಯಿ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಕೊಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು, ರಮೇಶನೂ ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ದಿಗಲುಬಿದ್ದು ಕಿರಿಚಿಕೊಂಡಳು. “ಅಪ್ಪಾ ಯಾರೋ ಒಬ್ಬರು ಒಳಂಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದಾರೆ, ಮಾತಾಡ!”

“ಯಾರೋ ಅದು?” ಎಂದು ದನಿಗೊಟ್ಟು ಅವಳ ತಂದೆ ಕೋಣೆಯ ಹೊರಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ಒಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ತುಂಡಾಗಿ ಹೋದನು. ಸಂಜೆ ಬೆಳಗಿನಲ್ಲಿ ಆ ಎತ್ತರ, ನೆಟ್ಟನೆಯ ಮೈಯ ಗುರಿಸಲು ಅವನಿಗೆ ತಡವಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶ ಕಠೋರ ದಸಿಯಲ್ಲಿ, “ಇಳಿದು ಬನ್ನಿ” ಎಂದು ತಕ್ಷಣವೇ ತಾನೆಯೇ ಮುಂದುಬಿದ್ದು ವಜ್ರಮುಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭುಜಂಗನ ಕೈಯೊಂದನ್ನು ಬಿಮ್ಮನೆ ಹಿಡಿದು ಎಂದನು. “ಇಂತಹ ಕೆಲಸವೇಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ?”

ಭುಜಂಗ ಗೋಳಿತ್ತಿ, “ಪ್ರಾಣ ಹೋಯಿತು ಕಾಣಲೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ವೇಣೀರಾಯರಿಗೆ ಹೇಳಿಕಳುಹಿಸೆ.” ಜೊತೆ ಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಮನೆ ಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲಾ ಸೇರಿ ಕಿರಿಚಿಗೊಳ್ಳೆಂದರು. ರೆಪ್ಪೆ ಹೊಯ್ಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ಶಾಂತಿಯನ್ನು ಸೀಳಿ ಬಲು ಗಂಟಲುಗಳ ಗಗನಭೇದಿ ಮಹಾರವದಿಂದ ಅಲ್ಲಿನ ಕೇರಿಯಲ್ಲಾ ಗಾಬರಿಗೊಂಡಿತು. ರಮೇಶ ಅವನನ್ನು ಪ್ರಚಂಡವಾಗೊಂದು ಸಲ ಕೂಲಕಿ ಎಂದನು. “ಮುಚ್ಚಿ ಬಾಯಿನ, ಹೇಳಿ ಹೀಗೇಕೆ ಮಾಡಿದಿರಿ?”

ಭುಜಂಗ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವ ಸೂಚನೆಯನ್ನೇ ತೋರದೆ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿ ಅದು ಚುಕ್ಕಾ ಗಂಟಲೊಡದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು ಮತ್ತು ತನ್ನನ್ನು

ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಎಳೆದಾಡಿ ಮೂದಲಿಸಿದನು. ನೋಡುತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಪಾರಿನ ಹೆಣ್ಣುಗಂಡುಗಳು ಅಂಗಳದ ತುಂಬಾ ತುಂಬಿ ಹೋದರು. ತಮಾಷೆ ನೋಡಲು ಇನ್ನೂ ಜನಗಳು ಗುಂಪುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಒಳಹೊಗಳಿಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಸುಗ್ಗಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಕ್ರೋಧಾಂಧ ರಮೇಶನಾದರೂ, ಅತ್ತಕಡೆ ಲಕ್ಷ ಇಡಲಿಲ್ಲ. ನೂರಾರು ಕೌತೂಹಲದ ನೋಟಗಳ ನಡುವೆ ನಿಂತು ಅವನು ಹುಚ್ಚನಂತೆ ಭುಜಂಗನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಒಂದೆ ಭಾವದಿಂದ ಅಲ್ಲಾಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ರಮೇಶನ ಮೈಬಲ ಬಣ್ಣಗಟ್ಟಿ ಬಣ್ಣಿತವಾಗಿ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಗಾದೆಯಂತೆ ರಟ್ಟಾಗಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ಕಂಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ನಿರ್ಭಾಗ್ಯ ಭುಜಂಗನನ್ನು ಅವನ ಕೈಯಿಂದ ಬಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದ ವರಲೊಬ್ಬರಿಗೂ ಎದೆಯುಂಟಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗೋವಿಂದ ಮನೆಯೊಳಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೇ ದೊಂಬಿಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಮರೆಯಾದನು. ವೇಣಿ ಇನ್ನೆಕೆ ನೋಡಿ ಸರಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಭುಜಂಗ ಕಂಡು ಗೋಳಿಟ್ಟನು. “ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ”-ದೊಡ್ಡರಾಯರು ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಮುಚ್ಚಿ ತೆರೆಯುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಯವಾದರು. ಥಟ್ಟನೆ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ದಾರಿಯಂತೆ ಬಿಡುವು ಬಿಟ್ಟಿತು; ಮರು ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೆ ರಮೆ ಬೇಗನೆ ಬಂದು ರಮೇಶನ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದು ಎಂದಳು. “ಆಯಿತು, ಈಸಲ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಿ.” ರಮೇಶ ಅವಳ ಮೇಲೆ ಕೆಂಡವನ್ನು ಗುಳುವಂತೆ ನೋಡಿ ಎಂದನು. “ಎಕೆ?”

ರಮೆ ಹಲ್ಲುಕಡಿಯುತ್ತಾ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ತೊದಲುದನಿಯಲ್ಲಿಂದಳು. “ಇಷ್ಟು ಜನಗಳ ಮುಂದೆ ನಿಮಗೆ ನಾಚಿಕೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲವೆ, ನಾನಂತೂ ಸಿಗ್ಗಿನಿಂದ ಸಾಯುತ್ತಿದ್ದೇನೆ!”

ರಮೇಶ ಅಂಗಳದ ತುಂಬಾ ತುಂಬಿರುವ ಜನವನ್ನು ನೋಡಿ, ತಕ್ಷಣ ಭುಜಂಗನ ಕೈಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಟ್ಟನು. ರಮೆ ಹಾಗೆ ಮೃದುದನಿಯಲ್ಲಿಂದಳು. “ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ.” ರಮೇಶ ಮರುಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಗೆ ಹೋದನು. ಥಟ್ಟನೆ ಒಂದೇನೊ ಇಂದ್ರಜಾಲವಾದಂತೆ ಆಗಿ ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ, ಅವನು ಹೊರಟು ಹೋಗಲು, ರಮೆಯ ಮೇಲೆ ಅವಳ ನಿರತಿಶಯವಾದ ಬಾಧ್ಯತೆಯಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಅದೇನೊ ಒಂದು

ಬಗೆಯಾಗಿ ಒಬ್ಬರ ಮೊಗವನ್ನೊಬ್ಬರು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರು, ಮತ್ತು ಇಂಥಹ ವಸ್ತು ಇಷ್ಟು ಆಡಂಬರದಲ್ಲಿ ಮೂಡಿ ಈ ಒಗೆಯಾಗಿ ಮುಗಿದುದರಿಂದ ಯಾರ ಮನಸ್ಸೂ ತಣಿಯಲಿಲ್ಲ.

ಜನ ಹೊರಟು ಹೋದರು. ಗೋವಿಂದ ಗಂಗಾಳ ಮೈದೋರಿ ಬೆರಳೊಂದನ್ನೆತ್ತಿ ಮಿತಿಮಾರಿ ಗಂಭೀರ ಮುಖ ಮಾಡಿ ಎಂದನು. “ಮನೆಗೆಯೆ ಲಗ್ಗೆ ಹತ್ತಿ ಅರೆಸಾಯಬಡದು ಹೋದನಲ್ಲಾ ಇದಕ್ಕೇನು ಮಾಡುತ್ತಿ ಗೊತ್ತುಮಾಡು.”

ಭುಜಂಗ ಮಣಕಾಲೆರಡನ್ನು ಎದೆಗೆ ಪೊಟಿಕೊಟ್ಟು ಮಂಕನಂತೆ ಕೂತು ಮೇಲುಸಿರಿಕ್ಕುತ್ತಿದ್ದನು; ನಿರುಪಾಯನಂತೆ ವೇಣಿಯ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿದನು. ರಮೆಯನ್ನೂ ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲ. ವೇಣಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅನುಮಾನಿಸಿ ಬೇಗನೆಂದಳು. “ಈ ಪಕ್ಷದವರದಾದರೂ ಕಡಮೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಇದಲ್ಲದೆ ಆಗಿರುವುದು ತಾನೆ ಏನು, ಅದನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹಾ, ಹೂ ಎಂತ ಕುಣಿಯೋಕೆ!”

ಭಯಂಕರ ಬೆರಗಾಗಿ ವೇಣಿಯೆಂದನು, “ಎನಂದೆ ರಮೆ?” ಭುಜಂಗನ ಹಿರಿ ಮಗಳು ಕಂಬವನ್ನೊರಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಅವಳು ನಸುಕಿದ ನಾಗರದಂತೆ ಪಟ್ಟನೆ ಹೆಡೆ ಬಿಚ್ಚಿ, “ನೀನಂತೂ ಅವನ ಕಡೆಯೇನೆ ಮಾತಾಡೋಳು ರಮೆಯಕ್ಕ! ನಿಮ್ಮಪ್ಪನ್ನ ಯಾರಾದರೂ ಮನೆಯೊಳಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಬಡಿದು ಬಾರಿಸಿದ್ದರೆ ಏನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಿ ಹೇಳು?”

ಅವಳ ಹುಂಕಾರದಿಂದ ರಮೆ ಮೊದಲು ಚಮಕಿದಳು. ಅವಳಲ್ಲಿ ತಂದೆಯನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಕ್ಕೆ ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಲ್ಲ— ಅದಿಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಬೇಡ, ಆದರೆ ಅವಳ ತೀವ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಹುಗಿದಿದ್ದ ಕಹಿ ಶ್ಲೇಷದ ಬಿರುಗಾಳಿಯೊಂದು ರಮೆಯ ಮೈಗೆ ತಗುಲಿತು. ಅದರಿಂದವಳು ಮರುಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಂಕಿ ಬಿಂಕಿಯಂತಾದಳು. ಆದರೂ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೆ ತಡೆದುಕೊಂಡು ಎಂದಳು. “ನಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೂ ನಿಮ್ಮಪ್ಪನಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಒಹಳ ಕಾಣೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ನೀನು ಆ ಹೋಲಿಕೆ ತೆಗೆಯಬೇಡ. ನಾನು ಆವರ ಕಡೆ ಇವರ ಕಡೆಯಂತ ಯಾರ ಕಡೆಗೂ ಯಾವ ಮಾತೂ ಆಡಿಲ್ಲ; ಒಳಿತನ್ನೆ ಹೇಳಿದೆ.”

ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಹುಡುಗಿ, ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಕಡಮೆಯವಳಲ್ಲ.

ಅವಳು ನೆವರಿ ಬಂದೆಂದಳು. “ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು, ಅವನಿಗಾಗಿ ಹೋರು ವುದಕ್ಕೆ ನಿನಗೆ ನಾಚಿಕೆ ಸಹ ಬೇಡವೆ? ದೊಡ್ಡವರ ಮಗಳಂತೆ ದಿಗಿಲು ಬಿದ್ದು ಎಲ್ಲರೂ ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ— ಇಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಯಾರು ತಾನೆ ಕೇಳಿಲ್ಲ? ನೀನಾಗಲಿ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಮೊಗ ತೋರಿಸುತ್ತೀಯೆ, ಇನ್ನಾರಾದರೂ ಆಗಿದ್ದರೆ ಕೊರಳಿಗೆ ನೇಣು ಬಿಕ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು!”

ವೇಣಿ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು ಗದರಿ ಹೇಳಿದನು. “ಸಾಕುಮಾಡು ನೀನು ಲಕ್ಷ್ಮೀ! ಈಗ ಆ ಮಾತುಗಳೇಕೆ?”

ಲಕ್ಷ್ಮಿಯೆಂದಳು. “ಕೆಲಸವೇಕೆಲ್ಲ? ನಮ್ಮಮ್ಮ ಇಷ್ಟು ಹಣ್ಣು ಗಾಯಿ ನೀರಗಾಯಿ ಮಾಡಿದನಲ್ಲಾ ಅವನ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಇವಳು ಹೋರಾಡಿದಳಲ್ಲ! ಅಪ್ಪ ಈಹೊತ್ತು ಸತ್ತೇ ಹೋಗಿದ್ದರೆ!—”

ರಮೆ ನಿಮಿಷಮಾತ್ರ ಸ್ತಂಭಿತಳಾಗಿದ್ದಳಷ್ಟೆ. ವೇಣಿಯ ಕೃತ್ರಿಮ ಕ್ರೋಧದ ದನಿ ಅವಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕೆಣಕಿತು. ಅವಳು ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ಎಂದಳು. “ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಅಂತಹ ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಲಿ ಸಾವು ಸಿಗುವುದಕ್ಕೆ ಪುಣ್ಯವಿರಬೇಕು, ಇವತ್ತು ಸತ್ತು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿತ್ತು.”

ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬೆಂಕಿಯಾಗೆಂದಳು, “ಓಹೊ, ಅದಕ್ಕೇನೆ ನೀನು ನಿನ್ನ ಪ್ರಾಣ ಕೊಟ್ಟೀನೊ ಇರಬೇಕು ರಮಕ್ಕ.”

ರಮೆ ಇನ್ನು ಉತ್ತರವೀಯಲಿಲ್ಲ. ಅವಳ ಕಡೆಯಿಂದ ಮೊಗವನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗಿಸಿ ವೇಣಿಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದಳು. “ಅದರೆ ಅದೇನು ಮಾತು, ನೀನೆ ಹೇಳು ನೋಡೋಣ ದೊಡ್ಡಣ್ಣ?” ಎಂದವಳು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಒಂದೆ ನೋಟದಲ್ಲಿದ್ದಳು. ಅವಳ ದೃಷ್ಟಿ ಕಗ್ಗತ್ತಲನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ವೇಣಿಯ ಎದೆಯೊಳಗಿನವರೆಗೂ ನೋಡುವಂತೆ ತೋರಿತು. ವೇಣಿ ಕಳವಳಿಸಿ ಎಂದನು. “ನಾನು ಬಲ್ಲೆ ತಂಗಿ. ಜನವೆಷ್ಟೊ ಅಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ— ಅದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಕಿವಿಗೊಟ್ಟರಾದೀತೆ.”

“ಜನವೇನಂತಾರೆ?”

ವೇಣಿ ಪೂರಾ ತಾತ್ಕಾರ ಭಾವದಿಂದೆಂದನು. “ಅಂದರೆ ತಾನೆ

ಏನು, ಜನಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಮೈಮೇಲೆ ಬೊಬ್ಬೆಗರದೀತೆ. ಅಂದು ಕೊಳ್ಳಲೇಳು!”

ಅವನ ಈ ಕವಟ ಕರುಣೆಯ ಸಂಚು ರಮೆ ಕಂಡವರಿದ್ದಳು. ಸಿನ್ನ ಮೈಗಂತೂ ಪತರಿದಲೂ ಬೊಬ್ಬೆಯಾಗದು. ಆದರೆ ಎಲ್ಲರ ಚರ್ಮವೂ ಗೇಂಡಾವ್ಯಾಗದ್ದಾಗಿರದು. ಆದರೆ ಜನಗಳ ಬಾಯಲ್ಲಿಯ ಮಾತು ಅಡಿಸುವರಾರು? ನೀನೋ?”

“ನಾನು!”

ರಮೆ ಜೀವ ಜಗಿಹಿಡಿದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡು ಒಳಗಣ ತಡೆಯಲಾಗದ ಕ್ರೋಧವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡಳು. ಇನ್ನು ಅವಳ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. “ಸಿನ್ನ ಬುಟ್ಟರೆ ಇನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಕೆಟ್ಟಕೆಲಸಗಳಲ್ಲೊಂದನ್ನೂ ನೀನು ಮಾಡದೆ ಉಳಿಸಿಲ್ಲ— ಕಳ್ಳತನ, ಮೋಸ, ತಂತ್ರ, ಮನೆಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕುವುದು, ಎಲ್ಲಾ ಆಯಿತು, ಇದೊಂದೇಕುಳಿಯಬೇಕು?” ಎಂದಳು.

ವೇಣಿ ಮಂಕಾಗಿ ಧಟಕ್ಕನೆ ಮಾತಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅವನ ಬಾಯಿ ಕಟ್ಟಿ ಹೋಯಿತು. ರಮೆಯಿಂದಳು. “ಹಂಗನಿಗೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡ ಹೀನಾಯ ಇನ್ನಿಲ್ಲ, ಅದನ್ನು ತಿಳಿಯುವದು ನಿನಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಕಳಂಕವನ್ನು ರಟ್ಟಿಸಿ ನಿನಗೇನಾಗಬೇಕು?”

ವೇಣಿ ದಿಗಲುಬಿದ್ದು ಎಂದನು. “ನನಗೇನಾಗಬೇಕು? ನೀನು ರಮೇಶನ ಮನೆಯಿಂದ ಮಂಜಾನೆಯಲ್ಲಿ ಹೊರಬಿದ್ದಿದ್ದನ್ನು ಒಸ ನೋಡಿ.... ನಾನೇನು ಮಾಡಲಿ?”

ರಮೆ ಆ ಮಾತಿಗೆ ಕಿವಿಗೊಡದೆ ಹೇಳಿದಳು. “ಇಷ್ಟು ಜನಗಳ ಮುಂದೆ ಇನ್ನು ನಾನು ಹೇಳಲಾರೆ. ಆದರೆ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ, ಸಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನ ಭಾವವನ್ನು ನಾನು ಹಿಡಿಯಲಾರೆನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಡ. ಇದನ್ನಾದರೆ ಖಂಡಿತ ತಿಳಿ, ನಾನು ಸಾಯುವುದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನೀನು ಬದುಕಲು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿ.”

ಆಚಾರ್ಯರ ಹೆಂಡತಿ ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತು ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಹತ್ತಿರದಲ್ಲೊ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ಸರಿದು ಮುಂದೆ ಬಂದು ರಮೆಯ ತೋಳೊಂದನ್ನು

ಹಿಡಿದು ಮೃದುದನಿಯಲ್ಲಿಂದಳು. “ಹುಚ್ಚಳಾಗಿದ್ದೀಯಾ ಅವ್ವಾ, ಇಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ತಿಳಿಯದವರಾರು?” ತನ್ನ ಮಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಎಂದಳು. “ಎಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿ, ಹೆಂಗಸಾಗಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಹೆಸರ ಮೇಲೆಯೇ ಅಂಥಹ ಅಪವಾದ ವನ್ನು ರಟ್ಟಿಸಬಾರದು; ಧರ್ಮ ಸಹಿಸದು. ಇವತ್ತು ಈಕೆ ನಿಮಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಉಪಕಾರ ನೀವು ಮನುಷ್ಯನ ಮಕ್ಕಳಾಗಿದ್ದರೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿದ್ದಿರಿ,” ಎಂದು ಎಳೆದು ರಮೆಯನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದಳು. ಆಚಾರ್ಯರ ಗರತಿಯ ಈ ಕಠೋರಶ್ಲೇಷ ಮತ್ತು ನಿರಪೇಕ್ಷ ಸತ್ಯವಾದಿತೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿದ್ದವರೆಲ್ಲಾ ಕುಂಠಿತರಾಗಿ ಸರಿದೂಗಿದರು.

ಈ ಘಟನೆಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೆಷ್ಟೆ ದೊಡ್ಡವಾಗಲಿ ಮತ್ತು ಎನೆಯಾಗಲಿ ತನ್ನ ಹೊಲಸು ಆ ಸಂಯಮದಿಂದ ರಮೇಶನ ಶಿಕ್ಷಿತ ಭದ್ರ ಅಂತಃಕರಣವು ಪೂರ್ತಿ ಎರಡು ದಿನಗಳತನಕ ಸಂಕೋಚವನ್ನು ಪಡೆದು ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ಸಹ ಅವನು ತಲೆ ಶಾಕಲಾರದೆ ಹೋದನು. ಹೀಗೆ ದ್ವರೂ ಇಷ್ಟು ಜನಗಳೊಳಗಡೆಯಿಂದ ಗಮನ ಸ್ವೀಕೃತಿಯಿಂದ ಅವನ ನಾಚಿಕೆಯಂಶವನ್ನು ವಹಿಸಲು ಬಂದಿದ್ದಳು. ಈ ಚಿಂತೆಯು ಅವನ ಸಮಸ್ತ ಸಿಗ್ಗಿನ ಕಾರ್ಮುಖವು ಮೈಯಿಂದ ದಿಗಂತವನ್ನು ತುಂಬಾ ತುಂಬಿರಲು ಬಲು ಸಣ್ಣ ಸುಂಚಿನ ಹೊಳಸಿನಂತೆ ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಸೌಂದರ್ಯದ, ಮಾಧುರ್ಯದ ದೀಪ್ತಿರೇಖೆಯೊಂದನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಂಕಿಸುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ಈ ಗ್ಲಾನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪರಿತ್ಯಸ್ತಿಯ ಪೀಡನೆ ಬೆರೆತಿದ್ದಿತು. ಈ ದುಃಖ ಮತ್ತು ಸುಖ ಬೆರೆತ ವೇದನೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಇನ್ನೂ ಕೆಲದಿನಗಳು ತನ್ನ ನಿರ್ಜನಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾತವಾಸದ ಸಂಕಲ್ಪಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಲು, ಅದೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಹೊರಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬಳ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನಾಚಿಕೆಕೇಡಿನ ಮತ್ತು ಅಪಮಾನದ ಪರ್ವತವು ಒಡೆದು ತಡವುಗೊಂಡದೆ ಕಲ್ಮಳೆ ಗೆರೆಯುತ್ತಿದ್ದಿತು. ಇದು ಅವನಿಗೆ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ತಿಳಿಯದು.

ಆದರೆ ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಅನುಕೂಲ ಅವನಿಗೆ ಘಟಿಸಿ ಲಿಲ್ಲ. ಇವತ್ತೆ ಸಂಜೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಪೀರಪುರದ ಮುಸಲಮಾನ ರೈತರು ತಮ್ಮ ಸಂಚಾಯತರ ಬೈರಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅವನನ್ನು ಕರೆಯಲು

ಬಂದರು. ಈ ಬೈಲಕ್ಕಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ರಮೇಶ ತಾನೇ ಕೆಲದಿನಗಳ ಮುಂಚೆ ಮಾಡಿಬಂದಿದ್ದನು. ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ಅವರು ಇವತ್ತು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯರಗಾಗಿಯೆ ಕಾದು ಕೂತಿದ್ದಾರೆಂದು ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ತಿಳುಹಿಸಿರಲು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಏಳಲೆಬೇಕಾಯಿತು.

ರಮೇಶ ಸಂಧಾನ ಮಾಡಿ ತಿಳಿದಿದ್ದನು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಒಡವರ ಸಂಖ್ಯೆಯೆ ಹೆಚ್ಚು. ಅನೇಕರಿಗೆ ಒಂದು ತಾಕು ಜಮೀನು ಸಹ ಇಲ್ಲ; ಹೆರರ ಜಮೀನಿಗೆ ಕಂದಾಯಕೊಟ್ಟು ವಾಸಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹೆರರ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ಆಳಾಗಿ ಕೂಲಿ ಮಾಡಿ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎರಡು ದಿನಗಳು ಕೆಲಸ ಸಿಗದೆ ಹೋದರೆ, ಅಥವಾ ಜಡ್ಡು-ಚಾಪತ್ರಿಯಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರದೆ ಹೋದರೆ ಮನೆಮಂದಿ ಮಕ್ಕಳು ಸಹ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಹುಡುಕಿ ಇನ್ನೂ ತಿಳಿದನು, ಇವರಲ್ಲಿ ಬಹುಜನಗಳಿಗೆ ಆಸ್ತಿಗಳೇನೂ ಇದ್ದವು; ಅವೂ ಕೂಡ ಸಾಲಕ್ಕೆ ತುತ್ತಾಗಿದ್ದವು. ಸಾವುಕಾರರು ಜಮೀನಿನ ಅಡವಿನ ಮೇಲೆ ಸಾಲ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ; ಆದರೆ ಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ತೆಗದುಕೊಳ್ಳರು, ಫಸಲಿನ ಅಂಶಕ್ಕೆ ತಗಾದೆ ಹಚ್ಚುತ್ತಾರೆ. ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕವಿಟ್ಟರೆ ಈ ಅಂಶದ ಬೆಲೆ ಸಮಯ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಲಿನ ಅನತಿ ದೂರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ಸುತರಾಂ ಒಂದು ಸಲ ಆರಂಭಗಾರನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಿಯೆಕರ್ಮಗಳಿಗೆಂತಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಅನಾವೃಷ್ಟಿಯ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಲಿ ಸಾಲಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದರೆ ಇನ್ನವನು ಜೇತರಿಸಿಕೊಂಡೇಳಲಾರ. ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ಅವನು ಸಾಹುಕಾರನ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಕೈಚಾಚಬೇಕು! ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಮುಸಲಮಾನರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಒಂದೇ ಅವಸ್ಥೆ. ಕಾರಣ ಸಾಹುಕಾರರು ಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಹಿಂದೂಗಳು. ರಮೇಶ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಈ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಓದಿ ತಿಳಿದಿದ್ದನು; ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ನೋಡಿ ಮೊದಲು ಒಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಗಾಬರಿಬಿದ್ದು ಹೋಗಿದ್ದನು. ಅವನದು ಬಹಳ ಹಣ ಬ್ಯಾಂಕಿನಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಈ ಹಣ ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟು ಕೂಡಿಸಿ, ಈ ದುರ್ಭಾಗ್ಯರನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾವುಕಾರರ ಕುತ್ತಿನಿಂದ ಸಲಹುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ಸೊಂಟಬಿಗಿದಿದ್ದನು.

ಆದರೆ ಒಂದೆರಡು ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟುತಿಂದು ನೋಡಿದನು, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಬಡವರು ಎಷ್ಟು ಅಸಹಾಯರು ಮತ್ತು ಕೃಪೆಗೆ ಪಾತ್ರರೆಂದು ಎಣಿಸಿದ್ದನೂ ಅಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವರು ದರಿದ್ರರು, ನಿರುಪಾಯರು ಮತ್ತು ಅಲ್ಪಬುದ್ಧಿ ಜೀವಿಗಳೇನೂ ಹೌದು, ಆದರೆ ತುಂಟು ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಇವರೇನೂ ಕಡಮೆಯಿಲ್ಲ. ಸಾಲಮಾಡಿ ಕೊಡದೆ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ನಡತೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಬಹುಪ್ರಬಲ. ಅಧಿಕಾಂತ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸರಳರೂ ಅಲ್ಲ ಸಾಧುಗಳೂ ಅಲ್ಲ. ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಇವರು ಮೊಗ ತಗ್ಗಿಸರು, ಮತ್ತು ಕಳ್ಳತನ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದನ್ನು ಬಲ್ಲರು. ನೆರೆ ಹೊರೆಯರ ಹೆಂಡರಮಕ್ಕಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಅಂದ ಚಂದದ ಚರ್ಚೆಯು ಸೊಕ್ಕು ಇವರಲ್ಲಿ ಮಂದವಾಗೇನೂ ನಡೆಯದು. ಗಂಡಸರಿಗೆ ಮದುವೆಯಾಗುವುದು ಒಹಳಕಷ್ಟದ ವಿಷಯ, ಆದರೂ ನಾನಾ ವಯಸ್ಸಿನವಿಧವೆ ಯರಿಂದ ಪ್ರತಿ ಗೃಹಸ್ಥನೂ ಭಾರಾಕ್ರಾಂತನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸೈತಿಕ ಸ್ವಸ್ಥತೆಯೂ ದುಸ್ತರವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಜವಿವರಗಳೂ ಇದೆ, ಅದರ ಶಾಸನ ಸಹ ಕಮ್ಮಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಆದರೆ ಪೋಲೀಸರೊಡನೆ ಕಳ್ಳರ ಸಂಬಂಧವೆಂತೋ ಸಮಾಜದೊಡನೆ ಇವರಿಗೆ ಆ ಬಗೆಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಪೀಡಿತರು, ದುರ್ಬಲರು, ದಿಕ್ಕೆಟ್ಟವರು, ಇವರ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಇವರ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟು ಮಾಡಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮೋಸಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಿ ಕೆಟ್ಟ ದಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ಮಗನ ಏಷಯದಲ್ಲಿ ತಂದೆಗಿರುವ ಮನೋಭಾವದಂತೆ ರಮೇಶನ ಅಂತರಂಗ ಶುದ್ಧವಿತ್ತೆಂದು ಇವತ್ತಿನ ಸಂಜೆಯ ಮೇಲೆ ಪೀರವುರದ ಹೊಸ ಸ್ಕೂಲ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಾಯತರನ್ನು ಕಲೆ ಹಾಕಿದ್ದರು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾಯಿತು; ಸಂಜೆ ಮುಂದಿನ ಅತಿ ಮೂಬ್ಬರ ಕಳೆದು ದಶಮಿಯ ಬೆಳದಿಂಗಳು ಕಿಟಕಿಯ ಹೊರಗೆ ತುಂಬತುಳುಕುತ್ತಲಿದೆ. ಅತ್ತ ಕಡೆಗೆ ನೋಡಿ ರಮೇಶ ಹೊರಡಲು ನೇರವಾಗಿ ಹೋಗಿ ಬೇಕೆಂತ ತಡವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಮೆ ಬಂದು ಅವನ ಕೋಣೆಯ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ನಿಂತಳು. ಆ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಕಿರಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶ ಮನೆಯ ಶುದ್ಧತೆಯಿಂದಂದುಕೊಂಡು ಎಂದನು. “ಎನ್ನೇಕೆ?”

“ನೀವೇನು ಹೊರಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದೀರಾ?”

ರಮೇಶ ಚಮುಕಿ ಬಿದ್ದನು, “ಇದಾರು, ರಮೆಯೆ? ಈ ಹೊತ್ತಿ ನಲ್ಲಿಯೆ!”

ಸಂಜೆಯನ್ನೇಕೆ ಮರೆ ಬೀಳಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಹೇಳುವುದು ಅನಾ ವಶ್ಯಕ, ಆದರೆ ಅವಳೇಕೆ ಬಂದಳೋ ಅದೂ ಬಲು ಕತೆ— ಆದರೂ ಏನ ಮಾಡಿ ಮೊದಲಿಡುವುದೆಂತ ಭಾವಿಸಿ ಬಗೆ ಹರಿಯದೆ ರಮೆ ಗಡುಸಾಗಿ ನಿಂತಿದ್ದಳು. ರಮೇಶ ಬಾಯಿಲ್ಲದವನಾದನು. ತುಸಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮ ನಿದ್ದು, ರಮೆ ಪ್ರಶ್ನೆಮಾಡಿದಳು. “ತಮ್ಮ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಹೇಗಿದೆ?”

“ಚನ್ನಾಗಿಲ್ಲ. ತಿರಗೂ ದಿನವಹಿ ರಾತ್ರಿ ಜ್ವರಕ್ಕಿಟ್ಟಿದೆ.”

“ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಕೆಲದಿನ ಹೊರಗೆ ಅಲದಾಡಿ ಬಂದರೆ ನೆಟ್ಟ ಗಾದೀತು.”

ರಮೇಶ ನಗುತ್ತ ಹೇಳಿದನು. “ನೆಟ್ಟಗಾಗುತ್ತೆ, ಅದನ್ನು ಬಲ್ಲಿ, ಆದರೆ ಹೋಗುವ ಬಗೆ ಕೇಗೆ?”

ಅವನ ನಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ರಮೆ ಬೇಸರಗೊಂಡಳು, “ನೀವನ್ನು ಏರಿ ನಿಮಗೆ ಕೆಲಸ ಬಹಳವೆಂತ, ಆದರೆ ಸ್ವಂತ ದೇಹಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲಸವಾವುದು?”

ರಮೇಶ ಮೊದಲಿನಂತೆಯೇ ನಕ್ಕು ಉತ್ತರವಿತ್ತನು. “ಸ್ವಂತ ದೇಹ ಸಣ್ಣ ಕೆಲಸವೆಂತ ನಾನು ಹೇಳಿ, ಆದರೆ ದೇಹಕ್ಕಿಂತಲೂ ಎಷ್ಟೊ ದೊಡ್ಡದಾದ ಕೆಲಸಗಳು ಮನುಷ್ಯನಿಗುಂಟು. ಅದು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ.

ರಮೆ ತಲೆಯನ್ನಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಎಂದಳು. “ನನಗೆ ತಿಳಿಯಬೇಕಾ ದುದೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ನಿಮಗೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ಗುಮಾಸ್ತೆಗೆ ಹೇಳಿ ಹೋಗೋಣಾಗಲಿ, ನಾನು ಅವನ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯ ಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ.”

ರಮೇಶ ವಿಶ್ವಿತನಾಗೆಂದನು. “ನೀನು ನನ್ನ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೀಯಾ? ಆದರೆ.”

“ಆದರೇನು?”

“ಆದರೇನು ಬಲ್ಲೆಯಾ, ನಾನು ನಿನ್ನನ್ನು ನಂಬೇನೆಯೆ?”

ರಮೆ ಅಸಂಕೋಚವಾಗಿ ತಕ್ಷಣವೆಂದಳು. “ ಇತರರಿಂದ ಆಗದು, ಆದರೆ ನಿಮ್ಮಿಂದಾಗುತ್ತೆ. ”

ಅವಳ ಧೃಢ ಕಂಠದ ಅಚಿಂತನೀಯವಾದ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ರಮೇಶ ಬೆರಗಾಗಿ ಬಿಡಲಾದನು. ಆದರೆ ಕ್ಷಣ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎಂದನು. “ ಒಳ್ಳೇದು ಯೋಚಿಸಿ ನೋಡುತ್ತೇನೆ. ”

“ ಇವತ್ತೆ ತಾವು ಇನ್ನೆಲ್ಲಾದರೂ ಹೋಗಲೇಬೇಕು, ಇಲ್ಲವಾದರೆ— ”

ಹೇಳುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ ರಮೇಶ ಗಾಬರಿಬಿದ್ದಿದಾನೆಂದು ಅವಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡಳು: ರಮೇಶ ನೆಟ್ಟಗೆ ಊಹಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಆತ್ಮಸಂವರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಎಂದನು. “ ಒಳ್ಳೇದು, ಹಾಗೆ ಹೋದುದರಿಂದ ನಿನಗೇನು ಲಾಭ? ನನ್ನನ್ನು ವಿಪತ್ತಿಗೀಡುಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ನೀನೇನೂ ಕಡಮೆಯಾಗಿ ಪ್ರಯಾಸ ಪಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಉತ್ತಮ ಪಕ್ಷ, ಬಿಡಿಸಿಯಾದರೂ ಹೇಳು, ನಾನು ಹೋದರೆ ನಿನಗೇನಾದರೂ ಅನುಕೂಲವಿದೆಯೇ? ನಾನು ಹೋಗಲು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಒಪ್ಪಬಹುದು, ” ಎಂದು ಉತ್ತರವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸಿ ರಮೆಯ ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮೊಗವನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಆದರೆ ಅದು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವಳಿದೆಯನ್ನು ಜಡಿದುಕೊಂಡೆದ್ದ ಸಿಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೆಂಬುದು ಸಹ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯಬರಲಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನ ನಿಷ್ಕರವಾದ ವಿದ್ರೂಪದ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ಅವಳ ಮೊಗವೆಂತು ಒಣ್ಣಗೆಟ್ಟಿತೆಂಬುದೂ ಆ ಕತ್ತಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಲಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ತಡೆದುಕೊಂಡಳು. ಅಮೇಲಿಂದಳು.

“ ಒಳ್ಳೇದು ಬಿಡಿಸಿಯೆ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ. ತಾವು ಹೋದರೆ ನನಗೆ ಲಾಭವೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಹೋಗದೆ ಹೋದರೆ ಬಹಳ ಹಾಳು. ನಾನು ಸಾಕ್ಷಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತೆ. ”

ರಮೇಶ ಒಣಕಲಾಗಿ ಎಂದನು. “ ಇದೇಯೆ? ಆದರೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಡದೆ ಹೋದರೆ? ”

ರಮೆ ಇನ್ನು ಕೊಂಚ ನಿಂತು ಹೇಳಿದಳು. “ ಕೊಡದೆ ಹೋದರೆ ಎರಡು ದಿನಗಳನಂತರ ನಮ್ಮ ಜಯನ ಉಪನಯನದಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಉಳಿ

ಮಾಡರು— ನನ್ನ ಸೋಮವಾರದ ವ್ರತಕ್ಕೆ” ಈ ಬಗೆಯ ದುರ್ಘಟನೆ ಯಾಗಬಹುದೆಂಬ ಯೋಚನೆ ಮಾತ್ರಕ್ಕೇನೆ ಅವಳು ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿ ದಳು. ರಮೇಶ ಇನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಕೇಳದೆ ಇದ್ದರೆ ಆಗಿತ್ತು, ಆದರೆ ಸುಮ್ಮನಿರದೆ ಹೋದ, ಕೇಳಿದನು.

“ ಅದರ ಮೇಲೆ ? ”

ರಮೆ ಕಳವಳಿಸಿ ಎಂದಳು. “ ಅದಾದ ಮೇಲೇನು ! ಇಲ್ಲ, ನೀನು ಹೋಗು ಎಂದರೆ ನಾನು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ, ರಮೇಶಣ್ಣ, ನನಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ನಷ್ಟವನ್ನು ತರಬೇಡ; ನೀ ಹೋಗು, ಹೋಗು ಈ ದೇಶದಿಂದ. ”

ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನತನಕ ಇಬ್ಬರೂ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಎಲ್ಲಾಗಲಿ, ಎಂಥ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ರಮೆಯನ್ನು ಕಂಡಕ್ಷಣವೆ ರಮೇಶನ ಎದೆಯ ರಕ್ತ ಚಲಿಪಿಲಿಗುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ನೂರಾರು ಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮನಸಲ್ಲಿ ತಂದುಕೊಂಡು, ತನ್ನಂತರವನ್ನು ಸಾರಾರೂ ಕೆಟ್ಟ ಬೈಗಳಿಂದ ಬೈದುಕೊಂಡರೂ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡಲು ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೃದಯದ ಈ ಸದ್ದಿಲ್ಲದ ವಿರೋಧದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ದುಃಖ ಬರುತ್ತಿತ್ತು; ನಾಚಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ರೇಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು; ಆದರೂ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಅದನ್ನು ವಶದಲ್ಲಿ ತರಲಾರದೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಂದು ಈಗತಾನೆ ತನ್ನ ಕೋಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದೆ ರಮೆ ಆಕಸ್ಮಾತ್ ಒಬ್ಬಳಿ ಬಂದು ದನ್ನು ನೋಡಿ ಸಿನ್ನೆಯ ಮಾತನ್ನು ನೆನೆದುಕೊಂಡೊಡನೆಯೇ ಅವನ ಹೃದಯದ ಚಾಂಚಲ್ಯವು ಒಂದೇ ಎಟಿಗೆ ಕಟ್ಟುಮಾರೆದ್ದಿತು. ರಮೆಯ ಕೊನೆಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಇಷ್ಟು ದಿನಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಹೊತ್ತು ಅದೆ ಹೃದಯ ಸ್ಥಿರಗೊಂಡಿತು. ರಮೆಯ ಭಯವ್ಯಾಕುಲದ ನಿರ್ಬಂಧತೆಯಿಂದ ಅಖಂಡಸ್ವಾರ್ಥಪರತೆಯ ಭಾವ ಹೊರಬಿದ್ದಿತು. ಅದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಂಡು ಅವನ ಅಂಥಹ ಹೃದಯದ ಕಣ್ಣು ಪರೆ ಸಹ ಇಂದು ಹರಿಯಿತು. ರಮೇಶ ಆಳವಾದುದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಎಂದನು. “ ಒಳ್ಳೆಯದು, ಹಾಗೆಯೇ ಆಗುತ್ತೆ, ಆದರೆ ಇವತ್ತು ನನಗೆ ಹೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ನಾನು ಓಡಿ ಹೋಗಬೇಕಾದ ಹೇತು ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಎಷ್ಟೇ

ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಂಡರೂ, ಈ ರಾತ್ರಿಯು ನನಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ದೊಡ್ಡದು. ನಿನ್ನ ದಾಸಿಯನ್ನು ಕರೆ, ನಾನು ಈಗಲೇ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿದೆ ! ”

ರಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದಳು. “ ಇವತ್ತೆ ಹೋಗುವುದಕ್ಕೆ ಏನು ಮಾಡಿದರೂ ಸಾಗದೋ ? ”

“ ಇಲ್ಲ, ನಿನ್ನ ದಾಸಿ ಎಲ್ಲಿ ಹೋದಳು ? ”

“ ಯಾರೂ ನನ್ನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಬರಲಿಲ್ಲ ! ”

ರಮೇಶ ಬೆವ್ವಾಗಿ ಎಂದನು. “ ಅದೆಂತಹ ಮಾತು ? ಇಲ್ಲಿಗೆ ಒಬ್ಬಳೇ ಬಂದೆಯಾ ? ಯಾವ ಸಾಹಸದಿಂದ ? ಒಬ್ಬ ದಾಸಿಯನ್ನು ಸಹ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ತರಲಿಲ್ಲವೆ ?

ರಮೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಮಿದುವಾದ ದನಿಯಲ್ಲಿಂದಳು. “ ಅದರಿಂದ ತಾನೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದುದೇನು ? ಅವಳು ತಾನೇ ನಿನ್ನ ಕೈಯಿಂದ ನನ್ನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿರಲಿಲ್ಲ. ”

“ ಸಾಧ್ಯವಿರದೆ ಇರಲಿ, ಜನಗಳ ಬಾಯಿನ ಸುಳ್ಳು ಸುಳ್ಳು ಕೆಟ್ಟ ಹೆಸರಿನಿಂದಲಾದರೂ ಕಾಪಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಾತ್ರಿ ಕಮ್ಮಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ, ರಾಣಿ ! ”

ಆದೇ ಬಹುದಿನಗಳ ಹಿಂದಿನ ಮರೆತ ಹೆಸರು ! ಥಟ್ಟನೆ ಏನೊ ಬಂದನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ರಮೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಆವೇಗವುಂಟಾಯಿತು, ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡಳು. ಆ ಮೇಲಿಷ್ಟೇ ಎಂದಳು. “ ಅದ ರಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ, ರಮೇಶಣ್ಣ ! ಕತ್ತಲರಾತ್ರಿ ಯೇನೂ ಅಲ್ಲ, ನಾನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೋಗಬಲ್ಲೆ, ” ಎಂದು ಇನ್ನು ಮಾತನಾಡುವುದಕ್ಕಾಗದೆ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೊರಗೆ ಹೋದಳು.

೧೬

ಪ್ರತಿವರುಷವೂ ರಮೆ ನಿಯಮ ಮಾಡಿ ದುರ್ಗಾಷ್ಟಮಿ ಮಹಾ ನೋಮಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಳು. ಪೂಜೆಯ ಮುಂದೆ ದಿನವೇ ಹಳ್ಳಿಗರಿ ಗೆಲ್ಲಾ ಹೊಲಿಯರು ಮಾದಿಗರು ಸಹಿತ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನ್ನ ಹಾಕಿಸುವಳು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಅವುನ ಪ್ರಸಾದ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಬಹಳ

ಗಲಭೆಯಾಗುವುದು. ರಾತ್ರಿ ಒಂದು ಘಂಟೆಯವರೆಗೂ ಅಡುವುದು, ಬಡುವುದು, ಎಲೆ ಎಂಜಲ ಕಸಗಳಿಂದ ಹೆಜ್ಜೆಯಿಡಲು ತಾಂಬುತ್ತುರ ಲಿಲ್ಲ. ಹಿಂದೂಗಳು ಮಟ್ಟಿಗಲ್ಲಾ, ಸೀರವುರದ ರೈತರೂ ಗುಂಪು ಸೇರಲು ತಪ್ಪುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸರ್ತಿ ತಾನು ಕಾಯಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಸಜ್ಜು ಸರಬರಾಯಿ ಕಡಮೆಯೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ. ಚಂಡಿಯ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆ ಮತ್ತು ಪೂಜೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕೆಳಗಡೆ ಉತ್ಸವದ ಭಾರಿಬೈಲು. ಸಪ್ತಮೀ ಪೂಜೆ ಹೂತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮುಗಿಯಿತು. ಯಥಾರೀತಿಯಾಗಿ ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮತ್ತು ಸಂಜೆಯ ಪೂಜೆಗಳು ಆದವು. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಮಿಯ ಅರ್ಧ ಚಂದ್ರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಏಳುತ್ತ ಒಂದನು; ಅದರ ಕಳ್ಳಂಬಿಯವರ ಮನೆ ಮುಂದಿನ ದೊಡ್ಡ ಅಂಗಳದ ಬೈಲು ಕೆಲ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರ ಏನೂ ಬೇರಿ ನ್ನಾರಿಲ್ಲ, ಮನೆಯೊಳಗೆ ಅನ್ನದ ದೊಡ್ಡ ಸ್ತೂಪ ಒರಬರುತ ಬಣಗಿ ಗಡ ಸಾಗುತ್ತಲಿದೆ; ವ್ಯಂಜನಗಳ ರಾಸಿಗಳು ಬಣ್ಣಗೆಡುತ್ತ ಬಂದಿವೆ, ಆದರೂ ಇದುವರೆಗೂ ಒಬ್ಬ ರೈತನಾದರೂ ಅಮ್ಮನ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ಕೈಚಾಚಿ ಬೇಡಲು ಮನೆಯೊಳಗೆ ಕಾಲಿಡಲಿಲ್ಲ. “ಇಸ್! ಇಷ್ಟೊಂದು ಊಟದ ಸಾಮಾನ ನಷ್ಟು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರಲ್ಲಾ ನಾಟನ ಸಣ್ಣ ಜನರಗುಂಪು? ಎಷ್ಟೊಂದು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ, ಇವರ ಕೊಬ್ಬು ನೋಡಿದೆಯಾ.” ವೇಣಿಯೊಂದು ಸಲ ಒಳಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಸಲ ಹೊರಕ್ಕೆ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಶ್ಯ ವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಕೂಗಿ ಅರಚಿ ದಡಬಡನೆ ಓಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ, “ಬಡ್ಡಿಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಬುದ್ಧಿಕಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಮಾಳಿಗೆಗಳ ತರಿದು ಹಾಕಿ ಸುತ್ತೇನೆ, ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ಹಾಗೆ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ, ” ಮುಂತಾಗಿ ಗೋವಿಂದ, ಧರ್ಮದಾಸ, ಹಲಧರ ವೂದಲಾದವರು ಕೆಚ್ಚಿದ ಮೊಗ ದಿಂದ ಬಿಡುವಿಲ್ಲದೆ ಅಲೆದು ಅತ್ತಿಕಾಯುಂಡು ಅಂದಾಜು ಹಾಕಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. “ಈ ಕೆಲಸ ಯಾವ ಸೂಳೆಯ ಮಗನದು, ಇದು ಹೀಗಾಯಿತು; ಹಿಂದೂ ಮುಸಲಮಾನರೂಂದಾಗಿದ್ದಾರೆ, ಇದು ಬಹಳ ಅಚ್ಚರಿ!” ಇತ್ತ ಚಿಕ್ಕ ಎದ್ದಿದ್ದು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ; ಅದೊಂದು ಮಹಾ ಮಾರೀಕಾಟಕ್ಕಿಟ್ಟಿದೆ! ಈ ತುಮುಲು ತೊಂದರೆಗಳೊಳಗೆ ಒಬ್ಬಳು ಮಾತ್ರ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಾಳೆ, ಅವಳು ತಾನೆ ರಮೆ. ಒಂದು ಮಾತು ಸಹ

ಯಾರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ, ಯಾರ ಮೇಲೂ ತಪ್ಪು ಹೊರಿಸಳು, ಆಕ್ಷೇಪಣೆ ಅಥವಾ ದೋಷಾರೋಪಣೆಯೊಂದಾಗಲಿ ಅವಳ ಬಾಯಿಂದ ಇನ್ನಿದುವರೆಗೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಇದೇನು ಆ ರಮೆಯೆ ? ಅವಳಂತೂ ಬಹು ಕಾಯಿಲೆಯಿಂದ ನರಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಕೊಂಚವೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹೀಗೆಂತ ತಾನೆ ಒಪ್ಪಳು, ನಕ್ಕು ಹಾರಿಸಿಬಿಡುತ್ತಾಳೆ. ರೋಗ ದಿಂದ ರೂಪು ಕೆಡುತ್ತೆ ಅದು ಹೋಗಲಿ. ಆದರೆ ಸಿಟ್ಟಿಲ್ಲ, ಆ ಸಿಡುಕುತನ ವಿಲ್ಲ, ಆ ಜೀರಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಸಪ್ತೆಬದ್ಧ ಕಂಗಳೆರಡೂ ವ್ಯಥೆ ಕರುಣೆಗಳಿಂದ ತುಂಬಿವೆ, ಕೊಂಚ ಲಕ್ಷ್ಯವಿಟ್ಟು ನೋಡಿದೊಡನೆಯೆ ಕಟ್ಟಿ ಒಡೆದರೆ ವಿಶ್ವ ಸಂಸಾರವನ್ನೆ ಕೊಚ್ಚಿಕೊಡೆದು ಬಿಡುವಂತಹ ಅಳುವಿನ ಸಮುದ್ರ. ಈ ನೀರುದುಂಬಿದ ಅವರಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಅಡಗಿದೆಯೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ಮನ ಸ್ಸಿಗೆ ಜೂಳಿಯುವುದು. ಚಂಡೀಮಂಟಪದ ಹಿಂಬಾಗಲಿಂದ ರಮೆ ಪ್ರತಿ ಮೆಯ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಂತಳು. ಅವಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬಿದ್ದೊಡನೆಯೆ ಮಂಗಳಾಕಾಂಕ್ಷಿಗಳ ಗುಂಪು ಒಂದೇ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಕೀರಲು ದನಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಳ ಜನಗಳ ಹದಿನಾಲ್ಕು ತಲೆಗಳಿಂದ ಮೊದಲಿಕ್ಕಿದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಬೈಗಳನ್ನು ಮಳೆಗರೆಯಲು ಮೊದಲು ಮಾಡಿದರು. ರಮೆ ಕೇಳಿ ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ಕೊಂಚ ನಕ್ಕಳು. ತೊಟ್ಟನ್ನು ಹಿಡಿದು ನೀಳಿದ ಹೂ ಮನುಷ್ಯನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ನಗೆಗರೆವಂತೆ ಆ ನಗೆ ಬೆಳಗಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ರಾಗದ್ವೇಷ, ಆಶೆ ಭಗ್ನೆ, ಒಳ್ಳೆಯದು ಕೆಟ್ಟದ್ದು ಒಂದೂ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಆ ನಗು ಸಾರ್ಥಕವೋ ನಿರರ್ಥಕವೋ ಅದನ್ನು ತಾನೆ ಬಲ್ಲವರಾರು !

“ ಇಲ್ಲ, ಇಲ್ಲ, ಇದು ನಗುವ ಮಾತಲ್ಲ, ಇದು ದೊಡ್ಡ ಮನೆ ಹಾಳಮಾತು! ಒಂದು ಸಲ ತಿಳಿದರೆ, ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ ಯಾರೆಂತ ? ” ಎಂದು ಕೈ ಬೆರಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ ಎಂದನು. “ ಆಗ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ನೀಳೆ ಬಿಸುಟೀನು ! ”

ರಮೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅದುರಿದಳು. ವೇಣಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು. “ ತಾಯಿಗಂಡ ಸೂಳೆಮಕ್ಕಳು ಇದನ್ನರಿಯರು, ಯಾರ ಜೋರಿನಿಂದ ನೀವೆಲ್ಲಾ ಜೋರುಮಾಡುತ್ತಾ ಇದ್ದೀರೋ ಅವನು, ಆ ರಮೇಶ ಈಗ ಜೈಲಿನ ಸರಪಳಿ ತುಂಡು ಎಳೆಯುತ್ತಾ ಇದ್ದಾನೆ. ನಿಮ್ಮನ್ನು ಸದೆಬಡಿ ಯೋಕೆ ಎಷ್ಟು ಹೊತ್ತುಬೇಕು ? ”

ರಮೆ ಯಾವ ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಿಲ್ಲ. ತಾನು ಬಂದ ಕೆಲಸ ನನ್ನುಮುಗಿಸಿ ಹೊರಟು ಹೋದಳು; ಸುಮಾರು ಎರಡೂವರೆ ತಿಂಗಳಾಯಿತು, ರಮೇಶ ಅಕ್ರಮಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಭುಜಂಗನನ್ನು ಕರಾರಿಯಿಂದ ತಿವಿದನೆಂಬ ಅಪರಾಧದ ಮೇಲೆ ಜೈಲನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ! ಮೊಕದ್ದಮೆಯಲ್ಲಿ ವಾದಿಯ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ಬಹಳ ತೊಂದರೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. “ಹೊಸ ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟ್ ಸಾಹೇಬರು, ಅದ್ದೇಗೊ ಮುಂಚಿತವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು; ಈ ಬಗೆಯ ಅಪರಾಧವು ಆಸಾಮಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಂಭವ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ, ಇವನು ದರೋಡೆಖೋರರ ಮುಂತಾದವರ ಸಹಿತ ಬೆರತವನೊ ಅಲ್ಲವೊ ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಂಶಯವೇನೊ ಇದೆ. ಠಾಣೆಯ ಕಡತಗಳಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೆ ಸಹಾಯ ದೊರೆತಿದೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದೆ, ಸರಿಯಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಅವನು ಹಿಂದೆಯೂ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಮತ್ತು ಇನ್ನೂ ಹೇರಳ ಬಗೆ ಬಗೆಯ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾದ ನಡತೆ ಅವನ ಹೆಸರೊಂದಿಗೆ ಗಂಟುಬಿದ್ದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಪೋಲೀಸು ಅವನ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ನಿಗ ಇಡತಕ್ಕದ್ದು; ಅವರು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಲು ಹಿಂದೆಗೈಯಲಿಲ್ಲ. ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ರಮೆ ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಡಬೇಕಾಯಿತು. ಅವಳು ಹೇಳಿದಳು. “ರಮೇಶ ಮನೆಗೆ ನುಗ್ಗಿ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ಹೊಡೆಯಲು ಬಂದ, ಅದನ್ನು ತಾನು ಬಲ್ಲಳು; ಆದರೆ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ತಿವಿದನೊ ಇಲ್ಲವೊ ಅರಿಯೆನು; ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಠಾರಿ ಇತ್ತು ಇಲ್ಲವೆ ಅದೂ ಸಹ ನನಗೆ ನೆನಪಿಲ್ಲ.”

ಇದೆಂಥಹ ಸತ್ಯ? ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿಚಾರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಮಾಡಿ ರಮೆ ಈ ಸತ್ಯವನ್ನು ನುಡಿದು ಬಂದಳು; ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣಮಾಡಬೇಕಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲದ ವಿಚಾರಾಲಯದಲ್ಲಿ ಅವಳೇನುತ್ತರ ಹೇಳಿಯಾಳು! ರಮೇಶ ಕಠಾರಿಯನ್ನು ಹೊಡೆಯಲಿಲ್ಲವೆಂತ ಅವಳಿಗಿಂತ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದವರು ಮತ್ತಾರು; ಕೈಲಿ ಅಸ್ತವಿರುವುದಂತಿರಲಿ ಒಂದು ಹುಲ್ಲು ಕಡ್ಡಿ ಸಹ ಇರಲಿಲ್ಲ! ಆ ಅದಾಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ, ಈ ಮಾತನ್ನು ಯಾರಾದರೂ

ಕೇಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು, ಇಲ್ಲ, ಕೇಳಲಿಲ್ಲ ! ವೇಣೀ ಮೊದಲಾದವರ ಕೈಹಿಡಿದ ಹಳ್ಳಿ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಳು ಕೊಡಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಬೆಲೆ ಮಿಥ್ಯಾಪವಾದದ ಕಗ್ಗಪ್ಪನ್ನು ತನ್ನ ಮೊಗಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಡಿದು ಕೊಂಡು ಇದೇ ಸಮಾಜದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕರಿಗೆ ಆಗಿದೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಅವಳು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಬಲ್ಲಳು. ಇದಲ್ಲದೆ ಶಿಕ್ಷೆ ಇಷ್ಟು ಬಲವಾಗುವುದೆಂದು ಅವಳು ಕನಸಲ್ಲಿ ಸಹ ಕಂಡರಿಯಳು. ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ಒಂದೆರಡುನೂರು ರೂಪಾಯಿಗಳ ಜುಲ್ಮಾನೆಯಾದೀತೆಂದು ಅಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಒಳ್ಳೇದಾಯಿತು, ಬಾರಿ ಬಾರಿಗೂ ಎಚ್ಚರಕೊಟ್ಟರೂ ರಮೇಶ ಅವಳ ನೆರೆಯನ್ನು ಬಟ್ಟು ಓಡಿಹೋಗಲೊಲ್ಲದೆ ಇರಲು ಆಗ ರೋಷದಿಂದ ರಮೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದನ್ನೆ ಕೋರಿದ್ದಳು; ಆಗಲಿ ಜುಲ್ಮಾನೆ. ಒಂದು ಸಲ ಬೆಸಿಗೆ ಬೀಳಲಿಯೆಂದು. ಆದರೆ ಆ ಶಿಕ್ಷೆ ಹೀಗೆ ತಿರುಗುವುದೆಂದು, ರಮೇಶನ ರೋಗದಿಂದ ಒಳಲಿ ಬಿಳಿಚೆಗೊಂಡ ಮೊಗದ ಕಡೆ ನೋಡಿಯೂ ವಿಚಾರಕನಿಗೆ ದಯೆಯುಂಟಾಗದು— ಒಂದೇ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಆರುತಿಂಗಳ ಸಶ್ರಮ ಕಾರಾವಾಸದ ಹುಕ್ಕುಂ ಮಾಡಿಬಿಡುವುದೆಂದು ಅವಳಿಗೆ ತೋಚಲೇ ಇಲ್ಲ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ರಮೇಶನ ಕಡೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡಲು ರಮೆಗೆ ಸಾಗದೆ ಪೋಯಿತು. ಹೆರರ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿದಳು, ರಮೇಶ ಒಂದೇ ನೋಟದಿಂದ ಅವಳ ಮೊಗವನ್ನೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು ಮತ್ತು ಜೈಲಿಗೆಂತ ಹುಕ್ಕುಂ ಆಗಲು, ಗೋಪಾಲ ಗುಮಾಸ್ತೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ತಲೆಯನ್ನಾಡಿಸಿ ಹೇಳಿದನು. “ ಬೇಡ, ಮ್ಯಾಜಿಸ್ಟ್ರೇಟರು ನನಗೆ ಜೀವಾವಧಿ ಕಾರಾಗಾರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಹುಕ್ಕುಂ ಮಾಡಿದರೂ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿ ಕುಲಾಸೆಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆ ನನಗಿಲ್ಲ. ಜೈಲಿ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ”

ಉತ್ತಮ ತಾನೆ ! ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅವರನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಭುಜಂಗ ಸುಳ್ಳು ದಾವೆ ಹಾಕಿ ತನ್ನ ಋಣವನ್ನು ನೀಗಿದ. ರಮೆ ಸಾಕ್ಷೀ ಮಂಚದಲ್ಲಿ ನಿಂತು ಅವನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಠಾರಿ ಇತ್ತೇ ಇಲ್ಲವೆ ನೆನಪಿಗೆ ತರಲಾರದೆ ಹೋದಳು; ಆಗ ಅಪೀಲು ಮಾಡಿ ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲೇಕೆ ! ಅವನ ಆ ದುರ್ಜಯವಾದ ಘೃಣೆ (ಹೀಯಾಳಿಕೆ) ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಬಂಡೆಯಂತೆ

ರಮೆಯ ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಯಾವ ಬದಿಗೂ ಅದನ್ನು ಸರಿಸಲು ಅವಕಾಶ ದೊರೆಯದು. ಇದೆಂತಹ ದೊಡ್ಡ ಹೋರ! ಅವಳು ಸುಳ್ಳು ನುಡಿದು ಬರಲಿಲ್ಲ. ಈ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ವಳ ಅಂತರ್ಯಾಸು ಮಂಜೂರ ಮಾಡವಲ್ಲನಲ್ಲಾ! ಸುಳ್ಳು ನುಡಿಯಲಿಲ್ಲ ಸರಿ, ಆದರೆ ನಿಜವನ್ನೂ ಹೊರ ಪಡಿಸಲಿಲ್ಲ. ಸತ್ಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚುವುದರ ಅಪರಾಧ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೆ; ಇದೇನಿದು ತನ್ನನ್ನು ಹಗಲಿರಳು ಸುಟ್ಟುಬಿಡುತ್ತಿರುವುದಲ್ಲಾ; ಇದು ಮೊದಲೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೊಂದಾವರ್ತಿ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಅವಳಿಗೆ ಇದೇ ಮನ ಸ್ಸಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದೆ; ಭುಜಂಗನ ಅಪರಾಧದಿಂದ ರಮೇಶ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಕಳೆದು ಕೊಂಡನಲ್ಲಾ ಅದೆಂತಹ ಭಾರಿ ಅಪರಾಧ! ಆದರೂ ಅವಳೊಂದೇ ಮಾತಿ ನಿಂದ ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಮನ್ನಿಸಿ ಮರುಮಾತಾಡದೆ ಹೊರಟು ಹೋದ ನಲ್ಲಾ! ಅವಳ ಇಚ್ಛೆಯನ್ನು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಹೊತ್ತು ಯಾರವಳನ್ನು ಇಷ್ಟು ಸನ್ಮಾನಿಸಿದ್ದರು! ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೆ ಬೆಂದು ಬೆಂದು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಅವಳೊಂದು ಸತ್ಯವನ್ನು ಪತ್ತೆ ಹಚ್ಚುವಂತಿತ್ತು. ಯಾವ ಸಮಾಜದ ಭೀತಿಯಿಂದ ಇಂತಹ ಗರ್ಹಿತವಾದ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಳಲ್ಲಾ, ಆ ಸಮಾಜ ತಾನೆ ಎಲ್ಲಿದೆ? ವೇಣೀ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲ ಸಮಾಜಪತಿಗಳ ಸ್ವಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಕ್ರೂರ ಹಿಂಸೆಯ ಪೂರಕವೆ ಆದರ ಇರುವಿನ ಗುರುತು ಎಲ್ಲಿ? ಗೋಪಂದನ ವಿಧವೆಯಾದ ನಾಡನಿಯ ವಿಷಯ ಅರಿಯದವ ರಾರು? ವೇಣಿಯೊಡನೆ ಅವಳ ಸಂಬಂಧದ ಮಾತು ತಿಳಿಯದವರಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಮಾಜದ ಮರೆಯಲ್ಲಿ ಅವನು ನಿಷ್ಕುಂಟಕವಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದಾನೆ; ಮತ್ತು ಈ ವೇಣಿಯ ಸಮಾಜಪತಿ. ಇವರೇನೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಕೋಲೆ ಯನ್ನು ಸರ್ವಾಂಗಗಳಿಗೂ ನೂರಾರು ಸಲ ಸುತ್ತು ಹಾಕಿ ಬಿಗಿದಿಡುವುದು ಇವರಿಗೆ ಇಹದ ಸಾರ್ಥಕತೆ! ಇದೆ ಹಿಂದುತ್ವ. ಆದರೆ ಭುಜಂಗ ಈ ಅನರ್ಥದ ಮೂಲವಾದರೂ ರಮೆ ತನ್ನ ಕಡೆಯ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಅವನ ಮೇಲೆಂತು ಕೋಪಮಾಡುವುದು. ಅವನ ಮಗಳಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ವರುಷ ತುಂಬಿತು— ಬಲು ಬೇಗನೆ ಮದುವೆಯಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಒಂಟಿಗ ನಾಗಿ ಹೊರಗಾಗಿರಬೇಕಾದೀತು, ಮತ್ತು ಮನೆಯಲ್ಲಿನವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಜಾತಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಮಾದದ ಆಶಂಕೆಯ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ

ಹಿಂದುವಿನ ಕೈಕಾಲುಗಳು ಕುಸಿದು ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುವು! ತನಗೆ ಇಷ್ಟೊಂದನುಕೂಲಗಳಿದ್ದೂ ಸಮಾಜದ ಭೇತಿಯನ್ನು ಮೀರಲಾರದಿರಲು ಒಡಪಾಪಿ ಭುಜಂಗ ಮೀರುವನೆ? ವೇಣಿಯ ವಿರುದ್ಧಕ್ಕೆ ನಿಲ್ಲುವುದೆಂತಹ ಭಯಂಕರ ವೃತ್ತ್ಯಮಯ ವ್ಯಾಪಾರ! ಈ ಮಾತನ್ನು ಅವಳೊಪ್ಪದೆ ಹೋಗಲು ದಾರಿಯಂತೂ ಇಲ್ಲ.

ಮುದುಕ ಹಳೆ ಹಾಲಪ್ಪ ಮನೆಯ ಮುಂದುಗಡೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು; ಗೋವಿಂದ ಕಂಡು ಕೂಗಿ ಕರೆದು ಬೇಡಿ ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಬಗೆ ಜೋರಾವರಿಯಿಂದಲೇ ಹಿಡಿದು ತಂದು ವೇಣೀರಾಯರ ಮುಂದೆ ಹಾಜರು ಮಾಡಿದನು. ವೇಣಿ ಬಿಸಿಬಿಸಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿದನು. “ಎನ್ನೊ ಇಷ್ಟು ದಿವಾಕು ಎಂದಿನಿಂದ ಕಾಣೊ ಹಳೆಯಪ್ಪ? ನಾನನ್ನೊಡು ನಿಮಗೆಲ್ಲಾ ಏನು ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕತ್ತಿನಮೇಲೆ ಇನ್ನೊಂದು ತಲೆ ಮೊಳೆತು ಕೊಂಡೈಯ್ಯೇನೊ!”

ಹಳೆಯನೆಂದನು. “ಎರಡು ತಲೆಯಾರಿಗುಂಟು ರಾಯರೆ? ನಿಮ್ಮಂಥವರಿಗೆ ಇಲ್ಲ, ನಮ್ಮಂಥ ಬವವರಿಗೆಲ್ಲಿದು!”

“ಏನೆಂದೊ!” ಎಂದರಚಿದನು. ಮುಂದೆ ಕ್ರೋಧದಿಂದ ಗಂಟಲು ಬಿಕ್ಕೊಂಡು ಮಾತು ಹೊರಡದೆ ಹೋಯಿತು.

ಇವನ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ದಿನ ವೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಆಡವಾಗುತ್ತ. ಆಗ ಇದೆ ಹಳೆಯ ಎರಡು ಹೊತ್ತು ಒಂದು ದೊಡ್ಡರಾಯರ ಅಂಗಾಲು ನೆಕ್ಕಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದನು. ಇವತ್ತು ಅಂಥವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು! ಹಳೆಯನೆಂದನು. “ಎರಡು ತಲೆ ಯಾರಿಗೂ ಇರೋಲ್ಲ, ಅದೇ ಮಾತು ಹೇಳಿದೆ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ, ಇನ್ನೇನೂ ಇಲ್ಲ.”

ಗೋವಿಂದ ಓಗರಿಸಿ ಎಂದನು. “ನಿಮ್ಮಗಳ ಎದೆಯಗಲ ಮಾತ್ರ ನಾವು ನೋಡ್ತಾ ಇದೇವೆ! ಅಮ್ಮಾವರ ಪ್ರಸಾದ ಸಹ ಇಸಕೊಳ್ಳೋಕೆ ನೀವಾರೂ ಬರಲಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಯಾಕೊ, ಕಾರಣ ಕೇಳೇಯಾ?”

ಮುದುಕ ಕೊಂಚ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದನು. “ಇನ್ನು ಎದೆಯಗಲಾ! ಮಾಡಬೇಕಾದ್ದೆಲ್ಲಾ ನೀವು ಸ್ವಾಮಿಗಳು ನಮಗೆ ಮಾಡಿದ್ದೀರಲ್ಲಾ.

ಅದು ಹೋಗಲಿ; ಅವನೂ ವರ ಪ್ರಸಾದ ಅಂತಲೇ ಅನ್ನಿ, ಇನ್ನೇನು ಬೇಕಾದರೂ ಅನ್ನಿ ಕೈವರ್ತನಾದೋನು ಇನ್ನು ಹಾರೋರ ಮನೇಲಿ ಉಣ್ಣಾ ಕಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೊಂದು ಪಾಪಾವ, ಅಮ್ಮ ಭೂಮಿತಾಯಿ ಹಂಗಿ ಹೊರತಾ ವಳೊ! ಅದಕ್ಕೇನೆ ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿ ಜಳ್ಳು, ವಿಂಗಡ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳತಾ ಇದೇವೆ!" ಎಂದು ಸಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ಹಳೆಯ ರಮೆಯ ಕಡೆ ತಿರುಗಿ ನೋಡಿ ಎಂದನು. "ಕೊಂಚ ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಇರಿ ಅಕ್ಕಮ್ಮಾವರೆ, ಪೀರವುರದ ಮುಸಲಮಾನ ಹೈಕಳು ಬಂದೇ ಪಟ್ಟಿಗ ಹುಚ್ಚ ತ್ರಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಚಿಕ್ಕ ರಾಯರು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದರು ಅಂದರೆ ಏನು ಕಾಂಡ ಆಗಿಹೋಗುತ್ತೋ ಅದನ್ನು ಈ ಮಾದುರ್ಗಿಯೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಷ್ಟರಲ್ಲೇನೆ ಎರಡುಮೂರು ತಡವೆ ಅವರು ದೊಡ್ಡರಾಯರ ಮನೆ ನಾಲ್ಕೂ ಕಡೆ ಅಲೆದು ಹೋಗವರೆ, ಎದುರಿಗೆ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ; ಅದರಿಂದಲೇ ಬದುಕೊಂಡರು!" ಎಂದು ಅವನು ವೇಣಿಯ ಕಡೆ ನೋಡಿದನು. ಕಣ್ಣು ಮಿಟಿಕಿಸುವಷ್ಟರಲ್ಲಿ ವೇಣಿಯ ರೋಷದ ಮುಖ ಬಣ್ಣಗಿಟ್ಟುಹೋಯಿತು. ಹಳೆಯ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು. "ದ್ಯಾವರ ಮುಂದ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳೋಕ್ಕಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ, ತುಸು ಎಚ್ಚರಗಚ್ಚರವಾಗಿರಬೇಕು. ಇರಳು, ಮುಂಜಾನ ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬೇಡಿ; ಯಾರು ಎಲ್ಲಿ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಇರತಾರೊ, ಹೇಳಾ ಕಿಲ್ಲ!"

ವೇಣಿ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಹೋದನು, ಆದರೆ ಬಾಯಿಂದ ಮಾತುಗಳೇ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ಅವನಂತಹ ಬೆದರು ಹೇಡಿ ಇಹಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನಿರಲಾರ.

ಇಷ್ಟು ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ ರಮೆ ಮಾತನಾಡಿದಳು. ಸ್ನೇಹಾದ್ವರ್ತ ಕರುಣ ದನಿಯಲ್ಲಿ ವೇಳೆದಳು; "ಹಳೆಯ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರಿಗೋಸ್ಕರ ಏನೊ ನಿಮ್ಮದೆಲ್ಲಾ ಇಷ್ಟು ಕೋಪ?"

ಹಳೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಕಡೆಯೊಂದು ಸಲ ನೋಡಿ ಎಂದನು. "ಸುಳ್ಳು ಕಟವಟ ನಾಲಗೆಲಿ ನುಡಿದು ಸರಕಕ್ಕೆ ನಡೀಲೇಕೆ ಅಕ್ಕಮ್ಮಾವರೆ, ಹಂಗಿ ಅನ್ನಿ! ಆದರೆ ಮುಸಲಮಾನರ ಕೋಪಾನ ಎಲ್ಲಾರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಚಿಕ್ಕರಾಯರನ್ನು ಹಿಂದೂಗಳ ಪೈಗಂಬರ ಅಂತ

ಅಂದುಕೊಂಡವರೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಿ, ನೀವೇನೆ; ಚಾಪರಾಲಿ ಉಂಟಲ್ಲಾ ಅವನು ಬೆರಳಾಗೆ ನೀರು ಕಲಕಿದರೆ ಆಸ್ತಿಯೆಲ್ಲಾ ಹೋಯ್ತು ಅಂತ ಹೊಡಕೂಗ್ತಾ ಇದ್ದಾನಲ್ಲಾ, ಅವ ಚಿಕ್ಕರಾಯರಿಗೆ ಜೈಲಾದ ಬನವೆ ಅವರ ಇಸ್ಮೂಲಿಗೆ ಸಾವಿರ ರೂಪಾಯಿ ಕೊಟ್ಟವನೆ! ಕಿವಿಲಿ ಬಿತ್ತು, ಮಸೀದಿಲಿ ಸಹಿತ ಅವರ ಹಸರ ಹೇಳಿ ನಮಾಜು ಮಾಡತಾರಂತೆ "

ರಮೆಯ ಬಣ್ಣ ಬಾಳಕವಾದ ಮೊಗ ಆವ್ಯಕ್ತವಾದ ಆನಂದದಿಂದ ಮಿನುಗಿತು. ಅವಳು ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದು ಬೆಳಗುವ ಕಂಗಳಿಂದ ಎವೆಯುಕ್ಕದೆ ಹಳೆಯನ ಕೈಮೊಗಗಳನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ವೇಣಿ ಅಕಸ್ಮಾತ್ತಾಗಿ ಹಳೆಯನ ಕೈಬಗದು ಹಿಡಿದು ಎಂದನು. "ನೀನೊಂದು ಸಲ ದರೋಗರಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಹೇಳಬೇಕು, ಹಳೆಯ! ನೀನೇನು ಬೇಕೆಂದರೂ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಎರಡೆಕರೆ ಚಮೀನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಡಬೇಕೆಂದರೆ ಸಹ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ದೇವರ ಮುಂದೆ ಕೂತು ಭಾಷೆ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ, ಹಳೆಯ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಾತು ನಡಿಸಿಕೊಡು. "

ಹಳೆಯ ಬೆರಗಾದವನಂತೆ ಕೊಂಚ ಸೊತ್ತು ವೇಣಿಯ ಮೊಗ ವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. "ಇನ್ನೇನು ದಿನ ಬದುಕೇನು, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ! ಲೋಭಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದು ಈ ಕೆಲಸವ ಮಾಡಿದರೆ, ಸತ್ತ ಮೇಲೆ ಎತ್ತೋದು ಹಾಳಾಗಲಿ, ಕಾಲಿಂದ ಸಹ ನನ್ನ ಯಾರೂ ತಾಗೋ ಕಿಲ್ಲ; ಆ ಕಾಲ ಇನ್ನು ಇಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ, ಇನ್ನು ಆ ಕಾಲ ಇಲ್ಲ! ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ತಲೆಕೆಳಗು ಮಾಡಿ ಹೋಗವರೆ. "

ಗೋವಿಂದನೆಂದನು. "ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ಮಾತು ಹಾಗಾದರೆ ಉಳಿ ಸೋಲ್ಲ ಆನ್ನು! "

ಹಳೆಯ ತಲೆಯಾಡಿಸಿ ಎಂದನು. "ಇಲ್ಲ. ಹೇಳಿದರೆ ನಿಮಗೆ ಕೋಪ ಬರುತ್ತೆ, ಗಂಗಾಳಿ ರಾಯರೆ. ಆದರೆ ಆ ದಿನ ಪೀರುವುರದ ಹೊಸ ಇಸ್ಮೂಲಮನೆಲಿ ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ಅಂದಿದ್ದರು. 'ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ಲಡಿದಾರ ನೇತಾಡುತಾ ಇದ್ದರೆಯೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಆಗೊಕ್ಕಿಲ್ಲ!' ನಾನಂತೂ ನಿನ್ನೆ ಮೊನ್ನೆಯೋನಲ್ಲಾ, ಪಂತರೆ, ಎಲ್ಲಾವ ಬಲ್ಲೆ. ನೀವು ಮಾಡೋ

ಕೆಲಸ ಎನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಕೆಲಸಾನೋ ? ನಿಮ್ಮನ್ನೇ ಕೇಳೋನೆ, ಅಕ್ಕಮ್ಮಾ
ವರೆ ನೀವೇ ಹೇಳಿ, ನೋಡೋವಾ ? ”

ರಮೆ ಉತ್ತರಿಸಲ್ಲದೆ ತಲೆಬಾಗಿ ಸಿದಳು. ಹಳೆಯ ಹುರುಪುಗೊಂಡು
ಮನಸ್ಸಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯನ್ನು ತೀರಿಸಿಕೊಂಡು ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು.
“ ಹೈಕಳ ದಳ ಬಲಿತಾ ಐತೆ ಬಹಳವಾಗಿ, ಸಂಜೇ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಾರು
ಹೋಗಿ ಜಮಾಯಿಸತ್ತಾರೆ ಜಾಫರಾಲಿ ಮನೇಲಿ. ಅವರೆಲ್ಲಾ ಬಾಯಿ
ಬಿಟ್ಟು ಗಂಟೆಬಡೆದಂಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ತಿರುಗತಾವರೆ, ಜಮೀನ್‌ದಾರರು
ಚಿಕ್ಕರಾಯರು ! ಇನ್ನು ಮಿಗಲಾದವರೆಲ್ಲಾ ಕಳ್ಳರು, ಠಕ್ಕರು. ಅದ
ಲ್ಲದೆ ನಾವೆಲ್ಲಾ ಕಂದಾಯಕಟ್ಟಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತೇವೆ. ಯಾರಿಗೂ ಹೆದ
ರೋಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಇನ್ನು ಹಾರೋರ ಹಾಂಗಿದ್ದರೆ ಹಾರುವ, ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ
ನಾವು ಹೆಂಗೂ ಅವರೂ ಹುಗೇನೆ. ”

ವೇಣಿ ಆತಂಕದಿಂದ ತುಂಬಿ ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದನು. “ ಹಳೆಯ, ನನ್ನ
ಮೇಲೇಕೊ ಆವರಿಗಿಷ್ಟು ಕೊ ಪ, ಹೇಳು ನೋಡೋಣ ? ”

ಹಳೆಯನೆಂದನು. “ ಕೋಪ ಮಾಡಬೇಡಿ, ದೊಡ್ಡರಾಯರೆ,
ಆದರೆ ನೀವೇ ತಾನೆ ಎಲ್ಲಾ ತೊಂದರೆಗಳಿಗೂ ಬುಡ. ಅದು ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿ
ಯಾಕೆ ಬಾಕಿ ಇನ್ನಿಲ್ಲ. ”

ವೇಣಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದನು. ಸಣ್ಣ ಜನವಾದ ಹಳೆಯನ
ಬಾಯಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಮಾತ ಕೇಳಿಯೂ ಅವನು ಕೋಪಗೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ,
ಏಕೆಂದರೆ ಕೋಪಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಿ ಅವನಿಗಿರಲಿಲ್ಲ;
ದಿಗಲಿನಿಂದ ಎದೆಯೊಳಗೆ ಡವಡವವೆನ್ನುತ್ತಿತ್ತು. ಗೋವಿಂದನೆಂದನು.
“ ಹಾಗಾದರೆ ಜಾಫರಾಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲೊ ಕೂಟ ಸೇರೋದು, ಹೇಳು ?
ಅವರಲ್ಲೇನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ ಹೇಳಬಲ್ಲೆಯೋ ? ”

ಹಳೆಯ ಅವನ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಏನೋ ಚಿಂತಿಸಿದನು. ಕೊನೆ
ಗೆಂದನು. “ ಅವರೇನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆಯೋ ತಿಳಿದು. ಒಳ್ಳೆದಾಗಬೇಕು
ಅನ್ನೊಹಂಗಿದ್ದರೆ ಕುಂಟೆಯುಕ್ತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೂಡಬೇಡಿ. ಅವರು
ಹಿಂದೂ ಮುಸಲಮಾನರು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.
ಒಂದೇ ಮನಸ್ಸು, ಒಂದೇ ಜೀವ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರಿಗೆ ಜೈಲಾದಂದಿನಿಂದ

ಎಲ್ಲಾರು ರೇಗಿ ಸಿಡಿಮದ್ದಾಗವರೆ, ಅದರೊಳಗೆ ಹೋಗಿ ಚಕಮುಕಿ ಹೊಡೆದು ಬಿಂಕಿಹಾಕಬೇಡಿರಿ, ಸಂತರೆ. ”

ಹಳೆಯ ಹೊರಟು ಹೋದನು; ಬಹಳ ಹೊತ್ತಿನತನಕ ಮಾತ ನಾಡಲು ಯಾರಿಗೂ ಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲ. ರಮೆ ಹೋಗಲು ಎಳುತ್ತಲೆ ವೇಣಿ ಹೇಳಹತ್ತಿದನು. “ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ, ರಮೆ ? ”

ರಮೆ ಮುಗಳನಿಗೆ ಸಕ್ಕಳು, ಮಾತಾಡಲಿಲ್ಲ. ನಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು ವೇಣಿಯ ಮೈಯುರಿಯಿತು. “ ರಂಡೇಡು, ಆ ಭುಜಂಗನಿಂದಲೆ ಇಷ್ಟು ಕಾಂಡ. ಇನ್ನು ನೀನು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾ, ಅವನ್ನು ಜಿಡಿಸದೆ ಬಿಟ್ಟೆಯಾ, ಇದೊಂದೂ ಆಗತಾ ಇರಲಿಲ್ಲ. ನೀನು ನಗೋಳಿಯೆ; ಹೆಂಗಸು ಮನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಬಾರದು, ಅದರೆ ನಮ್ಮ ಗತಿಯೇನು ? ಹೆಂಗಸಿನ ಜೊತೆಸೇರಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋದರೇನೆ ಈ ವಾಡಿಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ, ” ಎಂದು ವೇಣಿ ಭಯದಿಂದಲೂ ಕ್ರೋಧದಿಂದಲೂ ಹೊಟ್ಟೆಯುರಿಯಿಂದಲೂ ಮೊಗವನ್ನೇನೂ ಒಂದು ಬಗೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಕೂತಿದ್ದನು. ರಮೆ ಸ್ಥಂಬಿತಳಾದಳು. ವೇಣಿಯನ್ನು ಅವಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಳು; ಆದರೂ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ನಾಚಿಕೆ ಗೇಡಿನ ದೋಷಾರೋಪವನ್ನು ಅವಳು ಅವನ ಹತ್ತಿರದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಾಶಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಉತ್ತರವೇನನ್ನೂ ಕೊಡದೆ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ನಿಂತಿದ್ದು ಅವಳು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟು ಹೋದಳು. ವೇಣಿ ಆಗ ಅರಚಿ ಕಿರಚಿ ಪೂರಾ ಎರಡು ದೀವಟೆಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತು ಐದು ಆರು ಆಳುಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲಾ ಜೊತೆಗೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಬೆದರಿ ಬೆಚ್ಚಿ ಅಡಿಯಿಡುತ್ತಾ ಹೊರಟು ಹೋದನು.

೧೭

ಎತ್ತೇತ್ತರಿ ಕೋಣೆಯೊಳಹೂಕ್ಕು ಕಂಬಸಿದುಂಬಿ ಅಳುವದನಿ ಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಳು. “ ಇವತ್ತು ಹೇಗಿದ್ದೀಯಮ್ಮಾ ರಮೆ ? ”

ರಮೆ ಅವಳ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ತುಸು ಸಕ್ಕು ಎಂದಳು. “ ಇವತ್ತು ಚೆನ್ನಾಗಿದ್ದೇನೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಅವಳ ಕಾಲದೇಸೆಯಲ್ಲಿ ಕೂತು ಸದ್ದು ಮಾಡದೆ ತಲೆ ನೋಗಗಳನ್ನು ಬೋಳಿಸುತ್ತಾ ಇದ್ದಳು. ಇಂದಿಗೆ ಮೂರು ತಿಂಗಳಾ ದವು. ರಮೆ ಹಾಸಿಗೆ ಹತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಎದೆಯ ತುಂಬಾ ಸೀಕ ಕೆಮ್ಮು ಮತ್ತು ಮಲೇರಿಯಾ ಎಷ ಸರ್ವಾಂಗಕ್ಕೂ ಹರಡಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ಹಳೆ ಪಂಡಿತ ಪ್ರಾಣ ವತ್ತೆಯಿಟ್ಟು ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯರ್ಥಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಿ ಬೇವ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಯಾವುದರ ತಡೆಬಡೆಗೊಡದ ಮುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಅವಳ ಸ್ನಾಯು ಶಿರಗಳೆಲ್ಲಾ ಹಗಲಿರಳು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿ ನೆಯೊ ಅದನ್ನು ಆ ಮುದುಕ ಬಲ್ಲನೆ? ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮನದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಸಂಶಯದೊಂದರ ನೆಳಲು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಲಿದೆ. ರಮೆ ಯನ್ನು ಅವಳು ಮಗಳಂತೆಯೆ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದಳು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ನೇಹವೆ ರಮೆಯ ಸಂಬಂಧವಾಗಿ ಅವಳ ಸತ್ಯದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಆ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹರಿತಮಾಡುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆರರು ತಪ್ಪಾಗಿ ತಿಳಿದು, ತಪ್ಪಾಶೆಪಟ್ಟು, ತಪ್ಪು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡೋಗಲು ಅವಳೆದೆ ಯೊಡೆದು ಹೋಗುವಂತೆಯಾಯಿತು. ಅವಳು ನೋಡುತ್ತಿದ್ದಳು, ರಮೆಯ ಕಂಗಳೆರಡೂ ಆಳದ ಕೊಟದಿಗಳನ್ನು ಹೊಕ್ಕಿವೆಯಾದರೂ ನೋಟ ಅತಿಶಯ ಚುರುಕಾಗಿದೆ. ಬಲು ಬಲು ದೂರದ್ದೇನೊ ಬಂದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಹತ್ತಿರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ನೋಡಬೇಕೆಂಬ ಏಕಾಗ್ರವಾಸನೆ ಯಿಂದಲೇನೊ ಹೀಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದೆ. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಕರೆದಳು. “ರಮೆ?”

“ಎನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮ?”

“ನಾನು ನಿಮ್ಮಮ್ಮ ಸಂತೆಯೆ ರಮೆ—”

• ರಮೆ ಅಡ್ಡಿಮಾಡಿ ಎಂದಳು. “ಅಂತೆ ಏಕೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ನೀನೆ ನಮ್ಮಮ್ಮ.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಬಗ್ಗಿ ಹಣೆಗೆ ಮುದ್ದಿಟ್ಟು ಎಂದಳು. “ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಸತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಮ್ಮಾ ನೋಡೋಣ, ನಿನಗೇನಾಗಿದೆ?”

“ಕಾಯಿಲೆಯಾಗಿದೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ!”

ಅವಳ ಈ ಬಗೆ ಬಿಳುಪುಗಿಡ ಮೇಗ ಕೂಡ ಎವೆಯಿಕ್ಕುವಷ್ಟು

ಹೊತ್ತು ಕೆಂಚಗಾದದ್ದನ್ನು ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕಂಡಳು. ಆಗ ಗಭೀರ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಅವಳ ಸಿಕ್ಕು ಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲನ್ನು ಬಂದು ಸಲ ಆಡಿಸಿ ಎಂದಳು. “ಅದಂತೂ ಈ ಚರ್ಮದ ಕುಗಳಿಗೆ ಕಾಣುತ್ತೆ ಅಮ್ಮಾ! ಇವುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿಯಲಾಗದ್ದೇನಾದರೂ ಇದ್ದರೆ, ತಾಯಿಯ ಹತ್ತಿರ ಮರೆಮಾಚಬೇಡಮ್ಮಾ! ಮರೆಮಾಚಿದರೆ ಕಾಯಿಲೆ ವಾಸಿಯಾದೀತೆ?”

ಕಿಟಕಿಯ ಹೊರಗಡೆ ಇನ್ನೂ ಬೆಳಗಿನ ಬಿಸಿಲು ಬಲಿತಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಮಂದ ತಂಗಾಳಿ ಬೀಸುತ್ತಿದೆ. ಅತ್ತಕದೆ ನೋಡಿ ರಮೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದಳು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಿನಮೇಲೆಂದಳು. “ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ಹೇಗಿದ್ದಾನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ?”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೆಂದಳು. “ಜೆನ್ನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ತಲೆಯ ಗಾಯ ಆರಲು ಇನ್ನೂ ತಡವಾಗುವದೇನೋ ಸರಿ, ಆದರೆ ೫-೬ ದಿನಗಳೊಳಗಲೇ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಿಂದ ಮನೆಗೆ ಬರಲು ಆಗುತ್ತೆ.” ರಮೆಯ ಮೊಗದಲ್ಲಿ ನೋವಿನ ಚಹರೆಯನ್ನನುಭವಿಸಿ ಮತ್ತೆ ಹೇಳಿದಳು. “ದುಃಖಪಡಬೇಡಮ್ಮಾ. ಇದರಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿತ್ತು. ಅವನಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದೆ ಆಗುತ್ತೆ. ತಾಯಿಯಾಗಿ ಹತ್ತಕುವರ ಇಂತಹ ಕೆಟ್ಟ ಅಪತ್ತಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿರುವಾಗ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವೆ, ಅದು ಹೇಗೆಂದು ಭಾವಿಸುತ್ತೀಯೇನೋ? ಆದರೆ ನಿನಗೆ ಸಿಜ ಹೇಳುತ್ತೇನೆ, ಇದರಿಂದ ನಾನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವೃಥಾ ಪಟ್ಟಿನೊ ಆನಂದಪಟ್ಟಿನೊ ಹೇಳಲಾರೆ. ಏಕೆನ್ನುವಿಯೋ, ನಾನು ಬಲ್ಲೆ ಅಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಭಯಪಡದವರಿಗೆ, ಸಿಗ್ಗಿನ ದಿಗಲಿಲ್ಲದವರಿಗೆ, ಪ್ರಾಣಭಯ ಅಷ್ಟಕ್ಕಷ್ಟೂ ಹೆಚ್ಚು; ಹೀಗಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಸಂಸಾರ ಚೂರುಮಾರಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಕೇಸಲ ಹೊಳೆಯುತ್ತೆ ರಮೆ, ಈ ಕಾಳನಮಗ ವೇಣಿಗೆ ಮಾಡಿದ ಮಂಗಳ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವ ನೆಂಟಿನಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದ್ದಲ್ಲವನ್ನು ತೊಳೆದರೆ ಒಣ್ಣ ಬದಲಾದೀತೆ, ಅಮ್ಮ, ಅದನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಸುಡಬೇಕು.”

ರಮೆ ವಿಚಾರಿಸಿದಳು. “ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಆಗ ಯಾರೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆ?”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯೆಂದಳು, “ಇಲ್ಲದೆ ನನು, ಎಲ್ಲರೂ ಇದ್ದರು. ಅವನು ಧಟ್ಟನೆ ದೊಣ್ಣೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ಪೆಟ್ಟಿಕ್ಕಲಲ್ಲ, ತಾನು ಬೈಲಿಗ ಹೋಗುವದನ್ನು

ಖಂಡಿತ ಮಾಡಿಕೊಂಡೆ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಮಾರಲು ಬಂದ. ಅವನಿಗೆ ಕೋಪ ಕೊಂಚವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ ಅವನು, ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ಸೊಟ್ಟಕೋಲಿನ ಒಂದೆ ಎಟಿಗೆ ವೇಣಿ ಜ್ಞಾನತಪ್ಪಿ ಬಿದ್ದುಬಿಡಲು ಅವನು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದ, ಇನ್ನು ಪೆಟ್ಟಕ್ಕಲಿಲ್ಲ! ಅದಲ್ಲದೆ ಅವನು ಹೇಳಿ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆ, ಇದಾದಮೇಲೂ ವೇಣಿ ಎಚ್ಚರಗೊಳ್ಳದೆ ಹೋದರೆ ತಾನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬರಲಿ, ಬಾರದೆ ಹೋಗಲಿ ಈ ಪೆಟ್ಟಿ ಅವನಿಗೆ ಕೊನೆಯದಲ್ಲ. ”

ರಮೆ ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಎಂದಳು, “ಹಾಗೆಂದರೆ ಇನ್ನೂ ಜನ ಅವನ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದಾರೆ. ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಂತೂ ಸಣ್ಣ ಜನಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟುಸಾಹಸ ಎಂದೂ ಇರಲಿಲ್ಲ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಎಲ್ಲಿಂದ ಇದನ್ನುವರು ಪಡೆದರು?”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಮೃದುನಗೆ ನಕ್ಕು ಎಂದಳು. “ಅದನ್ನೇನು ನೀನರಿಯೆಯಾ, ಅಮ್ಮ! ನಾಡಿನ ಸಣ್ಣ ಜನಗಳ ಎದೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ತುಂಬಿ ದವರಾರೆಂಬುದನ್ನು ನೀ ಕಾಣೆಯಾ? ಬೆಂಕಿಯುರಿದು ಮೇಲಕ್ಕೇಳುವುದೆ ಹೊರತು ಕೆಳಕ್ಕೆ ಬಗ್ಗದು, ರಮೆ, ಅದನ್ನು ಬಲವಂತದಿಂದ ಬಗ್ಗಿಸಿದರೂ ಅದು ಅಕ್ಕಪಕ್ಕದ ದಿನಸುಗಳನ್ನು ಬೇಯಿಸಿ ಹೋಗುವುದು. ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ದೀರ್ಘಜೀವಿಯಾಗಿ ಬೇಕಾದಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗಲಿ; ವೇಣಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಂದುಕೊಂಡು ನಾನೆಂದಿಗೂ ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಡೆ.” ಹೀಗೆಂದರೂ ಕೂಡ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡಳು; ರಮೆ, ಅದನ್ನು ಗುರಿಸಿದಳು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವಳ ಕೈಯನ್ನು ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಸ್ಥಿರಳಾಗಿದ್ದಳು. “ರಮೆ ಒಬ್ಬನೆ ಮಗನೆಂಬುದೆಂತಹದೊ ತಾಯಾದವಳೆ ಬಲ್ಲಳು. ಜೈತನ್ಯವಿಲ್ಲದೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದ ವೇಣಿಯನ್ನು ಅವರು ಅತ್ತಿತ್ತ ಹಿಡಿದಾಡಿ ಎಳೆದು ತಳ್ಳಿ ಪಾಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿಟ್ಟು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸಾಗಿಸಿದಾಗ ನನಗೇನಾಗಿತ್ತೋ ಎಂಬುದನ್ನು ನಿನಗೆ ತಿಳಿಯ ಹೇಳಲು ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸಾಲದು. ಅದರೂ ಆಗ ಸಹಿತ ಯಾರನ್ನು ಶಪಿಸಲಿ ಯಾರನ್ನು ದೋಷಿಯೆನ್ನಲಿ, ಇಷ್ಟು ಸಹ ನನ್ನಿಂದ ಆಗದೆ ಹೋಯಿತು. ಈ ಮಾತನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗಲಿಲ್ಲ, ಒಬ್ಬ ಮಗ ಎಂತ ಧರ್ಮದ ಶಾಸನ ತಾಯಿಯ ಮೊಗವನ್ನು ನೋಡಿ ಸುಮ್ಮನಾದೀತೆ.”

ರಮೆ ಕೊಂಚ ಭಾವಿಸಿ ಎಂದಳು. “ನಿನ್ನೊಡನೆ ವಾದಿಸುತ್ತಿಲ್ಲ,

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಆದರೆ ಇದು ಹೀಗೆಂತಾದರೆ, ರಮೇಶಣ್ಣ, ಹಾಗಾದರೆ ಯಾವ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಈ ದುಃಖವನ್ನು ಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದಾನೆ? ನಾವೇನೇನುಮಾಡಿ ಅವನನ್ನು ಜೈಲಿಗಿಟ್ಟು ಬಂದೆವೋ ಅದು ಯಾರ ಕಣ್ಣಿಗೂ ಮುಚ್ಚ ಮರೆ ಯಾಗಲ್ಲ? ”

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ನಂದಳು. “ಇಲ್ಲ ಅವಮ್ಮ, ಅದಲ್ಲ, ಇಲ್ಲವೆಂತಲೆ ವೇಣಿ ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ. ಇನ್ನು ನೀನು — ” ಅವಳು ಥಟ್ಟನೆ ನಿಂತು ಬಿಟ್ಟಳು. ನಾಲಿಗೆಯ ಕೊನೆಗೆ ಬಂದ ಮಾತು ಬಲವಂತದಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಳ್ಳಿ ಎಂದಳು. “ನನು ಒಲೆಯಾ ಅವಮ್ಮ, ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲೂ ಎಂದಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಸರಿಸರಿಯಾಗಿ ಸೊನ್ನೆಯತನಕ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಮಾಡಲು ಬಾರದು. ಅದರ ಶಕ್ತಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೋಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತೆ. ಆದರೆ ಅದು ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತದೆಂಬದನ್ನು ಸಕಲ ಸಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಿಡಿಯಲಾಗ ದೆಂತಲೆ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯ ತೀರ್ಮಾನವಾಗದೆ ಇದೆ. ಒಬ್ಬನ ಪಾಪಕ್ಕಾಗಿ ಅದೇತಕ್ಕೇ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಮಾಡು ತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಮಾಡಲೇಬೇಕು, ಅದರಲ್ಲಿ ಲೇಶವೂ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.” ರಮೆ ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ನಡತೆಯನ್ನು ನೆನೆದು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಕ್ಕಿದಳು. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದಳು. “ಇದರಿಂದ ನನ್ನ ಕಣ್ಣೂ ತೆರೆಯಿತು; ರಮೆ, ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತೇನೆಂದು ಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗದು. ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ದೊಡ್ಡ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಹತ್ತುವ ಧೈರ್ಯ ಬೇಕು! ಒಂದು ದಿನ ರಮೇಶ ಹತಾಶನಾಗಿ ನನಗೆ ಹೇಳಬಂದ: ‘ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಇವರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆ ಯದನ್ನು ಮಾಡುವುದು ನನ್ನ ಕೆಲಸವಲ್ಲ, ನಾನು ಬಂದಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂದಿರು ಗುತ್ತೇನೆ.’ ಆಗ ನಾನು ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆ: ‘ಇಲ್ಲ ರಮೇಶ ಕೆಲಸ ವನ್ನೇನೂ ಮೊದಲುಮಾಡಿದೆ, ಈಗ ಬಿಟ್ಟೋಡಬೇಡ.’ ನನ್ನ ಮಾತನ್ನು ಅವನು ಎಂದಿಗೂ ತಳ್ಳಿಹಾಕನು; ಅದಕ್ಕೇನೇ ಅವನಿಗೆ ಜೈಲಿಗೆ ಹುಕ್ಕುಂ ಆದದ್ದು ಕೇಳಿದಂದು, ನಾನೆ ಅವನನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಟ್ಟಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟೆನೆಂತ ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಯಿತು. ಆದರೆ ಆದಾದ ಮೇಲೆ ವೇಣಿ ಯನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಬಯ್ಯೆಂದು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತೋಚಿತು, ಹಾಗಲ್ಲ

ಹಾಗಲ್ಲ, ಎಂದು. ಅವನು ಜೈಲಿಗೆ ಹೋಗುವುದರ ಪ್ರಯೋಜನವಿತ್ತು. ಅದಲ್ಲದೆ, ನನಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ- ಹೊರಗಳಿಂದ ಬಂದು ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂತ ಹೊರಡುವುದು ಇಷ್ಟು ಡಬ್ಬಡ್ಡಾಳಿಕೆಯದು, ಇಷ್ಟು ಕಠಿಣವೆಂತ. ಮೊದಲು ಬೆರೆಯಬೇಕು, ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಯಲ್ಲೂ ಒಳ್ಳೆದು ಕೆಟ್ಟದ್ದರಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗದೆ ಹೋದರೆ ಏತರಿಂದಲೂ ಒಳ್ಳೆಯದನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ಮನಸಿನಲ್ಲಿ ಸಹ ಯೋಚಿಸಿರಲಿಲ್ಲ. ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಅವನು ತನ್ನ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಬಲವತ್ತರದ ತೇಜಸ್ಸು, ಭಾರಿ ಪ್ರಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಇಷ್ಟು ಮೇಲೆ ಬಂದು ನಿಂತನು; ಕೊನೆಯತನಕ ಅವನ ಅಳತೆಯೇ ಯಾರಿಗೂ ಸಿಗಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದು ನನ್ನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಬೀಳದೆ ಹೋಯಿತು, ಅಮ್ಮಾ, ನಾನು ಅವನನ್ನು ಹೋಗಲೂ ಗೊಡವಲ್ಲೆ ಇರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ ಹೋದೆ. ” ರಮೆ ಏನನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಹೋಗಿ, ತಡೆದು ಹೋಯಿತು. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯದನ್ನು ಊಹಿಸಿ ಹೇಳಿದಳು. “ ಇಲ್ಲ ರಮೆ, ಮರುಕ ನಾನು ಅದಕ್ಕೆ ಪಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ನೀನು ಸಹ ಕೇಳಿ ಕೋಪ ಗೊಳ್ಳಬೇಡಮ್ಮಾ. ಈ ಸಲ ನೀವೆಲ್ಲಾ ಅವನನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಕರೆತಂದು ಎಲ್ಲರ ಜೊತೆಗೂ ಬೆರಸಿದಿರಿ, ಅದರಿಂದ ನಮ್ಮಗಳ ಅಧರ್ಮವೆಷ್ಟೆ ದೊಡ್ಡದಿರಲಿ ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ಈ ಸಲ ಸರಿಯಾಗಿ ನಿಜವನ್ನು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವನು; ಈ ಮಾತು ನಾನು ಸಾರಿ ಹೇಳಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ”

ರಮೆಗೆ ಮಾತು ಅರ್ಥವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಎಂದಳು. “ ಆದರೆ ಇದರಿಂದೇಕೆ ಅವನು ಇಳಿದು ಬಿಡುವನು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ? ನಮ್ಮಗಳ ಅನ್ಯಾಯ ಅಧರ್ಮಗಳ ಫಲದಿಂದ ಎಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡ ಯಾತನೆಯನ್ನು ಅವನನುಭವಿಸಿದರೂ, ನಮ್ಮಗಳ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸ ನಮ್ಮಗಳನ್ನು ನರಕದ ಅಂಧಕೂಪದಲ್ಲಿ ತಳ್ಳಿಬಿಡುವುದೇ ಹೊರ್ತು ಅವನನ್ನು ತಾಗುವುದುಂಟೆ ? ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಸಪ್ಪೆ ಸಗೆ ತೋರಿ ಎಂದಳು. “ ತಾಗದೆ ಉಂಟೆ ಅಮ್ಮಾ; ಇಲ್ಲದೆ ಇದ್ದರೆ ಪಾಪವಿಷ್ಟು ಭಯಂಕರವೇಕೆ ? ಉಪಕಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರ ಮಾಡರು, ಅಷ್ಟೇಕೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲು ಅಪಕಾರವನ್ನೇ ಮಾಡುವರು; ಅದರಿಂದಲೂ ಆಗುವದಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಇದೆಯಮ್ಮ; ಆದರೆ ಈ ಕೃತಘ್ನತೆಯಿಂದ ದಾತನನ್ನೂ ಕೆಳಕ್ಕೆಳೆಯುವರಲ್ಲಾ ! ನೀನೆ ಹೇಳಮ್ಮಾ,

ಆದರೆ ನಿಮ್ಮಗಳ ಭಾವಿಕುಂಟೆ ರಮೇಶನನ್ನು ಇನ್ನು ತಿರುಗಿ ಹಾಗೆ ಪಡೆದೀರಾ? ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗಿದರೆ ನೀವೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನೋಡುವಿರಿ: ಯಾವ ಕೈಯಿಂದ ಅವನು ದಾನಮಾಡಿ ಅಲೆಯುತ್ತಿದ್ದನೋ ಆ ಬಲಗೈಯನ್ನು ಭುಜಂಗ ತಿರು ಮುರಿದು ಬಿಟ್ಟಿರುವನು.” ಆಮೇಲೆ ಕೊಂಚ ತಡೆದು ತಾನೆ ಹೇಳಿದಳು. “ಆದರೆ, ಯಾರು ಬಲ್ಲರು! ಅಂತು ಒಳ್ಳೆಯದೆ ಆಯಿತು. ಅವನ ಅಷ್ಟು ಸಮಗ್ರವಾದ ಕೈನ ಮಿತಿಮಿಲ್ಲದ ದಾನವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವ ಶಕ್ತಿ ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ಅವನ ಮುರುಕಲು ಕೈಯೇ ಈ ಸಲ ಅವರ ನಿಜವಾದ ಕೆಲಸಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದು;” ಹೇಳಿ ಅವಳು ಆಳವಾದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನಿಟ್ಟಳು. ಅವಳ ಕೈಯನ್ನು ರಮೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲ ಹೊತ್ತು ಆಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಬಹು ಕರುಣ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದಳು. “ ಒಳ್ಳೇದು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಕೊಟ್ಟು ನಿರಪರಾಧಿಗೆ ದಂಡನೆ ಅನುಭವಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯೇನು ? ”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕಿಟಿಕೆಯ ಹೊರಗೆ ನಿಟ್ಟುಸಿರನೆಯ ತಿರಿಗಟ್ಟಿದ ಕೂದಲ ರಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಬೆರಳನ್ನು ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಾ ಇರುವಾಗ ಅವಳ ಮುಚ್ಚಿದ ಕಂಗಳೆರಡರ ಕೊನೆಗಳಿಂದ ಕಂಬನಿ ಹನಿಗಟ್ಟಿ ಉರುಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಧಟ್ಟನೆ ಕಂಡಳು. ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಅದನ್ನೊರಸಿ ಎಂದಳು. “ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಕೈವಾಡವಲ್ಲಮ್ಮ. ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಕಳಂಕದ ಬೆದರಿಕೆ ಇಟ್ಟು ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯಾಚಾರ ಮಾಡಿದ ಕಾವುರುಷರಿಗೆ ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ದೊಡ್ಡ ದಂಡನೆ ಸಲ್ಲತಕ್ಕದ್ದು ಅಮ್ಮಾ. ನಿನಗೇನೂ ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಬೇಕಾದದ್ದು ಕಾಣೆ ” ಎಂದು ಅವಳು ತಿರಗೂ ಅವಳ ಕಂಗಳನ್ನು ಒರಸಿದಳು ! ಅವಳ ಇದೊಂದೆ ಸಮಾಧಾನವಚನದಿಂದ ರಮೆಯ ತಡೆದ ಕಣ್ಣೀರು ಈ ಸಲ ಕೋಡಿ ಕೋಡಿಯಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಅವಳೆಂದಳು. “ ಆದರೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಅವರಂತೂ ಅವನ ಮೈರಿಗಳು. ಅವರೆನ್ನ ಬಹುದು ‘ಮೈರಿಯನ್ನು ಎಂತಾದರೂ ಸರಿಯೆ ಬಡಿಯಬೇಕು, ಅದಕ್ಕೆ ದೋಷವಿಲ್ಲ’ ಎಂದು. ನನಗಾದರೆ ಆ ಕೈಫಿಯ ತಂತೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ. ”

“ನಿಂಗೆ ತಾನೆ ಏಕಿಲ್ಲಮ್ಮಾ?” ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಕಿ ಅವಳು ನೋಟವನ್ನು ತಗ್ಗಿಸಿದೊಡನೆಯೇ ಅಕಸ್ಮಾತ್ ಅವಳ ಕಂಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂಚು ಝಳವಿ ಹೋದಂತೆಯಾಯಿತು. ಮೊಗ ಮರೆಮಾಚಿಕೊಂಡು ಇಷ್ಟು ದಿನಗಳೂ ಅವಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಕಾರಣವಾಗಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಸಂಶಯ ಅವಳೆದುರಿಗೆ ಬಿದ್ದು ಬಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ನೆಟ್ಟನೆ ನೇರವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು. ಇಂದು ಅವಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಿದವಳಾಗಿ, ಗಳಿಗೆಹೊತ್ತು ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿ ವೇದನೆ ಯಿಂದಲೂ ಎಸ್ಮಯದಿಂದಲೂ ಸ್ತಂಭಿತಳಾಗಿ ಹೋದಳು. ರಮೆಯ ಹೃದಯದ ವೃಥಾ ಅವಳಿಗಿನ್ನೂ ಅಗೋಚರವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ! ರಮೆ ಕಣ್ಣು ಮುಚ್ಚಿದ್ದಳು; ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿಯ ಮುಖಭಾವವನ್ನು ನೋಡಲಾಗಲಿಲ್ಲ. “ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ.” ಎಂದು ಕರೆದಳು.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಚಕಿತಳಾಗಿ ಅವಳ ತಲೆಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಡಿಸಿದನಿಗೊಟ್ಟಳು! ರಮೆಯೆಂದಳು. “ಒಂದು ಮಾತು ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಇವತ್ತು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ಪೀರಪುರದ ಜಾಫಠಾಲಿ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜೆಯ ಮೇಲೆ ಗ್ರಾಮದ ಹುಡುಗರೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟುಗೂಡಿ ರಮೇಶಣ್ಣನ ಮಾತಿನಂತೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು; ಬದಮಾಸಿಗಳ ದಳವೆಂದು ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಅವರನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಡುವುದಕ್ಕೆ ಚಳವಳಿಯೊಂದು ನಡೆ ಯುತ್ತಿತ್ತು; ನಾನು ಆಳನ್ನಟ್ಟಿ ಅವರಿಗೆ ಎಚ್ಚರಕೊಟ್ಟೆ. ಕಾರಣ ಪೋಲೀಸರಿಗೆ ಬೇಕಾದುದೇ ಇದು. ಅವರ ಕೈಗೊಂದು ಸಲ ಬಿದ್ದ ಮೇಲಂತೂ ಉಳಿಗಾಲವಿಲ್ಲ!”

ಕೇಳಿ ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಗಡಗಡನೆ ನಡುಗಿದಳು. “ಎನಂದೆಯೆ? ಸ್ವಂತ ಗ್ರಾಮದೊಳಗೇನೆ ಪೋಲೀಸರ ಹಾವಳಿಯನ್ನು ವೇಣಿ ಸುಳ್ಳುಸುಳ್ಳಾಗಿ ತಂದು ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿದ್ದನೆ?”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ನನ್ನ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ, ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ನಿಗೆ ಈ ಶಾಸ್ತಿ ಅದರ ಫಲವೇ ಎಂತ. ನನ್ನನ್ನು ಮನ್ನಿಸಲಾದೀತೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ?”

ಎಶ್ವೇಶ್ವರಿ ತಲೆಬಾಗಿ ಸದ್ದಿಲ್ಲದಂತೆ ರಮೆಯ ಹಣೆಗೆ ಮುದ್ದಿಟ್ಟಳು. “ಅವನ ತಾಯಿಯಾಗಿ ಇದನ್ನು ಮನ್ನಿಸದೆ ಹೋದೆನಾದರೆ ಮನ್ನಿಸು

ವರಿನ್ನಾರು? ನಾನು ಹರಸುತ್ತೇನೆ, ದೇವರು ನಿನಗೆ ಇದಕ್ಕೆ ಪುರಸ್ಕಾರ ಕೊಡಲಿ!” ಎಂದಳು.

ರಮೆ ಕೈಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡು “ನನಗಿದೊಂದೆ ಸಮಾಧಾನ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ. ಅವನು ಹಿಂದಿರುಗಿ ಬಂದು ನೋಡುವನು, ಅವನ ಸುಖದ ಕ್ಷೇತ್ರ ತಯಾರಾಗಿದೆ. ಅವನು ಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದದ್ದು, ಅವನ ಈ ನಾಡಿನ ರೈತರೂ ಕೂಲಿಗಾರರೂ ಈಸಲ ನಿದ್ರೆಹರಿದು ಎದ್ದು ಕೂಡುವುದು, ಅದಾಗಿದೆ. ಅವನನ್ನು ಅವರು ಆರಿತುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ; ಅವನನ್ನು ಪ್ರೀತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರೀತಿಯ ಆನಂದದೊಳಗೆ ಅವನು ಸನ್ನ ಅಪರಾಧವನ್ನು ಮರೆಯಲಾರನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ?” ಎಂದು ಕೇಳಿದಳು.

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಮಾತನಾಡಲಾರದೆ ಹೋದಳು. ಅವಳ ಕಣ್ಣಿಂದ ಬಂದು ತೊಟ್ಟು ಕಣ್ಣೀರು ರಮೆಯ ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು ಅಷ್ಟೆ. ಆಮೇಲೆ ಬಹು ಕ್ಷಣಗಳ ತನಕ ಇಬ್ಬರೂ ಸ್ತಬ್ಧರಾಗಿದ್ದರು. ರಮೆ ಕೂಗಿದಳು. “ದೊಡ್ಡಮ್ಮಾ?”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿಯಿಂದಳು. “ಏನಮ್ಮಾ!”

ರಮೆಯಿಂದಳು. “ಸುಮ್ಮನೆ ನಾವು ದೂರವಾದುದೊಂದು ತಾವಿಗೆ ಹೋಗಲಾಗದೆ ನಿನ್ನನ್ನು ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದೆವು.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ತಿರಗೂ ಬಗ್ಗಿ ಅವಳ ಹಣೆಯನ್ನು ಮುತ್ತಿಟ್ಟಳು.

ರಮೆಯಿಂದಳು, “ಅದೆ ಒಲದಮೇಲೆ ನಾನು ತಗಾದೆಯೊಂದನ್ನು ನಿನ್ನಲ್ಲಿರಿಸಿ ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ನಾನು ಏನ್ನು ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವಾಗ ಆಗಲೂ ಅವನು ಸನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲಾರದೆ ಹೋದಲ್ಲಿ ಬರಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸನ್ನ ಪರವಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ; ಸನ್ನನ್ನು ಎಷ್ಟುನುಟ್ಟಿನ ಕೆಟ್ಟವಳೆಂದು ಅವನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆಯೋ ಅಷ್ಟು ಕೆಟ್ಟವಳು ನಾನಾಗಿರಲಿಲ್ಲ, ಮತ್ತು ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ದುಃಖಕೊಟ್ಟೆನೋ ಅಷ್ಟಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೇಯೆ ನಾನು ಪಡೆದುಕೊಂಡೆ; ನಿನ್ನ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿನ ಈ ಮಾತನ್ನಾದರೆ ಅವನು ಅಪನಂಬುಗೆ ಮಾಡಲಾರ.”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಬೋರಲುಬಿದ್ದು ಎದೆಯಿಂದ ರಮೆಯನ್ನು ಬಿಗಿದು ಹಿಡಿದು “ಸಡಿಯಮ್ಮಾ, ನಾವು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ತೀರ್ಥಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ

ಹೋಗಿರೋಣ! ಎಲ್ಲಿ ವೇಣೆಯಿಲ್ಲವೋ, ರಮೇಶನಿಲ್ಲವೋ, ಎಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣು ಬಿಟ್ಟೊಡನೆಯೇ ದೇವರ ಗುಡಿಗೆೋಪುರಗಳು ಕಾಣುವವೋ—ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗೋಣ. ನನಗೆ ಎಲ್ಲವೂ ತಿಳಿಯಿತು, ರಮೆ. ಪಯಣದ ದಿನ ನಿನ್ನದು ಮುಂದರಿದು ಬಂದೆ ಇದ್ದರೆ, ಅವಿಮಾ, ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಎದೆಯ ತುಂಬಾ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋದರೆ ನಡೆಯದು. ನಾವು ಪ್ರಾಹ್ಮಣ ಹೆಂಗಸರು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವದಿನ ನಾವು ಅವರಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆಯೇ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಗುವುದು.” ಎಂದು ಅತ್ತು ಬಿಟ್ಟಳು.

ರಮೆ ಬಹಳ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಉಕ್ಕಿ ಬರುವ ನಿಟ್ಟುಸಿರೊಂದನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಿದಳು. “ನಾನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕೆಂತಿ ದ್ದೇನೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ,”

೧೮

ಕಾರಾಗಾರದ ಪಾಳೆಯ ಹೊರಗೆ ಅವನ ದುಃಖವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಾರ್ಥಕಮಾಡಲು ಭಗವಂತ ಮಾಡಿಟ್ಟಿದ್ದ ತಯಾರಿಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ತನ್ನ ಅತ್ಯಂತ ಹುಚ್ಚು ಹತ್ತಿದ ಏಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಹಇಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನ ಮಾರ್ಪಾಟಿನ ಆಶೆಯು ರಮೇಶನಿಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂತಲೆ ಹೇಳಬೇಕು. ಆರುತಿಂಗಳ ಸಶ್ರಮಾವರೋಧವಾದಮೇಲೆ ಮುಕ್ತನಾಗಿ ಜೈಲಿನ ಹೊರಗೆ ಕಾಲಿ ಬಿಟ್ಟೊಡನೆಯೇ ಅವನ ಕಣ್ಣುಗಳಿಗೆ ಬಿತ್ತು—ವ್ಯಾಪಾರ—ಭಾವನೆಗೆ ಮೀರಿದುದು! ಸ್ವಯಂ ವೇಣೀ ಘೋಷಗೇರಿ ತಲೆಗೆ ಮುಂಡಾಸನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಎಲ್ಲರಗಿಂತ ಮುಂದೆ ನಿಂತಿದ್ದಾನೆ! ಅವನ ಹಿಂಗಡೆ ಎರಡು ವಿಧ್ಯಾಲಯಗಳ ಮೇಷ್ಟರುಗಳು, ಪಂಡಿತರು ಮತ್ತು ಹುಡುಗರ ದಳ ಮತ್ತು ಹೀಗೆಯೇ ಕೆಲವರು ಹಿಂದುಗಳೂ, ಮತ್ತು ಕೆಲವರು ಮುಸಲ್ಮಾನ ರೈತರು. ವೇಣಿ ರಮೇಶನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಆಳುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ರಮೇಶು, ಎಲೊ ತಮ್ಮ, ಕರುಳ ಸೆಳತ ಎಂತಹದೆಂಬುದನ್ನು ಈಸಲ ಅರಿತುಕೊಂಡೆ. ವಾಸುದೇವ ಕಳ್ಳಂಬಿಯ ಮಗಳು ಆಚಾರ್ಯ

ತಾಯಿಗಂಡನ್ನ ಕೈಲಿ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಹೀಗೆ ಹಗೆ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾಳೆ, ನಾಚಿಕೆ-ಹೇಚಿಗೆ ಗಾಳೀಪಟಮಾಡಿ ತಾನೆ ಬಂದು ಸುಳ್ಳು ಸಾಕ್ಷಿ ಬೊಗಳಿ ಇಷ್ಟು ಕಷ್ಟ ಕೊಡುತ್ತಾಳೆಂತ ನನಗೆ ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಆಗ ನಾನು ಕಿವಿಗೊಡಲಿಲ್ಲ; ದೇವರದಕ್ಕೆ ನನಗೆ ತಕ್ಕ ಶಾಸ್ತಿ ಕೊಟ್ಟುಕೊಟ್ಟು. ಜೈಲಿ ನಲ್ಲಿ ನೀನಿದ್ದದ್ದು ಚನ್ನೆ ಆಯಿತು; ಹೊರಗೆ ಈ ಆರು ತಿಂಗಳೂ ನಾನಂತೂ ಹತ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ಬೆಂಕಿಯಾಗಿ ಸುಟ್ಟು ಬೂದಿಯಾದೆ ! ”

ರಮೇಶನಿಗೆ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು ಏನೆನ್ನಬೇಕು, ಯಾವದೂ ತೋಚದೆ ಮಂಕಾಗಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನಿಂತಿದ್ದನು. ಹೆಡ್‌ಮಾಸ್ಟರು, ವಸಮಾಲಿ ಪಾಠಕ ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ನೆಲದಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದುರುಳಿ ರಮೇಶನ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ತೆಗೆದು ತಲೆಗೆ ಮುಡಿದನು. ಅವನ ಹಿಂದಿದ್ದ ದಳ ಆಗ ಮುಂದೆ ಸರಿದು ಕೆಲವರು ಹರಸುವುದು, ಕೆಲವರು ಸಲಾಂ ಮಾಡುವುದು, ಕೆಲವರು ಪ್ರಣಾಮ ಮಾಡುವ ನಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ದಾರಿಯನ್ನೆಲ್ಲಾ ಉತ್ತುಬಿಟ್ಟರು. ವೇಣಿಯ ಅಳುವು ಇನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿಮೀರಿತು. ಕಣ್ಣೀರಿಂದ ಗಂಟಲುಕಟ್ಟಿದ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಬಿಕ್ಕಿ ಎಂದನು. “ ಅಣ್ಣನ ಮೇಲೆ ಸಿಟ್ಟಾಗಬೇಡ ತಮ್ಮ, ಮನೆಗೆ ನಡೆ. ಅಮ್ಮ ಅತ್ತತ್ತು ಕಂಗಳೆರಡನ್ನೂ ಇಂಗಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ! ”

ಕುದುರೆ ಸಾರೋಟು ನಿಂತಿತ್ತು. ರಮೇಶ ಹೊತ್ತುಗಳೆಯದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿಕೂತನು. ವೇಣಿ ಎದುರಿನ ಆಸನದಲ್ಲಿ ಕೂತು ತಲೆಗೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದ ಮುಂಡಾಸನ್ನು ಕಿತ್ತೆಸೆದನು. ಗಾಯಮಾಗಿದ್ದರೂ ಪೆಟ್ಟಿನ ಗುರುತು ಬರೆ ತೀಡಿದಂತಿದೆ ! ರಮೇಶ ಅಚ್ಚರಿಯಾಗಿ, “ ಅದೇನು ದೊಡ್ಡಣ್ಣ ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ವೇಣಿ ಉದ್ವವಾದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಲಗೈ ಬೆರಳು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿ ಎಂದನು. “ ತಪ್ಪು ಹಾಕುವುದಾರಮೇಲೆ ? ನನ್ನ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತಿ ! ಆದರೆ ಅದನ್ನು ಇನ್ನು ಹೇಳಿ ಏನಾದೀತು ? ” ಎಂದು ಮೊಗದ ಮೇಲೆ ಆಳವಾದ ವೇದನೆಯ ಆಭಾಸವನ್ನು ಅರಳಿಸಿ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದನು. ಅವನ ಬಾಯಿಂದಲೇ ಈ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ರಮೇಶನ ಮನಸ್ಸು ಕರಗಿಹೋಯಿತು. ಅವನು ತನ್ನಲ್ಲೇ ಅಂದುಕೊಂಡನು.

‘ ಎನೊ ಆಗಿಯೆ ಇದೆ. ’ ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಆ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಬಲವಂತ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವೇಣಿ ಎತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಈ ಭೂಮಿಕೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದನೋ, ಅದು ಕಳೆದು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೆಯೆಂದುಕೊಂಡು ತಾನೆ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಚಿಟಿಗುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದನು. ನಿರಾಶರಡುನಿರಾಶ ಸದ್ದಿಲ್ಲದೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ಅವನು ತಿರಗೂ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ನಿಟ್ಟುಸಿರಿಟ್ಟು ರಮೇಶನ ಮನೆಯೋಗವನ್ನು ಸೆಳೆದು ಮೆಲ್ಲ ಮೆಲ್ಲನೆ ಹೇಳಿದನು. “ ನನ್ನದು ಇದೊಂದು ಹುಟ್ಟುದೋಷ; ಏನಮಾಡಲಿ ಮನಸಲ್ಲಿ ಎಂದು ಬಾಯಿಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಆಡಲಾರೆ! ಮನಸ್ಸಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡದ್ದನ್ನು ನಾಲ್ಕೂ ಜನರಂತೆ ಮರೆಮಾಡಲು ಬಾರದೆಂತಲೇ ಎಷ್ಟೋ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯನ್ನುಂಡೆ; ಆದರೂ ನನಗೆ ಎಚ್ಚರ ಬರಲಿಲ್ಲ. ” ರಮೇಶ ಸುಮ್ಮನೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ನೋಡಿಕೊಂಡು ವೇಣಿ ದನಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಮೃದು ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಮಾಡಿ ಹೇಳುತ್ತ ಹೋದನು. “ ನನ್ನ ದೋಷಗಳೊಳಗೆ ಆ ದಿನ ಮನಸ್ಸಿನ ಸಂಕಟವನ್ನು ಮುಚ್ಚಲು ಸಾಗದೆ ಆಳುತಳುತ ಅಂದು ಬಿಟ್ಟಿ, ‘ ರಮೆ, ನಾವೇನು ನಿನಗೆ ಆಪರಾಧ ಮಾಡಿದ್ದು, ಇಂಥಾ ವಿಪತ್ತು ನಮಗೆ ತಂದು ಹಾಕಿದೆಯಲ್ಲಾ. ಜೈಲಾಯಿತು ಅಂತ ಕೇಳಿದರೆ ಅಮ್ಮ ಒಂದೆ ಸರ್ತಿಗೆ ಪ್ರಾಣ ಕಳಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ನಾವು ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರು ಆಸ್ತಿಗೆ ಕಾದಿ ಬಂದಿ ಹೊಯ್ದೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ! ಏನು ಮಾಡಲಿ ಅವನು ನನ್ನ ತಮ್ಮ! ನೀನು ಒಂದೇ ಪೆಟ್ಟಿನಿಂದ ನನ್ನ ತಮ್ಮ ನನ್ನ ತಾಯಿ ಇಬ್ಬರನ್ನೂ ಕೊಂದೆಯಲ್ಲೆ! ಆದರೇನಾಯಿತು, ನಿರ್ದೋಷಿಗಳಿಗೆ ದೇವರು ಇದ್ದಾನೆ. ” ಎಂದು ಅವನು ಗಾಡಿಯ ಹೊರಗಡೆ ಆಕಾಶವನ್ನು ನಿಟ್ಟಿಸಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ದೇವರಿಗೆ ಮರೆ ಇಟ್ಟನೇನೋ. ರಮೇಶ ಈ ದೋಷಾ ರೋಪಣೆಗೆ ಮನಗೊಡದೆ ಹೋದರೂ ಮನಸ್ಸುಕೊಟ್ಟು ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ವೇಣಿ ಕೊಂಚ ತಡೆದು ಎಂದನು. “ ರಮೇಶ, ರಮೆಯ ಆ ಉಗ್ರ ಮೂರ್ತಿ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದರೆ ಈಗಲೂ ಎದೆ ಡವಡವಗುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ‘ ರಮೇಶನಪ್ಪ ನಮ್ಮಪ್ಪನ ಜೈಲಿಗಿಡಲು ಹೋಗಿರಲಿಲ್ಲವೆ? ಕೈಲಾಗಿದ್ದರೆ ಏಡುತ್ತಾ ಇದ್ದನೋ? ’ ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದರ್ಪ! ಇನ್ನು ಸಹಿಸೋಕೆ ಆಗಲ್ಲ, ರಮೇಶ. ನನಗೂ ರೇಗು ಹತ್ತಿ ಅಂದೆಬಿಟ್ಟಿ, ಒಳ್ಳೇದು, ಹಿಂದಕ್ಕೆ

ಬರಲಿ ಅವನು, ಆ ಮೇಲೆ ಇದರ ವಿಚಾರಣೆ ಆಗುತ್ತೆ ! ” ಎಂದು ಹಲ್ಲು ಮನೆಯುತ್ತ ಹೇಳಿದಳು.

ಇಷ್ಟರವರೆಗೂ ವೇಣಿಯ ಮಾತುಗಳನ್ನು ರಮೇಶ ಹಿಡಿಯಲಾರದೆ ಇದ್ದನು. ಯಾವಾಗ ತನ್ನ ತಂದೆ ರಮೆಯ ತಂದೆಯನ್ನು ಜೈಲಿಗೆ ಇಡಲು ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದನೋ ಅದನ್ನು ಅವನರಿಯ; ಆದರೆ ಇದೆ ಮಾತೆ ಅವನು ದೇಶಕ್ಕೆ ಅಡಿಯಿಟ್ಟಿದ್ದನೆಯೆ ರಮೆಯ ಚಿಕ್ಕಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ್ದು ಅವನ ನೆನಪಿಗೆ ಬಂತು. ಆಗ ಕಳೆದು ಹೋದ ಘಟನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಿವಿ ನೆಟ್ಟುಕಾಗಿ ಎಚ್ಚತ್ತನು. “ ಖೂನಿ ಮಾಡುವುದು ಅವಳಿಗೆ ರೂಢಿತಾನೆ ! ದೊಣ್ಣೆಗಾರ ಅಕಬರನ್ನು ಕಳುಹಿಸಿದ್ದಳು, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ? ನನ್ನ ಹತ್ತಿರಂತೂ ಆ ಚಾಲಾಕು ಬೇಯಲಿಲ್ಲ, ಅದಕ್ಕೆ ಬದಲಿಗೆ ನೀನೆ ತಲೆಕೆಳಗುಮಾಡಿ ಅವನಿಗೆ ಬೆಸಿಗೆಕೊಟ್ಟೆ. ಆದರೆ ನನ್ನ ನೋಡು ? ಈ ನಿತ್ರಾಣ. ” ಎಂದು ವೇಣಿ ಕೊಂಚ ಯೋಚನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತಿಪ್ಪ, ಕಾಳನ ಮಗ, ಮಾಡಿದ ಹಗರಣೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಒಳಗಣ ಕಗ್ಗತ್ತ ಲೊಳಗಿಂದ ಹೊರಗೆ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ಭಾಷೆಯಿಂದ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಮಣಿ ಗಂಟೆಕ್ಕಿ ಎವರಿಸಿದನು. ರಮೇಶ ಉಸಿರು ಬಿಗಿಹಿಡಿದು ಕೇಳಿದನು. “ ಆ ಮೇಲೆ ? ”

ವೇಣಿ ಕೊಳಕುಮೊಗದಿಂದ ನಸುನಕ್ಕು ಎಂದನು. “ ಆ ಮೇಲೆ ಏನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದೆಯಣ್ಣೆ ! ಯಾರೊ ಹೇಗೊ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಆಸ್ಪತ್ರೆಗೆ ಸಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋದರು; ಅದೊಂದೂ ನಾನರಿಯೆ. ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನ ಒಂದು ನೋಡಿದೆ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಯಾತ್ರೇಲಿ ಬದುಕಿಕೊಂಡದ್ದು ಕೇವಲ ನಮ್ಮಮ್ಮನ ಪುಣ್ಯಇಂಥಾ ತಾಯಿ ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾಳೆಯೆ, ರಮೇಶ ? ”

ರಮೇಶ ಒಂದು ಮಾತನ್ನೂ ಆಡಲಾರದೆ ಹೋದ. ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಗೊಂಬೆಯಂತೆ ಬಿಗಿದು ಕೂತಿದ್ದನು. ಅವನ ಕೈಗಳ ಬೆರಳುಗಳು ಹತ್ತೂ ಜಡಿತವಾಗಿ ವಜ್ರಕಠಿಣ ಮುಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಮುಗಿದುಕೊಂಡವು. ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಹೀಯಾಳಿಕೆಗಳು ಎಂತಹ ಭೀಷಣವಾದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಎಬ್ಬಿಸಿದವೋ ಅದರ ಅಳತೆ ಸಹ ಮಾಡಲು ಅವನಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದೆ

ಹೋಯಿತು. ವೇಣಿ ಮಂದಮತಿಯೆಂಬುದೇನೋ ಬಲ್ಲ. ಅವನಿಗೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾವುದೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸಹ ಅವನರಿಯದೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇಹ ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮನವನಾದರೂ ಹೀಗೆ ಅಸಂಕೋಚವಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯಾಗಿ ತಡಬಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಲಾಗುತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಅನುಭವ ಅವನಿಗೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ರಮೆಯ ಸಮಸ್ತ ಅಪರಾಧವನ್ನೂ ಸತ್ಯವೆಂದು ನಂಬಿದನು !

ಅವನು ಹಳ್ಳಿಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬಂದಮೇಲೆ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಉತ್ಸವವೊಂದು ಹೂಡಿ ಹೋಯಿತು. ಪ್ರತಿದಿನ ಬೆಳಗು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ರಾತ್ರಿ ವರೆಗೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನಗಳು ಬಂದು ಹೋಗುವುದು, ಇಷ್ಟೊಂದು ಮಾತು ಕಥೆಗಳು, ಇಷ್ಟೊಂದು ನಮ್ಮವರ ತಮ್ಮವರ ಲಗ್ಗೆ ಲಡಾಯಿ ಕೂಡಿ ಹೋಯಿತು, ಅವನಿಗೆ ಕಾರಾವಾಸದ ಗ್ಲಾನಿಯೇನು ಕೊಂಚ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿತ್ತೋ ಅದೆಲ್ಲಾ ನೋಡುತ್ತ ನೋಡುತ್ತಲೇ ಹರಿದು ಹೋಯಿತು. ಅವನಿಲ್ಲದಾಗ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಸ ಸೀರಿಸ ಹೊಳೆ ಹರಿದು ಹೋಗಿದೆ; ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಕೆಲ ತಿಂಗಳೊಳಗೇನೆ ಇಷ್ಟುದೊಡ್ಡ ಬದಲಾವಣೆ ಹೇಗೆ ಸಂಭವವಾಯಿತೆಂದು ವಿಚಾರಿಸಲಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಹೊಳೆಯಿತು; ವೇಣಿಯ ಪ್ರತಿಕೂಲತೆಯಿಂದ ಅಡಿಗಡಿಗೆ ಪೆಟ್ಟುತಂದು ಕೆಲಸ ಮಾಡಲಾರದೆ ಹೆವ್ವುಗಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಶಕ್ತಿಯೇ ಅನುಕೂಲತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಕರಗಿ ಇಮ್ಮಡಿ ವೇಗದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸಿದೆ.' ಎಂದು ವೇಣಿಯನ್ನು ಅವನು ಇಂದು ಚನ್ನಾಗಿ ಗುರ್ತಿಸಿದನು. ಇವನನ್ನು ಈ ಬಗೆಯ ಅನಿಷ್ಟಕಾರಿಯೆಂದು ತಿಳಿದೂನೂ ಹಳ್ಳಿಗರೆಲ್ಲಾ ಅವನಿಗೆ ಎಷ್ಟು ದೂರದವರೆಗೆ ಬಾಧ್ಯರೆಂಬುದು ಇಂದು ಅವನ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರಿಸಿದಷ್ಟುವಟ್ಟಿಗೆ ಹಿಂದೆಂದೂ ಆಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವನ ವಿರೋಧದಿಂದ ರಕ್ಷಿತನಾಗಿ ರಮೇಶ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಧಾನ ಪಟ್ಟನು. ಬರಿ ಆಷ್ಟೆ ಅಲ್ಲದೆ ರಮೇಶನ ಮೇಲಿನ ಅನ್ಯಾಯದ ಅತ್ಯಾಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ಗ್ರಾಮದವರೆಲ್ಲಾ ಮೂರ್ಛಾಹತರಾಗಿ ಮರುಗುತಲಿದ್ದಾರೆ; ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಬೊಬ್ಬರಾಗಿ ಗ್ರಾಮದವರೆಲ್ಲಾ ತಿಳುಹಿಸಿ ಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಒಟ್ಟು ಗೂಡಿದ ಸಹಾನು

ಭೂತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಮತ್ತು ವೇಣಿಯನ್ನು ಸ್ವಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕಂಡು
 ಆನಂದೋತ್ಸಾಹದಿಂದ ಅವನ ಎದೆಯುಬ್ಬಿತು. ಆರು ತಿಂಗಳ ಮುಂಚೆ
 ಕೈಗೊಂಡು ನಡುವೆ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಹೋಗಿದ್ದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿರಗೂ
 ಪೂರಾ ದಮ್ಮಿನಿಂದ ಹಿಡಿಯಲು ಗೊತ್ತುಮಾಡಿಕೊಂಡು, ರಮೇಶ
 ಕೊಂಚ ದಿನಗಳವಟ್ಟಿಗೆ ತಾನೂ ಸಹ ಆಮೋದ ಆಹ್ಲಾದಗಳಿಗೆ
 ಮೈಗೊಟ್ಟು, ಸರ್ವತ್ರ, ಚಿಕ್ಕವರು ದೊಡ್ಡವರೆನ್ನದೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲೂ ಎಲ್ಲಾ
 ವಿಷಯಗಳ ಶೋಧನೆ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಕಾಲಕಳೆಯಹತ್ತಿ
 ದನು. ಒಂದು ವಿಷಯದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವ ಸ್ವಯತ್ನದಿಂದಲೂ
 ತನ್ನನ್ನೂ ವಾರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಅದು ರಮೆಯ ಪ್ರಸಂಗ.
 ಅವಳು ರೋಗದಿಂದ ಪೀಡಿತಳು; ಇದನ್ನು ಅವನು ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿ
 ದ್ದನು. ಆದರೆ ಆ ರೋಗ ಈಗ ಎಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಒಂದಿದೆ ಅದರ ಯಾವ
 ನರ್ತಮಾನವನ್ನೂ ಅವನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅವನಿಗೆ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಅವಳ
 ಸಮಸ್ತ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ತನ್ನನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾ
 ನೆಂತ ಅವನ ಧೋರಣೆ. ಹಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದೊಡನೆಯೆ ಬಾಯಿ ಬಾಯಿಂದ ಕೇಳಿ
 ದ್ದನು. 'ಈ ರಮೆಯೊಬ್ಬಳೆ ತನ್ನ ದುಃಖಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಮೂಲ,' ಎಂದು
 ಇದನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ಸುತರಾಂ ಇಲ್ಲಿ ವೇಣಿ ಸುಳ್ಳುಮಾತು ಹೇಳಿಲ್ಲ;
 ಅದರಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನು ಸಂದೇಹವಿರಲಿಲ್ಲ! ಐದಾರು ದಿನಗಳ ಮೇಲೆ
 ವೇಣಿ ಬಂದು ರಮೇಶನಲ್ಲಿ ಹಟವಿಡಿದು ಕೂತನು. ಪೀರವುರದ ಒಂದು
 ದೊಡ್ಡ ಆಸ್ತಿಯ ಭಾಗದ ಬಾಬಿನಲ್ಲಿ, ಬಲು ದಿನದಿಂದಲೂ ರಮೆಯೊಡನೆ
 ಅವನಿಗೆ ಮುಚ್ಚು ಮರೆಯಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿವಾದವಿತ್ತು. ಈ ಸುಯೋಗ
 ದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕೈವಶ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದೆ ಅವನ ಉದ್ದೇಶ. ವೇಣಿ
 ಹೊರಗೆ ಬೇಕಾದದ್ದೆನಲಿ ಅವನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ರಮೆಗೆ ಭಯಪಡುತ್ತಿ
 ದ್ದನು. ಈಗ ಅವಳು ಹಾಸಿಗೆ ಹತ್ತಿಬಿದ್ದಿದ್ದಾಳೆ, ವ್ಯಾಜ್ಯ, ಕದನ ಮಾಡ
 ಲಾರಳು. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅವರ ಮುಸಲಮಾನ ರೈತರು ರಮೇಶನ
 ಮಾತನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕರು. ಬೇಕಾದ್ದು ಮುಂದಕ್ಕೆ ಆಗಬಹುದು, ಸದ್ವ್ಯ
 ದಲ್ಲಿ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಅನುಕೂಲವಾದ ಸಮಯ ಇನ್ನು
 ದೊರೆಯದು, ಎಂದು ಅವನು ಒಂದೆ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಜಡ್ಡು ಹಿಡಿದು ಕೂತನು.

రమేశ బిరగాగి అస్మికార మాడుతలే వేణి బహు బగేయ యుక్తిగళన్ను హుడి కౌనేగిందను. “ఆగవల్లదేకే? నిన్న జుట్టు అవళ కృగి సక్తి దాగ నిన్నన్న బిట్టుకొట్టళి, ఈగ నిను అవళు కాయితే ఎంత యోజిసలిక్ళి, నిన్నన్న అవళు జ్యోలిగిట్టళలా ఆగ నినగే తానే కాయితే కమ్మియాగితే, తమ్మ ! ”

మాతు నిజ; రమేశ అల్లవేన్నలారదే ఇద్ద. ఆదరూ అవన మనస్సు అవళిగి కేడకు మాడలొల్లదు. వేణి సావిరారు కహి మాతుగళన్ను శణసిదరూ రమే అసహాయళాగి రోగపిడితళా గిరువుదు మనస్సిగి బందొడనేయే అవన సమస్త ఎరుద్ద శక్తి సంకుజితవాగి తుండుతుండాగి బిద్దు హోగిత్తిత్తు. ఇదక్కే స్పష్టవాద కారణవన్ను అవను హుడికియూ పడేయదే ఇద్దను. రమేశ మాతనాడలిల్ల. వేణి కేలస నడేయుత్తిదేయందు తిళిదరే ధ్యేయవన్ను అవలంబిసలు బల్లను. అవను ఆగిన మట్టిగి పిడిసు వుదన్ను నిల్లిసి హొరటం హోదను. ఈసల ఇన్నొందు విషయ రమేశనదొడ్డ దృష్టియన్ను సేళియితు. విశ్వేశ్వరిగి యావాగలూ సంసారదల్లి పశీష ఆసక్తి ఇరలిల్ల; అదు అవనిగి వొదలే తిళి దిద్దితు; ఆదరే ఈసల హిందిరుగి నోడిదాగ ఆ అనాసక్తి బీస రక్తే ఇట్టుకొండిదే ఎంత అవనిగి తోజితు. కారాగారదింద బిడుగడేహొంది వేణియ జొతేయల్లి ఆదిన ఆమనేయన్ను హొక్కి ద్దను. అందు విశ్వేశ్వరి ఆనందవన్ను తోరిద్దళు; గద్గద కంర దింద బారిబారిగూ అసంఖ్య ఆశీర్వాదగళన్ను మాడిద్దళు; ఆదరూ ఆదరల్లి ఎనోజి ఇత్తు; అదిరింద అవళు వ్యధేయన్నే పట్టి ద్దళు. ఇవత్తు హరాత్మాగి మాతుమాతినల్లి కివిగి బిత్తు విశ్వేశ్వరి కాశీవాసవన్ను సంకల్పిసి యాత్రే హొరటిద్దాళి, ఇన్ను హిందక్కి బారళు. కేళి అవను బిజ్జీ బిద్దను. అవనిగి నో తిళియ దల్లా. హలవు కేలసగళింద ఈ ఐదారు దినగళిళగి అవళొడనే భిట్టియాగలిల్ల; ఆదరే భిట్టియాద దిన అవళు యావ మాతన్నొ

ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ, ತನಗೆ ಅವಳ ಸ್ವಂತ ವಿಷಯವಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಇತರರ ವಿಷಯವಾಗಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಲ್ಲನು. ಆದರೆ ಇವತ್ತಿನ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಅವತ್ತಿನ ನಡತೆಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಲು ಆಸ್ತಿಯ ವಿಷಯ ಅವಳಿಗೆ ಬೇಸರವಾಗಿದ್ದುದರ ಅರ್ಥ ತಿಳಿಯಿತು. ಇನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಲೇಶವೂ ಸಂಶಯವಿರಲಿಲ್ಲ; ದೊಡ್ಡಮ್ಮನು ಬೀಳಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ! ಇದೇನು, ಅವಳು ಹೋಗುವುದನ್ನು ಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಮಾಚಿಕೊಂಡೊಡನೆಯೇ ಅವನೆರಡು ಕಣ್ಣುಗಳೂ ಕಂಬನಿದುಂಬಿದವು. ಇನ್ನು ಗಳಿಗೆ ಸಹ ತಡಮಾಡದೆ ಅವನು ಆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನಿಂತನು; ಹೊತ್ತು ಆಗ ಒಂಬತ್ತುಹತ್ತು. ಕೋಣೆಯೊಳಹೊಗುತ್ತಿರಲು ದಾಸಿ ತಿಳುಹಿದಳು, ಅವಳು ಕಳ್ಳಂಬಿಯವರ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆಂದು. ರಮೇಶ ಅಚ್ಚರಿಗೊಂಡು ಕೇಳಿದನು: “ಇಂತಹ ಹೊತ್ತಲ್ಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ?”

ಈ ದಾಸಿಯು ಬಹು ದಿನದ ಹಳಬಳು. ಅವಳು ಮೃದುವಾಗಿ ನಕ್ಕು ಹೇಳಿದಳು. ಅಮ್ಮಾವರಿಗೆ ಇನ್ನು ಹೊತ್ತು ಗೊತ್ತು ಬೇರೆಯೇ. ಅದಲ್ಲದಾ ಇವತ್ತು ಅವರ ಪುಟ್ಟರಾಯರಿಗೆ ಮುಂಜಿ ತಾನೆ.”

ಜಯನ ಉಪನಯನ. ರಮೇಶನಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಅಶ್ಚರ್ಯವಾಯಿತು. “ಎಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಯಾರಿಗೂ ತಿಳಿಯದು!”

ದಾಸಿ ಎಂದಳು, “ಅವರು ಯಾರನ್ನೂ ಕರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಕರೆದರೂ ಯಾರೂ ಹೋಗಿ ಉಂಬೊಕ್ಕಿಲ್ಲ, ರಮೆಯಕ್ಕನಿಗೆ ಮಠದ ಅಯ್ಯೋರುಗಳು ಹೊರಚ್ಚು ಮಾಡುವರಷ್ಟೆ!”

ರಮೇಶನ ವಿಸ್ಮಯಕ್ಕೆ ಪಾರವಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು, ಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಲೆ, ದಾಸಿ ನಾಚಿಕೆಯಿಂದ ಕೊರಳನ್ನು ಕೊರಕಿಸಿ ತಿರುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದಳು, “ನಾವೇನು ಬಲ್ಲೆವು, ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ, ರಮೆಯಕ್ಕಾವರ ಮೇಲೆ ಏನೇನೂ ಕೆಟ್ಟಾಬಟ್ಟೆ ಹೆಸರು ಎದ್ದಿತ್ತೆ ತಾನೆ-ನಾವು ಬಡವರು, ಅದೆಲ್ಲಾ ನಮಗೆ ತಿಳಿದಾತೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ,” ಹೇಳಹೇಳುತ್ತ ಅವಳು ಸರಿದು ಕೊಂಡಳು.

ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನೆ ನಿಂತಿದ್ದು ರಮೇಶ ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ

ಬಂದನು. ಇದು ವೇಣಿಯ ಕೋಪದ ಆಟವಿರಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಕೇಳಿದೆಯೆ ಅರಿತುಕೊಂಡನು. ಆದರೆ ಕ್ರೋಧವೇತಕ್ಕಿ ಮತ್ತು ಈ ಆಟವೇತಕ್ಕಿ ಆಪೇಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಅವನು ಯಾವುದೂ ವಿಶೇಷ ಹೇಸಿಗೆಯ ಧಾರೆಗೆ ರಮೆಯಮೇಲಿನ ಸಿಂಧಿಯನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿದಾನಾದೀತು, ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸರಿಯಾಗಿ ಊಹಿಸುವದು ಸಹ ಅವನ ಮೂಲಕ ಸಂಭವವಿರಲಿಲ್ಲ.

೧೯

ಅಂದು ಮಧ್ಯಾಹ್ನದ ಮೇಲೆ ಅಚಿಂತನೀಯ ಘಟನೆ ನಡೆಯಿತು. ಅದಾಲತ್ತಿನ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಹಜಾಮ ಕೈಲಾಸ ಮತ್ತು ಷೇಕ್‌ಮೊಹಮ್ಮದ್ ಸಾಕ್ಷಿಗಳೊಡನೆ ರಮೇಶನಲ್ಲಿ ಮರೆ ಇಟ್ಟರು. ರಮೇಶ ಅಕ್ಕತ್ತಿವು ವಿಸ್ಮಯದೊಡನೆ ಕೇಳಿದನು. “ನನ್ನ ವಿಚಾರಣೆಯನ್ನು ನೀವೇಕೆ ಮನ್ನಿಸುತ್ತೀರಯ್ಯಾ?”

ವಾದಿಪ್ರತಿವಾದಿಗಳಿಬ್ಬರೂ ಉತ್ತರವಿತ್ತರು. “ಏಕೆ ಮನ್ನಿಸಬಾರದು, ರಾಯರೆ. ಆಫೀಸರಿಗಿಂತ ನೀವೇನು ಕಡಮೆ ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿಲಿ? ಇನ್ನೂ, ಹುಜೂರು, ಆಫೀಸರು, ಸಾಹೇಬರು, ಇನ್ನೇನುಂಟೋ ಅವರೆಲ್ಲಾರು ನಿಮ್ಮಂತವರಷ್ಟೆ; ನಾಲ್ಕಾರು ಜನ ದೊಡ್ಡ ಮನುಷ್ಯರು! ನಾಳೆ ನೀವು ಸರಕಾರಿ ಚಾಕರಿ ತೆಕೊಂಡು ಆಫೀಸರಾಗಿ ಕೂತು ವಿಚಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದನ್ನ ನಾವು ತಲೆಗೊಟ್ಟು ಹೊತ್ತಕೊಬೇಕು ಆವಾಗ ಇಲ್ಲ ಅಂದರೆ ನಡೀತ್ಯತಾ?” ಮಾತು ಕೇಳಿ ರಮೇಶನ ಎದೆ ಗರ್ವದಿಂದ ಆನಂದದಿಂದ ಉಬ್ಬಿತು. ಕೈಲಾಸನೆಂದನು. “ನಿಮಗಾದರೆ ನಾವಿಬ್ಬರೂ ಎರಡು ಮಾತು ತಿಳಿಯೊಹಂಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಅದಾಲತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅದಾದೀತೆ? ಅದಲ್ಲದೆ ಬುತ್ತಿಗಂಟು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಕೈತುಂಬ ಹಣ ವಕೀಲರಿಗೆ ಸುರಿದಾ ಹೋದರೆ ಬೇಕಾದ್ದು ಮಾಡಿ, ಕೆಲಸ ಸರಿ ಹೋಗಾಕಿಲ್ಲ, ರಾಯರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕಾಸೂ ಖರ್ಚಿಲ್ಲ. ವಕೀಲರಿಗೆ ಕುಸಿ ಮಾಡಬೇಕಿಲ್ಲ, ದಾರಿ ನಡೆನಡೆದು ಸತ್ತು ಸುಣ್ಣ ಆಗಬೇಕಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲ ರಾಯರೆ, ನೀವೇನ ಹುಕ್ಕೂಂ ಮಾಡತೀರೋ, ಒಳ್ಳೆದಾಗಲಿ ಕೆಟ್ಟದಾಗಲಿ ನಾವು ಅದಕ್ಕೇನೆ ರಾಜಿ ಆಗತೇವೆ; ನಿಮ್ಮ ಪಾದ ನಮ್ಮ ತಲೆ ಮೇಲೆ ಇಟ್ಟು

ಕೊಂಡು, ಮನೆಗೆ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗತೇವೆ; ದೇವರು ಒಳ್ಳೆ ಬುದ್ಧಿ ಕೊಟ್ಟ; ನಾವಿಬ್ಬರು ಹಂಗೆಂತ ಕೋರ್ಟಿಂಡ ಹಿಂದೇಟಾಕಿ ಸಿಮ್ಮಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಪಾದಕ್ಕೆ ಮೆರೆಬಿದ್ದಿದ್ದೀವಿ. ”

ಸಣ್ಣದೊಂದು ನಾಲೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಇಬ್ಬರಿಗೂ ವಿವಾದ. ದಲೀಲುಪತ್ರ ಮುಂತಾದವೇನುಂಟೊ ಅವನ್ನು ರಮೇಶನ ಕೈಲಿಟ್ಟು ನಾಳೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಬರುತ್ತೇವೆಂತಹೇಳಿ ಇಬ್ಬರೂ ಜನಗಳನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋದ ಮೇಲೆ ರಮೇಶ ದಿಟ್ಟನಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದನು. ಇದು ಅವನ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಮೀರಿದುದು. ಬಹುದೂರದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಅವನು ಇಷ್ಟುದೊಡ್ಡ ಆಶೆಗೆ ರಾವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನ ತೀರ್ಪನ್ನು ಇವರು ಆ ಮೇಲೆ ಗ್ರಹಿಸಲಿ ಅಥವಾ ಬಿಡಲಿ, ಇವತ್ತಾದರೆ ಸರಕಾರಿ ಕೋರ್ಟಿನ ಹೊರಗೆ ವಿವಾದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಮೇಲೆ ದಾರಿಯಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿ ಅವನ ಹತ್ತಿರ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ; ಇದೇಯೇ ಅವನ ಎದೆದುಂಬಿ ಆನಂದದ ಹೊಳೆಯನ್ನು ಹರಿಸಿತು. ಇದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಅಲ್ಲ, ಇಬ್ಬರು ಹಳ್ಳಿಗರ ಬಲು ಸಣ್ಣ ವಿವಾದದ ಮಾತು; ಆದರೆ ಇದೆ ಸಣ್ಣ ಮಾತಿನ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅವನ ಚಿತ್ತದೊಳಗೆ ಅನಂತ ಸಂಭವಗಳ ಆಕಾಶ ಕುಸುಮಗಳು ಅರಳುತ್ತಿದ್ದವು. ಅವನ ಈ ದುರ್ಭಾಗ್ಯಳಾದ ಜನ್ಮಭೂಮಿಗೋಸ್ಕರ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಸು ತಾನೆ ಮಾಡಲಾರನು! ಅವನಿಗೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಲೆಕ್ಕಪಕ್ಕ ಕೊನೆ ನೊದಲು ಯಾವುವೂ ಇನ್ನು ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಹೊರಗೆ ವಸಂತದ ಬೆಳದಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಶವು ತೇಲಿ ಹೋಗುತ್ತಿತ್ತು; ಅತ್ತಲೆ ನೋಡುತ್ತಾ ಹಠಾತ್ತು ರಮೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಂದಳು. ಮತ್ತಾವ ದಿನವಾದರೂ ಆಗಿದ್ದರೆ ಒಡನೆಯೆ ಅವನ ಅಂಗಗಳೆಲ್ಲಾ ಕಿಣಿ ಕಿಣಿಯಾಗಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇವತ್ತು ಬಿಸಿಯಾಗುವುದು ದೂರದ ಮಾತು; ಕಿಡಿಯೊಂದಾದರೂ ಉಳಿದಿರುವಂತೆಯೂ ಅವನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಸುನಕ್ಕು ಅವಳನ್ನು ಕುರಿತು ಎಂದನು. “ನಿನ್ನ ಕೈಮೂಲಕ ನನ್ನನ್ನು ಭಗವಂತನು ಹೀಗೆ ಸಾರ್ಥಕ ಮಾಡಿ ಎತ್ತಿಡುವನು; ನಿನ್ನ ಕೈನಿವಿಷ ನನ್ನ ಅದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅಮೃತವಾಗುವುದು; ರಮೆ, ಇದನ್ನು ನೀನರಿತಿದ್ದರೆ ನನ್ನ

ಜೈಲಿಗೆ ಎಂದಿಗಾದರೂ ಕಳುಹಿಸಲು ಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೆಯಾ? ಇಲ್ಲವೆ ಇಲ್ಲ. . . . “ಯಾರೊ?”

“ನಾನು ರಾಧೆ, ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ! ರಮಕ್ಕನವರು ಬಹಳ ಜರೂರಿ ಯಂತೆ, ಒಂದು ಸಲ ದರ್ಶನ ಕೊಡಬೇಕೆಂತ ಹೇಳಿ ಕಳುಹಿಸವರೆ.”

ರಮೆ ಎದುರಿಗೆ ನೋಡಬೇಕೆಂತ ದಾಸಿಯನ್ನು ಅಟ್ಟಿದ್ದಾಳೆಯೇ! ರಮೇಶ ಮಂಕಾಗಿ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು! ಇವತ್ತು ಅದಾವುದೋ ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ದೇವತೆ ಅವನೊಡನೆ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರಚ್ಚಾಲು ಕೌತುಕಗಳನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ದಾಸಿಯೆಂದಳು, “ಒಂದು ಸಲ ದಯೆ ತೋರಬೇಕು, ಚಿಕ್ಕರಾಯರೆ.”

“ಆಕೆ ಎಲ್ಲಿ?”

“ಮನೆಲಿ ಬಿದ್ದವರೆ,” ಕೊಂಚ ನಿಂತು ಹೇಳಿದಳು. “ಹೊತ್ತಾರೆ ಹೊತ್ತಿರಾಕಿಲ್ಲ; ಅದಕ್ಕೇನೆ ಈಗಲೆ ಒಂದು ತಡವೆ—”

“ಒಳ್ಳೇದು, ನಡಿ ಬಂದೆ.” ಎಂದು ರಮೇಶ ಎದ್ದು ನಿಂತನು.

ಕರೆಕಳುಹಿ ಒಂದು ಬಗೆಯಾಗಿ ಚಕಿತನಾಗಿ ಹಾಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ರಮೆ ಬಿದ್ದಿದ್ದಳು. ದಾಸಿ ತೋರಿದಂತೆ ರಮೇಶ ಕೋಣೆಯನ್ನು ಹೊಕ್ಕು, ಚೌಕಿಯೊಂದನ್ನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಕೂಡುತ್ತಲೆ, ಅವಳು ಶುದ್ಧ ಮಾತೃ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೆ ತನ್ನನ್ನು ತಾನು ಎಳೆದುಕೊಂಡು ಬಂದು ಅವನ ಅಡಿಗಳ ಹತ್ತಿರ ಹಾಕಿದಳು. ಕೋಣೆಯ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಿಟಮಿಟನೆ ಹಣತೆ ಯೊಂದು ಉರಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅದರ ಮಂದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ರಮೇಶನ ಮಸುಕ ಮಸುಕಾದ ಆಕಾರದಿಂದ ರಮೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ ಮುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅವಳ ದೇಹಸ್ಥಿತಿ ಏನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಯಿತು. ಈಗ ತಾನೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಾ ಅವನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಸಂಕಲ್ಪಗಳೆಲ್ಲಾ ಅವಳೆದುರಲ್ಲಿ ಕೂತೊಡನೆ ಒಂದೂ ಸರಿಯಲ್ಲವಾದವು. ತುಸು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಅವನು ಕೋಮಲ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚಾರಿಸಿದನು. “ಈಗ ಹೇಗಿದೆಯೆ ರಾಣಿ?”

ರಮೆ ಅವನ ಅಡಿಗಳ ಕೊನೆಯಿಂದ ಕೊಂಚ ಸರಿದು ಕೂತು ಎಂದಳು, “ನನ್ನನ್ನು ತಾವು ರಮೆಯಂತಲೆ ಕರೆಯೋಣವಾಗಲಿ—”

ರಮೇಶನ ಬಿನ್ನಮೇಲೆ ಯಾರೊ ಚಾಟಿಯಿಂದ ಹೊಡೆದಂತೆ

ಯಾಯಿತು. ಅವನು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಠಿಣನಾಗಿ ಹೋದನು,—
“ಒಳ್ಳೇದು, ಹಾಗೆಯೇ ಆಗಲಿ. ಕೇಳಿದ್ದೆ ನೀನು ಕಾಯಿಲೆಯಂತೆ. ಈಗ
ಹೇಗಿದ್ದೀಯೆ, ಅದೆ ಕೇಳುತ್ತಿದ್ದೆ; ಇಲ್ಲವಾದರೆ, ನಿನ್ನ ಹೆಸರು ಯಾವು
ದಾದರೂ ಆಗಲಿ ಅದನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕರೆಯಲು ನನಗೆ ಇಚ್ಛೆಯೂ ಇಲ್ಲ,
ಅವಶ್ಯಕವೂ ಆಗಿಲ್ಲ.”

ರಮೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಅರಿತಳು. ಕೊಂಚ ಸ್ಥಿರಳಾಗಿದ್ದು ಮೆಲ್ಲನೆಂದಳು,
“ಈಗ ನಾನು ಚನ್ನಾಗಿಯೇ ಇದ್ದೇನೆ; ನಾನು ಕರೆಕಳುಹಿದನೆಂದು
ತಾವು ಬಹಳ ಆಶ್ಚರ್ಯಗೊಂಡಿದ್ದೀರಿ, ಆದರೆ—”

ರಮೇಶ ಮಾತಿನ ನಡುವೆ ತೀವ್ರ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದನು. “ಇಲ್ಲ,
ಆಗಲಿಲ್ಲ; ನಿನ್ನ ಯಾವ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿಯೂ ನಾನು ಆಶ್ಚರ್ಯಪಡುವ ದಿನ
ಕಳೆದು ಹೋಯಿತು. ಆದರೆ ಕರೆಕಳುಹಿದೇತಕ್ಕೆ?” ಮಾತು ರಮೆಯ
ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಬರ್ಚೆ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ಬಡಿಯಿತೆಂಬುದನ್ನು
ರಮೇಶ ಅರಿಯಲಾರದೆ ಹೋದ.

“ರಮೇಶಣ್ಣ, ಇವತ್ತು ಎರಡು ಕೆಲಸಗಳಿಗಾಗಿ ನಿನ್ನನ್ನು ಕರೆ
ಕಳುಹಿಸಿದೆ. ನಿನ್ನಲ್ಲಿ ಆಪರಾಧಗಳನ್ನೆಷ್ಟುತನಕ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆಂಬುದನ್ನು
ನಾನು ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೂ ಹಾಗಿದ್ದರೂ ನಾನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಅರಿತಿದ್ದೆ,
ನೀನು ಬರುವಿ ಮತ್ತು ನನ್ನ ಈ ಎರಡು ಕೊನೆಯ ಮನವಿಗಳಿಗೆ
ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಕೊಡದೆ ಇರಲಾರಿ” ಎಂಬುದನ್ನು— ಕಣ್ಣೀರಿನ ಭಾರ
ದಿಂದ ಅವಳ ದನಿ ಒಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಅದು ಜೊಕ್ಕಾಗಿ ರಮೇಶನಿಗೆ
ತಿಳಿಯಿತು. ಕಣ್ಣು ಮಿಟಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನ ಪೂರ್ವಸ್ನೇಹ ಉಕ್ಕಿ
ಸುರಿಯಿತು. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಪೆಟ್ಟು ಇಷ್ಟುಸಲ ತಿಂದರೂ ಆ ಸ್ನೇಹ ಇವತ್ತೂ
ಸತ್ತಿಲ್ಲವಲ್ಲಾ, ನಿತ್ರಾಣವಾಗಿ ಸುಮ್ಮನೆ ಮೂರ್ಛಗೊಂಡಂತೆಯೇ
ಬಿದ್ದಿದೆ; ಇದನ್ನು ಖಂಡಿತವಾಗಿ ಅನುಭವಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ತಾನೇ ವಿಸ್ಮಯ
ಗೊಂಡು ಕ್ಷಣಹೊತ್ತು ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಕೊನೆಗೊಂಡನು. “ನಿನ್ನ ಮನವಿ
ಗಳಾವುವು?”

ರಮೆ ಚಕಿತಳಂತೆ ಮೊಗವನ್ನೆತ್ತಿ ಒಡನೆಯೆ ತಗ್ಗಿಸಿ ಎಂದಳು,

“ದೊಡ್ಡಣ್ಣನವರು ನಿಸ್ಸ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂತಿರುವ ಅಸ್ತಿ ನನ್ನ ಸ್ವಂತದ್ದು, ಅಂದರೆ ನನ್ನದು ಹದಿನೈದು ಅಣೆಪಾಲು, ನಿಮ್ಮದು ಒಂದಾಣೆ: ಅದನ್ನೇ ನಾನು ನಿನಗೆ ಕೊಟ್ಟು ಹೋಗಬೇಕೆಂತ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ’

ರಮೇಶ ತಿರುಗೂ ಬಿಸಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದನು. “ನೀನು ಭಯಪಡ ಬೇಕಾದ್ದು ಇಲ್ಲ. ನಾನು ಕಳುಹಿಗೆ ಯಾರಿಗೂ ಹಿಂದೆ ಸರವಾಗಲಿಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಆಗಲಾರೆ; ದಾನಮಾಡಬೇಕೆನ್ನುವುದಾದರೆ— ಅದಕ್ಕೆ ಜನ ರಿದ್ಧಾರೆ— ನಾನು ದಾನ ಹಿಡಿಯೆ.”

ಹಿಂದಿನ ದಿನಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ತಕ್ಷಣ ಒದರಿ ಬಡುತ್ತಿದ್ದಳು. “ಕಳ್ಳಂಬಿ ಯವರ ಕೈಯದಾನ ಹಿಡಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಘೋಷಗೇರಿಗಳಿಗೆ ಅಪಮಾನ ಎಲ್ಲ” ವೆಂತ.

ಇವತ್ತಾದರೆ ಈ ಮಾತು ಅವಳ ಜಾಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಲಿಲ್ಲ. ವಿನೀತಳಾಗಿ ಎಂದಳು. “ನಾನು ಬಲ್ಲೆ, ರಮೇಶಣ್ಣ, ನೀನು ಕಳ್ಳತನಕ್ಕೆ ನೆರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವದನ್ನು ಮತ್ತು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ ನೀನು ನಿನ ಗೋಸ್ಕರ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾರೆ ಎಂತಲೂ ಬಲ್ಲೆ. ಆದರೆ ಅದಲ್ಲ. ತಪ್ಪು ಮಾಡಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಿಯುಂಟಷ್ಟೆ. ನಾನು ಮಾಡಿರುವ ತಪ್ಪುಗಳಿಗೆ ಇದು ದಂಡವೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗದೆ ? ”

ರಮೇಶ ಕ್ಷಣಕಾಲ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದು ಎಂದನು. “ನಿನ್ನ ಎರಡನೆಯ ಮನವೆ ? ”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ನಮ್ಮ ಜಯನನ್ನು ನಿನ್ನ ಕೈಲಿಟ್ಟು ನಾನು ಹೊರಟೆ. ಅವನನ್ನು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ಮನುಷ್ಯನಾಗುವಂತೆ ಮಾಡು; ದೊಡ್ಡವನಾಗಿ ಅವನು ನಿನ್ನಂತೆಯೇ ನಗೆವೊಗದಿಂದ ಸ್ವಾರ್ಥತ್ಯಾಗಿಯಾ ಗಲಿ.” ರಮೇಶನ ಚಿತ್ತದಲ್ಲಿನ ಕಠೋರತೆಯಲ್ಲಾ ಕರಗಿ ಹೋಯಿತು. ರಮೆ ಸೆರಗಿನ ಕೊನೆಯಿಂದ ಕಣ್ಣೊರಸಿಕೊಂಡು ಎಂದಳು. “ಇದನ್ನು ನನ್ನ ಕಂಗಳಿಂದ ನೋಡಿ ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಮಯವಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ನಾನು ನಿಜ ವಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ, ಜಯನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅವನ ಹಿರಿಯರ ರಕ್ತವಿದೆ. ತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ

ಬೇಕಾಗುವ ಶಕ್ತಿ ಅವನ ಮೂಳೆಮಾಂಸಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತಿದೆ, ಕಲಿಸಿದರೆ ಒಂದು ದಿನ ನಿನ್ನಂತೆಯೆ ತಲೆಯನ್ನೆತ್ತಿ ನಿಲ್ಲುವನು.”

ರಮೇಶ ತಕ್ಷಣ ಉತ್ತರವೇನನ್ನೂ ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಕಿಟಕಿಯ ಹೊರಗೆ ಬೆಳದಿಂಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಆಕಾಶದ ಕಡೆಗೆ ನಿಟ್ಟಿಸಿ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ಎಂದೂ ಕಾಣದಂತಹದಾವುದೋ ಒಂದು ವ್ಯಥೆ ಅವನ ಮನಸ್ಸಿನ ತುಂಬಾತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿತ್ತು. ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಹೊತ್ತು ಕಳೆದ ಮೇಲೆ, ರಮೇಶ ಮೊಗವನ್ನು ತಿರುಗಿಸಿ ಎಂದನು. “ನೋಡು ಇದಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ನನ್ನನ್ನು ತಿರಗೂ ಸಿಲುಕಿಸಬೇಡ. ನಾನು ಬಲು ದುಃಖ ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಿ ಸಣ್ಣನೆಯದೊಂದು ದೀವಿಗೆ ಹತ್ತಿಸಬಲ್ಲವ ನಾದೆ; ಅದಕ್ಕೇಯೆ ನನಗೆ ಕೇವಲ ಭಯಹತ್ತಿದೆ, ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪದಿಂದಲೇ ಇದೆಲ್ಲಿ ಆರಿ ಹೋಗಿ ಬಿಟ್ಟೀತೋ ಎಂತ.”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ಇನ್ನು ಭಯವಿಲ್ಲ, ರಮೇಶಣ್ಣ. ನಿನ್ನ ಈ ಬೆಳಕು ಇನ್ನು ಆರುವುದಿಲ್ಲ. ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಎಂದಿದ್ದಳು, ನೀನು ದೂರ ದಿಂದ ಒಂದು ಬಲು ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕೂತು ಕೆಲಸ ಮಾಡತೊಡಗಿದ್ದೆಯಂತಲೆ ಇಷ್ಟು ಕಡೆ ವಿಘ್ನಗಳನ್ನು ಪಡೆದೆ. ನಾವುಗಳು ನಮ್ಮ ಸ್ವಂತ ಕೆಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಇಳಿಬಡಿದು ತಂದು ಈಗ ಸರಿಯಾದ ತಾವಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ್ದೇವೆ. ಈಗ ನೀನು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಿಂತಿದ್ದೀ ಎಂತಲೆ ನಿನಗೆ ಭಯವಾಗುತ್ತಿದೆ; ಮೊದಲಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶಂಕೆಗೆ ನಿನ್ನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ತಾವೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆಗ ನೀನು ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ್ದೆ; ಈಗ ನೀನೂ ಅದರಲ್ಲಿಯೆ ಒಬ್ಬನು. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ನಿನ್ನ ಬೆಳಕು ಇನ್ನು ಮಸಕಾಗದು, ಇನ್ನು ದಿನ ದಿನವೂ ಹೆಚ್ಚು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಮಾನ ವಾಗುವುದು.”

ಥಟ್ಟನೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ರಮೇಶ ಕಾಂತಿಗೊಂಡಿದ್ದು ಉದ್ದೀಪನಾಗಿ ಎಂದನು. “ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲಿಯಾ ರಮೆ, ಈ ನನ್ನ ಬೆಳಕು ಆರುವುದಿಲ್ಲವೋ?”

ರಮೆ ಧೃಢಕಂಠದಿಂದ ಹೇಳಿದಳು. “ಜೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ

ಅರಿತಿರುವ ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಮಾತೇ ಇದು. ಈ ಕೆಲಸ ನಿನ್ನದು. ನನ್ನ ಜಯನನ್ನು ನೀನು ಕೈಹಿಡಿದು ನನ್ನೆಲ್ಲಾ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೂ ಕ್ಷಮಿಸಿ ಇವತ್ತು ಅತೀರ್ವಾದ ಮಾಡಿ ನನ್ನನ್ನು ಬಿಡುಬಿಡು, ರಮೇಶಣ್ಣ, ನಾನು ಸಿಕ್ಕಿಂತೆಯಾಗಿ ನನ್ನ ಗಂಡನಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಗುವಂತೆ ನಡೆಯಿಸಿಕೊಡು.”

ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಲು ಹೊತ್ತು ಮೋಡದಂತೆ ರಮೇಶನ ಎದೆ ಯೊಳಗು ಕ್ಷಣ ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಚಮಕುತ್ತಿತ್ತು: ಆದರೆ ಅವನು ತಲೆಯನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸಿ ಬಿಂಡಾಗಿ ಕುಳಿತಿದ್ದನು. ರಮೆಯೆಂದಳು, “ನನ್ನ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ನೀನು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು. ಹೇಳು, ಮನ್ನಿಸುವಿಯಾ?”

ರಮೇಶ ಮೃದುದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ಎನು ಮಾತು?” ರಮೆಯೆಂದಳು. “ನನ್ನ ಮಾತೆತ್ತಿ ದೊಡ್ಡಣ್ಣನೊಡನೆ ನೀನು ಎಂದಿಗೂ ಹೋರಾಡಬೇಡ.”

ರಮೇಶನಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದೆ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿದನು. “ಹಾಗೆಂದರೆ?”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ಎಂದರೆ, ಎಂದಾದರೂ ಕಿವಿಗೆ ಬಿದ್ದರೆ, ಅಂದು ಬರಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತಂದುಕೊ, ನಾನು ಹೇಗೆ ಸದ್ವಿಮಾಡದೆ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡು ಹೊರಟು ಹೋದೆ—ಒಂದು ಮಾತಿಗೂ ಎದುರನ್ನೆಲ್ಲಿ. ಸಹಿಸಲಾರದೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಗ ಒಂದು ದಿನ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಬಂದು ಹೇಳಿದ್ದಳು. “ಅಮ್ಮಾ ಸುಳ್ಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೆ ಬಾರಿಸಿ ಎಚ್ಚರಿಸಿದರೆನೆ ಅದರ ಪರಮಾಯುಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೆ. ಸ್ವಂತ ಅಸಹನೆಯಿಂದ ಅದರ ಆಯುಸ್ಸನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿ ಎತ್ತಿಡುವಂಥಹ ಪಾಪಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ಇನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪವೇ ಇರುವುವು.” ಅವಳ ಈ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನಾನು ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖದುರ್ಭಾಗ್ಯಗಳನ್ನು ಕಳೆದಿದ್ದೇನೆ—ಇದನ್ನು ನೀನೂ ಎಂದಿಗೂ ಮರೆಯಬೇಡ, ರಮೇಶಣ್ಣ.” ರಮೇಶ ಮಾತಿಲ್ಲದೆ ಅವಳ ಮೊಗದ ಕಡೆಯೇ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದನು. ರಮೆ ಕ್ಷಣ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆಂದಳು. “ಇವತ್ತು ನನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲು ಸಾಗದೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂದುಕೊಂಡು ದುಃಖಿಸಬೇಡ, ರಮೇಶಣ್ಣ. ನಾನು ನಿಜವಾಗಿ ಬಲ್ಲೆ, ಇವತ್ತು ಕಠಿಣವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯುವುದೆ ಒಂದು ದಿನ

ತಾನೆಯೇ ನೇರವಾಗುವುದು. ಆ ದಿನ ನನ್ನ ಅಪರಾಧಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ನೀನು ಸಹಜವಾಗಿ ಕ್ಷಮಿಸುತ್ತಿ ಎಂದು ತಿಳಿದು ನನ್ನ ಮನದಲ್ಲಿ ಕ್ಲೇಶವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ನಾಳೆ ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ”

“ ನಾಳೆ ? ” ರಮೇಶ ವಿಸ್ಮಿತನಾಗಿ ಕೇಳಿದನು. “ ನಾಳೆ ಹೋಗುವುದೆಲ್ಲಿಗೆ ? ”

ರಮೆಯೆಂದಳು. “ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಎಲ್ಲಿಗೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವಳೋ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಾನು ಹೋಗುತ್ತೇನೆ. ”

ರಮೇಶ ಎಂದನು. “ ಅವಳಂತೂ ಇನ್ನು ಹಿಂದಿರುಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂತ ಕೇಳಿದೆ. ”

ರಮೆ ಮೆಲ್ಲನೆಂದಳು. “ ನಾನೂ ಇಲ್ಲ. ನಾನು ನಿಮ್ಮ ಪಾದಗಳಿಂದ ಜನ್ಮಾವಧಿ ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳುತ್ತೇನೆ. ” ಎಂದು ಅವಳು ಬಾಗಿ ನೆಲಕ್ಕೆ ತಲೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದಳು. ರಮೇಶ ಗಳಿಗೆ ಹೊತ್ತು ಚಿಂತಿಸಿ ನಿಟ್ಟುಸಿರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಎದ್ದು ನಿಂತನು. “ ಒಳ್ಳೆಯದು, ಹೋಗು. ಆದರೆ ನನ್ನಿಂದೇಕೆ ಬೀಳ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು, ಅದನ್ನೂ ತಿಳಿಯಲಾಗದೋ ? ” ಎಂದು ಕೇಳಿದನು.

ರಮೆ ಮೌನಳಾಗಿದ್ದಳು. ರಮೇಶ ತಿರಗೂ ಕೇಳಿದನು. “ ನಿನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿಷಯವನ್ನು ಮರೆಮಾಚಿ ಹೊರಟು ಹೋಗಲೇಕೊ ನೀನೇ ಬಲ್ಲೆ. ನಾನಂತೂ ಕಾಯಮನಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇನೆ, ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಸರ್ವಾಂತಃಕರಣದಿಂದ ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲು ನನಗೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕೊಡಲಿಂತ. ನಿನ್ನನ್ನು ಕ್ಷಮಿಸಲಾರದಿರುವುದರಿಂದ ನನಗೆಂಥಹ ವ್ಯಥೆಯಾಗುತ್ತಿದೆಯೋ ಅದನ್ನು ನನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯೊಬ್ಬನೇ ಬಲ್ಲ. ”

ರಮೆಯ ಎರಡು ಕಂಗಳೂ ತುಂಬಿ ನೀರು ಹರಿಯಿತು. ಆದರೆ ಆ ಅತ್ಯಂತ ಮಂದವಾದ ಬಿಳಕಿನಲ್ಲಿ ಅದು ರಮೇಶನ ಕಂಗಳಿಗೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ.

ರಮೆ ಸದ್ದಿಲ್ಲದಂತೆ ದೂರದಿಂದ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಲ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದಳು. ಪರಕ್ಷಣವೇ ರಮೇಶ ಮನೆಯ ಹೊರಕ್ಕೆ ಹೊರಟು

ಹೋದನು. ಹಾದಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆನಡೆಯುತ್ತಾ, ಅವನ ಭವಿಷ್ಯತ್ತು, ಅವನ ಸಮಸ್ತ ಕೆಲಸಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಉತ್ಸಾಹವೆಲ್ಲಾ ಒಂದು ನಿಮಿಷದಲ್ಲಿ ಈ ಬೆಳದಿಂಗಳಂತೆಯೇ ಮಸಕುನೆಳಲಿಂದ ಕವಿದಿರುವಂತೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹೊಳೆಯಿತು.

ಮರುದಿವಸ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ರಮೇಶ ಆ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ನಿಂತಾಗ ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಯಾತ್ರೆಗೆ ಹೊರಟು ಪಲ್ಲಕ್ಕಿಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ರಮೇಶ ಬಾಗಿಲ ಬಳಿ ಮೊಗವನ್ನಿಟ್ಟು ಕಂಬನಿಯಿಂದ ಕಳವಳಿಸುವ ದನಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದನು. “ಎನು ತಪ್ಪುಕಂಡು ನಮ್ಮನ್ನು ಇಷ್ಟು ಬೇಗನೆಬಿಟ್ಟು ಹೊರಟೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ?”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಬಲಗೈಯನ್ನು ನೀಡಿ ರಮೇಶನ ತಲೆಯಮೇಲಿಟ್ಟು ಎಂದಳು. “ತಪ್ಪುಗಳ ಮಾತೆತ್ತಿದರೆ ಕೊನೆಯಿಲ್ಲ ಮಗು! ಅದು ಕೆಲಸ ವಿಲ್ಲ.” ಆ ಮೇಲೆಂದಳು. “ಇಲ್ಲಿ ಸತ್ತುಗಿತ್ತರೆ, ರಮೇಶು, ವೇಣಿ ನನ್ನ ಮುಖಕ್ಕೆ ಬೆಂಕಿ ಹಚ್ಚುತ್ತಾನೆ. ಅದಾದರಂತೂ ನನಗೆ ಯಾವ ಬಗೆಯಲ್ಲೂ ಮುಕ್ತಿದೊರೆಯದು, ಇಹಕಾಲವಂತೂ ಬೆಂಕಿ ಬಿಟ್ಟು ಹೋಯಿತು, ಮಗು, ಇನ್ನು ಪರಕಾಲವನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸುಟ್ಟು ಸತ್ತೇನು ಎಂಬ ಭಯದಿಂದಲೇ ಓಡಿ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ರಮೇಶು.”

ರಮೇಶ ಶಿಡಿಲು ಬಡಿದವನಂತೆ ಸ್ತಂಭಿತನಾದನು. ಇವತ್ತು ಈ ಒಂದೆ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನು ದೊಡ್ಡಮ್ಮನ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಳಗಿನ ತಾಯುರಿಯನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಂತೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಣಲಿಲ್ಲ. ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತು ಸ್ಥಿರನಾಗಿದ್ದು ಎಂದನು. “ರಮೆ ಏಕೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ!”

ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಪ್ರಬಲವಾದೊಂದು ಕಂಬನಿಯ ಉಬ್ಬಳಿಕೆಯನ್ನು ತಡೆದುಕೊಂಡಳು. ಅಮೇಲೆ ಗಂಟಲನ್ನು ಗಡಸುಮಾಡಿ ಹೇಳಿದಳು. “ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯಂತೂ ಅವಳಿಗೆ ತಾವಿಲ್ಲ, ಮಗು, ಅದಕ್ಕೆ ಅವಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಅಡಿಗಳ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತೇನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಹೋದರೂ ಅವಳು ಬದುಕುವಳೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು. ಬದುಕಿದ್ದೇ ಆದರೆ, ಜೀವ ಎರುವ ಪರ್ಯಂತ ಈ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಯ ಮೂವಾಂಸವನ್ನು

ಮಾಡಲು ಬಲವಂತ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ; ಭಗವಂತನೇಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಇಷ್ಟು ರೂಪು, ಇಷ್ಟು ಗುಣ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಪ್ರಾಣವನ್ನು ತ್ತು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಕಳುಹಿದನು; ಆದರೂ ಏತಕ್ಕೋಸ್ಕರ ದೋಷವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಈ ದುಃಖದ ಹೊರೆಯನ್ನು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಎತ್ತಿಟ್ಟು ತಿರಗೂ ಸಂಸಾರದ ಹೊರಗಡೆ ಎಸೆದು ಬಿಟ್ಟನು? ಇದೇನು ಅರ್ಥವೂರ್ಣವಾದ ಮಂಗಳಾಭಿಪ್ರಾಯವೋ ಅವನದು, ಅಲ್ಲದೆ ಸಮ್ಮಗಳ ಸಮಾಜದ ಬರಿ ಕಯಾಲಿನ ಆಟವೋ! ರಮೇಶು, ಅವಳಂತಹ ದುಃಖಿನಿ ಇನ್ನು ಪೃಥ್ವಿಯಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಇಲ್ಲ.” ಹೇಳಹೇಳುತ್ತ ಅವಳ ಗಂಟಲು ಒಡೆದು ಹೋಯಿತು. ಅವಳಿಷ್ಟು ವ್ಯಾಕುಲವನ್ನು ತೋರಿದ್ದು ಯಾರೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಂಡದ್ದಿಲ್ಲ. ರಮೇಶನು ಬೆಂಡಾಗಿ ಕೂತಿದ್ದನು. ವಿಶ್ವೇಶ್ವರಿ ಕೊಂಚ ಹೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆಂದಳು. “ಆದರೆ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಸನ್ನ ಅಪ್ಪಣೆ ಇದೆ, ರಮೇಶು, ಅವಳನ್ನು ನೀನು ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯಬೇಡ. ಹೊರಡುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ನಾನು ಯಾರ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ದೂರ ಹೇಳ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ; ಬರಿ ಈ ಮಾತನ್ನು ಅನಿಶ್ಚಾಸ ಮಾಡದಿರು; ಅನಂಗಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿನ್ನ ಮಂಗಳವನ್ನು ಕೋರುವವಳು ನಿನಗಿನ್ನಾರೂ ಇಲ್ಲ.”

ರಮೇಶ ಹೇಳ ಹೋದನು, ಆದರೆ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ—

“ಇದರೊಳಗೆ ಯಾವ ಆದರವೂ ಇಲ್ಲ, ರಮೇಶು, ನೀನು ಕೇಳಿ ಯುಂಟಲ್ಲಾ, ಅದೆಲ್ಲಾ ಸುಳ್ಳು; ನೀನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವುದೆಲ್ಲಾ ತಪ್ಪು. ಆದರೆ ಈ ದೋಷಾರೋಪಣೆಗಳೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿಗೇನೆ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗಲಿ. ನಿನ್ನ ಕೆಲಸ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ಯಾಯ, ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಹಿಂಸೆ ದ್ವೇಷಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿಯಾಗಿ ತುಚ್ಛ ಮಾಡಿ ಬಹುಕಾಲ ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಬಲನಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಗಲು ಸಮರ್ಥನಾಗಿರುವುದೆ, ಇದೇಯೇ ನಿನ್ನ ಮೇಲೆ ಅವಳ ಕೊನೆಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವಳು ಬಾಯಿಮುಚ್ಚಿ ಕೊಂಡು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಳು; ಪ್ರಾಣ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ. ಎಲೊ ರಮೇಶು, ಆದರೂ ಮಾತಾಡಳು!”

ಕಳೆದ ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ರಮೇಯ ಸ್ವಂತ ಬಾಯಿಂದ ಒಂದ ಒಂದೆರಡು

ಮಾತುಗಳು ರಮೇಶನಿಗೆ ಆಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಬಿದ್ದು ದುರ್ಜಯ ರೋದನದ ವೇಗ ಮೇಲ್ಪುಟಿಯ ತನಕ ತಳ್ಳಿಕೊಂಡು ಬಂತು. ಅವನು ದಡಬಡನೆ ಮೊಗವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಮಾಡಿ ಜೀವವನ್ನು ಹೊಣೆ ಮಾಡಿದ ಬಲದಿಂದ ಅಂದುಬಿಟ್ಟನು. “ಅವಳಿಗೆ ಹೇಳು, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ.” ಎಂದು ಕೈನೀಡಿ ಹೇಗೋ ಅವಳ ಪಾದಧೂಳಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಓಡಿ ಹೊರಗಾಗಿ ಹೋದನು.

ನಮ್ಮ ಸಹಾಯಕರು ಮತ್ತು ಪೋಷಕರು

ನಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಗೆ ಪೋಷಕರಾಗಿಯೂ ಸಹಾಯಕರಾಗಿಯೂ ಈ ವರ್ಷವೂ ನೆರವಿತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ನಾವು ತುಂಬ ಕೃತಜ್ಞರಾಗಿದ್ದೇವೆ. ಇದರಂತೆ ಕನ್ನಡಿಗರೆಲ್ಲರೂ ಸಹಾಯಕರಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಪೋಷಕರಾಗಿಯಾಗಲಿ, ಚಂದಾದಾರರಾಗಿಯಾಗಲಿ ನಮ್ಮನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡುತ್ತೇವೆ.

ಪೋಷಕರು:—

ಶ್ರೀ. ಎಚ್. ಬಿ. ಕೊಣ್ಣೂರ ಎಂ. ಎ. ಬಿಜಾಪುರ ೧೦-೦-೦

,, ಶ್ರೀನಿವಾಸರಾವ ಪೋತದಾರ ಆರ್ಟಿಸ್ಟ್ ಮಾಳಮುಡ್ಡಿ ೧೦-೦-೦

ಸಹಾಯಕರು:—

೧. ಶ್ರೀ. ಗೋಕುಲದಾಸ ವಿಠಲದಾಸ ವಾರಕರ

ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರು ಗದಗ ೫-೦-೦

೨. ,, ವಲ್ಲಭದಾಸ ಪುಣೇಕರ ಸಾಹುಕಾರರು

ಗದಗ ಬೆಟಗೇರಿ ೫-೦-೦

೩. ,, ಶ್ರೀಮಂತ ವೆಂಕಟಾದ್ರಿ ಶ್ರೀನಿವಾಸ ಬಹದ್ದೂರ

ದೇಸಾಯಿ, ಸೊರಬೂರ ೫-೦-೦

೪. ,, ಮೋಹನರಾವ್ ಕರಿಕಟ್ಟೆ ಬಿ. ಎ.

ಸಬ್‌ರಜಿಸ್ತಾರರು ಗದಗ ೫-೦-೦

೫. ,, ಸಿ. ಕೆ. ವೆಂಕಟರಾಮಯ್ಯ, ಎಂ. ಎ., ಬಿ. ಎಲ್., ಗವ್ವರ್ನ.

ಮೆಂಟ ಓರಿಯಂಟಲ್ ಟ್ರಾನ್ಸ್‌ಲೇಟರ ಬೆಂಗಳೂರು ೫-೦-೦

೬. ,, ಎಲ್. ಜಿ. ವಿಜಾಪುರ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳು

ಬಾಗಿಲುಕೋಟೆ ೫-೦-೦

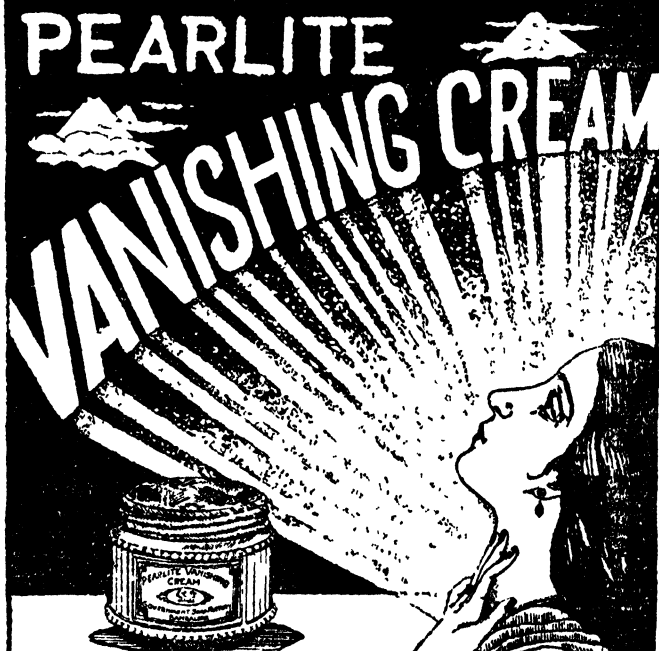
೭. ,, ಕಲ್ಲಪ್ಪಾ ಸೋಮಪ್ಪಾ ಗುಂಜಾಳ ಧಾರವಾಡ

೫-೦-೦

೮. ,, ಎಸ್. ಎಸ್. ಸಕ್ರಿ ಬಿ. ಎ. ಬಾಗಿಲುಕೋಟೆ

೫-೦-೦

೯. ,, ರಾಘವೇಂದ್ರರಾವ ಮನಸಬ್ಬಾರ, ಹೈದ್ರಾಬಾದ ೫-೦-೦
 ೧೦. ಶ್ರೀಮಂತ ಸರದಾರ ಬಾಳಾಸಾಹೇಬ
 ಭೀಮಪ್ಪ ಗಿರಿಯಪ್ಪ ದೇಸಾಯಿ, ಕೌಜಲಗಿ ೫-೦-೦
 ೧೧. ಶ್ರೀ. ಸಿ. ಸಿ. ಅಬಕಾರ ವರ್ತಕರು, ಬನಹಟ್ಟಿ ೫-೦-೦
 ೧೨. ,, ಜಿ. ವಿ. ಬೇವೂರು ಆರ್. ಸಿ. ಎಸ್.
 ಡಾಯರೆಕ್ಟರ ಜನರಲ್ ಆಫ್ ಪೋಸ್ಟ್, ದಿಲ್ಲಿ ೫-೦-೦
 ೧೩. ಡಾ. ಆರ್. ಎಸ್. ಗುಡಿ ಎಲ್. ಸಿ. ಪಿ. ಎಸ್.
 ಬಿಜಾಪುರ ೫-೦-೦
 ೧೪. ಡಾ. ಎಸ್. ಸಿ. ನಂದೀಮಠ ಎಂ. ಎ. ಪಿ. ಎಚ್. ಡಿ.
 ಬೆಳಗಾಂವಿ ೫-೦-೦
 ೧೫. ಶ್ರೀ. ಎಂ. ಎನ್. ಅಡವಿ, ಅಸಿಸ್ಟಂಟ್ ಅಕೌಂಟೆಂಟ್
 ಜನರಲ್, ಮುಂಬಯಿ ೫-೦-೦
 ೧೬. ,, ನಾರಾಯಣರಾವ ಜೋಶಿ ಬಿ. ಎ. ಎಲೆಲ್ ಬಿ.
 ಬೆಳಗಾಂವಿ ೫-೦-೦
 ೧೭. ,, ವಡವಡಿಗಿ ವೆಂಕಟರಾಯರು ಬಾಗಲಕೋಟೆ ೫-೦-೦
 ೧೮. ,, ಆರ್. ಜಿ. ದೇಶಪಾಂಡೆ ಎಂ. ಎ.
 ಇನ್‌ಕಮ್ ಟ್ಯಾಕ್ಸ್ ಆಫೀಸರ, ಸಾತಾರಾ ೫-೦-೦
 ೧೯. ಅಶ್ವಧರಾವ ಮಹಿಷಿ ವಕೀಲರು, ಶಿರಹಟ್ಟಿ ೫-೦-೦
 ೨೦. ಡಾ. ಎಚ್. ಆರ್. ತೆರಗುಂಡಿ ಬೆಳಗಾಂವಿ ೫-೦-೦
 ೨೧. ಶ್ರೀ. ಎಂ. ಪಿ. ವಾಲಿ ಎಂ. ಎ. ಚೀಫ್ ಆಫೀಸರ,
 ಬೆಳಗಾಂವಿ ೫-೦-೦

*The magic beauty of this
Cream is its invisibility
to the naked-eye and the
Natural tone imparted—
to the skin.*

Manufactured by the makers
of the
Famous Mysore Sandal Soap

GOVT. SOAP FACTORY
BANGALORE

ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯ ಪ್ರಕಟನೆಗಳು

ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ೧೫೦ ಪುಟಗಳುಳ್ಳ ಆರು ಸರಸ ಗ್ರಂಥಗಳು

ವಾರ್ಷಿಕ ಚಂದಾ ಅ. ವೆ. ಸೇರಿ ೩--೮--೦ ಮಾತ್ರ

೧	ಸುದರ್ಶನ (ಕಾದಂಬರಿ) ಆನಂದಕಂದ	(ತೀರಿನೆ)	೦ ೧೨ ೦
೨	ನನಿಲುಗಡಿ (ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ) ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕತೆಗಾರರು		೦ ೧೨ ೦
೩	ತ್ರಿಪುರದಹನ ಎಂ. ಎ ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ ಐಯಂಗಾರ ಎಂ. ಎ. ಬಿ. ಎಲ್.		೦ ೧೨ ೦
೪	ಬಾಳುಂ (ಕಾದಂಬರಿ) ಪ್ರೊ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ ಎಂ. ಎ ಬಿ ಟಿ.		೦ ೧೨ ೦
೫	ಬ್ರಹ್ಮಣರ ಹುಡುಗಿ (ಕಾದಂಬರಿ) ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾವ		೦ ೧೨ ೦
೬	ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನ ಸೃಷ್ಟಿ ಭಾಗ ೧ (ಕಾದಂಬರಿ) ಶ್ರೀರಂಗ		೦ ೧೨ ೦
೭	,, ,, ,, ೨ ,, ,,		೧ ೦ ೦
೮	ಜೀವನ (ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹ) ಕೃಷ್ಣ ಕುಮಾರ ಕಾಶ್ಯಪ ಎಂ. ಎ.		೦ ೧೨ ೦
೯	ಕಾಳರಾತ್ರಿ (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಕಥೆ) ಮಧುರಜೆನ್ನರು		೦ ೧೨ ೦
೧೦	ಧರ್ಮಸೆರೆ (ಕಾದಂಬರಿ) ಜಡಭರತ		೦ ೧೪ ೦
೧೧	ರಾಜಯೋಗಿ (ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾದಂಬರಿ) ಆನಂದಕಂದ		೦ ೧೪ ೦
೧೨	ಕೋಲ್ಹಿಂಜು (ಏಕಾಂಕನಾಟಕ ಸಂಗ್ರಹ) ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವರು		೧ ೦ ೦
೧೩	ಇಜ್ಜೋಡು ಭಾಗ ೧ (ಕಾದಂಬರಿ) ಪ್ರೊ. ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ ಎಂ. ಎ.		೦ ೧೨ ೦
೧೪	ಇಜ್ಜೋಡು ಭಾಗ ೨ (,,) ,, ,,		೦ ೧೨ ೦
೧೫	ಕುರಿಹಿಂಡು (ವಿಡಂಬನೆಗಳು) ಜಲಧರ		೧ ೦ ೦
೧೬	ಧರ್ಮಕೇತು (ಕಾದಂಬರಿ) ಕಡಂಗೊಡ್ಲು ಶಂಕರಭಟ್ಟ		೦ ೧೪ ೦
೧೭	ಧರ್ಮಜ್ಯೋತಿಮ ಅ. ದೊರೆಸ್ವಾಮಿ ಅಯ್ಯಂಗಾರ ಎಂ. ಎ. ಬಿ. ಎಲ್.		೧ ೦ ೦
೧೮	ಸೇವಾಪ್ರದೀಪ (ಐತಿಹಾಸಿಕ ನಾಟಕ) ಪ್ರೊ. ರಂ. ಶ್ರೀ. ಮುಗಳಿ	ಎಂ. ಎ. ಬಿ. ಟಿ.	೦ ೧೨ ೦
೧೯	ದಿಲ್ಲಿಶ್ವರನ ದಿನಚರಿ	ನಾ. ಕಸ್ತೂರಿ ಎಂ ಎ. ಬಿ. ಎಲ್.	೦ ೧೨ ೦
೨೦	ಪುಷ್ಪಮಾಲೆ	ಶ್ರೀ. ಸ್ವಾಮಿ ಬೆಂಗಳೂರು	೦ ೧೨ ೦
೨೧	ಸೋಲೋ ಗೆಲುವೋ	ದೇವುಡು	೦ ೧೨ ೦
೨೨	ಹಳ್ಳಿಯ ಸಮಾಜ	ಆರ್. ವ್ಯಾಸರಾವ	೦ ೧೪ ೦
— ಬಿಡಿಮ. ತ್ತು —			
	ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ	ಶ್ರೀ. ದ. ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ ಎಂ. ಎ.	೦ ೧೨ ೦
	ಪಯಣ (ಕವನಸಂಗ್ರಹ)	ಪ್ರೊ. ವಿ. ಕೃ. ಗೋಕಾಕ ಎಂ. ಎ.	೦ ೧೨ ೦
	ತಿರುಪಾಣಿ	ಮಾಸ್ತಿ ವೆಂಕಟೇಶ ಅಯ್ಯಂಗಾರ	೦ ೮ ೦
	(ಗೀತಪ್ರಧಾನ ನಾಟಕ)	ಎಂ. ಎ.	

ಮನೋಹರ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ, ಧಾರವಾಡ

The following books of Manohara Grantha Mala, Dharwar are recommended for the libraries by the office of the Director of Public Instruction in Mysore, Bangalore.

As per No. T. B. C 59/36—37

Kurihindu ಕುರಿಹಿಂದು	District Normal Schools and Training Colleges.
Dharmajyothi ಧರ್ಮಜ್ಯೋತಿ	do and High Schools
Sahitya mattu Vimarse ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಮರ್ಶೆ	do
Dilleeshwarana Dinachari ದಿಲ್ಲೀಶ್ವರನ ದಿನಚರಿ	do and Middle Schools
Ijyodu ಇಜ್ಜೋಡು	do

ಕ ತೆ ಗಾ ರ

ಉತ್ತಮ ವರ್ಗದ ಮಾಸಪತ್ರಿಕೆ

ಸಂಪಾದಕರು:— ಎಂ. ಎನ್. ನಾರಾಯಣರಾವ್ ಬಿ. ಎ. ಎಲ್ ಬಿ.

ಸರಳವಾದ ಭಾಷೆ. ಸುಲಭವಾದ ಶೈಲಿ, ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಣ್ಣ ಕತೆಗಳಿಗೆ ವಿಸ್ತರಿಸಲಾಗಿರುವ ಕನ್ನಡ ಪತ್ರಿಕೆ ಇದೊಂದೇ—

ವಾರ್ಷಿಕ ಚಂದಾ ಮುಂಗಡವಾಗಿ ಕಳುಹಿಸಬೇಕು.

ಸ್ಥಳದವರಿಗೆ ೧-೮-೦ ಪರಸ್ಥಳದವರಿಗೆ ಮನಿಆರ್ಡರ್ ಮೂಲಕ ೧-೧೨-೦ ಪಿ. ಪಿ. ಮೂಲಕ ೨-೦-೦

ಬೇಗ ಚಂದಾದಾರರಾಗಿರಿ

ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರಿಗೆ ಜಾಹೀರಾತು ಕೊಡಲು ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಧಿ. ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಕೂಡಲೇ ಬರೆಯಿರಿ.

ಮ್ಯಾನೇಜರ — ' ಕತೆಗಾರ '

೬ ಬೆಂಪಲ್ ರೋಡು

ಮಲ್ಲೇಶ್ವರ, ಬೆಂಗಳೂರು

ದಿ ಜನರಲ್ ಅಶ್ವರನ್ನಸೊಸಾಯಿಟಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಅಜಮೀರ

ಹಿಂದುಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಕರ್ಷಿತವಾದ ಈ ಜೀವನವಿಮೆ ಸಂಘದಲ್ಲಿ
ವಿಮೆಯನ್ನಿಳಿಸಿ ಮನಸಿನ ಶಾಂತತೆಯನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳಿರಿ
೩೧ನೇ ಡಿಶಂಬರ ೧೯೩೫ರ ಲೆಕ್ಕದ ವಿವರ

ವಿಮೆಗಳ ಮೇಲೆ ಸಾಲ	೬೭೪೮೩೬- ೯-೦
ಏಜಂಟರಿಗೆ, ಒತ್ತಿಬಿದ್ದ ಆಸ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಸಾಲ	೧೩೭೧೭-೧೦-೦
ಕರನ್ಸಿ ಕಂಟ್ರೋಲರರಲ್ಲಿ ಕಾದಿಟ್ಟ ಹಣ	೨೦೦೦೦೦-೬-೦
ಸರಕಾರಿ ಸೆಕ್ಯುರಿಟಿ ಮುನಿಸಿಪಲ್ ಡಿಬಿಂಚರ್ಸ್	೫೧೦೧೦೩೫-೬-೦
ಮನೆಯ ಆಸ್ತಿಗಳು	೨೪೦೬೬೩-೦-೩
ರೋಖು, ಹಾಗೂ ಬ್ಯಾಂಕುಗಳಲ್ಲಿಯ ಶಿಲಕು	೨೬೦೩೭೨-೦-೬
ಉಳಿದ ಆದಾಯ	೩೦೧೦೨೦-೬-೯

ಕಂಪನಿಯ ಏಳೆಯ ಚಿಹ್ನೆಗಳು ಇದರಿಂದ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲವೇ.

೧೯೦೮— ೩೫೫೮-೦-೦

೧೯೧೮— ೪೦೬೪೨೩-೦-೦

೧೯೨೮— ೨೫೫೫೦೨೬-೦-೦

೧೯೩೫— ೬೯೮೮೩೨೨-೦-೦

ಬೋನಸ್ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ

ಪೂರ್ಣ ಜೀವನವಿಮೆ

ಎಂಡ್‌ಮೆಂಟ್

೨೫%

೨೦%

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಹಣ

೨೮೫೦೦೦೦೦-೦-೦

ಕೊಟ್ಟ ಕ್ಲೇಮುಗಳು

೩೭೦೦೦೦೦-೦-೦

ಈ ಸೊಸಾಯಿಟಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ದೊರಕಿಸಲು ಒಳ್ಳೆ
ಅನುಕೂಲ.

ದಯವಿಟ್ಟು ಒರೆದುಕೊಳ್ಳಿರಿ :-

ವಿ. ಜೆ. ಪರವತೀಕರ ಮತ್ತು ಸನ್ಸ್

ಬಾಗಲಕೋಟೆ

ಎಜೆಂಟ್ಸ್ ಬಿಜಾವರ ಡಿಸ್ಟ್ರಿಕ್ಟ್

ದಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಟಾಕೀಜ
ಲಿಮಿಟೆಡ್, ಧಾರವಾಡ

ಪೌರಾಣಿಕ ಕನ್ನಡ ವಾಕ್ಯಟ

ಚಿ ರಂ ಜೀ ವಿ

ಮಾರ್ಕಾಂಡೇಯ

ಅಖಿಲ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಸಂಚದಲ್ಲಿ,

ನಾಟ್ಯ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಪಡೆದ

ಶ್ರೀ. ದೇವುಡು, ಮುದವೀಡು ಕೃಷ್ಣರಾಯರು

ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ. ನಾಡಿಗೇರ, ಶ್ರೀ. ಶೇಷಾದ್ರಿ

ಶ್ರೀ. ಆರ್. ಎಸ್. ಮೂರ್ತಿ, ಕುಮಾರ ನಾರಾ-

ಯಣ, ಶ್ರೀ. ಬಸವರಾಜ ಮನಸೂರ, ಶ್ರೀಮತಿ

ವಿ. ಸುಂದರಮ್ಮ, ಶ್ರೀಮತಿ ಪಾರ್ವತಿ, ಕರ್ನಾಟಕ

ಕೋಕಿಲ ಅಮೀರಾಬಾಯಿ ಕರ್ನಾಟಕ, ಮಿಸ್

ಲೀಲಾ, ಮಿಸ್ ಗಂಗೂ, ಕುಮಾರಿ ಶಾರದೆ

ಮೊದಲಾದವರು ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಿವರಗಳಿಗೆ ಬರೆಯಿರಿ:—

ಮೋಹನ ಮತ್ತು ಕಂಪೆನಿ,

ಬ್ಯಾಂಕುಬೀದಿ,

ಧಾರವಾಡ

ಯುನೈಟೆಡ್ ಕರ್ನಾಟಕ ಇನ್ಸುರೆನ್ಸ್ ಕಂಪನಿ ಲಿಮಿಟೆಡ್

ವಿಮಾಗಣಿತಜ್ಞರ ಮೊದಲನೆಯ ಆಯವ್ಯಯ ವಿನುರ್ತಿ
ಯಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ರೀತಿಯಿಂದ ತೇರ್ಗಡೆಹೊಂದಿ ಪಾಲಿಸಿದಾರರಿಗೆ
ಲಾಭವನ್ನು (Bonus) ಹಂಚಲಾಗಿದೆ.

ವಿಶೇಷ ವಿವರಕ್ಕೆ ಕೆಳಗಿನ ವಿಳಾಸಕ್ಕೆ ಬರೆಯಬೇಕು :—

ಏಜಂಟರಿಗೆ ಧಾರವಾಡ ಪಾಲಿಸಿದಾರರಿಗೆ ಕನಿಷ್ಠವೆಚ್ಚದಿಂದ
ಕಮೀಷನ್ ವಿಶಿಷ್ಟಲಾಭ

ಎಮ್. ಗೋವರ್ಧನ್‌ರಾವ್

ಮ್ಯಾನೇಜರ

ಯು. ಕೆ. ಇ. ಕಂ. ಲಿ.

ಧಾರವಾಡ

— ಓಂ ಶ್ರೀ ಓಂ —

ಹೊಸದು !

ತೀರ ಹೊಸದು ! !

ಅರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆ

ಸಂವಾದಕರು :— ಮಧುರಚೆನ್ನ ವಾರ್ಷಿಕ ಚಂದಾ ೩-೮-೦

ವಿಚಾರ ಪ್ರಚುರ ವಾಙ್ಮಯವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ, ಸುರಸ ಸಾಹಿತ್ಯ
ವನ್ನು ಸೂರೆಮಾಡುವ ಒಂದೇಬಂದು ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯೆಂದರೆ ಇದೇ !
೧೦೦ ರಿಂದ ೧೫೫ ಪುಟಗಳ ಆರು ಪುಸ್ತಕಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಕಾಣಿಕೆಯ ಪುಸ್ತಕ
ವೊಂದು ಕೊಡಲ್ಪಡುವದು. ಮೊದಲನೆ ಪುಷ್ಪವಾದ ' ನಂದನವನ
ಎರಡನೆಯ ಪುಸ್ತಕವಾದ ' ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬೆಳಕು ' ೩ನೆಯದು ' ಮಿಲನ '
ಪ್ರೇಮಕಾವ್ಯ) ೪ನೆಯದು ಭಾರತೀಯ ನವಜನ್ಮ. ೫-೬ ಬಂಧ
ನದ ಆಚೆ.

ವಿಳಾಸ :— ಕಾರ್ಯಾಲಯ ಅರವಿಂದ ಗ್ರಂಥಮಾಲಾ,
ಪೋ. ಹಲಸಂಗಿ, ಜಿ. ವಿಜಾಪುರ

